NICOLAI VERNVLÆI

IN ACADEMIA LOVAniensi Eloquentiæ Professoris Publici.

INSTITVTIONVM POLITICARVM LIBRI IV.

Qui omnia Ciuilis Doctrinæ elementa continent.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Cornelij ab Egmondt.
ANNO MDC.XXVIII.

Admodum Reuerendis
ILLVSTRISSIMIS
NOBILISSIMIS
AMPLISSIMIS
ORDINIBVS
DVCATVS
LVXEMBVRGENSIS
& Comitatus Chinienſis,

Dominis ſuis Magnificis.

DE Republica, quam Vos adminiſtratis, INCLYTI ORDINES, ſcripſi Opuſculum, INSTITVTIONES nimirum POLITICAS, & nunc eas AMPLISSIMAE DIGNITATI VESTRAE

venio oblatum & consecratum. Argumentum ad Vos inuitat. Quippe magnorum Stomachorum cibus est, quicunque de Republica, seu Publico statu discursus. Et ipsa Politica Scientia, quam in gratiam natæ ad Rempublicã Iuuentutis, paruo hoc volumine cõplexus sum, Principum ac Magistratuum Doctrina est, omniumque reliquarum Regina & Imperatrix disciplinarum; Atque adeò etiam vestra. Vos enim in subsellijs Reipub. nostræ sedetis, & nihil ex omnibus rebus humanis præclarius existimatis, quam de ea bene mereri. Ita omnia Patriæ negotia, quæ tractatis, ad illã Publici Boni metam dirigitis, &c

tis, & Catholico Regi, summo Principi nostro, placetis. Ille FIDEM vestram inprimis hactenus Deo & sibi inuiolatam amat; tum singularẽ illã Prudentiam, qua ad eius Maiestatis amorem ac debitam venerationem subditorum animos componitis, gratissimam habet, & amplexatur. Deinde verò Fortitudinem egregiam, quam semper pro eius Maiestatis Imperio retinendo, quicunque in Patria illa nostra hactenus sunt nati, vixeruntque, magna cum sui nominis laude ostenderunt, laudat ipse & æstimat. Nihil dico de animorũ candore, de præclarâ rebus in omnibus sinceritate, de singulari erga Principes obser-

uantia. Scio his virtutibus omnibus Luxẽburgenſes eſſe notos, & inſigni ſua fidelitate roboreque Catholicæ Maieſtati gratiſſimos. Sed propoſitum non eſt chariſſimæ Patriæ noſtræ laudes hic contexere, & illuſtre eius Pręconiũ ſcribere. Erit hoc aliquando tempus, & faxit Deus. Ille verò innatus Patriæ amor, quẽ obſcurare, multo minus extinguere, nemo in ſe poteſt, non inuitum ſané ad Vos, INCLYTI ORDINES, me trahit. Videlicet, vt quos Reipublicæ & Patriæ noſtræ Athlantes agnoſco, eoſdem publica deuoti obſequij ſignificatione, & hoc qualicunque munuſculo honorem. Specimen eſt aliquod

obſer-

obseruantiæ meæ erga AMPLISSIMAM DIGNITATEM VESTRAM, quo Patriæ nostræ, sed VOBIS inprimis, INCLITI ORDINES, meum inseruiẽdi studium testatum esse palam volo. Quod vt solito affectu vestro complectamini ac mihi meisq; in Academia Louaniensi conatibus faueatis, vehementer obtestor. Louanij. Calendis Octobris M. DC. XXIII.

Amplißimis Dignitatibus vestris
Ex animo Deuotus.

Nicolaus Vernulæus.

AD LECTOREM
De Consilio & Forma huius Operis.

EN tibi, LECTOR, Institutiones Politicas *damus Quid hoc, ais, noui? Noui sanè aliquid: tu Consiliũ nostrum, & Operis Formam nosce. Scripserunt* Politica *plures magni nominis Viri, Sapientiaq; Antistites, & eximiè scripserunt, tum veteres, tum Noui Non abnuo, & sua illis sit immortalis gloria. Verum aut* Regibus *& Principibus, aut Magistratibus, alijsq; Rerumpubl. Administratoribus scripserunt. Ego Iuuentuti scripsi. Et hinc Elementa prima vides, breuiterq; & perspicuè omnia. In Vsum & Actionem respexi; ideoq; quæ huc non faciebãt, omisi nec quæ olim facta, sed quæ fiunt, aut fieri possunt, docui. Prodesse enim volui, non chartas tantum implere. Neq; sanè in magnis voluminibus magna semper Scientia est. Memini etiam Iuuentutem me docere, quæ longo itinere non ducitur; pauca & breuia amat. Hoc ipsum Instituti Operis Forma exigebat.* Institutiones *sunt: satis est filũ ducere, vt Iuuẽtus per Rationis viam sequatur, non per Ambages erret. Placuit etiam Rem ipsam & Doctrinam scribere, non verbis & sen-*

tentijs

tentijs multorum scriptorum librum onerare. Et hoc compendiosius est, vno omnes ore loquentes audire, non idem toties à multis. Quorundam hic error est, vt tum se Politices putent, cum vnam aliquam Aristotelis aut Taciti sententiam norunt, quam vbique, etiam cum audientium tædio, recitant. Interim nihil solidè sciunt, & cum ratione. Neque etiam varij coloris filum Institutiones *postulabant. Hærent & cohærent aliter melius, etiam ad Iuuentutis captum. Quicquid tamen hic ab alijs est, id omne acceptum illis ferimus. Videbunt & agnoscent Docti Ego, si hæc tibi,* LECTOR, *placuerint, Scriptores illos omnes suis Nominibus & verbis dabo; vt cum per has Institutiones nostras prima iecerit Ciuilis Doctrinæ fundamẽta Iuuentus, amplius tum proficiat, & exempla videat. Habes Consilium nostrum,* LECTOR, *& Formam operis. Iuuentutis vtilitas suprema mihi lex est.*

Approbatio.

HI NICOLAI VERNVLAEI Politicarum Institutionum Libri quatuor, eruditi sunt ac prælo digni, nihil continentes, quod aut Catholicæ Fidei, aut Christianis moribus quoquo modo repugnet. In ijs autem vera Reipublicę constituendæ gubernandæque forma est expressa.

Guilielmus Fabricius Apost. ac Regius Librorum Censor.

Pro-

Prooemium

IN INSTITVTIONES POLITICAS.

Reipublicæ administratorem non solum virtutum ornamentis decoratum, sed etiam regendi arte oportet esse instructum: vt Ciuitatem atque adeò omnem hominum Societatem iustè ac sapienter poßit gubernare; & in Reipublicæ gubernaculis constitutus non solum ad omnem virtutis dignitatem subditis exemplum existat, sed etiam per certas ciuilis Doctrinæ rationes, & dogmata hominum voluptates & actiones moderetur, & fiat tam egregius humanæ prudentiæ Rector, quam virtutum omnium cultor eximius.

I.

Quid sit Politica, & quid Politia?

ET verò cum nullum animal homine morosius sit, nullumque maiori arte tractandum, tum admodum arduum & difficile munus est Rempub. administrare. Eius tamē viam aliquam & modum tenere is poterit, qui Politicam, seu Ciuilem Doctrinam cum egregia ingenij felicitate studioque, tum vsu ipso & quadam experientia didicerit. Est enim Politica iustè ac sapienter administrandæ Ciuitatis seu Reipublicæ Scientia. Ciuilem Doctrinam Latini nominãt. Quippe dicta Politica est à πόλις *Græco vocabulo, quod Ciuitatem significat, non eam quidem, quæ Vrbs aliqua est, sed amplissimam hominum societatem, Rempublicam, Regnum atque Imperium, adeoque mundum ipsum. Vt omnino nobilissima hæc & augustissima scientia omnem administrandi Respublicas Imperia modum tradat & subministret, quem qui assecutus est, partem*

Quid sit Politica.

Vnde dicta.

Rei-

Republicæ sibi commissam salutaribus consilijs regere possit, & humano generi prodesse. Politia verò est legitima ordinatio Ciuitatis aut Regni, secundum quam aliqui præsunt, aliqui subsunt seu parent. Hæc dici solet ciuitatis anima. Quemadmodum enim omnium actionum in corpore principium est anima, à qua vita ipsa, sensus omnis & intelligentia est, ac per quam corpus regitur, vniuersaq́ue vitæ functiones ordinantur: ita politia omnis administrationis est principium, sineq́ue ea nihil in Republica cum communi vtilitate fieri potest & ordinari.

Quid Politia.

Ea est anima Ciuitatis.

II.

Omnino dari Politicam talem scientiam, & necessario.

SAne si nec currus sine arte, nec naues regi possunt, & opus est, vt inter excitatos oceani fluctus detonante tempestate aliquis ad clauum in puppi sedeat; & vt equi auriga vocem audeant manumq́ue sequantur, necesse est, vt & administrandi aliqua sit scientia, qua homo tam difficile & tam

Quia homo difficile regitur.

morosum animal gubernetur. Nullum Imperium iustum constare sine arte potest, & vincere facilius est hostem, quã ciuem regere.

Liber est.

Liber nascitur homo, & cum seruitutem pati non possit, libertatem ferre nõn potest, in hac lascinauit, sub illa fatiscit.

Varius & instabilis.

Sine Imperio viuere non potest, & Imperium odit. Animi quippe multitudinis ac potissimum imperita instabiles sunt & varij, feroces plerumque & nimiũ præfidentes, quos regere & ad recti honestiq; normã componere, totq; hominum millia per tam diuersos tramites, ad vnum eundẽ optimũq; finem deducere plusquã humana est, & est diuinæ cuiusdam artis. Quid populo ad iracundiã propensius? quid in cupiditatibus vehemẽtius? quid in voluptatibus mollius? quid in doloribus abiectius? quid in furore asperius?

In affectibus vehemens.

Hunc nemo sine summa arte vnquam regat. Nec illæ veteris æui Respublicæ tam potentes, tam florentes tenere cursum longissimo tempore tam felicem sine arte boni reginninis potuerunt. Et illi planè singulares è populo omni ætate viri extiterunt, qui ad Reipublicæ cla-

mum

uum sedentes bonis iuxta & malis viuendi legem præscripserunt; vt nemo credere debeat, fato quodam Regna & Imperia gubernari & florere, quæ fato suo nonnunquam, cũ visum est summo Regi, intereunt. Atque hanc imperãdi diuinam artem cũ Poetæ veteres, Historici, Oratores, tũ Philosophi præclarißimis monumentis suis tradiderunt, vt temporum suorum experimẽtis posteritatis prudentiam augerent, & de hominum Societate quam optimè mererentur.

Veteres Autores Politicam tradiderunt.

III.

Quæ materia Politicæ, quis finis, quæ vtilitas & dignitas?

Ciuilis hæc doctrina, quam Politicam appellamus, Reipublicæ seu Ciuitatis administrandæ modicum considerat. Hic igitur eius est materia. Quippe in eo tota occupatur, vt quibus legibus hominum societas regi poßit, quæ officia imperantium sint, & quæ subditorum, quomodo singulæ Reipublicæ partes sustineri muniaq; peragi debeant, tradat ipsa & exponat. Vt nimirum & pacis artibus ornari

Materia Politicæ.

ornari poßit, & belli viribus defendi.

Finis. *Finis autē Politica felicitas eſt Reip. ad quā consilia omnia dirigere, & conatus ſuos referre, qui adminiſtrat, debet nec alio fine imperandi Artis arcana documenta attingere, quā vt ſciat primum, tum vt ciues ſibi commiſſos induſtria, vigilantia, prudentiaq; ſua reddat quā felicißimos. Vnde fit, vt nulla ſcientia ſit, vel nomine auguſtior, vel materia amplior, vel fructu diuinior, quā ea, quæ de Repub. hominumq; ſocietate regenda inſtituitur. Nam cæterarum omniū*

Vtilitas & dignitas. *artium ſcientiarumq; meta ſcopusq; quidā ipſa videtur, ac talis, cui tanquā Dominæ Reginæ, Imperatrici reliquæ oēs famulētur. Adeò ſi vnicuiq; ſciētiæ ſuū eſt decus ampliſsimū, & vberrimus omnino fructus, quē ad Reipub. felicitatē producit, maxima profecto erit vtilitas Politicæ quæ reliquarum omnium fructum in ſe ſola comprehēdit. Et vero etiā ipſa ad humani generis vſum diſciplinas omnes alias applicat, & conſtitutos hominū cœtus gubernat ac tuetur. Imperatorū igitur, Regum, Principū, ac Magiſtratuum Sciētia eſt Politica.*

IV. Quis

IV.

Quis dicendus sit verè Politicus?

POliticus is verè dicendus, qui Ciuili Doctrina praeditus Reip. tractandae perficiendaq; vias omnes ita tenet, vt prosit. Vel est vir bonus regendi peritus, & quidam Reipub perficiundae artifex. Talis ille Platonis Philosophus quē, vt Ciuitas sit felix, clauo apponēdum esse vult. Tales Graeciae sapientes praeter vnū omnes, qui salutaribus consilijs in patria sua Reip. administrandae praefuerūt. Non ij verò hoc augustissimo nomine digni censeri debēt, quos Politicos vulgus adorat. Gnathones sunt & Ardeliones, in Ciuili conuersatione gratiosi, moribus omniū accōmodi, horarum omniū amici, Vrbani Scurrae, versuti & versipelles, qui vt tempori seruiant Polypi ingenium induunt, & vt decipiant non raro vultū mutant. Eorum summa doctrina est simulare & dissimulare, verba dare cautè, pugnare dolosè, blanditijs certare, interim insidias struere, omnia se scire simulare, & omnino nihil aut parum scire. Machiauellistae hi appellantur, vt nimirum

Quis Politicus.

Vulgo Politici minime Politici.

Eorum doctrina.

nimirum infami nomine sint famosi, & ex nequitia gloriam colligant. Per quos effectum est hodie, vt exosum pœnè Politici sit nomen, nec satis vir bonus habeatur, qui Politicus. Sed error hic vulgi est. Politum equitem esse Politicum volo, in quo morum elegantia & comitas cum grauitate & qui alloquijs officia prouocet; sed simul qui pectoris prudentiam, consilij maturitatem, sermonis facundiam habeat, vt tâ bonus, fide sincerus, semper constans, intrepidus omnibus bene consulens, & salutem populi supremam sibi legem proponens. Eius officium est conuenientem Reipublicæ formam pro ingenio naturâq; populi, proq; indole ac ratione loci constituere aut rectè constitutā legibus, consilijs & omnibus prudentiæ officijs conseruare, cunctaq; ad ciuitatis aut Regni vtilitatem ordinare ac dirigere. Et cum summam habere debeat ciuilis Politiæ rationem, tum primam religionis, longeq; ab assentatione perniciosa animum remotum habere. Nemo hic Politicus, qui Machiauellista; qui talis, improbus est, & è Repub. exterminandus.

Officium veri Politicis.

V.

V.

Qualis esse Politicus debeat.

Verbo dicam, vir bonus & sapiens, & cuius proprium bonum virtus. Hæc nisi Politicum nostrum regat, omnis eius actio calliditas sit & malitia, & quiduis potius, quam prudentia. Virtutem illi Philosophia moralis instillabit; & quia, priusquam in hunc campum petitor descendat, informandus est. Sapientiam cæteræ Artes dabunt & vsus. Nec sufficit Iuris, legũ, variarumq; consuetudinũ cognitio. Exploratas etiam habeat disciplinas alias Antiquitates oẽs, Historias, & publicos Regnorum ac Imperiorum vbiq; status; nec, quantũ fieri potest, rerum, quæ toto orbe geruntur & gestæ sunt, sit ignarus. Adeo maioris sciẽtiæ est Politicum, quam Iurisperitum esse. Inter eius virtutes eluceant Iustitia & Prudentia. Illa nisi adsit, impostura est omnis prudentia Politica; hæc si desit, esse Politicus nõ potest, qui vir esse prudens debet ad Reip. bonum. Finem ipse suũ semper præ oculis habebit, & in omni actione spectabit. Is est Reip. perfectio quam

Politicus virtutem habeat.

Deinde sapientiam.

Artes Politici.

Virtutes præcipuæ.

Finis Politici.

quem si consequatur, iam ipse quoque perfectus erit; si adipisci propter rerum, quas fortuna suo arbitrio rotat, vicißitudinem non poßit, laudandus tamen, si officio suo sit fructus. Euentus in rerum omnium moderatoris Dei manu est; hic stabilit Respublicas ac conuertit. Nutum eius obseruare ac parere, hominum est. Sed erunt fortaßis, qui fortunam etiam quandam in politico requirent, vt sub eius manibus feliciter actiones procedant. Ego vero Politico nostro Dei timorem suadeo. felicitatis ille omnis ac sapientia initium est.

VI.

An experientia tantum, ac non etiam studio acquiri scientia Politica posit.

Nemo nascitur Politicus.

NAscuntur non pauci Principes ac Reges, & ab vtero quasi sceptrum sortiuntur non tam hominum suffragijs electi, quam natura facti. Nemo tamen imperandi peritus nascitur, & prudentiam humanam Ciuilemque Doctrinam aut studio acquirere, aut experientia comparare necesse est. Multi in hoc studium grauissi-

Studio & experientia opus est.

uissimis laboribus incūbunt, vsu verò destituuntur: plurimi longa experiētia rebusq; tractandis idonei Reip. fiunt, & prudentiā aliquā agendo colligunt, à studio verò quā remotissimi sunt. Pauci qui ad studiū experientiā adiunxerūt, singulares illi tamen & planè diuini in Repub. viri; nec sapere illi possunt, qui odio quodam bonarum Artium dum in Reipub. administratore scientiam non requirunt, nihil ipsi sapiunt. Quid igitur? quo Politicum nostrum vocamus? Opto experientiam, & suadeo, ad studium voco. Quanquam nec vsus omnino deest, vbi studium est. Regia olim supellex libri erant his instrumentis Regna sua & Respublicas administrabant, vt cum omnibus prodesse deberet, plura & meliora, quam omnes, sciret. Turpe nimirum est alijs imperantem sibi imperatorem habere, nec suis quicquam, sed alienis duntaxat oculis videre. Et sane si felix ac beata Respublica est, quam viri Philosophi regunt, non est nisi à Doctrina hæc felicitas. Illa ad virtutem animos excitat & disponit, humanitatem nostram exornat, autoritatem

Solo studio Politica comparari potest.

Doctrinæ studium conciliat authoritatē.

thoritatem conciliat; & libenter illi homines obtemperant, quem ad suam vtilitatem seipsis prudentiorem agnoscunt. Quisquis ad aliquem Reipublicæ clauum sedere aliquando exoptat, si ad libros attento studio prius accedat, hic Societatis humanæ miserias ac calamitates discet, vt hominum misereri quandoque possit; fraudes & astutias plurimas cernet, vt caueat ac ne decipiatur; abusus videbit non paucos, vt in sua Republica tollat; multorum perniciosas factiones intelliget, vt auertere & extinguere perdiscat. Hic Regum & Principum arcana in silentio Historicis fideliter reuelantibus explorabit, & quasi in Curia quotidie ageret, Senatorum consilia audiet; quasi in foro & tribunalibus versaretur, iudiciorum rationes perspectas habebit; quasi in castris vitam degeret, militiam omnem & bellandi artem non ignorabit; quasi per orbem vniuersum peregrinaretur, omnium populorum mores, gentium instituta, rerumpublicarum formas, & omnes vitæ rationes cognoscet. Planè paucorum annorum studium longis-

Ex libris omnia disci possunt.

Etiam studio experientia naucetur.

longißima vita fructuosum est compẽdium, & plus non raro ad libros sedẽdo discitur, quam orbem deambulando acquiritur. Nec ab illa vita ciuilis experiẽtia, quæ multos annos exigit, certa haberi scientia potest; nam boni consilij nõ raro peßimus est exitus, & mali quandoque optimus, vt fortunam aliquam hic agnoscere liceat, aut rationem latentem ignorare. Studium verò non aliì tantum veteris experientiam manifestat, sed consiliorum etiam rationes & clarißimorum iudicia virorum, de quibus iudicare iterum posteris licet, aperit. Vt iam omnino credere oporteat non minorem ex libris ipsis, quam ex publicarum administratione rerum experientiam hauriri, ac proinde studio, non vsu tantum Politicam, seu Ciuilem hanc Doctrinam comparari. Quam profectò qui priuatis ante laboribus acquisiuerit quam ad Reipublicæ munus accesserit, multo & securior erit, & constantior aget, quod ea, quæ fiunt intelliget, & facere nihil reformidabit, quod bene se didicisse confidet.

Epilogus

VII.

Epilogus Procemij, & Constitutio huius operis.

IGitur post tot illustres Scriptores, qui de rebus ciuilibus summâ eruditione fæcundiaq; disseruerunt, & Regibus ac Principibus, alijsque Reip. administratoribus salutaria documēta victuris æternum monumentis tradiderunt paruo volumine Politicam vniuersam complexi sumus, & in quatuor Institutionum Politicarum libros partiti digessimus, vt totius Ciuilis Doctrinæ Elementa prima Reip Candidatis sint in prōptu. Hos verò qualescunq; libros, cùm ex veterum Historicorum & Philosophorum monumētis, tum ex recentiorum authorum Commētarijs, quantum studio Iudicioq; assequi potuimus, confecimus vt Reipub. etiam vel hac ratione prodessemus si nostra opera aliquid discerent, qui illam aliquando sunt recturi. Quos rogamus, vt illos tāta beneuolentia excipiant, fruanturq;, quanta nos in ijs conscribendis diligētia studiosa & ad Rempubl. accessuræ Iuuentutis vtilitatem quæsiuimus.

Politica in quatuor libros digesta.

Finis Procemij.

INSTITVTIONVM

POLITICARVM

SEV

ELEMENTORVM
CIVILIS DOCTRINÆ
Liber Primus.

DE REPVBLICA IN genere & Monarchia.

TITVLVS I.
DE REIPVBLICÆ Natura.

I.

Quid sit Respublica?

RESPVBLICA est Ciuium multitudo rerumque inter eos communium summa potestate rectaque ratione gubernata. Eius materia Ciues sunt, seu hominum cœtus, res item quæ publicæ sunt & ciuibus communes. Forma est ipsa recta ciuium & rerum communium administratio bonis legibus consuetudi-

Definitio Reip.

Materia.

Forma.

nibusque temperata, qua imperantium parentiumque ordo consistit. Per hanc cum personę, tum res communes ita afficiuntur, vt Respublica quoddam vnum sit corpus bene constitutum ac temperatum. Inter eam & Ciuitatem legibus constitutam nullum est discrimen. Ab vrbe distinguitur, quod Vrbs muris finiatur.

II.

Causa efficiens & finis Reipublicæ.

Causa efficiens Deus Naturæ author.

POrro Reipublicę seu Ciuitatis constitutio à Deo & Natura est. Quippe Deus ductum quendam & instinctum Naturę hominum inseuit, vt viuere simul & in societate velint, seque inuicem tueri & genus suum propagare. Vnde ex amore prima maris & fœminę societas orta est Ciuitatis & Reipublicę seminarium, sicque constituta Familia. Deinde crescente filiorum & nepotum numero domos alias addere opus fuit, atque inde pagi & oppida. Tum cum eodem in loco prospicere omnibus necessitatibus suis non possent, facti sunt seorsim alij cœtus per vrbes & ciuitates distincti, sicque paulatim cōstitu-

Pri

Principatus, Regna, Imperia, dum capere vna Regio mortales omnes non potest. In Familia Ius dicebat sen or seu Paterfamilias; reliquę hominum societates vrbibus & certis regionum limitibus comprehensę prętantiori alicui sese regendas subiecerunt. Vnde orti postea Principes & Reges.

Finis Reipublicæ est humanę vitę commoditas seu publica felicitas, quę non in bonorum fortunę tantum, sed in virtutum præsertim affluentia consistit, ex qua singulorum vtilitas consequitur. Nam ideo Respublicæ sunt, vt in ijs homines bene beateque viuant. FINIS.

III.

Quot, & qui homines ad Rempub. necessarij.

Ciuium certus ac definitus in Republica numerus esse non potest, sufficiens sit oportet, & talis iudicio prudentum æstimetur, vt nec nimia hominum multitudine Ciuitas oneretur, nec inopia laboret. Innumeram hominum multitudinem rebus omnibus necessarijs instruere, legibusque coercere arduum est. Quæ *Ciuium nõ certus ad Remp numerus.*

paruo etiam ciuium numero ciuitas definitur, facile vel contagione aliqua pestifera, vel Martis furore, vel alia iniuria cladeque exhauritur. Præter autem Reipublicæ Magistratum, in quo pro numero ciuium vel multi vel pauci esse possunt, tria hominum genera necessaria sunt, Agricolæ, Artifices, Milites. Hi ad Reipublicæ subsidium & propugnationem excubare debent; Agricolæ, vt ad victum necessaria subministrent; Artifices, vt cęteris extra victũ necessitatibus consulant. Ex his & illis assumi quoque ad Reipublicę magistratum possunt. Serui ciuium sunt instrumenta, Nobiles ad Reipublicæ regimẽ & eius defensionem nati videntur. Sacerdotes & qui Religionem curant peculiari ordine censentur, & sicut primũ in Republica munus, ita locum tenent. De singulis postea.

Tria hominum genera, necessaria.

IV.

Quæ res ad Rempublicam communes, & an omnes.

Res ad Rempublicam communes

PVblicæ res, quæ vulgo Communitates appellantur, & communi Reipublicæ administratione continentur, sunt cum diuinæ, tum humanæ, vt religio, Iura, Leges, mores, ædes sacræ, publi-

publica ædificia, viæ communes seu plateę, flumina, vectigalia, Muri Vrbis, publica ædificia, Theatra, officia Reipublicæ, & id genus alia. Sunt tamē res quędam sacræ, quæ priuatis bonis accensentur. Passim autem rerum omniũ communionem deprauata hominis natura pati non potest; & cum negligi cōmunia soleant, necessaria est rerum ferè omnium ac præsertim fundorum, propria possessio, quæ & iucundior est, & singulorum industriam diligentiamq; excitat magis. Quippe rerum suarum omnes curam suscipiunt libenter, & ijs delectantur, quarum vsu beneficia exercent. Ita vero rerum proprietas singulis iure quodam naturę concessa est, vt vsus certo ordine & ex rationis præscripto communis esse debeat. Ideo enim homines in cœtum aliquem & societatem coalescunt, vt rerum suarum communicatione factâ inuicem se iuuent. Ad communicationem æstimatione rerum est opus; hæc prudentis Magistratus iudicio pro temporum varietate constituitur.

Necessaria tamen proprietas.

Ita vt vsus certa lege sit communis.

V.

Quis personarum ad Rempublic. constituendam ordo.

Imperantiū ordo primus.

OMnis Respublica Imperio continetur & subiectione. Itaque necessarium est, vt sint, qui imperent, & qui obediant: illorum primus ordo est, horum deinde. Imperant Principes, Reges, & quicunque Magistratus, qui supremam à Deo ex populi voluntate potestatem habēt in Republica. Cæteri obediunt omnes. Inter hos aliqui ita obediunt, vt simul acceptâ à supremo Magistratu potestate imperent, vt Magistratus Ciuitatum, Senatores, Iudices; Item Duces, Proreges, Toparchæ, & quicunque à principibus substituti. Hi enim regunt alios, & reguntur ipsi. Aliqui tantum obediunt, & cum Principis, tum Magistratuum Imperio parent, nec ipsi nisi in familia sua dominantur. Tales sunt passim Ciues per opificia distributi, & qui ad minora Reipublicæ munera assumuntur, vt operam suam Reipublicæ locent, cuiusmodi Notarij, similesque. Pueri & adolescentes in parentum sunt potestate, nondum Reipublicæ ordinibus adscripti. In eius spem cum alantur

Alter parentium. Sunt qui regunt & reguntur.

Sunt qui tantum reguntur.

alantur & crescant, eorum institutionis cura publica est.

VI.

Quæ summa potestas, quâ Respublica gubernatur.

SVmma hæc potestas est summum ipsum Reipublicæ Imperium. Vulgo Maiestatem appellant. Nec aliud est, quam supremum illud Ius, quod qui Reipublicæ præest in subditos omnes obtinet. Continetur fundamentalibus Reipublicæ legibus, quibus etiam Imperantis Maiestas obstricta censetur. Ipsi verò Reipublicæ coæua est, sed in personam aliquam vnam vel plures transfertur, cum necessarium sit, vt homines in cœtum aliquem coacti. Ducis alicuius Imperio contineantur & defendantur. Si ipse se populus regat, Maiestatem & Imperium retinet, suaque se authoritate defendit. *Quid summa Reip. potestas.*

TITVLVS II.

DE FORMIS RERVM-publicarum.

I.

Quod sint Rerumpublicarum formæ simplices.

Tres Rerũpub formæ simplices. *Monarchia.* *Aristocratia Democratia.*

Rerumpublicarum seu humanæ gubernationis formæ tres sunt simplices. Monarchia, Aristocratia, Democratia. Monarchia est vnius principatus, Latinè Regnum dicitur. Aristocratia est paucorum, sed optimorum qui ob commune Reipublicæ bonum gubernant, principatus. Democratia est multorum seu popularis principatus, quando nimirum totus populus summa potestate regit, & publicæ vtilitati consulit. Poliarchiam vulgo & Rempublicam appellant. Porro triplicis huius gubernationis hæc ratio est. Omnis populus seu quæuis hominum multitudo seipsam regendi ac gubernandi potestatem à natura habet, hanc si ad vnum aliquem, cuius Imperio regi velit, trãsferat, Monarchia fit seu Regnum: si ad paucos Optimates, fit Aristocratia: si sibi illam retineat, seque ipsam gubernet, Poliarchia seu Democratia existit.

Ratio triplicis formæ.

II.

An misceri aliquando Rerumpub. formæ possint.

EX simplicium gubernationis humanæ formarũ permixtione quadam aliæ quoque formæ exurgũt. Hæ mixtæ dicuntur. Imprimis Aristocratia quandoque ita cum Regno seu Monarchia miscetur, vt Summi Principis Potestas Optimatum authoritate quodãmodo temperetur. Adeo vt prolabi in tyrannidem facile non possit. Quæ ratio administrationis multis in locis magna vtilitate locum inuenit, vbi Ordinum Prouinciæ, seu, vt vocãt, Statuum Concilia erecta sunt, à quibus Rex aut Principes non parum dependet & quorum in maioribus præsertim Regni nego ijs consensum requirit. Deinde ex Aristocratia Democratiaq; Reipublicæ forma quædam existit, cum Optimatum Imperium sine populi authoritate nõ satis est potens, & eorum de summis rebus decreta huius consensu prius firmantur. Optimum enim est, vt vbi quorundam nimia licentia timetur, ibi remedium sit omnium potestas. Potest & Monarchia cum Democratia misceri; at verò parum felix hæc guber-

Aristocratia benè cũ Monarchia miscetur.

Aristocratia item cũ Democratia.

Non bene Monarchia

cum Democratia. natio, in qua imperantes omnes, nulli obtemperantes Infelicior sane illa, imo confusio quædam tantum, cum Monarchia, Aristocratia, Democratiaque vna miscentur Triceps quippe Ciuitas nullo corpore constat, & si omnes imperãt, Imperium tantum est, subiectio nulla, adeoque nulla Respublica.

Nulla Resp. vbi omnes forma Reipub.

III.

Quæ Rerumpub. sint digressiones.

EX intensione remissioneque simplicium Reipublicæ formarum vitia quædam existunt & corruptæ administrandi formæ. Has Politici Rerumpublicarum digressiones appellant. Itaque ex Monarchia seu Regno Tyrãnis exsurgit, cum Reges non publicam omnium, sed suam priuatamque spectant vtilitatem, palamque in bonorum perniciem incumbunt, & quicquid ex vsu communi est, è medio tollunt, remouentque, nec legem curant, sed suam libidinem procurant. Ex Aristocratia seu Optimarum Imperio Oligarchia resultat, cum illi opibus potentes rerum suarum amplificationem respiciunt, non vniuersæ Reipublicæ bonum: Fit enim quandoque vt pauci ad Reipublicę clauum admoti eo insolentiæ deueni-

Ex Monarchia oritur Tyrannis.

Ex Aristocratia prodit Oligarchia.

uenīant, vt sua potestate ad aliorum terrorem, non vtilitatem vtantur. Quasi ad ditescendum primas teneant non ad regendū. Ex Democratia profluit Ochlocratia seu effusa quædam populi licentia, aut verius furentis ac turbulentæ plebis impotentia, quando egenorum maior ratio, quam publicæ vtilitatis habetur. Atque ita furente plebecula Ciuitatis ordo confunditur, Magistratus tolluntur; iuris æqualitas & immodica quædam licentia quæritur. Periculosa & pernitiosa res est summa potestas, cum in plebis imperitæ manu est. Nemo Optimatum satis tutus est, quem plebis amor non custodit,

Ex Democratia fit Ochlocratia.

VI.

Vnde dignosci bona Rerumpublicarum forma à corruptis possint.

EX fine modoque regendi. Tunc Monachia est, cum publicæ consulit vtilitati, qui Rex est; nec tantum ordine bono dominatur, sed finem habet propositum, cum custodia Maiestatis legitime imperare. Secus si fiat, Tyrannis est. Tunc Aristocratia est, cum Pauci Optimates virtute prædita ita Rempublicam summa potestate moderantur, vt sua optimo cuique consilia

Signum Monarchia bona.

Signum Aristocratia.

cum Democratia. natio, in qua imperantes omnes, nulli obtemperantes Infelicior sanè illa, imo confusio quædam tantum, cum Monarchia, Aristocratia, Democratiaque vna miscentur Triceps quippe Ciuitas nullo corpore constat; & si omnes imperãt, Imperium tantum est, subiectio nulla, adeoque nulla Respublica.

Nulla Resp. vbi omnes forma Reipub.

III.

Quæ Rerumpub. sint digressiones.

EX intensione remissioneque simplicium Reipublicæ formarum vitia quædam existunt & corruptæ administrandi formæ. Has Politici Rerumpublicarum digressiones appellant. Itaque ex Monarchia seu Regno Tyrãnis exsurgit, cum Reges non publicam omnium, sed suam priuatamque spectant vtilitatem, palamque in bonorum perniciem incumbunt, & quicquid ex vsu communi est, è medio tollunt, remouentque, nec legem curant, sed suam libidinem procurant. Ex Aristocratia seu Optimarum Imperio Oligarchia resultat, cum illi opibus potentes rerum suarum amplificationem respiciunt, non vniuersæ Reipublicæ bonum: Fit enim quandoque vt pauci ad Reipublicę clauum admoti eo insolentiæ deueni-

Ex Monarchia oritur Tyrannis.

Ex Aristocratia prodit Oligarchia.

ueniant, vt sua potestate ad aliorum terrorem, non vtilitatem vtantur. Quasi ad ditescendum primas teneant, non ad regendū. Ex Democratia profluit Ochlocratia seu effusa quædam populi licentia, aut verius furentis ac turbulentæ plebis impotentia, quando egenorum maior ratio, quam publicæ vtilitatis habetur. Atque ita furente plebecula Ciuitatis ordo confunditur, Magistratus tolluntur; iuris æqualitas & immodica quædam licentia quæritur. Periculosa & pernitiosa res est summa potestas, cum in plebis imperitæ manu est. Nemo Optimatum satis tutus est, quem plebis amor non custodit.

Ex Democratia fit Ochlocratia.

VI.

Vnde dignosci bona Rerumpublicarum forma à corruptis possint.

EX fine modoque regendi. Tunc Monachia est, cum publicæ consulit vtilitati, qui Rex est; nec tantum ordine bono dominatur, sed finem habet propositum, cum custodia Maiestatis legitimè imperare. Secus si fiat, Tyrannis est. Tunc Aristocratia est, cum Pauci Optimates virtute prædita ita Rempublicam summa potestate moderantur, vt sua optimo cuique consilia

Signum Monarchiæ bonæ.

Signum Aristocratiæ.

cum Democratia. natio, in qua imperantes omnes, nulli obtemperantes Infelicior sanè illa, imo confusio quædam tantum, cum Monarchia, Aristocratia, Democratiaque vna miscentur Triceps quippe Ciuitas nullo corpore constat, & si omnes imperãt, Imperium tantum est, subiectio nulla, adeoque nulla Respublica.

Nulla Resp. vbi omnes forma Reipub.

III.

Quæ Rerumpub. sint digressiones.

Ex intensione remissioneque simplicium Reipublicæ formarum vitia quædam existunt & corruptæ administrandi formæ. Has Politici Rerumpublicarum digressiones appellant. Itaque ex Monarchia seu Regno Tyrãnis exsurgit, cum Reges non publicam omnium, sed suam priuatamque spectant vtilitatem, palamque in bonorum perniciem incumbunt, & quicquid ex vsu communi est, è medio tollunt, remouentque, nec legem curant, sed suam libidinem procurant. Ex Aristocratia seu Optimarum Imperio Oligarchia resultat, cum illi opibus potentes rerum suarum amplificationem respiciunt, non vniuersæ Reipublicæ bonum: Fit enim quandoque vt pauci ad Reipublicę clauum admoti eo insolentiæ deueni-

Ex Monarchia oritur Tyrannis.

Ex Aristocratia prodit Oligarchia.

ueniant, vt sua potestate ad aliorum terrorem, non vtilitatem vtantur. Quasi ad ditescendum primas teneant. non ad regendũ. Ex Democratia profluit Ochlocratia seu effusa quædam populi licentia, aut verius furentis ac turbulentæ plebis impotentia, quando egenorum maior ratio, quam publicæ vtilitatis habetur. Atque ita furente plebecula Ciuitatis ordo confunditur, Magistratus tolluntur; iuris æqualitas & immodica quædam licentia quæritur. Periculosa & pernitiosa res est summa potestas, cum in plebis imperitæ manu est. Nemo Optimatum satis tutus est, quem plebis amor non custodit. *Ex Democratia fit Ochlocratia.*

VI.

Vnde dignosci bona Rerumpublicarum formæ à corruptis possint.

EX fine modoque regendi. Tunc Monachia est, cum publicæ consulit vtilitati, qui Rex est; nec tantum ordine bono dominatur, sed finem habet propositum, cum custodia Maiestatis legitime imperare. Secus si fiat, Tyrannis est. Tunc Aristocratia est, cum Pauci Optimates virtute prædita ita Rempublicam summa potestate moderantur, vt sua optimo cuique consilia *Signum Monarchiæ bonæ.* *Signum Aristocratiæ.*

cum Democratia. natio, in qua imperantes omnes, nulli obtemperantes Infelicior sanè illa, imo confusio quædam tantum, cum Monarchia, Aristocratia, Democratiaque vna miscentur Triceps quippe Ciuitas nullo corpore constat; & si omnes imperāt, Imperium tantum est, subiectio nulla, adeoque nulla Respublica.

Nulla Resp. vbi omnes forma Reipub.

III.

Quæ Rerumpub. sint digressiones.

EX intensione remissioneque simplicium Reipublicæ formarum vitia quædam existunt & corruptæ administrandi formæ. Has Politici Rerumpublicarum digressiones appellant. Itaque ex Monarchia seu Regno Tyrānis exsurgit, cum Reges non publicam omnium, sed suam priuatamque spectant vtilitatem, palamque in bonorum pernitiem incumbunt, & quicquid ex vsu communi est, è medio tollunt, remouentque, nec legem curant, sed suam libidinem procurant. Ex Aristocratia seu Optimarum Imperio Oligarchia resultat, cum illi opibus potentes rerum suarum amplificationem respiciunt, non vniuersæ Reipublicæ bonum: Fit enim quandoque vt pauci ad Reipublicę clauum admoti eo insolentiæ deueni-

Ex Monarchia oritur Tyrannis.

Ex Aristocratia prodit Oligarchia.

ueniant, vt sua potestate ad aliorum terrorem, non vtilitatem vtantur. Quasi ad ditescendum primas teneant. non ad regendũ. Ex Democratia profluit Ochlocratia seu effusa quædam populi licentia, aut verius furentis ac turbulentæ plebis impotentia, quando egenorum maior ratio, quam publicæ vtilitatis habetur. Atque ita furente plebecula Ciuitatis ordo confunditur, Magistratus tolluntur; iuris æqualitas & immodica quædam licentia quæritur. Periculosa & pernitiosa res est summa potestas, cum in plebis imperitæ manu est. Nemo Optimatum satis tutus est, quem plebis amor non custodit,

Ex Democratia fit Ochlocratia.

VI.

Vnde dignosci bonæ Rerumpublicarum formæ à corruptis possint.

Ex fine modoque regendi. Tunc Monachia est, cum publicæ consulit vtilitati, qui Rex est; nec tantum ordine bono dominatur, sed finem habet propositum, cum custodia Maiestatis legitime imperare. Secus si fiat, Tyrannis est. Tunc Aristocratia est, cum Pauci Optimates virtute prædita ita Rempublicam summa potestate moderantur, vt sua optimo cuique consilia

Signum Monarchiæ bonæ.

Signum Aristocratiæ.

cum Democratia. natio, in qua imperantes omnes, nulli obtemperantes Infelicior sane illa, imo confusio quædam tantum, cum Monarchia, Aristocratia, Democratiaque vna miscentur Triceps quippe Ciuitas nullo corpore constat, & si omnes imperāt, Imperium tantum est, subiectio nulla, adeoque nulla Respublica.

Nulla Resp. vbi omnes forma Reipub.

III.

Quæ Rerumpub. sint digressiones.

EX intensione remissioneque simplicium Reipublicæ formarum vitia quædam existunt & corruptæ administrandi formæ. Has Politici Rerumpublicarum digressiones appellant. Itaque ex Monarchia seu Regno Tyrānis exsurgit, cum Reges non publicam omnium, sed suam priuatamque spectant vtilitatem, palamque in bonorum perniciem incumbunt, & quicquid ex vsu communi est, è medio tollunt, remouentque, nec legem curant, sed suam libidinem procurant. Ex Aristocratia seu Optimarum Imperio Oligarchia resultat, cum illi opibus potentes rerum suarum amplificationem respiciunt, non vniuersæ Reipublicæ bonum: Fit enim quandoque vt pauci ad Reipublicę clauum admoti eo insolentiæ deueni-

Ex Monarchia oritur Tyrannis.

Ex Aristocratia prodit Oligarchia.

ueniant, vt sua potestate ad aliorum terrorem, non vtilitatem vtantur. Quasi ad ditescendum primas teneant, non ad regendũ. Ex Democratia profluit Ochlocratia seu effusa quædam populi licentia, aut verius furentis ac turbulentæ plebis impotentia, quando egenorum maior ratio, quam publicæ vtilitatis habetur. Atque ita furente plebecula Ciuitatis ordo confunditur, Magistratus tolluntur; iuris æqualitas & immodica quædam licentia quæritur. Periculosa & pernitiosa res est summa potestas, cum in plebis imperitæ manu est. Nemo Optimatum satis tutus est, quem plebis amor non custodit. *Ex Democratia fit Ochlocratia.*

VI.

Vnde dignosci bonæ Rerumpublicarum formæ à corruptis possint.

EX fine modoque regendi. Tunc Monachia est, cum publicæ consulit vtilitati, qui Rex est; nec tantum ordine bono dominatur, sed finem habet propositum, cum custodia Maiestatis legitime imperare. Secus si fiat, Tyrannis est. Tunc Aristocratia est, cum Pauci Optimates virtute prædita ita Rempublicam summa potestate moderantur, vt sua optimo cuique consilia *Signum Monarchiæ bonæ.* *Signum Aristocratiæ.*

 probent

probent, publico bono ſtudeant, & ſecundum diſciplinam, quæ legibus continetur, agant omnia. Eſt enim ipſa Reipublicæ diſciplina finis eorum, & cum dignitate otium. Hæc vbi non reperiuntur oligarchia eſt. Tunc Democratia vera eſt, cum multitudo ciuitatis adminiſtrationem ad communem vtilitatē confert; ſuamque libertatem tanquam finem reſpicit, & quod pluribus videtur, id omnium eſſe commune iudicatur. Popularia ſunt Pax, Libertas, Otiū, Felicitas. Hac ratione cum Reſpublica non conſtat, Ochlocratia eſt.

V.

Quanam ſit optima Reipublicæ forma.

PLures an vnus, an Pauci imperent, parum intereſt profectò; quo in regimine autem iuſtius ſanctiuſque ciues agant, hoc verò quæritur. Continere ſponte ſua genus humanum intra iuſtitiæ fines non poteſt, aliqua regiminis forma opus eſt; & hæc optima præſtantiſſimaque, quæ ad naturam propius accedens extra naturæ virtutiſque leges aberrare homines non ſinit, quantum certè poteſt. Hæc Monarchia eſt, adeo vt nihil ſit Regibus diui-

Monarchia optima Reipub. forma.

nius

nius, nihil Regno inter homines vtilius.

Profectò in Aristocratia multiplicato Dominorum numero aucta est seruiendi vilitas, & tot Reges sunt, quot Senatum Optimates constituunt. Et hi quam non raro transuersi aguntur, dum vel in suos amore feruntur, vel in pares inuidia iactantur, vel proprij commodi studio laborant? Neque in eiusmodi Imperio cæterorum laboriosæ virtuti patent honores: summos enim ipsi, atque adeo Reipublicæ potentiam, intra familias suas includunt, & generi suo seruant; minores autem, qui pene plus seruitutis habent, quam dignitatis, clientibus suis diuidunt. Et corrupti semel Senatus labem quam difficile est eluere? Quippe afflicti semel mores Optimatum, non prius sanitatem admittunt, quam Rempublicam suo casu obruerũt.

Non Aristocratia.

Non Democratia.

In Democratia statuque populari, cum sæpe summa leuitate ad imperitos ignauosque Magistratus fasces deferãtur, nulla prudentia, nullum consilium est. Factionibus tantum, & quodam impetu inuidiaque multitudinis studia rapiuntur. Hic non eximia ingenia æstimantur, sed improbæ & factiosæ mentes, cum volunt, populum ad seditiones

vel adulationis obsequio, vel orationis suauitate torquent. Et sepe virtutis specimen est virtutem oppressisse. Meritorum leue pondus est, sæpiusque bene de Republica meritis mors imminet, quam merces. Ea est vulgi leuitas & inconstantia: nec minor vllibi libertas, quam vbi libertas prætenditur.

Rationes pro Monarchia.

Vnius Imperio rem communem melius geri verè sapientes semper iudicauerunt. Quid ni? Primi mortalium, quique ex his geniti Naturam incorrupti sequebantur, vnius Imperio sese commiserunt. Quippe Natura commenta est Regem. Vnus Sol est in cœlo, & prodigium sit, si gemini sint. Inter bruta animantia mutosque greges eiusdem naturæ instinctu Dux est vnus, quem & in Apum Republica reperias, & in boum Elephantorumque armentis. Ipse orbis vniuersi status Monarchia est, & Regem vnum habet Deum, cuius imagines quædam sint oportet in terris Reges. Et optima profectò ea Respublica est, quæ diuini regiminis formam imitatur. In familia quoque vnum est caput paterfamilias; & nunquid Respublica magna quædam est familia? Quod si præstantiæ argumentum est, diu multisque placuisse, primi & potentissimi

ſimi terrarum populi monarchiam amauerunt, diutiſſimè retinuerunt, ſub ea glorioſiſſimè floruerunt. Teſtis eſt omnis Antiquitas, & fatentur hæc noſtra tempora. Accedit, quod cum omnes vnum reſpiciunt, domiti magis & fracti ſint omnium animi, ideoque tranquilliores. Quippe vnius metus & auctoritas continet: vtrumque obedientiæ vinculum eſt, & quietis. Nec niſi Iuſtitię adminiſtrandę cauſa reperta ſunt Regna, in quibus, ſi Monarcha ipſe ius dicat, ſupra auaritiam, metum, & gratiam eſt; Si alij ab eo electi, iudicium eius & pęnam reformidant; ideo affectu minus peccatur, & abſunt corruptelę. Sane cum ſecretum anima ſit negotiorum maiorum, vix vbi plures, reperitur; quorum fere aliqui ſemper venales, vt prodant: & cum ſępe mutentur, nolunt, qui vicini ſunt Principes, aut paciſci cum ijs, aut arcana conſilia communicare. Vna anima Regni eſt, vbi Rex vnus eſt; Iuuant fidi adminiſtri, quorum virtus & fides probata. Magnum hoc bonum, quod hęredem, non ſe ſolum Rex cogitet.

TITV-

TITVLVS III.

DE CAVSIS REMpublicam conseruantibus.

I.

Pietate & Religione imprimis conseruatur.

NOn minùs profectò arduum cõseruare, quàm constituere Rempublicam. Inprimis verò cum omnia mundi Imperia summi Naturæ Arbitri singulari cura prouidentiaque conseruentur, tum deinde mortalium virtute, Industriâ, Potentiâ. Ac prima virtus basisque Reipublicæ Pietas est & Religio. Quippe hæc vinculum est fidei & societatis humanæ, quo sublato dissoluatur mortalium cœtus necesse est. Imò nec Iustitia ibi esse potest, vbi Religio non est. Cumque à Deo pendeat omnis Respublica, hoc vinculo pietatis & religionis illi adhæret, & stat inconcussa. Illud curandum proinde, vt Religionis in Republica sit vigor, & Ciuiũ animi ad Deum pietate tendant, Hæc summi Numinis fauorem conciliat.

Pietas & Religio.

II. *An*

II.

An verò in Republica tantum vna stabilienda sit Religio.

VNa certè tantum. Cum enim Religio humanę societatis sit vinculum, cuius sanctitate fœdera commerciaque sanciuntur, hæc, si illa vna eademq; non sit, stare ac firma esse non possunt. Vbi Religionum diuersitas est, ibi alij alios tanquam impios auersantur, & cum eadem ad Deum ceremonia non tendat, societas inter eos nulla nec vlla ciuium amicitia, vbi non eadem omnium de Deo consensio. Quantæ verò turbæ, quantæ ciuilium tumultuum tempestates excitantur, cum de Religione inter Ciues oritur contentio? Potentissimus est religionis affectus, facile incitat vbi aduersarium videt, & cum conscientia suggerit excusationem, impunè peccare se putat. Nec incolumis esse Maiestas potest, vbi religionum est diuersitas. Vni sectæ si faueat, inimicitiã habebit alteram, & hinc periculum. Quid Magistratus aget Ecclesiasticus in hac diuersitate? Statuat & ordinet quod è religione erit, vna pars obtemperabit, cæteri omnes contemnent, damnabunt, non raro mota seditione excutient. Nihil violentius, quam

Vna in Republica Religio esse debet.

quam vbi seditioni diuinum Numen prętenditur. Plane à confusa & permixta Religione urbę sunt, familiarum & Reipublicę interitus.

III.

Iustitia, legumq; obseruatio, altera Rempublicam conseruans causa.

Iustitia. Sine Iustitia viuere ne ipsi quidem possunt, qui Iustitiam oderunt. Hęc ergo Reipublicę statum. & Principis solium stabilit, dum per eam bene meriti pręmia ferunt, facinorosi supplicia. Nec aliam ob causam, quam vt Iustitiam seruent, constituti sunt Reges. Hi cum sunt iusti, felicitas sunt Reipublicę: cum æquitatem constituunt, summos cum infimis pari iure retinent. *Legum obseruatio.* Efficit Iustitia legum obseruationem; leges quamdiu Principatum tenent nec neg igitur, tam diu in vigore Respublica est. Ex hac obserua ione Iustitię eque rectâ administratione in sceleratos animaduersio consequitur. Vbi delictorum castigatio est, ibi incolumis Respublica est. Perniciosa quippe res est Reipublicę intempestiua misericordia. Ipsa suppliciorum cogitatione, qui peruersi sunt, à sceleribus abhorrent: Et paucorum pœnâ omnes fere puniuntur. *Castigatio delictorum.*

niuntur, ipſæque maleficiorum inhibitiones læſorum ſunt conſolationes.

IV.

Tertia Rempublicam conſeruans cauſa Induſtria Principum & Magiſtratuum.

NEc tam profecto muri Rempublicam conſeruant, aut etiam numeroſa ciuium multitudo, quam gubernatorum Induſtria. Hæc in ſapientia, & vigilantia conſiſtit. Qui ſapientes ſunt Principes & Magiſtratus, collabentem Rempublicam facilè ad rectam moderationem reuocant, ſtantem tenent & confirmant. *Sapientia & Vigilantia principum.* Quippe ſapiens Princeps ſalus eſt Reipublicæ. Vigilantia diligentiaque magiſtratuum ſecuritati eſt ciuibus, & hoſtibus terrori; totius Reipublicæ cuſtodia eſt. Nec decet vacuos à curis eſſe, qui gubernant; ijs enim vigilantibus ſecurè alij quieſcere volunt.

V.

Concordia quarta Rempublicam conſeruans cauſa.

COncordia Reipublicæ vinculum & vnio eſt. Quippe concordem & bene moratam ciuitatem labefactare nullæ poſſunt vires. Itaq; vt diuturna

Rei-

Concordia Ciuium.

Reipublicæ fœlicitas ſit, fouenda omnium concordia, impediendæ factiones & ſeditiones, idque ſeueris legibus & pœnis, inter nobiles potiſſimum & potentes. Morbus hic odiorum & factionum in Reipublicæ viſceribus tandem in Reipublicę pernitiem erumpit.

VI.

Potentia quinta Rempublicam conſeruans cauſa.

Potentia Reip.

Reipublicæ nerui in potentia conſiſtunt; hæc proinde ad Reipublicæ conſeruationem facit vel plurimũ. Tanta eſt vero, quantum Aerarium, & hoc ex cenſu Principum & vectigalibus exiſtit. Igitur vt Reſpublica ſtet, floreat, ac conſeruetur, danda opera, vt diues in Republica ſit Aerarium. Vinci hodie vix poteſt, quem Aerarium non fallit; nec diuturna putatur Reſpublica, quæ pecunia & diuitijs deſtituta eſt. Certe ſtare priuatæ opes non poſſunt, ſi opulenta non ſit ciuitas. Adeo quæ potentiam habet Reſpublica, & iuſtę ſapienterque adminiſtratur cum virtutis ſplendore, ſtare diu incolumis poteſt. Iuuari quoque per fœdera poteſt, de quibus nos alibi.

VII. *Iuuen-*

VII.

Iuuentutis Institutio Sexta Rempublicam conseruans causa.

PRęclarum etiam Reipulicę conseruandę instrumentum est recta iuuentutis institutio. Vnde grauiter & verè sapientes pronuntiant eos, qui non rectè liberos erudiunt, Reip. facere iniuriam, cuius fundamentum est adolescentum educatio. Vt in semente posita spes messis est, ita ciuitatis in educatione pueritiæ. Aliæ esse quoque possunt causæ, integra & salua Imperantis auctoritas; Magistratus seu officia Reipublicæ virtutis merito, non pecuniæ pretio attributa; moderatio quędam in omnibus obseruata, Nobilium Familiarum conseruatio, & id genus. Suo loco de ijs. *Institutio Iuuentutis.*

TITVLVS IV. DE CAVSIS REMPVblicam euertentibus.

I.

Deo permittente Respublicas immutari & euerti.

A Deo Magistratus omnis & potentia est, perque ipsum Reges regnant, & Principes dominantur. Verum quemadmodum ab eius manu *Immutantur Deo ita*

permittente Respublica. nu & diuina bonitate potentissima Imperia, & florentissimæ Respublicæ existunt, ita in ijsdem mutationes, conuersiones, interitus causis iram eius excitantibus permittit. Nec desunt diuinæ quædam denunciationes, quę prodigijs sæpe multis, & vatum oraculis innotescunt. Quippe nullæ vnquam magnorū Imperiorum sine prodigio aliquo conuersiónes, & denunciatum est fere semper, quod postea defleuerunt, homines, grande malum. Ita in humani generis malis, & quodam populorum interitu cœlum & tota natura loquitur, si non voce, signo aliquo.

II.

Causa Dei iram ad Rerumpub. conuersionem excitantes.

Vitia Administrantium. DEum vero concitant, & iustissimam inflammant ira Principum ac Magistratuum inprimis vitia, populi deinde. Illorum quidem Iniustitia, Auaritia, Libido, Superbia, Ambitio, omnium contemptus: Huius verò Insolentia, Inconstantia, Leuitas, Discordia, Odium nobilium, Imperitia, Proteruitas, & omnia petulantia. Quando enim *Item populi.* simili labe infecta Respublica est, indigna est, cui faueat magnus ille Rector;

nec

nec fato vnius Principis mala vita Reipublicæ certa est ruina. Ipsa etiam cum suorum scelerum mole laborat, vt ruat, necesse est. Fauere iniquis Regibus nec debet Deus, nec potest. Tandem iusta, sed grauis, pœna in flagitijs ludentes opprimit; & aliquando qui aliorum sanguine delectabatur, suo se respergi ingemuit. Ac sæpe qui ambitionis vlnis quod non debet amplectitur, quod tenet amittit.

III.

Fato etiam quædam, & Religione diuersa intereunt Respublicæ.

EST & Reipublicæ suum quoddam fatum, & quæ originem habet, expers interitus esse non potest. Quæ nata sunt, intereunt. Certis descripta periodis stare semper durareque non potest. Adeo vitiorum impulsu facile in exitium ruit, quæ exitio obnoxia est. Ruinæ testes sunt, & quædam magnarum Ciuitatum velut cadauera. Sed illa Religionis diuersitas, qua Europa hodie laborat, non animos tantum hominum, verum etiam ipsas Respublicas immutat. Nouarum rerum studiosi sectarij regimen pati antiquum non possunt, nullum volunt. Libertatem & æqua-

Resp. interitui sunt obnoxiæ.

Religionum diuersitas Rerumpub. ruina est.

& æqualitatem plenis buccis crepant, vt nimirum excusso Principum iugo in omne nefas liberè abeant, & sceleribus sint æquales. Quicunque sibi populus legem ponit, nullam habet. Nam imperare qui debet & parere, neutrum facit, tantum insolescit.

IV.

Nec fortuito Respublicæ mutantur, nec à syderibus pendent; nec fatales habent terminos.

Resp non fortuito pereunt.

NEque sane temere tantum ac fortuito, nulloque ordine ac consilio Respublicæ vel oriuntur, vel extinguuntur. Certa quippe est diuinæ Maiestatis prouidentia, à qua legem accipit quicquid nascitur aut interit. Nec tam humani consilij, quam diuinæ Sapientiæ opus est, quicquid à nobis rectè fit. Et omnium rerum gubernatio supremi est naturæ vniuersæ administratoris Dei. Neque etiam ab errantiũ stellarum cursu humana pendent. Quid enim expertia animarum sydera possunt, vbi hominum ingenia iudiciaque laborant? Sed nec illi fatales quorundam anni Rerumpublicarum pernitiem trahunt. Vis annorum nulla talis, nec ille cœlorũ motus metam aliquam habet

Non vi stellarum.

Non annorum.

habet fatalem. Ab annis Reipublicæ pernities non est, sed à vitijs.

V.

Bello & externa hostium vi quandoque Respublicæ corruunt.

ETiam Bellum Rerumpublicarum quoddam est fatum, nec raro florentissimæ Ciuitates hostium manu in cineres abierunt. Iusta aliquando causa est, & permittit summus Iudex; nõnunquam tantum inuidia est Hostiũ vel cupiditas, ac tunc fortiori plerumque, etsi iniuria, cedendum est. Victor legem ponit, & libidine sua gladioque Rempublicam immutat aut euertit. Accedit quandoque priuatorum quorundam factio conspiratioque, quando illi cum hoste colludunt, & illi suam Rempublicam produnt.

Sæpe bello & vi externa pereunt.

TITVLVS V. DE REIPVBLICAE Amplificatione.

I.

Duplex Amplificandæ Reip modus, Internus & Externus.

NOn omittendum sanè Reipublicæ augendæ studium, si cum modo fiat. Quippe res vnaquæ-

que ad sui amplificationem sponte & natura sua tendit. Modus duplex est, Internus vnus, alter Externus. Internus natura industriaque constat, cum nimirum populus multiplicatur per Ciuium propagationem, Territorijque culturam: aut quando alterius Reipublicæ ciues ad nostram transeunt, vel florentis ciuitatis opibus, vel libertate, vel religione, aliaue causa allecti. Loca, quæ antea sterilia, si per culturam fructuosa reddantur, magnum adferunt Reipublicæ augmentum. In ipsius quoque Reipublicæ dignitate & publicarum priuatarumque opum copia multum momenti positum est ad incrementum. Quin imo quæ recte administratur Republica, augetur non aliter, quam arbores, quæ cultura crescunt. Externus Rempublicam amplificandi modus est, cum ad Rempublicã nostram prouincia alia vel ciuitas, vel quoduis terræ spatium adijcitur. Imperij quippe sui fines extendere, modo iuste fiat, omnino licitũ est.

Modus vnus Internus Ciuiũ propagatio & terræ cultura.

Alter externus per alterius prouinciæ accessionem.

II.

Externus Reipublicæ amplificandæ modus iterum varius.

PORRO adijci ad Rempublicam prouincia alia varijs iterum modis potest.

test. Imprimis per emptionē cum Princeps aut Respublica aliqua iusto Emptionis titulo agrum aliquem vel regionem suæ ditionis facit. Hic modus carere summa æquitate, si populi, qui in alienam potestatem transit, consensus accedat, non potest. Deinde per Vnionem, cum duæ Respublicæ, Prouinciæ, vel Regna in vnum Imperium coalescunt. Vel cum ex pluribus separatis antea dominijs, vna Respublica aut prouincia constituitur. Verendum hic quandoque, ne non tam vniatur minor Respublica maiori, quam ab hac supprimatur & quasi deuoretur. Minoris nomen fere semper extinguitur, & priuilegia vix amplius audiuntur. Licita huiusmodi coniunctio tamen est, si vis absit, & sponte fiat. Tertius est modus per deditionem submissionemque spontaneam, cum vltro populus aliquis in alicuius Regis aut Reipublicæ potestatem se dedit. Quod nimirum existimet melius sibi esse sub eius potestate viuere, quàm suæ relinqui libertati. Quartus modus per bellum, quod si iustum sit, iustus est hic Reipublicæ augendæ modus. Tunc populus cum vrbe, agro, aqua, terminis, delubris, rebusque omnibus in victoris potestatem iure venit, siue

Secundus per Vnionē.

Tertius per spontaneam deditionem

Quartus per bellum

hic sit expugnatione coactus, siue per deditionem acceptus. Iuste possidetur, quod iusto bello acquiritur. Quintus sit modus per Colonias, quæ quando deducuntur, Respublica incrementum accipit, & quæ acquisita sunt, firmantur. Addi etiam modus potest per ædificia, quibus Respublica aliqua amplificatur & exornatur. Vnde si eorum condendorum amorem Principes & Magistratus Ciuium animis iniecerint, fiet vt ipsi multiplicentur, & locum, in quo exstruxerint, excolant laboriose.

Quintus per Colonias.

Sextus per multiplicationem ædificiorum.

III.

Proponuntur alij augendæ Reipublicæ modi.

Loci amœnitas, quę vel natura vel arte comparata est, allicere non parum homines solet. Placet quippe purus & incorruptus aer, placēt fontes, flumina, conualles iucundæ, & vmbrosa nemora, aliaque huiusmodi, quæ hominis naturam afficiunt & recreant. Ipsa etiam vrbis alicuius ædificia artificiosè exstructa, amplæ ornatæque plateæ, quæque hominum curiositatem, vel nouitate vel magnificentia detinēt, plerumq; inuitant ad migrandum. Maius tamen momentum habet vtilitas ad conciliandam hominum cum hominibus

Propter loci amœnitatē.

Propter vtilitatem.

bus aliquo in loco habitationem, qua deficiente, nec amœnitas, nisi ab otiosis, æstimatur; nec cuiusquam auctoritas ad alliciendum multum potest. Ea verò cōsideratur vtilitas in loci situs opportunitate, in apportandi auehendique cōmoditate, in soli fertilitate; hæc enim plurimum ad commerciorum rationē, quam hominum maxima pars sequitur, faciunt, & ad commodiorem parandi victus occasionem. Cum etiam sine aduenis vix vllum sit Reipublicæ augmētum, inuitandi illi sunt, & varijs artibus attrahendi, communicatione honorum ac priuilegiorum, immunitate aliqua & libertate. Crescunt quoque Respublicæ per Academiarum constitutionē, cum artes studiaque florent; fit enim, vt ingens Scholasticorum adsit multitudo. Item si Regia sedes seu Principis Palatium, in quo multi etiam seruiunt peregrini, & indigenas vxores ducunt, aliqua in vrbe sit. Vel certè publici prouinciæ alicuius Concilij sedes, in qua iudicia omnia exerceantur & prouocationes audiantur. Tum enim eò frequēs hominum est confluxus. Aliæ esse rationes possunt, vel Religionis, vel commoditatis alterius, vel refugij, quod fideliter concedatur, gratia.

Per aduenarum aduentum.

Per Academias.

Per Regiam sedem.

Per sedem concilij prouincialis.

porrò Beneuolentia virtute acquiritur, ac potissimum iustitiâ, tum pace etiam, & rerum abundantia. Iustitia vinculum est Reipublicæ, libertatem secundum leges constituit, & quandam æqualitatem, quæ gratissima est, inducit, dum omnium in tuto fortunas locat, facinorosos pœnâ mulctat, ius vniuersis nullo personarum respectu impertitur. Pace nihil hominibus, præsertim bello afflictis gratius, qua constante firmiter omnia consistunt ac durant; eadem ruptâ ac vacillante, ruere in peius omnia necesse est. Rerum abundantia, mirum quantum homines afficiat. Quippe rerum omnium affluens copia facilem reddit victum, & vt obscurorum hominum obloquia discordiæque cessent, facit. Nonnunquam è re Principis est Reipubl. formam immutare, & nouam constituere. Videat & cautè agat Princeps, ne odium pro amore consequatur. Hactenus de Republica in genere.

Illa virtute acquiritur Iustitia.

Pace.

Abundantia rerum.

DE

DE MONARCHIA, *seu Regno.*

TITVLVS VI.

DE POTESTATE Regia, Quæ, & qualis.

I.

Quis Monarcha seu Rex, & quomodo fiat.

QVemadmodum Monarchia vnius est Principatus, ita Monarcha est, qui solus est Princeps summa potestate Rempublicam administrans. Solet hic varijs nominibus cēseri, Rex à regendo, Princeps quasi primum caput, Dux à ducendo, Imperator ab Imperando. Nihil quippe interest, modo rerum omnium teneat potestatē, quo nomine tandem appelletur. Imperatores tamen & Reges dicuntur maiorum Prouinciarum, quæ Regni ius habent, Monarchę; minorum Reguli, Principum & Ducum Comitumque titulis insigniuntur. Porro Regem Regia potestas legitimè collata facit. Ea est facultas quædam Rempublicam vniuersam seu subditos gubernandi legitimo modo collata. Neque enim qui Rempublicā

Quis seu Monarcha seu Rex.

Quæ regia potestas.

IV.

An vero expediat tantum esse Reipublicæ alicuius augmentum.

GYgantea corporum moles varijs ac magnis non raro malis agitatur, modica vero statura sæpe cum sanitate est. Ita etiam magna illa Imperia vix vnquam sine grandibus malis sunt, & ipsa nimia magnitudo suis viribus tandem fatiscit: parua autem & mediocria raro aut raro aut sero concutiuntur vel deficiunt. Principem suum late imperitare multi subditi non ferunt, atque eius potentiam, cum possunt, impediunt. Nonnunquam etiam vni prouinciæ alterius accessio tandem est exitiosa. Optime constituta sit ea Respublica, planeque purgata, quæ magni sit capax augmenti, oportet, ne non commodo, sed damno sit incrementum. Itaque si aliquando, certe non semper, expedit Reipublicæ augmentum tantum, vt nimia esse potentia videatur. Multi principes dum adiungere prouinciam aliam suæ contenderunt, suàm amiserunt. Nec difficilius magna Imperia decrescunt, quam creuerunt. Si per Bellum fiat, plura profecto Belli impendia sunt, quàm præmia; & quicquid

Rempublicã augere expedit aliquando non semper.

quid bello acquiritur, aureo hamo capitur. Cum iusta Reipublicæ amplitudo est, non de eius augendæ, sed conseruãdæ ratione cogitandum est; & gubernare malle debent principes, quam occupare. Tuta quippe Prouincia est, quæ viribus suis modum imponit. Si iustæ tamen adsint augmenti causæ, prudens examinet princeps, & maturo consilio, quod expedit, cõstituat. Minora augmenta periculi tantum non habent.

V.

Quomodo quæ acquisita sunt possint conseruari.

ADamantina vincula, quibus quæ acquisita sunt Regna cõtinentur, timorem viresque armatas esse, Tyranni dicunt. Sed errant. Solida ac vera regnandi vincula sunt Beneuolentia, Ciuiumque Promptitudo & gratia; quæ etsi asperis illis molliora sint, validiora tamẽ sunt & ad Imperij diuturnitatem. Itaque cum alicuius vrbis vel prouinciæ accessione aucta Respublica est, dare operam oportet, vt maiores sibi fauorem concilient noui occupatores, quam Domini veteres habuerunt; Neque enim corpora solum, sed & animi in potestatem sunt redigendi. Ea

Acquisita Regna conseruantur Beneuolentia.

IV.

An vero expediat tantum esse Reipublicæ alicuius augmentum.

GYgantea corporum moles varijs ac magnis non raro malis agitatur, modica vero statura sæpe cum sanitate est. Ita etiam magna illa Imperia vix vnquam sine grandibus malis sunt, & ipsa nimia magnitudo suis viribus tandem fatiscit: parua autem & mediocria raro aut raro aut sero concutiuntur vel deficiunt. Principem suum late imperitare multi subditi non ferunt, atque eius potentiam, cum possunt, impediunt. Nonnunquam etiam vni prouinciæ alterius accessio tandem est exitiosa. Optime const tuta sit ea Respublica, planeque purgata, quæ magni sit capax augmenti, oportet, ne non commodo, sed damno sit incrementum. Itaque si aliquando, certe non semper, expedit Reipublicæ augmentum tantum, vt nimia esse potentia videatur. Multi principes dum adiungere prouinciam aliam suæ contenderunt, suàm amiserunt. Nec difficilius magna Imperia decrescunt, quam creuerunt. Si per Bellum fiat, plura profecto Belli impendia sunt, quàm præmia; & quicquid

Rempublicã augere expedit aliquando non semper.

quid bello acquiritur, aureo hamo capitur. Cum iusta Reipublicæ amplitudo est, non de eius augendæ, sed conseruandæ ratione cogitandum est; & gubernare malle debent principes, quam occupare. Tuta quippe Prouincia est, quæ viribus suis modum imponit. Si iustæ tamen adsint augmenti causæ, prudens examinet princeps, & maturo consilio, quod expedit, constituat. Minora augmenta periculi tantum non habent.

V.

Quomodo quæ acquisita sunt possint conseruari.

ADamantina vincula, quibus quæ acquisita sunt Regna continentur, timorem viresque armatas esse Tyranni dicunt. Sed errant. Solida ac vera regnandi vincula sunt Beneuolentia, Ciuiumque Promptitudo & gratia; quæ etsi asperis illis molliora sint, validiora tamē sunt & ad Imperij diuturnitatem. Itaque cum alicuius vrbis vel prouinciæ accessione aucta Respublica est, dare operam oportet, vt maiores sibi fauorem concilient noui occupatores, quam Domini veteres habuerunt. Neque enim corpora solum, sed & animi in potestatem sunt redigendi. Ea

Acquisita Regna conseruantur Beneuolentia.

IV.

An vero expediat tantum esse Reipublica alicuius augmentum.

GYgantea corporum moles varijs ac magnis non raro malis agitatur, modica vero statura sæpe cum sanitate est. Ita etiam magna illa Imperia vix vnquam sine grandibus malis sunt, & ipsa nimia magnitudo suis viribus tandem fatiscit: parua autem & mediocria raro aut raro aut sero concutiuntur vel deficiunt. Principem suum late imperitare multi subditi non ferunt, atque eius potentiam, cum possunt, impediunt. Nonnunquam etiam vni prouinciæ alterius accessio tandem est exitiosa. Optime constat tuta sit ea Respublica, planeque purgata, quæ magni sit capax augmenti, oportet, ne non commodo, sed damno sit incrementum. Itaque si aliquando, certe non semper, expedit Reipublicæ augmentum tantum, vt nimia esse potentia videatur. Multi principes dum adiungere prouinciam aliam suæ contenderunt, suàm amiserunt. Nec difficilius magna Imperia decrescunt, quam creuerunt. Si per Bellum fiat, plura profectò Belli impendia sunt, quàm præmia; & quicquid

Rempublicã augere expedit aliquando non semper.

quid bello acquiritur, aureo hamo capitur. Cum iusta Reipublicæ amplitudo est, non de eius augendæ, sed conseruãdæ ratione cogitandum est; & gubernare malle debent principes, quam occupare. Tuta quippe Prouincia est, quæ viribus suis modum imponit. Si iustæ tamen adsint augmenti causæ, prudens examinet princeps, & maturo consilio, quod expedit, constituat. Minora augmenta periculi tantum non habent.

V.

Quomodo quæ acquisita sunt possint conseruari.

Adamantina vincula, quibus quæ acquisita sunt Regna continentur, timorem viresque armatas esse Tyranni dicunt. Sed errant. Solida ac vera regnandi vincula sunt Beneuolentia, Ciuiumque Promptitudo & gratia; quæ etsi asperis illis molliora sint, validiora tamẽ sunt & ad Imperij diuturnitatem. Itaque cum alicuius vrbis vel prouinciæ accessione aucta Respublica est, dare operam oportet, vt maiores sibi fauorem concilient noui occupatores, quam Domini veteres habuerunt; Neque enim corpora solum, sed & animi in potestatem sunt redigendi. Ea

Acquisita Regna conseruantur Beneuolentia.

IV.

An vero expediat tantum esse Reipublicæ alicuius augmentum.

GYgantea corporum moles varijs ac magnis non raro malis agitatur, modica vero statura sæpe cum sanitate est. Ita etiam magna illa Imperia vix vnquam sine grandibus malis sunt, & ipsa nimia magnitudo suis viribus tandem fatiscit: parua autem & mediocria raro aut raro aut sero concutiuntur vel deficiunt. Principem suum late imperitare multi subditi non ferunt, atque eius potentiam, cum possunt, impediunt. Nonnunquam etiam vni prouinciæ alterius accessio tandem est exitiosa. Optime const tuta sit ea Respublica, planeque purgata, quæ magni sit capax augmenti, oportet, ne non commodo, sed damno sit incrementum. Itaque si aliquando, certe non semper, expedit Reipublicæ augmentum tantum, vt nimia esse potentia videatur. Multi principes dum adiungere prouinciam aliam suæ contenderunt, suam amiserunt. Nec difficilius magna Imperia decrescunt, quam creuerunt. Si per Bellum fiat, plura profecto Belli impendia sunt, quàm præmia; & quicquid

Rempublicã augere expedit aliquando non semper.

quid bello acquiritur, aureo hamo capitur. Cum iusta Reipublicæ amplitudo est, non de eius augendæ, sed conseruãdæ ratione cogitandum est; & gubernare malle debent principes, quam occupare. Tuta quippe Prouincia est, quæ viribus suis modum imponit. Si iustæ tamen adsint augmenti causæ, prudens examinet princeps, & maturo consilio, quod expedit, cõstituat. Minora augmenta periculi tantum non habent.

V.

Quomodo quæ acquisita sunt possint conseruari.

ADamantina vincula, quibus quæ acquisita sunt Regna cõtinentur, timorem viresque armatas esse Tyranni dicunt. Sed errant. Solida ac vera regnandi vincula sunt Beneuolentia, Ciuiumque Promptitudo & gratia; quæ etsi asperis illis molliora sint, validiora tamẽ sunt & ad Imperij diuturnitatem. Itaque cum alicuius vrbis vel prouinciæ accessione aucta Respublica est, dare operam oportet, vt maiores sibi fauorem concilient noui occupatores, quam Domini veteres habuerunt. Neque enim corpora solum, sed & animi in potestatem sunt redigendi. Ea

Acquisita Regna conseruantur Beneuolentia.

porrò Beneuolentia virtute acquiritur, ac potissimum iustitiâ, tum pace etiam, & rerum abundantia. Iustitia vinculum est Reipublicæ, libertatem secundum leges constituit, & quandam æqualitatem, quæ gratissima est, inducit, dum omnium in tuto fortunas locat, facinorosos pœnâ mulctat, ius vniuersis nullo personarum respectu impertitur.

Illa virtute acquiritur Iustitia.

Pace.

Pace nihil hominibus, præsertim bello afflictis gratius, qua constante firmiter omnia consistunt ac durant; eadem ruptâ ac vacillante, ruere in peius omnia necesse est. Rerum abundantia, mirum quantum homines afficiat. Quippe rerum omnium affluens copia facilem reddit victum, & vt obscurorum hominum obloquia discordiæque cessent, facit. Nonnunquam è re Principis est Reipubl. formam immutare, & nouam constituere. Videat & cautè agat Princeps, ne odium pro amore consequatur. Hactenus de Republica in genere.

Abundantia rerum.

DE

DE MONARCHIA, *seu Regno.*

TITVLVS VI.

DE POTESTATE Regia, Quæ, & qualis.

I.

Quis Monarcha seu Rex, & quomodo fiat.

QVemadmodum Monarchia vnius est Principatus, ita Monarcha est, qui solus est Princeps summa potestate Rempublicam administrans. Solet hic varijs nominibus cēseri, Rex à regendo, Princeps quasi primum caput, Dux à ducendo, Imperator ab Imperando. Nihil quippe interest, modo rerum omnium teneat potestatē, quo nomine tandem appelletur. Imperatores tamen & Reges dicuntur maiorum Prouinciarum, quæ Regni ius habent, Monarchę; minorum Reguli, Principum & Ducum Comitumque titulis insigniuntur. Porro Regem Regia potestas legitimè collata facit. Ea est facultas quædam Rempublicam vniuersam seu subditos gubernandi legitimo modo collata. Neque enim qui Rempublicā

Quis seu Monarcha seu Rex.

Quæ regia potestas.

vel vi vel fraude inuadit Rex est, sed tyrannus & Regni vsurpator. Legitimus is verò Rex est, quem vel subditorum suffragia, vel successionis iura ad supremam in Republica potestatem euexerunt. Vel sane quem iustus alius titulus dominum fecit.

II.

Quotuplex sit Rempublicam administrandi potestas, item Monarchia.

Duplex gubernandi potestas. EA verò ciuilis Monarcharum potestas, qua Rempublicam administrant, vel suprema est, vel subordinata. Suprema est, quæ superiorem non habet, & quam qui nactus est, neminem *Suprema.* se Imperio maiorem sua in Republica agnoscit. Huiusmodi est Imperatorum, Regum, nonnullorum etiam Principum, Ducum, Comitum, Ciuitatumque *Subordinata.* Liberarum. Subordinata est, quæ superiorem habet, & quam qui obtinent, alium se maiorem, cuius Imperio subsint, agnoscunt. Talis est Principum eorum ac Ducum, qui vel Imperatoris vel Regis alicuius aut Principis maioris *Monarchia duplex.* Imperio sunt obnoxij. Ipsa autem Monarchia, si gubernandi ius spectemus, in duas distribui formas potest, quarum

vna Regalis dicatur, altera Dominica. Regalis est, cum Monarcha ita Rempublicam sua in potestate habet, vt tota sit eius, subditi vero libertate & rerum suarum dominio fruentes ita legibus ipsius obtemperare tenentur, sicut ipse Dei & naturę Imperium obseruat. Hęc multis hodie in Regnis forma est, vbi Reges vel secundum præscriptas ante leges positasque consuetudines administrant, vel secundum prudentiam suã rectęque rationis arbitrium imperant. Dominica est cum Monarcha populis sibi subditis tanquam seruis aut militibus imperat. Quæ forma sit pro ingenijs sane Barbarorum. *Regalis.* *Dominica.*

III.

A quo sit Regia Potestas.

Regia omnis potestas Principatusque à Deo est. Neque enim vlla potestas est, Doctore gentium teste, nisi à Deo. Quippe ab illo, tanquam altissimo, omnis est virtus, & per eum Reges regnant, legumque conditores iusta decernunt. Reges & Principes, quãtum quidem fas est, tanquam homines à Deo secundos colimus, & solo Deo in ciuili administratione minores. Nullum tamen Diuina Maiestas in regiæ potesta- *Regia potestas à Deo est per hominum voluntatem.*

potestatis fastigia collocat, nisi quem hominum consentiens voluntas elegerit, aut approbarit. Vt quodammodo Reges à Deo hominibus dentur, ab hominibus recipiantur quadam eorum electione, vel tacito in successionem consensu. Illud certissimũ, non humanis tantum studijs Regum constitutionem niti, sed fato, & è cœlo ipsos dari.

IV.

Cuius sit Iuris Regia Potestas.

Regia potestas, Iuris est Naturæ Gentiumq.

NAturæ Gentiumque iuris est. Illa Dux fuit, hæc conspirauerunt, vt & regna constituerentur, & Reges crearentur, vt essent nimirum qui imperarent, & qui parerent. Quemadmodum enim Naturæ instinctu homines in prouinciam aliquam vnam aut ciuitatem coiere, vt mutuis se auxilijs tuerentur, ita eodem se regendi gubernandique potestatem in vnum ex tota multitudine à se electum, de quo summa erat suscepta animis opinio probitatis & prudentiæ, transtulerunt.

TITV-

TITVLVS VII.
DE MODIS CAPESCENDI REGNI, SUCCESSIONE & ELECTIONE.

I.

Qui sunt modi Regni capeſcendi.

PRiſcis temporibus quem vnum ex tota Republica prudentiſſimum & iuſtiſſimum iudicabant, deque omnibus bene mereri poſſe ſperabant, ad illum Reipublicæ Imperium deferebant, Regemque ſibi conſtituebant. Procedente deinde tempore hoc genus poteſtatis filijs Regum mandari cœptum eſt, de quibus ſpes eſſet, non tantum in Imperium, ſed in virtutes & præclara patrum facinora ſucceſſuros. Et id quidem apud multas hodie gentes moribus & conſuetudine receptum eſt, vt Regũ filij Patribus in Imperium ſuccedant. Apud nonnullos Ordinum omnium voluntate Reges eliguntur, non naſcuntur. Itaque duo ſunt Regni capeſcendi modi, quos mos aut lex Gentium inuexit, Succeſſio & Electio. Succeſſio eſt, qua Gentile Regnum eſt Principi è Principe nato. Electio vero, qua Regnũ *Duo modi Regni capeſcendi. Succeſſio & Electio.* *Quid Succeſſio.* *Quid Electio.*

per suffragia liberi populi confertur. Sunt & alij equidem modi, per adoptionem, per donationem, per emptionem, per bellum, per quandam superioris potestatis auctoritatem; item per Permutationem. Verum hi rariores, & vix sine Reip. consensu, qui tacitæ instar Electionis est, nisi summa vis adsit. Vsitatum est vel elegi Reges, vel nasci.

Alij modi.

II.

Quanam sit præferenda, Electio, an Successio.

Rationes pro Electione.

Heroicis illis temporibus, cum virtutis aut roboris prerogatiuâ principatus assignaretur, Electio in vsu fuit. Per eam virtutibus campus aperitur, vt qui principatus spe ducuntur, ad eas adspirent. Capi etiam per eam optimi aptissimique possunt, & ætate ad regendum idonea, qui cum potentiæ innutriti non fuerint, moderatius agunt, non superbiunt; & cum ad filios, nisi noua electione, transmittere Imperiũ non possint subditorũ fauori conciliando student, non eos opprimũt. Ac periculosum sane videtur vnã regnandi artẽ præceptorũ plenissimam, ex cuius erratis Reipublicæ pernities pendet, puero ali-

cui

cui tradere, qui hęreditatis iure hoc habet, vt regat. Despicit plerumque ciuium improbitas simplicem & inutilem adhuc ætatem. Vnde eæ aliquando clades Regnis eueniũt, quę multorũ postea annorum felicitate vix resarciuntur. Ea propter multę gentes lege & more Electionem tanquam optimam induxerũt.

Alij vero populi minore discrimine sumere principem malunt, quam quęrere, sicque prauas aliorum spes cohibere, dum successor non in incerto est. Itaque successionem amant & retinent, tanquam pacatiorem, securiorem, & ex Regum Populorumque vsu. Nam vbi successio est, nullum interregnum est, ac nulla proinde competitio, nulla belli materia, sicque Optimatum ambitus exarmatur. Vbi nati sunt Reges Regno tanquam liberorum suorum patrimonio cum fide incumbunt, & velut proprium bonum in filijs ac posteris duraturum curant. Eorum filij, qui vt imperent, nascuntur, ad regnandum à puero instituuntur, & grandius quiddam eorum ingenijs naturæ quadam & disciplinę rectitudine singularique Dei beneficio insinuatur. Vt non immerito miremur eos citius alijs vigos esse, altiora cogitare, maiorum

Rationes pro Successione.

Et hæc præferenda.

ac

ac parentum virtutem imitatione quadam æmulari & referre. Et vero etiam adstrictioris Imperij, reuerentiæ & obedientiæ est successio, dum vitari aut differri ægrè vindicta potest succedente Patri filio Patris vltore. Et nunquid, cum vna in familia regnandi fortuna consenuit, ita Regum præteritorum reuerentia in posteris viuit, vt etiam puerorum ad sceptra purpuramque natorum cunas veneremur? Nemo ijs parere indignatur, quos tam cito sit Imperiū, quam lucem subire Et ipsa consuetudo, quæ altera velut natura est, ipso vsu quasi naturale reddit Imperium, & populus patrum Imperij assuetus, filiorū ac Nepotum Regna odisse non potest. Sane si qui optimi sunt, per electionem ad illum humanarum rerum verticem suffragijs attollerentur, nemo non Electionem anteferret. At verò rara Electio est, quæ sine priuato cuiusque affectu respectuue fiat. Pecunia & corruptelæ sæpe trahunt suffragia, & res promissis donisque geritur. Quin imo, dum Electio expectatur, Regnum vacat interea, ac tum scelerum omnium est Regnum, nulla vis legum, nulla Iustitiæ auctoritas. Ipsi Optimates sæpe, quem Regem fecerunt, despiciunt, vtpote ex suo

ſuo ordine hominem, nec maiores liberos relicturum Et huiuſmodi Rex, dum obliuiſci primæ ſortis non poteſt, in quam recidere ſuos heredes poſſe videt, propriori cura ſubducitur à publicorum munerum ſedulitate, vt Regni Electores filio, aut cognatorum proximo conciliet: aut certè, ita familiam ſuam Regni opibus explet, vt Regem ex ea fuiſſe omnes aliquando intelligant. Accedit quod Rex pernitioſa plerumque indulgentia ita ſibi Optimates deuinciat, vt non ſuis tantum peccatis Rempublicam lædat, ſed optimatum etiam erroribus.

III.

Quid ſi infans ſit, qui ſuccedere debet.

Si Rex infans Mater ad Regimen admouēda.

SI puer aut infans ſit, qui in Regis Patris ſuccedere ſolium debet, & purpuram induere, matri Reginæ, ſi ea viuat, concedendum eſt ad tempus regimen, adiuncto ei prudenti aliquo Senatu. Detur etiam Regi puero tutor ante pubertatem, & poſt pubertatis annos curator. Periculum eſſe non poteſt, vbi prudens adminiſtrat Senatus, & Reginæ auctoritas teneram ætatem defendit.

Qui-

IV.

Quibusnam per successionem ius acquiratur.

Legitimi liberi succedunt.

LEgitimis Regum liberis ius est ad coronam. H c gentium omnium est consensus, & ipsius naturæ ius. Vnde magna cura Principibus sit, ne quæ alieni thori proles supponatur. Vt non fiat, parientibus in conclaui Reginis Principes sanguinis fœminæ adesse, vt plurimum, solent. Spurijs nullum est ius ad Regnum, nec in tantum Regia stirps illis fauet, quos Ius, & populorum exempla reijciunt. Electi aliquando Regnum obtinuerunt, non stirpis iure Nec dub um, quin possint, si legitimi desint, & singulari indole præstent, modo natalibus restituantur, & legitimos Principis auctoritas efficiat. Rarum id tamen sit, & salua Gentis lege moreque.

Non Spurij.

V.

Quis præferri in Successione debeat?

Primogenitus.

REgnum, quod stirpis & sanguinis iure defertur, primogenito debetur. Sic exigit natura, & lex gentium, quæ in Patris locum & opes Primogenitum reponit. Adeo si gemini sine eodem

eodem partu nati, qui primus lucem aspexit, nascendo ius ad purpuram ac sceptrum acquisiuit.

VI.

An si primogenitus sit insanus ius ad Regnum retineat?

SI natura sit insanus, ac suæ non compos mentis, nullum ipsi ad Regnum nascendi conditio ius confert. Iure enim Rex esse non potest, qui regere alios ac seipsum mentis defectu non potest. Itaque tum ad secundo genitum regnandi ius spectat, & vbi naturæ parens cedit, deferenda huic purpura est. Id postulat Reipublicæ salus. Quod si morbus mentis impotem reddiderit, & ad tempus insania sit, adiutore aliquo idoneo subleuandus est, non iure suo destituendus, potissimum si iam in solio sit Patris. *Ad secundo genitum ius spectat.*

VII.

Quid si ordinibus sit sacris initiatus, vel Religionis alicuius votis & sacramento obstrictus?

SAcerdos & quicunque sacris initiatus est ordinibus iure in Regem potest inaugurari. Nullum quippe ius vetat, & exempla non desunt magno Gentium consensu. Obstare *Sacerdos fieri Rex potest.*

ali-

aliquando peculiare Gentis institutum potest. At qui perpetuę obedientiæ sacramento ligatus libertatem suam alteri obstrinxit, & in ordinis alicuius sacri Regulam iurauit, quodque debuit, iurato animo vouit, ac vestem commutauit, succedere in Regnum amplius nō potest. Potest tamen si votis eum & Sacramēto summus Sacrorum Rex Romanus Pontifex absoluat, ac pristinæ libertati restituat. Celebria sunt exempla, & quod ille fecit iure fecisse credendum est. Summa eius quippe potestas erroris est expers, & Fata, quod factum est, felici successu approbarunt.

Non religiosus nisi votis absolutus.

VIII.

An Pontificis Romani authoritate institui creari que Reges ac Duces possint.

SVmmi Sacerdotis hac in re potestatem ratio asserit, Euentum Historiæ docent. Adeoque quod summa illius authoritate factum est aliquando, fieri potest, nec ambigendum. Adsint idoneæ causæ oportet. Vt si feudum Romanæ sit Ecclesiæ, si Prouincia Pontifici vltro oblata, iusque Regium cum titulo postulatum; si Regio aliqua libertate sua fruens Christianorum religionem, ri-

Pontifex Reges instituere potest.

tus,

tus, & sacra complectatur. Aliæ esse plures possunt.

IX.

An in successione sufficiat summi Principis primogenitum esse.

SIne iuris naturalis ac sanguinis prę-iudicio inaugurari Princeps patrio solemnique ritu debet, vt & iuramẽtum patriæ totique Regno præstet, & à populo tacito quodam consensu, qui festis ac faustis acclamationibus se prodit, recipiatur, cæteraque, in publicis fieri solita in augurationibus, obseruentur. Quem enim ita populus recipit, quodammodo eligit, & obligatio Principis pignus est securitatis. Nec facilè ab hoc more recedendum, ne non tam regius hæres venisse, quàm inuasisse videatur.

Requiritur etiam inauguratio solemnis.

X.

An etiam in Regia successione primogenitus censeatur patre nondum Rege natus?

CEnseatur sanè. Si enim sanguinis merito successionis prærogatiua acquiritur, eiusdem sanguinis sunt, qui ante, & qui post Regnum sunt nati. Ius successionis nascendi ordinem respicit,

Priuato patre natus etiam primogenitus est.

ſpicit, non tempus Nec intereſt, án quis in ſumma dignitate genuerit, an ante dignitatem, ſed an omnino & primo genuerit. A natura hæc ius eſt, dignitatis acceſſione non mutatur. Nonnunquam aliud Regum facit voluntas æſtimatâ liberorum indole, nec patriæ mores repudiant. Vbi indoles à regnandi peritia non abhorret, naturæ ordinem ſequi iuſtius eſt Aetatis hoc priuilegium eſt.

XI.

Quid de ſucceſſionibus alijs primogenito non ſuperſtite iudicandum?

Nepos patruo præferendus.

SI Primogenitus viuo Patre decedat, eius filius Regis Nepos patruo ſuo potior exiſtit, & ad coronam eſt adſciſcendus. Is enim in auiti Regni ſpem natus eſt & educatus, proinde ea ſpe iureque ſpoliandus non eſt. Quippe acerbum nimis eſt Patris obitum noua filij calamitate cumulare. Nec maiorum Gentium exempla iudiciaque deſunt.

Deficientibus liberis ſuccedit frater, Illi Agnatus.

Deficientibus liberis defuncti frater ſuccedit; ſi ſuperſtes non ſit, Agnatus lineâ non gradu propinquior. Tot autem promanant lineæ, quot filios Rex aliquis relinquit, ex quibus prior linea quamdiu durat ſuccedit, eaque abſumpta vocatur ſecun-

secunda, ac ita reliquæ deinceps. Quod si regalis stirps omnino extinguatur, libera est ordinum potestas, quem sibi velint Regem eligere, aut Republicæ, si ita expediat, formam immutare.

XII.

Quodnam sit ius liberorum natu minorum?

CVm vni tantum ac primogenito Regnandi potestas successionis iure deferatur, eius Legitima, vt appellant, totum est Regnum; imo etiam illi Regni incrementa cedunt, dummodo illa Coronæ vnita, vel etiam Regni viribus sint acquisita. Communicari quippe maiestas non potest incolumi Republica, nec duos Thronos admittit. Ipsa quoque Regia suppellex, Thesauri, & instrumenta quæcunque ad Regni vtilitatem destinata. Liberis verò natu minoribus annuæ quædam præstari pensitationes debent, vel portio Regni certa quædam assignetur, quam à Primogenito, vt Feudum, vel aliter recognoscant, non Regio nomine tituloue possideant. Cæterum cum nihil sit Reipublicæ magis salutare, quam fratrum Regis defuncti filiorum con-

Solus primogenitus in omnia succedit.

Regis fratribus & sororibus pensiones præstantur.

concordia prospiciendum magna cura est, vt firma ipsis cum primogenito amicitia constet. Immanis est Barbarorum quorundam & Turcarum mos, apud quos primum Principatus noui facinus est cædes Fratrum.

XIII

Qui eligi in Regem, & qui eligere possint?

Electio, qua capitur Principatus, ex lege Gentium diuersa est. Vel enim ex omnibus eligitur Princeps, ac tum liberrimi voti est Electio. Vel ex domo tantum Regia, non aliunde Rex sumitur. Vel denique ex certa hominum specie seu natione. In omni autem electione proximorum defuncti Regis agnatorum non exigua haberi ratio solet. Vnde enim illustria semel Imperia prodierunt, inde expectari similia possunt. Tunc autem legitima Electio est, quando secundum Reipublicæ leges & instituta non tumultuoso calculo est peracta. Porro ius Electionis pro Gentiū quoque varietate diuersum est. Vel enim Senatus eligit, vel Nobiles, vel certi quidam Proceres, vel Duumuiri, vel Triumuiri, vel Septumuiri: ita tamen vt consensus semper adsit expressus,

Electio varia est.

Quæ legitima.

Qui eligāt.

pressus, aut tacitus populi liberi. Non eligent autem illi mentis inopes seu amentes, quos à sceptro naturalis lex arcet, cum prudentia Regni custode destituantur, & ratam de se Electionem habere non possint; Non Paganos & Idololatras à Christianorum sacris abhorrentes, ne ad suarum superstitionum impietatem subditos cogant, vnde certissima Reipublicæ pernities. Non item aliquem extra Ecclesiam Principē, si periculum timeatur, oppugnator assumatur, qui esse propugnator deberet. *Quid eligi non debeāt.*

XIV.

An Electio per sortem fieri aliquando possit?

SVffragiorum equidem ratio sorti semper est anteferenda, cum in hac euentus sit, non iudicium. In ciuili tamen Regum ac Principum electione beneficio sortis vti nihil vetat. Tum nimirum cum suffragiorum paritas est; & Electorum nemo prudentia, consilio, sapientia, virtute Competitores anteit. Quo casu non mali aliquid sors est, sed diuinam dubitantibus hominibus volūtatem demonstrat. Quin imo ea possunt incidere quandoq; tempora, vt sortione vti non laudabile sit tantum, sed *Electio terminari per sortem potest.*

& necessarium. Cum scilicet terminari ali er electio non potest, aut hominum voluntas infl. cti.

TITVLVS VIII.

DE FOEMINARVM Imperio.

I.

Vtrum Fœminæ ad Regnum & Imperium debeant admoueri?

Fœminæ sceptri sunt capaces.

AN cum nulla virilis est proles, vel vita functi sunt fratres, præfici Regno fœmina debeat controuersa res est. Multarum Gentium instituto confirmatum est, ne fœmina Regni sit hæres. Apud nonnullos verò populos, cum filij desunt, fœminæ Imperium defertur. Sane cum nec Diuina, nec Naturæ lege earum Imperiū prohibitum esse videatur, omnino sceptri sunt capaces, nisi lex aut mos patrius aliud iubeat. Neque enim præclusa est illis virtus, quæ nec sexum, nec censum eligens, do omnes admittit Non paucæ extiterunt aliquando, quæ fortes, cautæ, castæ, viribus & virilibus curis vitia fœminarum exuerunt. Exempla testantur illustria & admiranda earum aliquando Reginarum quæ supra sexum suum fin-

singulari prudentia fortitudineque Regum gloriam æquauerunt. Neque eas diuina lex nisi in ijs, quæ matrimonij sunt, viris subijcit. Sociæ enim eorum sunt, non seruæ. Cæterum præferendi fœminis semper sunt viri: hi enim ad virtutem, & regimen sunt nati, corpore, animo, voce, visu robustiores, & quos magis verearis ac venereris. Ideo vbi ex lege Regni Fœminæ succedunt, filio existẽte masculo, etsi ætate minore, ius habere nullum possunt. Quin etiam primogeniti ante parentem mortui filiæ Patruus antefertur. *Viris tamen semper post ponenda.*

II.

An fœmina regnans nubere cui vult possit?

CVm ad Regnum patriæ legis beneficio fœmina admittitur, eius successioni iungẽda Electio quædam est delecto ab ea viro, qui cæteris præstet. Et quoniam in Familiam alienam ius Regni transfertur, & futuri sunt eius ex alia stirpe hæredes, expedit, vt ad nuptiarum Reginæ pactionem ordinum consensus accedat. Ita fiet, vt gratior vniuersis sit Rex maritus, quem elegerint; & ille non tantum Reginam sibi de- *Expedit vt cum ordinũ consensu nubat.*

 spondere,

ſpondere ſed totum Regnum videatur. Nam etiam cum ſuperſtes nulla virilis eſt proles, extincta Regia ſtirps, quæ per fœminam conſeruari nequit, videri poteſt, adeoque nouum Regno caput conſtituere non ſolius eſt Reginæ, ſed Ordinum ac populi quoque. Ne cogatur tamen quæ verè hæres eſt.

III.

An qui fœminam Regni hæredem ducit fiat Monarcha.

PORRO cum fœminam Regni alicuius hæredē peregrinus Princeps in matrimonium ducit, propter indiuiduam illam vitæ ſocietatem, poteſtatis quoque perpetua vnitas conſtituta eſſe cenſetur. Paribus enim auſpicijs maieſtateque regnant, nec tantum corporū animorumque facta coniunctio eſt, verum etiam domus ac poteſtatis, quamdiu illis ſupereſt vita. Nonnunquām tamen ea conditio nuptiarum pactis inſeritur, vt penes Reginam tantum maieſtas ſit tota, ac ipſa ſine mariti conſenſu poſſit Imperare. Quo caſu non ille Regni, ſed in adminiſtratione tantum Reginę ſocius eſt. Alias Monarcha dicendus.

Fit Monarcha, niſi alia adiecta ſit conditio.

TITV-

TITVLVS IX.

DE SCIENTIIS, QVIbus imbui Rex aliquis debet.

I.

Necessariam esse in Principe seu Rege scientiam.

NEminem scire plura oportet, quam eum qui omnibus est Imperaturus. Cum enim nihil difficilius sit, quam bene Imperare, nihil quoque maiorem exigit doctrinam, quam Imperium. Et quanquam generosæ plerumque ac heroicæ Principum natorum sint mentes, quæ ad virtutem sponte quodammodo sua prouocantur, nisi tamen doctrinæ rore irrigentur, singulare nihil ab eis existit, ac sensim etiam quicquid est natiuæ virtutis euanescit. Adeo vt quantacunque sit virtus à natura, perfici ea debeat doctrina. Auget hęc Maiestatis decus, & illustrior videtur purpura, quæ hoc ornamento non caret. Et si regi corpus sine oculo non potest certe nec Respublica sine eruditione. Per hanc Princeps suorum con-

Ad Regiam indolem accedere doctrina debet

Eius vtilitas.

consilia intelligit, de rebus dubijs certius & felicius ipse statuit, quandam experiētiam etiam ante ætatem acquirit. Vt omnino felix ea sit Respublica, quam eruditus Princeps administrat, & Rex sapiens populi sit salus. Illiteratus quippe Princeps Asinus est coronatus.

II.

Puerum Regium tempestiuè Præceptori tradendum.

Ineunte pueritia erudiendus est Regius puer.

SApientum hoc iudicium est, Principem ineunte mox pueritia tradendum esse præceptoribus erudiendū. Ea enim ætas docilis est, & flecti ad virtutem potest, capax bonæ omnis disciplinæ. Si tardius in disciplinā detur, alia consuetudine obduratus resistit, & pene pudet tum eruditionem suscipere, cum prodendum eius esset documentum.

Qualis esse Magister debeat.

Inprimis verò, quoniam primus discendi ardor excellentia est magistri, videndum est, cui præceptori tener Principis animus committatur. Is esse vir inculpatæ vitæ debet primum, tum opinione doctrinæ præstans.

Que

III.

Quæ conditiones esse debeant Regij Præceptoris.

Virum bonum ac doctum esse multum est, nec est satis. Satis esse quis doctus potest ad Principem erudiendum, sed non idem satis idoneus. Quippe vberior illa doctrina plerumque cum ingenio Principis non conuenit, & aptior est Scholastico pulueri. Gratia quędam adesse doctrinæ debet, quæ in Regium animum sapientiæ præcepta insinuet. Hæc ab animi quodam vigore & promptitudine singularique iudicio est. Neque enim, vt in scholis alij passim, ita Princeps instituendus est quadam indigesta disciplina & verborum volubilitate. Quare Regium Magistrū & Instructorem natæ ad Imperium Indolis hunc volo, qui inprimis gratiam & quādam ingenij agilitatem cum eruditione habeat, vt non à litteris possideatur, sed illas ipse magna animi sui nobilitate possideat. Deinde qui sano quodam iudicio, quæ plurima legerit, in prudentiam sapientiamque quadam ingenij sui distillatione conuertat, ac melius præstantiusque faciat, postea in discipuli animū instillet, vt abiectis

Habeat gratiam & agilitatem ingenij cum eruditione.

Deinde iudicium quo omnia ad prudentiam referat.

nugis sapiat, seu quod vtile est addiscat. Tum qui eas habeat in se virtutes, quas in Principem conferri oportet: nec Iustitiæ tantum aut temperantiæ, aut fortitudinis definitiones Magister tradat, sed eas etiam vsu & exercitio teneat, ac ad earum imitationem Principis animum trahat, & heroicis exemplis inflammet. Quid enim est probè instituere, nisi animum discentis ad virtutem accendere? Qui ita non instituit, sane destruit. Et cum omnium virtutũ amorem infundere debeat, tum iustitię, quæ vna est Regum virtus, qua à Tyrannis secernuntur. Sit etiam sacræ sapientiæ peritus vt amoris ac timoris diuini fundamentum in eo iaciat; quo posito facile eius ætas ad gloriam efflorescet. Si redarguendus sit quandoque, id comiter & gratiosè fiat, vt & ipse quadam similitudine morem hunc addiscat. Si in seueritatem inclinari animus videatur, metu tanquam fræno quodam est cohibendus, ea moderatione, vt instructoris amor discentis animo non excludatur. Perit enim omnis doctrinæ fructus, cũ docentem discens non amat. Nec ipse etiam, qui instruit, alium præter Principis affectum habere debet. In omnibus ita agat, vt Principem formare se meminerit.

Tum virtutes vsu aliquo teneat.

Dei timorẽ inijciat.

Comiter reprehendat.

Ametur.

Amet.

nerit, cuius tum præclara fuerit institutio, si & viuere honeste, & sapienter iusteque regere didicerit.

IV.

Quibus Artibus instrui Princeps debeat?

VBi expeditè legere, & accuratè scribere didicerit, Grammaticę prima rudimenta percipiet, reiectis hinc tamen superuacaneis Grammaticorum præceptis. Tum in Rhetoricis ac Historijs probè instituetur, non tam præceptionum multitudine, quam scribendi loquendique exercitio frequenti. Seruato etiam vtrobique modo, vt tantum hauriat, quantum ad vsum & bonã mentem est opus. Nec abhorrebit ab aliquali Poetarum, sed grauiorum lectione, vt orationis grauitatem & elegantiam discat admirari. Dialecticam assumet vt à falso verum discernat, sed sophistis inutiles suas argutias relinquet. Geometriam addiscet ad vsus belli varios; Arithmeticam, vt datorum acceptorumque rationes intelligat, nec vectigalium in Republica vsum ignoret, Astrologiæ & Cosmographię rudimenta catenus Principi sunt necessaria,

Primo Grammatica. Tum Rhetorica & historijs. Dialectica. Geometria. Arithmetica. Astrologia. Cosmographia. Ethica Politica.

vt cœli plagæ sint notæ, & Prouinciarum interualla perspecta. Ipsa moralis Philosophia & Politica vel inprimis Principem decet, vt ex illa virtutum rationes, ex hac officiorum addiscat, & ipsam imperandi scientiam. Consenescat verò in historiarum lectione, & suorum facta maiorum potissimum in promptu habeat. Quippe in Historia, quæ imitetur, & quæ fugiat, inueniet.

Eloquẽtia. In Eloquentia multùm studij & operæ ponet Princeps, cum in ea multum sit ornamenti & præsidij ad omnem Reip. partem. Vt nimirum ex animo virtutibus omnibus ornato illustris efflorescat oratio; & qui dignitate inter homines præstat, ratione etiam & oratione præstet. Hac ciuium animos alliciet, & militum voluntates inflammabit.

Musica. Musica voluptatis causa nonnumquam potest assumi, vt assidui Regum labores iucunditate aliqua & suauitate leniantur. Serijs quippe miscenda sunt ludicra, vt durare possint, & efferatus curis, venatione, bellisque animus ad mansuetudinem reuocetur. Absit tamen ab Aula omnis lasciua & flagitiosa Musica, quæ Veneris laudes & fraudes habet. Et quanquam plane dedeceat, vt coram alijs publiceque Princeps cantet, quod

id sine maiestatis sugillatione fieri non possit, remotis tamen arbitris, aut paucos inter domesticos aliquid Principis ingenio hac in parte est indulgendum. Qui auctores Principi sint perlegendi prudens præscribet Instructor. Primis annis Cæsar, Salust.us, Liuius placent, quod & rerum gestarum explicatione sint prudentes, & Romani sermonis elegantiam habeant. Confirmatis studijs & peritia maiori Cornelius Tacitus adiungatur, à quo Cōsilia Principum, Artes, Fraudesque Aulæ. Dignus plane author, quem nunquam Principes vel Aulici è manibus deponant. *Authores Principi legendi.*

TITVLVS X.

DE MORIBVS PRINcipis Formandis.

I.

Praesse aliquem moribus Principis formandis debere.

NOn tam scientia Principis ingenium est instruēdum quam animus honestis moribus formandus, & virtute corroborandus. Itaque præfici aliquis Principi debet, qui vitā eius ad

rectę rationis normam formet, & regijs plane moribus instruat. Sicut autem Regius Præceptor homo esse non nimis Scholasticus debet, ita nec morum Præfectus. Sit vir illustris & generosus, qui ad honorem & gloriam ducere principē exemplo possit. Nec opus multis hic præceptis est, pauca sint & vim habeāt ad animum rerum grandium & heroicarum actionum cupiditate inflammādum. Præfecti quippe cura de actionibus Principis esse debet, Præceptoris de eruditione. Ille tenerum sed generosum animum ita reget, vt iam primis annis modestia quędam, grauitas, constantia, temperantia, & si fert natura, fortitudo in Regij pueri moribus eluceat. Nihil sit in vita pręclarum, quod effingere ille ac prę se ferre, ita instituente Præfecto, non contendat. Quare etiam videbit Præfectus, ne quid ad tenerum Principis ingenium temerè admittatur, & solus ipse totum illum componet, nec quicquam Principi, sine eius consilio, etiam à præceptore tradetur. Eius enim curæ Regius puer commissus est. Quemadmodum vero dulcissimis lenocinijs abblandientes nutrices infantium labijs ingerunt cibum, ita virtutem cum quadam comitate, cui admixta sit tamē

Præfectus sit vir illustris & generosus.

Eius cura principis actiones formare.

Nihil temere ad principis ingenium admittere.

Ducere cum aliqua comitate.

grauis

grauitas, Principis animo infundere oportet, vt debito cum honore accipiat, tenacius addiscat, & quodammodo lætetur. Imo etiam precibus demulcere quandoque oportet, vt quæ ex institutione desiderantur, non inuitus faciat.

II.

Quomodo in Regium Puerum sit animaduertendum.

SI aliquando obstinatior institutioni renitatur, cum affabili comitate admonendus est; si obluctetur omnino, & facere nihil velit, acerbius reprehendendus est. Et obseruanda occasio est, qua sæpius admoneatur, vt ad virtutem procedat. Castigatione, nisi extrema vrgeant, nunquam vtendum. Quandoque tamen adhibenda, ne se immunem putet, sed absque indignatione, & sine excessu, pudor exciteur, non malum inferatur. Castigationis enim acrimonia à principis disciplina, nisi tenuissima sit, abesse debet. Et hinc olim Regiorum puerorum manus tenuissima ferula leuiter vellicabant. Illud obseruandum, ne Principis obiurgatio multis præsentibus fiat, præsertim si paulum adoleuerit. Illa enim non adolescentem corrigeret,

Leniter primo, paulo deinde acerbius.

Raro, aliquando tamen sine excessu castigandus.

Publice non obiurgãdus.

rigeret, sed ad indignationem commoueret. Nota esse sua vitia Principes non volunt.

III.

Affectiones prauas Principis regendas imprimis coercendas.

Contrarij affectus excitandi Adhibeatur æmulatio & laudatio.

GRauiorum vitiorum fontes sunt prauę animi affectiones, itaque hæ inprimis regendæ & coercendę. Modus hic esto, vt contrarijs affectibus ad bene agendum regius puer, si obstinatus sit, excitetur & singulari amore demulceatur. Adhibeatur aliorum æmulatio, virtutis laudatio, actionis prętеritę, sed probe factæ commemoratio cum laude. Extollantur aliorum quasi commilitonum virtutes & benefacta ipso prætermisso, vt aculeos sentiat, & pudorem concipiat. Proba & diligens virtutis institutio prauarum affectionum est exterminatio. Obuia vero sunt ea remedia, quæ aduersus vitia singula prudens adhibebit Præfectus. Et vero cum Maiestati & Principis Imperio vehementer repugnet metus, eximendus hic est è Principis animo, & nimia illa tollenda timiditas. Tum nimia quoque remouenda est verecundia, cohiben-

Remedia opportuna vitijs admoneatur.

benda iracundia, & incontinentiæ frenum cautè iniiciendum. Quę omnia Moralis philosophus docebit.

DE VIRTVTIBVS Regijs.

MAiestati propria esse Virtus videtur, vt qui dignitate cęteris præstat, iisdem virtute antecedat. Adeo si subditis maior est Princeps, & melior esse debet. Quippe cõuenire illi Imperium nõ videtur, qui quibus imperat, melior non est. Et ille tandem magni faciendus est, qui virtutem in illo rerum humanarum fastigio probe excolit. Eius omnes Imperium æquo animo patiuntur. Hic igitur de Regum virtutibus agendum.

Princeps ornatus esse virtute debet.

TITVLVS XI.

DE PIETATE & Religione.

I.

In quo Pietas Religioque consistat.

REligio Pietasque Rerumpublicarũ omnium est fundamentum, & fal-

Pietas in recta opi-

luntur

nione & cultu consi-stit. luntur ij, qui humanis tantum Imperijs, non etiam diuinę Maiestatis metu ac cultu contineri Respublicas dicunt. Porro in duobus Pietas consistit, in recta de Deo opinione, & in vero debitoque cultu. Illa Pietatis est, hic Religionis. Opinionem rectamque fidem Reges ab Ecclesia habent, dum quæ illa credenda proponit, piè credunt omnia; nec credunt tantum, verum etiam cultu exteriore seu Religione fidem suam testantur & profitentur, eam nimirum Catholicam & Romanam, à qua, si quis recedat, spe vitæ & salutis excidit. Religio autem ipsa certis legibus & ceremonijs est deuincta, quas instituere Regum non est, sed ab Ecclesia institutas accipere ac sequi.

II.

An habeant Reges ius aliquando in res sacras & Religionem.

1 *Non ius habent sed inspectionem.* Liberum ius nullum, habent vero inspectionem; nec vt cognoscant, sed vt tueantur. Sunt enim Reges Religionis & Ecclesiæ protectores. Et quoniam sine Religione salua esse Respublica nō potest, Regum est florentem Religionis vbique cultum procurare, quorum est Rempublicam omnino curare.

Vtrum

III.

Vtrum verè an simulatè tantùm colere Religionem Principes debeant.

CAueat Princeps ne foris speciem tantum Religionis retineat, domi interea cultum eius negligat. Neque enim satis est bonam de se apud populū opinionem concitare, & incautum vulgus simulatione decipere, interim vafrimentis occultis rem suam augere. Quippe nulli Capitaliores sunt Reipublicæ hostes, quam qui tum, cum maxime fallunt, id agunt, vt boni viri esse videantur. Verè, igitur, candidè, sincerè, ac non fictè Religionem Princeps animo colet, & externo ritu profitebitur.

Non simulatè, sed verè & sincerè.

IV.

An non igitur Religio Politiæ tantum subseruire, & ei accommodari debeat.

NEquaquam sanè. Est enim Religio fundamentum constitutæ Reipublicæ, & eiusdem conseruandæ instrumentum, sine qua stare omnino non potest. Nam si & ipsa superstitio efficacissima res est ad multitudinem regen-

Non debet Religio Politiæ subseruire.

dam,

dam, cum nihil aliud sit, quam Religionis vmbra, quid non poterit vera Religio? Nunquam Regnum ab omni parte prosperum erit Religione aut neglecta aut praue culta. Id Ethnici agnouerunt, qui inconsultis auspicijs nihil vnquam aggrediebantur; vt declararent à Religione Reipublicæ esse felicitatem. Neque enim florere ipsa, vigereque potest, nisi diuino quodam rore irrigetur, quem profecto tum prius suscipiet, cum vera Deum Religione honorabit. Ipsa in officio singulos contiaet. Et ipsi quoque facinorosi perditique homines ab eo Rege aliquid sperant, quem Religiosum & Dei amantem vident; minusque ei aduersantur & insidiantur, quem diuino Numine protectum defensumque iri credunt. Quis vnquam potentis Reipublicę fundamenta iecit, qui non idem à cultu Religionis incepit? Quis victorias immortalitati consecrandas retulit, qui non eas Religioni ferat acceptas? Est nimirum ille rerum Arbiter exercituum Deus, & ab eius manu vis est omnis in hostes, & certa in aduersitate securitas. Deinde cum à Deo sint Reges, omnisque omnino principatus ac potestas, ingratissimi mortalium sint, si Religionē (quæ nihil aliud

Ab ea est omnis felicitas.

aliud est, quam eius cultus) & debitum illi obsequium negligant. Illud indubitatum est, stare eorum incolume Regnum non posse, qui Dei legem non seruant; regnaturos autem illos diu, qui sincera Religionis cura placere omnium conditori contendunt. Vt igitur felix sit Respublica, precipuum in ea locum teneat Religio, non Politicę subseruiat.

V.

Christianam Religionem, ad Reipublicę felicitatem solam facere.

Porro cum in eo potissimum sita sit omnis Reipublicę felicitas, vt qui pręsunt, iustè imperent, & qui subsunt fideliter obediant, Christiana Religio vtrisque officium præscribit, & sacro quodam timore in officio continet. Deinde Iuuentutem Reipublicę seminarium, melioribus imbuit disciplinis, omnesq; ciues quadam inter se charitate vnit & lege ligat. Nec tantum in ea est fidei vnitas, verum etiam animorum. Nihil autem Reip. vtilius vnitate. Atque hinc more receptum est in Principum Christianorum inauguratione, vt quo tẽpore sacris sacerdos operatur, *Sola Christiana Religio facit, vt Resp. sit felix.*

coro-

coronam accipiant; seque retinendæ conseruandæque Christianę Religionis iuramento obstringant, & sic secus faxint, caput deuoueant. Nec obscurum ex historijs Deum in eos animaduertisse, qui Christianæ Religionis sacrorum desertores fuerunt; ijs vero fauisse, qui ea impensè coluerunt. Hęc quippe diuini Numinis amorem simul & terrorem hominum animis instillat, pietatem præcipit, Christiani hominis officiorũ rationes docet, prauis affectionibus legem ponit, & illam, quod libeat quiduis faciendi libertatem Rebuspublicis admodum noxiam, restringit, vt omnino viri boni esse debeant, qui Christianè viuunt.

VI.

An sit Religiosi Pijque Principis peccantes in Religione & Hereticos punire.

Aliqui priuatim sunt hæretici.

DVo sunt hominum male de Religione sentientium genera. Vnum eorum, qui priuatim praua imbuti opinione, secus, quam deberent, de Deo, Religione, receptisque publicè sacris sentiunt, & cum cęteris dissimulantes Reipublicæ tranquillitatem non turbant.

Hi

Hi sibi, non alijs, nocent. Admonendi vero inprimis, vt impiam mutent opinionem, cohortationibusque virorum eruditorũ ducẽdi sunt & docẽdi. Si obstinatis animis veritatẽ non admittant, minax terror emendationem extorqueat; & quod cohortatio quieta non potest, seuera, obtineat animaduersio. Etsi enim lateat hoc malum, serpet tamen tandem longius, & Rempublicam inficiet, nisi extinguatur. Quippe hæc huius mali natura est, non agere tantum radices, sed pullulare. Nemo quippe hęreticus sentire tantum & opinari contentus est, suam etiam in persuasionem pertrahat alios oportet. Luxurians malum est hæresis, & sub blanditijs aliquãdo soloque risu propagatur. Alterum genus est eorum, qui non contenti male de Deo Religionisque sacris sentire, alios ad sentiendum secum per turbas ac seditiones impellunt. Hi non sibi tantum, sed Reipublicæ nocent, & eius statum conuellunt, proindeque à Regibus puniendi, aut ipsi à Deo Reges punientur. Et cum perniciosum eorum dogma Reip tollat vnitatem, Ciuiumque animos diuidat, pereant ipsi potius, quã Reip. vnitas dissoluatur. In omnium iniuriam fertur, quod in diuinam religionem

Hi primum monendi & docendi.

Si non emẽdentur puniendi.

Alij publicè peccant.

Hi statim puniendi.

riem committitur. Semper vero prudens Princeps in tempora inſpiciat, ne immaturam adhibeat medicinam, & remedio ipſo malum accendat. Sane ſi ſine graui Reipublicæ malo coerceri homines illi non poſſint, expectanda occaſio eſt, & nonnihil conniuendum. Alias non ferendi.

Attendendum ad tẽpora.

VII.

An Reges, & Principes pati in Republica Hæreticos non debeant, cum quietè viuunt.

NAtura ſuperbi ſeditioſique ſunt Hæretici, quiete viuere non poſſunt; turbas agant & alios opprimant, ſi poſſint, neceſſe eſt. Quieſcere tunc tantum ſciunt, cum turbare non poſſunt, aut quia viribus deſtituti, aut quia occaſio non fauet. Vinci debent, aut vincent. Quamdiu impares ſunt, ſupplicant Regibus, benignitatem eorum extollunt, vota pro ijs ſuſcipiunt, & ſumma pietate fraudes ſuas tegunt. Vbi interea creuere vires, Reges & Rempub. inuadunt, nemini parcunt. Nihil crudelius Hæretico, cuius pietas fucus eſt, doctrina ſcelus, facinus crudelitas. Multos decipiunt Reges conſilia quorundam Politica, vt vocant,

Quiete viuere hæretici non poſſunt, ideo non ferendi.

vocant, quasi ad Reipublicæ tranquillitatem satius esset Dei & Religionis hostes, quam Religionem fouere. Multos non raro Principes luctuosa calamitas inuoluit, quod Hæreticos passi in terris suis fuissent: nec tulit quisquam, nec feret vnquam impune. Monstrum est, quisquis hæreticus est, seruire nescit, obedire non cupit; & cum omne regnum oderit, libertatem eam quærit, qua & hominum & Dei iugum non ferat. Atque ita fit, vt vbi hæresis est, ibi ratio & Deus esse non possint. Sectam illam igitur Reges extermi-nent, & simulatæ quieti nō fidant. Quod suis viribus consequi hæresis non potest, excidio patriæ quæret. Si quis Optimatum Regi, si filius parenti irascitur, ad sectam illam, tanquam ad Asylum fucata professione secedit. Et vbi aut virgines, aut viros sacris initiatos castitatis suo tædet, incestarum mercede nuptiarum ad hæreticos transeunt. Quibus exemplis imperitum vulgus labefactatur, & de Deo Religioneque aut dubitat, aut nihil credit. Inde Reip. perniti-es. Optandum sane esset, vt quiete viuerent, sed cum Regum patientiam pro imbecillitate contemptim accipiant, & sua facinora tumultibus ac seditionibus asse-

Videndum tamen quia tempus exigat.

asserere soleant, si ita tempus ferat, pia est in illos seueritas. Si ferro turbisque abstineant, & se haberi patiantur, tunc sane pax melior est, ducantur & doceantur.

VIII.

An Pietas possit Principem populo conciliare.

Pietas populi beneuolentiã Principi conciliat.

NOn exiguum sane Principatus arcanum est in Pietate. Cũ enim virtutes aliæ admirationis multum, tum hæc amoris meretur plurimum, & populi beneuolentiam conciliat. Quippe libertas nusquam gratior exstat, quam sub Rege Pio; qui quia talis est, faciles habet, obsequiosos, & amantissimos sui subditos. Hi enim, cum viuum pietatis exemplum Principem esse animaduertunt, fiunt & ipsi pij beneque morati. Exemplo quippe potius, quam imperio trahuntur. At verò, sit ita pius ac Religiosus Princeps, vt prouidus simul sit & prudens; alioquin statim adsunt adulatores, & determini quique blaterones, qui Principis pietate facilitateque abutentes omnia diuina, & humana passim venalia habent.

Sed sit prudens pietas.

Quibus

IX.

Quibus in rebus eluceat potissimum Principis pietas.

INprimis si diuinis ipse intersit officijs, atque etiam publicis cum populo: nec in Palatio tantum suo, sed & in Principe vrbis regiæ templo, & in alijs, si occasio ferat, quandoque. *Varijs in rebus principis pietas elucet.*

II. Si cum arduum aliquid pro salute Reipublicæ aggreditur diuini Numinis opem publicis sacrificijs imploret; & cum successu prospero lætatur, gratias publicâ itidem debitæ pietatis ceremonia agat.

III. Si indictis pro more Ecclesiæ supplicationibus intersit aliquando, & peregrinationes ad loca Diuis sacra nonnunquam suscipiat.

IV. Si Hæreticos Ecclesiæ hostes infensissimos è regno exterminet; Magos & Sagas, qui diuinos honores Deo subtrahunt, & Dæmonibus tribuunt, nō patiatur, iustoque supplicio mactet.

V. Si calumniatores in Deum iniuriosos & blasphemos, qui diuinis nominibus per summam iniuriam abutuntur, ac consuetudine detestanda diuinæ Maiestati cōuitium, & si quid atrocius, irrogant, seuerissima animaduersione coerceat.

VI. Si festos sacrosque dies summa ab omnibus pietate coli curet, ita vt non tantum commercia & exercitia quæstuosa cessent, sed etiam ludi & spectacula, commessationes, Aleatorum conuenticula, & eiusmodi, quæ à diuino cultu homines abducunt, recreationes.

VII. Si operam det, vt Ecclesiasticis Magistratibus de personis idoneis prouideatur, singulæ in suo officio castè sanctèque versentur: decens sit templorum apparatus, & omnium ingens pietatis ardor & feruor.

VIII. Si noua delubra sacrasque ædes pro sua munificentia exstruat, Religiosorum virorum aut Virginum Domicilia ædificet; Ecclesiasticorum, vbi opus est, annuos reditus & census augeat.

TITVLVS XII. DE IVSTITIA Regia.

I.

An Iustitia sit virtus Regia.

Iustitia Regia virtus est.

NOn vi aut metu, sed Iustitia Respublicæ retinentur, & ab hac perpetuæ commendationis est fundamentum

mẽtum. Itaq; Regum virtus est Iustitia, quæ quam diu coletur, tam diu florens futurum est Regnũ. Ipse Reges non alia, quã Iustitiæ inter homines stabiliendæ causa sunt in eo fastigio cõstituti. Adeo, vt vbi Iustitiæ neglectus est, non Regnum sit sed latrocinium. Illam cum Principes subditis administrant, Dei sunt in terris vicarij, & ad illum quam proximè accedunt. Hęc enim est, quæ Reges eos facit, & tam augusto nomine dignos: hac si careant, Tyranni sunt, & ad Patriæ pernitiem nati; eorumque regnum astutijs tantum, fraudibus, & dissimulationibus subnixum tamdiu durat, quamdiu illæ ignorantur. Vbi innotuerunt, superest vt minis & sæuitia sese tueantur. Inde subditorum odium, & mox eorum exitium.

Sæuitiâ stare Regna nõ possunt.

II.

Quodnam sit Regiæ Iustitiæ munus, & in quibus consistat.

IVstitię proprium est munus cuique, quod suum est, tribuere. Id tribus potissimum in rebus cernitur. Primo in æqua pręmiorum distributione. Præmiorum nomine honores, dignitates, & publicos magistratus intelligo.

Iustitia est dare cuiq; suum.

Triplex eius officium.

In præmijs.

In pœnis. *In litibus decidendis.*

Secundo in iusta pœnarum ab improbis ac sceleratis hominibus exactione. Tertio in constituendâ inter litigantes ac disceptantes iuris æquitate. Equidem hodie pœnarum aliqua ratio, at prœmiorum vix vlla habetur. Et parum est omni virtute excellere, nisi aliunde cõmenderis. Adeo plus hominum commendationi, quam virtutis excellentiæ tribuitur. Si quis tenuioris sit fortunę, quantumuis virtute præstans vix ad opes, aut dignitatem, aut gratiam aditũ reperiet. Quod profecto quid aliud est, quam vnam Reipublicæ partem negligere; cum quemadmodum ob delictum supplicia solui debent, ita præmia ob virtutem? Sanè non minus præmijs, quã pœnis Respublicæ continentur. Et quãquam mali pœnis afficiantur, stare tamẽ Respublica diu non potest, nisi etiam præmijs, qui digni sunt, donentur.

Vix hodie ratio meritorum habetur.

III.

De Iustitia in honoribus distribuendis seruanda.

PRæmiorum pœnarumque iusta distributio vera est humanæ societatis disciplina. Oculos igitur in hanc Iustitiæ partem Reges defigant, vt virtutem

tutem honoribus ornent, & præmijs merita compensent. Cogitent non tam suas esse Regni opes, quam Reipublicæ, ideoque in ijs distribuendis non sequē- dum animi affectum, sed rationis ductū ac legem, vt quantum quisque de Republica aut Rege bene meritus fuerit, tantum ornetur. Sibi Rempublicam obstrictam habet, qui de Rege bene meretur; caput enim Reipublicæ Rex est. Quicquid etiam Reip bene fit, in Regis vtilitatem redundat. Porro in honoribus ac præmijs distribuendis hęc Regibus ac Principibus sunt obseruanda.

Reges tenētur præmijs debitis merita compensare.

Inprimis vt virtutis ac meritorum ratio, non opum aut Nobilitatis tantū habeatur. Nam propter opes tantum aliquem euehere, est illi causam, vt se insolentius efferat, ampliores opes corradat, & suæ modum cupiditati nullum ponat, dare. Alicui etiam nulla virtute egregio, ac tantum illustri stirpe nato honores deferre, est virtutem ipsam dedecorare, & ignominia maiores eius aspergere. Cum verò sola virtus ac merita spectantur, spes oritur dignitatis obtinendę in obscuris, & metus honestatis amittendæ in nobilibus. Atque ita fit, vt illi ad virtutem & pręclara facinora excitentur, hi in familię suæ sple-

Habenda ratio virtutis, non opum tantum aut Nobilitatis.

dore per egregia facta conseruando laborent; nec à maiorum virtute degenerent.

Nobiles virtute præditi cæteris anteponantur.

II. Cum in nobilibus virtus erit, eos Princeps nouis & ignobilibus anteponet, ministerio eorum vtetur, præmijs & honoribus afficiet, reque ipsa, quanti illorum ac maiorum virtutem meritaque æstimet, declarabit. Hoc modo Principi auctoritas, regno quies & salus cõparatur. Quippe vix Nobilis est, qui se contemni patiatur, vel obscuro postponi. Id si fiat, turbæ in Principem, in patriam clades eueniunt. Operæ pretiũ autẽ est, vt sciat Princeps ex qua stirpe orti sint, quibus sint moribus, quo se modo gerãt, & quæ facinora ediderint.

Nobiles flagitiosi ignobilibus postponãtur si in his sit virtus.

III. Si flagitiosi sint Nobiles, nullo fauore aut gratia Principis sunt cohonestandi: imo grauibus potius supplicijs plectendi, quod maiorum claritatem dedecore commaculent, & Reip. perniciem ac vastitatem malis exemplis importent. Itaq; in honoribus distribuendis postponantur illi pauperibus ac plebeis, qui virtute clari, manu & consilio fortes, æquare, aut superare nobiles alios, contendunt. Iniuriam virtuti facit & Reip. graue damnum infert, qui honores indignis dat, dignis negat.

IV. Da-

IV. Dabit operam Princeps, vt virtutis amore meritorumque consideratione ad præmium dandum impelli, nō importunis vero ac negotiosis Candidatorum seu petentium precibus, videatur. Sunt enim permulti, qui importunis precibus ac negotiosa quadam contentione, quod meriti non sunt, præmium, consequuntur, alienique laboris ac meriti fructum percipiunt, dum nō petunt tantum, sed vexant & quodammodo cogūt. Sane qui generosi sunt ac veré virtutis amantes seruire melius & mereri norunt, quam importune mercedem extorquere. Vilissimorum est hominum tot porrectis libellis supplicibus mercedem extrahere, Aulicos & Principum ministros sequi, adorare, vrgere, verbo dicam, pudorem ponere.

Nibil tribuendum importunis precibus.

V. Princeps bene meritis per seipsum, non per ministros suos præmium conferat. Vt nimirum qui accipit acceptum Principi, non ministris eius ferat: & vt intelligant omnes Principem esse, qui præmia muneraque pro suo arbitrio vniuscuiusque virtuti dispertiatur. Sic fiet, vt tot dona, quæ velut retia quædam tenduntur, ac ministris Aulicis offeruntur, parum sane sint profutura.

Per seipsum det Princeps.

VI. Cito, hilari vultu, ac cum animi propensione conferẽdum est munus, vt in munere benignitas & egregia Principis voluntas accipientis animum amplius obstringat. Magnus etiam virtuti stimulus addetur, si qui munus à Principe accipit, intelligat, illud se propter virtutem suam & merita accipere, non vero propter aliorum commendationẽ. Vix commendatio sine fuco est. Melius sane cum Rep. ageretur, si nulli commẽdarent, ac solum merita inuestigarentur.

Cito etiam & hilari ter.

IV.

Alia in præmijs & honoribus distribuendis consideranda.

CVm prœmijs ac pœnis velut æqualibus ponderibus stet & ordinetur omnis Respubica, Princeps, qui Iustitiæ tenax est, nullum præclarum facinus aut honestum officium sine prœmio relinquet, vt nec vllum maleficium sine pœnâ. Porro cum aliqui bene meriti sint, alij bene possint mereri, vtrisque sua esse merces debet, non eadem tamẽ. Illis prœmium & honores deferet; hos benignæ voluntatis significatione, hilari facie, & plenis beneuolentiæ verbis ad virtutem animabit. Quippe spes prœ-

Nullum officium sine prœmio.

prœmij bonos facit, pœnæ metus improbos destruit. Vt autem iusta sit munerum ac prœmiorum distributio, manifesta esse debent merita, & cognitæ personæ. Quare prudens Princeps codicem habeat, in quem cum illustribus factis eorum nomina sint relata; qui in omnibus regni prouincijs bene de ipso ac Republica sunt meriti. Imo etiam bene mereri qui possunt. Describantur in eodem codice maioris momenti negotia, quæ ad Regnum & Regis statum spectare possunt, vt his attentis ac personis consideratis, quid cuique conuenire ac quo quis fungi officio melius possit, in promptu sit. Et vero vtile erit, si singuli, qui virtute aliqua excellunt, nosci se à Principe, & sua nomina teneri intelligant, amari etiam, & æstimari; ac tantum occasionem, qua magistratu aliquo seu officio donentur, expectari. Ita fiet, vt illi ad tuendam Principis auctoritatem, & ad tranquillitatem Reip. conseruandam suos omnes conatus referãt. Cæterum duo sunt genera eorum, qui Principibus seruiunt. Aliqui enim circa Principis personam in eius Aula occupantur; alij in administratione Reip. statuque Regis moderando versantur. Illorum honesta merces esse debet, horum per ampla, vt testetur Princeps eos sibi

Cognoscendi omnes qui bene mereri possunt.

Sciant viri egregij se à Principe æstimari.

Duo genera seruientium Principibus.

charissimos esse, qui pro sua dignitate bonoque publico laborant.

Id videndum ne aliquod Reipublicæ officiũ illi committatur, quẽ necessitas cogere potest, vt conscientię suæ iniuriam faciat. Non satis sincere sanctéque defungi magnis officijs possunt, quibus ad honestam vitam facultates desunt. Aut certe cum inopes ad magistratum in Repub. propter virtutis præclaram opinionem euehuntur, simul opibus aliquibus & annuo censu sunt donandi. Simul esse dignitas & necessitas non possunt. Præterea Princeps non facile hominem ignobilem nullaque virtute insignem ab Aulę suæ obsequijs repente ad summos honores transferet, Id enim fieri sine inuidia, & magno animorum motu non potest: gradus hic quidam esse debent, vt pręmia industrię & meritis exequentur. Quod si cuiuspiam virtus ita singularis, præclara, & grata omnibus appareat, vt populi applausum ferat, (vt in bello fit plerumque.) tum opes & summi honores sine periculo dari possunt.

Pauperibus dandæ diuitiæ cum Magistratibus.

Gradatim euehi Ignobiles debent.

Nisi singularis sit virtutis.

V.

De Iustitia in pœnis infligendis seruanda.

SAlutaris Reip. seueritas est, vt boni in virtutum exercitio contineantur, & mali à sceleribus deterreantur. Itaque qui præmia vna manu dispensant Principes, altera pœnas infligant. Quippe aut facinorosos pœnas dare, aut Rempublicam interire necesse est. Nec diuersi est ingenij, sed eiusdem delicto se obstringere, & delictorum supplicia impedire. Delictorum autem genera sunt duo, publica & priuata, Publica sunt, quæ contra Regis personam aut eius statum seu Rempublicam fiunt. Priuata, quæ legis alicuius præuaricatione priuatis tantum nocent. Horum punitio ad Regem tanquam legum ac iustitiæ vindicem spectat, adeoque eius est muneris curare, vt qui in tribunalibus sunt iudices statuta legibus pœna insontes animaduertant, & debitis supplicijs culpas rescindant, vt hoc modo pœnæ metum, & culpæ odium inducant. Illorum quæ publica sunt, & maiestatis læsæ crimina dicuntur, animaduersio vt grauissima esse debet, ita ab ipso Rege aut supremo eius Senatu constituenda

Vtilis seueritas.

Delicta publica & priuata.

ſtituenda eſt. Qua de re, cum de ſeditionibus ac coniurationibus agemus, dicetur.

Cæterum in pœnarum ab improbis exactione hęc ſeruanda.

Punitio ſit ſecundum leges. I. Vt princeps æqualem ex præſcripto legum iuſtitiam exequatur; nec tantum miſeros ſupplicia plectant, ſed facinoroſos. Iuſtus quippe eſt, qui ſecundum leges viuit, & ab æquitate non diſcedit.

Par delicto. II. Ne quid durius, aut remiſſius, quã cauſa depoſcit, conſtituatur. Supplicium autem patrio more ſumatur.

Non ex iracundia. III. Ne ſupplicia per iracundiam repræſententur; & quantum fieri poteſt, ne ſint tam crebra. Præmium & pœna velut dextra & ſiniſtra ſunt Principis: ſicut autem dextra frequentius, quam ſiniſtra vtimur, ita remuneratione potius, quam caſtigatione gloriari Principẽ decet. Caſtigatio aliena, remuneratio propria manu peragenda eſt.

Non ad vindictam propriam. IV. Princeps quacunque iniuriâ læſus nemini ipſe manus adferat. Principũ enim manus defendendis & vindicandis iniuria affectis adhiberi debent, non proprijs vlciſcendis iniurijs.

Non interſint Principes. V. A ſuppliciorum ſpectaculis oculos Princeps abſtineat. Vt enim glorioſum

ſum eſt in eius conſpectu prœmijs & honoribus omnes affici, ita indecorum vitâ aliquos priuari.

VI. Illud poſtremo curandum, vt cū Iuſtitia perſequitur culpam, miſericordia aliqua non deſit, quæ modeſtè vindictam extenuet. *Lenitatem adhibeant.*

VI.

An Principes læſos ſe conuitijs vlciſci debeant?

HAbent hoc Reges & Principes in maieſtate ſua eximium, quod illis male facere nemo poſſit, at de ipſis ne male quis loquatur, non habent. Liberæ hominum ſunt mentes & linguæ. *Non debent ipſi per ſe.* Itaque aduerſus conuitia maloſque rumores firmi ac patientes ſint oportet, nec nimium indignentur. Ne tamen linguæ temeritas ad gladios aliquando perueniat, omnino coercendi illi graui pœnâ ſunt per Magiſtratus, qui petulanti linguæ licentiâ famoſiſque libellis in Principum famam graſſantur. *Magiſtratus vlciſcātur.* Modicè & timidè de Principibus eſt loquendū, quibus à Deo conſtitutis hominum Arbitris honor & obedientia debetur. Nihil autem aduerſus illam obtrectantium linguarum libertatem tam potens eſt

quam vitæ in Principibus integritas, & seuera Aulæ disciplina. Quippe aduersus innocentiam etiam ipsa muta est malitia, & conuitium facile bona vita repellit.

VII.

An Principes ex legum præscripto seruare Iustitiam in se debeant.

Principes non sunt supra leges.

SEruare sane primo in se debent. Neque enim supra leges sunt, sed supra eos sunt leges; & æquum est, vt qui leges condunt, pari maiestate legibus obtemperent. Principes qui omnia possunt, honesta tantum sibi licere credũt: & cum suis legibus alios sub se frenent non ipsi ijs teneantur, diuinæ tamen legis imperium, ius Naturæ, & Ecclesiæ potestatem in se agnoscunt. Imo boni justique Principes commune sibi cum priuatis ius esse, salua Maiestatis reuerentia non dedignantur. Nec dignior maiestate Regnantis vox est, quam se Principem legibus alligatum confiteri.

An

VIII.

An iuri dicendo praeesse debeat ipsemet Princeps, an alijs tribunal committere?

PVblici iuris administri legumque custodes sunt Principes. Itaque eorum est iudicia exercere, & iustitiam subditis omnibus administrare. Quippe custodiæ defensionisque causa constituti sunt, vt & locupletes iniuria prohibeant, & egenos aduersus locupletum iniurias tueantur. Id exequi, vt probe possint cognitoris fungi munere debent. Quod si pluribus ac maioribus intentus curis tribunali adesse Princeps ipse non possit, viros præficiat sanctos, fideles non venales; qui auaritiam oderint, & ament veritatem; quique ius æqualiter omnibus dicant, & diligenter. Neque tamen tum etiam omnem tribunalis curam ipse deponet; redibit aliquando & in cornu tribunalis, veterum exemplo Regum, sedebit. Proinde prima in tribunali sedes adornata vacet, vt cum voluerit, adsit Princeps. Neque illi graue esse debet, vno alteroue per hebdomadem die iustitiæ exercendæ vacare. Hoc demum est Regis.

Principum est iudicia exercere.

Quia vero occupati per iudices exercent.

De

IX.

De Constituenda inter litigantes iuris æquitate.

Tollendi litium occasiones.

Prohibendæ dilationes.

MVltitudo litium ruina est prouinciarum. Reges proinde ac principes, à quibus Reip. salus dependet, eniti inprimis debent, vt tot litium occasiones resecentur; deinde, vt qui tribunalibus præsunt, summâ diligentia, fide, integritateque, nulla habita personarum ratione vnicuique ius dicant. Tot hodie sunt in litibus diuerticula, tot dilationes, tot prouocationes, vt in labyrinthum & anfractus inexplicabiles coniecti videantur, qui litigant. Pæne citius ætatis est finis, quam litis; & plurimi sunt, qui facta bonorum omnium iactura hæreditarias tantum lites nepotibus relinquunt nec illi finem vident. Non pauci inchoatam deserere litem coguntur, quod bonis exuti prosequi non possint. Tantum abest, vt viduæ multæ, pupilli, pauperes tentare aliquid lite audeant. Qui potentiores sunt iniectâ tantum litis comminatione misero deterrent. Vincunt illi, & qui astutiores sunt. Quasi ibi plus iuris esset, vbi plus fraudis & astutiæ. Adeo vt consultum sæpe sit, iuri suo etiam optimo potius renunciare, quam litigiosa actio-

actione cum aliquo experiri. Quare Principum est, tot illas iuris ambages tollere, idque seuerâ lege mandare, vt litigantium iure quam fieri potest breuissime cognito controuersiæ decidantur: Viduarum, pupillorum, & egenorũ summa ratio habeatur, ne à locupletibus opprimantur; nõ tot causarum sint Patroni & Aduocati, quorum ars est plerumque lites ex litibus procreare, & immortales controuersias efficere. Vel alia esse iudicia debent, vel speranda vix sane iustitia est. Sed plura de iudicijs infra.

Minuendus causidicorũ numerus.

TITVLVS XIII.

DE CLEMENTIA Regia.

I.

An Clementia sit virtus Regia.

NAtura in Apibus Regem sine aculeo esse voluit, vt esset hoc ingens Regibus exemplum. Adeo propria Regum ac Principum virtus est Clementia, qua nihil magis subditis ac Gentibus omnibus Reges commendat;

mendat; vt omnino beneficijs potius, quam remedijs seuerioribus subditorū suorum ingenia debeant experiri. Et cum potentiæ studeant, hæc cautis ac lenioribus consilijs melius, quam acrioribus habetur. Quippe Regis Thronum, vt oraculum est sapientis, Clementia roborat. Non editæ arces, non latera montium, aut multiplices muri turresque saluos Reges præstant, sed Clementia. Ac tum ibi tuti sunt Reges, vbi omnes à Regibus sunt tuti.

Propria Regum virtus Clementia.

II.

An ergò delinquentibus ignoscere Reges debeant?

SEuera omnis animaduersio tribus potissimum de causis in Rebuspublicis adhibetur. Inprimis vt qui deliquit corrigatur; deinde, vt meliores hoc exemplo cæteri efficiantur, ac tum vt sublatis è medio per supplicia facinorosis, qui boni sunt, securè tranquilleque viuant. Hoc cum assequi per Clementiam non raro Principes possint, iure sane nonnunquam delinquentibus ignoscunt. Dum enim ignoscunt alicui, in eo quandam peccandi verecundiam ipsâ misericordiâ suâ excitant; & pudet de-

Aliquādo ignoscendū.

deliquisse, vbi delicti tam facilis est gratia plures Clementia meliores reddit, quam pœna. Nec interim audaciores ad facinus improbi sunt, nec minus securi, qui boni. Illi quippe Gratiæ hoc beneficium non ignorant, quod sperare nec omnium est, nec semper: hi vero emendatis improbis nihil timent. Regiæ potestatis & supremæ authoritatis est signum vitam ei reddere, qui sua illam culpa amiserat. Quod cum sit ad vitam quodammodo reuocare, habent hoc Reges cum diuina Maiestate commune. Et vero plus maiestatis Regina Iustitia habere videtur, cum ei dextrum claudit latus Misericordia, sicut sinistrum Fortitudo. Planè in lenitatem propensiores esse Reges debent, quam in seueritatem.

Nam ignoscere Maiestatis est supremæ signum.

III.

An omnibus ignoscere Reges possint & debeant.

NEc possunt nec debent. Quippe tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli. Quid ergo? cum è publica re fuerit, ignoscendum est, & impunitas tribuēda. Expendant Principes deliquentium facta, & quibus, quone modo veniam concedant, pruden-

ter

Causa prius examinetur, quem ignoscatur. ter examinent. Sæpe legum rigor illum ad supplicium vocat, quem eximere Clementia debet, quia Reip. necessarius, deque Rege ac patria bene meritus; aut certè quia veniam delicti causa meretur. Itaque circumstātiæ prudentem Regem hac in re admoneant. Quod si eius, cui ignoscitur, culpa damnum cuipiam intulerit, honesto reparetur modo, & læso fiat satis. Sic erit quoque Regis conscientiæ factum satis.

IV.

An vtilis ac necessaria sit Regibus Clementia.

PVdet Medicum tot videre funera; an non Principes tæderet tot suorū intueri supplicia? Vtilius, audeo dicere, Regibus est sæpe ignoscere, quam sæpe punire. Dum ignoscunt subditorū omnium in se amorem conuertunt, quo sane nullum est firmius potentiæ munimentum: at sępe & seuere dum puniunt, terrorem omnibus incutiunt quo nullū est imbecillius potestatis fulcimentum. Oderunt Mortales, quem nimium timent; & semper, vt iugum excutiat, sollicitus est timor. Quem amant autem, saluum esse omnes volunt, & vt sit, laborant.

Plane necessaria, & vtilissima est Clementia.

borant. Clementia quippe, & gratia vinculum sunt amoris, cuius dissolui nodus non potest. Nemo displicere benigno cupit Principi, amare eum omnes & reuereri contendunt. Ipsorum maxima Regum gloria est, seruare quam plurimos. Cæterum maximopere hoc illis cauendum, ne dum videri Clementes volunt, pusillanimes, & nimium indulgentes appareant. Moderata namque seueritas maiestatem prestat, nec clementissimum etiam dedecet Principem.

TITVLVS XIV.

DE LIBERALITATE Regia.

I.

An Liberalitas sit virtus Regia.

CVm nullum satis tutum sit Imperium, nisi beneuolentia munitum, muniunt illud Principes ac Reges, qui benefici sunt & liberales. Beneuolentiam enim liberalitas conciliat. Quę virtus ita esse Regum propria videtur, vt nihil tam eorum Naturæ cō- *Propria regum est liberalitas.* ueniat, quam dare & alijs prodesse. Et quem

quemadmodum Regna liberalitate melius, quam armis conseruantur; ita Regibus gloriosius est beneficijs, quam armis superare Turpius quippe est munificentia vinci, quam pugnâ. Igitur nō Regia tantum virtus est liberalitas, sed etiam ad rectam administrationem & Principatus incolumitatem maximum omnino presidium.

II.

Quomodo exercere liberalitatem Reges debeant.

Considerādum inprimis Ærarium.

LIberalitatis exercendæ modus hic esto. Considerent inprimis Reges & prę oculis habeant omnem Aerarij sui vim, seu facultates omnes suas, & Reipublicæ bona; vt cum modo liberales sint, non prodigi. Qui enim ambitiosa liberalitate suum & Reipublicæ Aerarium exhauriunt, illud non raro subditorum lachrymis ac ruinis replere coguntur. Multi perdere sciunt, pauci dare. Deinde cum sine delectu proijciamus potius, quam demus; & liberalitatis, duo sint fontes, verum iudicium, & honesta beneuolentia, videant Principes quid, quibus, & quomodo dent. Quid dent, ne facultates liberalitas excedat,

Videndum deinde quid quibus, quo modo, dandum.

cedat,

cedat. Honesta esse Regum dona debēt, nec immodica. Quibus dent, vt erga benemeritos vel egenos sint munifici, ac tantum largiantur, quantum Principē pro suo tum statu decet. Quomodo dēt, ne nimirum vi quadam ab vno extorqueant, quod in alium transfundant; & ne subditorum opes, veros liberalitatis Regię fontes, plus satis hauriendo exsiccent.

III.

In quos potissimum liberales esse Reges debeant.

SAne in Calamitosos, qui non culpâ sua, sed fortunæ inuidia sunt tales. Regiæ enim humanitatis est prospicere egenis, quibus vitæ subsidium fortuna negauit. Sed personarum inprimis Nobilium, si egeant, rationem habeant, vt scilicet benignam ijs manum porrigant, quorum virtus sæpe probata assurgere non potest. Nam ne clarissimæ plerumque familię per inopiæ angustias extinguantur danda est opera: ideoq; si qui stirpe Nobiles à re familiari destituantur, etiam pecunia, & constitutis in annos singulos honorarijs sunt iuuandi. Benemeriti deinde Regiæ munifícen-

In Nobiles egenos.

In benemeritos.

ficentiç participes fiant. Non melius enim, quam apud eos, liberalitatis è Regia manu munus collocatur; & in ijs etiam ob quam donent, causam Reges inueniunt. Tum denique in cæteros pauperes & egenos beneficentia se'ç Regũ effundat, vt qui ab ijs potissimum vitæ auxilia expectant, spe sua non frustrentur. Et cum nullum sit certius felicitatis argumentum, quam posse quam plurimos felices facere, tum certe quanta maxima possunt benignitate Reges tractare egenos debent, &, quod maxime regium est, ditare. Vt nimirum Patriç simul sint, & pauperum Patres. Liberalitatis gratia, vera Regum est gloria.

In pauperes.

IV.

Quo potissimum tempore liberales esse Reges debeant.

Regum liberalitas nullo tempore definitur, & præuidere difficultatem, & præuenire preces solet. Ac quemadmodum sol, vt exoriatur, hominum preces non expectat, sed exsurgit statim & ab omnibus salutatur, ita Reges, vt benefaciant, nec strepitus, nec laudes, nec plausus expectant; vltro vero ac sponte sua necessitati succurrunt.

& tan-

& tanquam benefici quidam soles egenis exoriuntur. Tunc tamen apparere potissimum eorum benignitas & munificentia debet, cum ingens aliqua Rempublicam calamitas vexat vel fame, vel incendio, vel peste, bello, eluuione, & alijs eius generis incommodis. Quo tẽpore esse sanè Reip. patres debent, & à manu sua egenis remedium, afflictis solatium, calamitosis refugium adferre. Quod si adesse omnibus præsenti auxilio non possint, animum tamen suum & propter Reip. mala dolorem testentur, quoque possunt modo, omnes solentur. Omni autem consilio prouidendũ est, ne extrema aliqua populum necessitas inuadat; hæc enim desperationem parturit, desperatio conspirationem generat, conspiratio rebellionem machinatur, & in ciuile bellum erumpit. Omnes enim suę miseriæ & necessitatis causam Regum inertię adscribunt, quorum est à subditis suis calamitates arcere.

Tempore potissimum calamitatis.

Prouidendum ne extrema necessitas.

V.

An ergo patere omnibus passim ac semper Reges debeant?

NOn equidem. Nam ita liberales esse debent, vt Aerarium non euertant, cum ij, qui largitionibus nimijs

Cum modo sint liberales.

Aerarium exhauriunt, postea ad rapinas animum conuertant; & quod periculosissimum est, subditos suos grauissimis pecuniarum exactionibus opprimant. Habeant accuratam expensarum suarum rationem, ne vlla inopia subrepat. Tunc enim nec bene meritis benefacere, nec improbos possunt punire; & si bellum exoriatur, impares sunt. Nec desunt aut vicini, aut mali subditi, qui Regum potentiam & Reip. Aerarium semper explorent. Illud optimum, frequentiora dare dona, quam magna: sic enim maiorum beneficiorum spes stimulabit, & vigilantes subditos faciet.

Non omnia vni aut paucis danda.

Deinde non in vnum vel paucos beneficia conferre omnia oportet. Eorum enim & aliorum spes consumeretur. Alij spe sublata segnes essent ad obsequia; illi vero tam multis & tam magnis aucti beneficijs odisse inciperent, & cum soluendo non essent, creditorem sublatum cuperent, à quo etiam nihil amplius sperarent.

TITV-

TITVLVS XV.

DE MODESTIA ET Facilitate Regia.

I.

An Modestia Facilitasque Reges deceat.

PRudentes Principes vitæ Modestia magis, quam potentia delectantur. Certe tolerari summum Imperium à subditis non posset, si ad illud naturæ asperitas adiungeretur. Ex Modestia quædam nascitur Facilitas, gratissima in Principibus virtus, qua omnibus se dant, vt se illis omnes dent. Cum enim, qui multis imperant, multis aditum concedere debeant, decet vt facilitate quadam omnes excipiant. Sola quippe propemodum comitas ac suauitas imperantis subditorum voluntatibus facit satis; & lætissimus à Principe recedit, qui eum non difficilem est expertus. Itaq; Regium est in omni actione Modestiam præse ferre, & facilem se omnibus habere.

Modestia facilitasq. Principes exornant.

II.

In quibus Modestiam præ se ferre Reges debeant.

In sermonibus qui breuis sit.

IN sermone & externo cultu. Sermo breuis esse debet & restrictus. Quippe sermonis breuitas Principes decet, quorum est multa audire, pauca respõdere. Et cum eorum sermones, vt plurimum, præcepta semper sint quędam & iussa, breuibus formari verbis debent. Pulchrum est cum imperatoria quadam breuitate Principes, quod volunt, pronuntiant. Eorum enim auctoritas obtemperantibus pro ratione est. Externi cultus modestia in vestitu Comitatuque appareat, vt manifestum omnibus sit, Regiam maiestatem virtute, non corporis cultu constare. Vestitus sit pro dignitate honestus, non vanus; & absit nimius ille auri fulgor atque argenti, quem qui vnquam magni Principes, spreuerunt. Nulla enim à cultu illo auctoritas; & nonnunquam vestitus incuria Principum personis plus admirationis conciliat, cum moribus & auctoritate Reges esse malle, quam auro, diademate, sceptro, purpuraque videantur. Altæ indolis est ex corpore laudem nõ captare. Quod si in publico quandoque

In vestitu qui non sit arrogans.

Ordi-

Ordinum Regni confessũ comparendũ sit, vel audienda legatio, splendidior tum esse Principum ornatus debet, ne despicatui sit persona, cuius auctoritas propemodum adoratur. Antiquo tamen & recepto cultu, non peregrino vtantur: ille ad concilianda vulgi studia est, hic ad animorum alienationem.

Comitatus & numero & apparatu sit pro dignitate, vt splendorem adferat, & iustam moderationem non excedat. Magna virtus, non magna familia Principem magnum facit. Sed de Principum ministris infra. *In Comitatu pro dignitate.*

III.

Quam modestiam in victu seruare Principes debeant?

QVam ipsa Temperantia præscribit, quæ immoderatas cibi potusque delitias ad mediocritatem reducit & luxum libidinemque ac non rectas cupiditates coercet. Eius est munus, quicquid hac in re nimium est, moderari. Nolo fercula in Regum mensis numerari; sit modus tamen quem sanitas & honestas dabunt. Nam qui multa possident, non pro libidine viuere, sed pro ratione debent; vt quemadmodum sor- *Seruanda in victu lex Temperantia.*

dibus carere eorum parsimoniam oportet, ita sine reprehensione sit opulentia. Non abdomini indulgendum lautius, sed curanda Respublica cautius, ne fiscus seruiat ventri, non regimini. Nihil turpius, quam Principes cibo & potu dissolui. Itaque fugienda ijs vel maximè epularum fœda & inexplebilis libido. Et exulare ab Aulis ij debent, qui portentosa quædam ciborum genera comminiscuntur, vt lasciuientes & bacchantes Principes alant. Certe non exquisitissimæ epulæ longissimam vitã efficiunt, sed quę vulgares. Adeo pręstat, vt locorum ac temporum fructibus Principum mensæ instruantur, quam vt externę Prouinciæ & maria pro obsonijs sollicitentur. Sic fiet, vt hoc exemplo blandissime subditorum luxuria restringatur, quæ imperatam correctionem vix admittit. Mensa Pricipis Regula sit ciuitatis: in ea dignitati assideat sobrietas, & finis sanitas sit, non voluptas.

IV.

In quo Principum ac Regum facilitas consistat.

IN eo, vt omnibus facillimos ad se aditus prębeant, omnium querelas audiant, neminem excludant.

Sic

Sic fiet, vt iſta comitate & morum ſuauitate adamantinis ſibi vinculis omnes obligent. Sed inprimis Nobiles audiant & Optimates, deinde etiam plebeculam: illorum maioris eſſe momenti negotia ſolent, huius fere ſemper quædam eſt neceſſitas. Quod caput in corpore, hoc in Rep. Rex eſt. In capite tantum, non in alijs etiam membris, oculi & aures ſunt, vt indicium ſit, Regis eſſe omnes cognoſcere & audire. Qua in re illud videbit, vt alloquio blandus ſit, & neminem, niſi contentum, à ſe dimittat. Laborioſum ac tædioſum eſſet Principi ſemper clauſum eſſe, vulgo vero odioſum. Neque enim ſubditi animos ijs dominis aperiunt, qui fores ſubditis ſuis claudunt; ſola autem conuerſationis ſuauitate factum ſatis ſibi putant, ſi comem & affabilem Principem experiantur. Porro ſeruandus hic modus ne auctoritatem nimia facilitas diminuat. Nimirum, vt cum humanitate morumque ſuauitate grauitatem præ ſe ferant Principes, nec acerbi, ſed tamen auguſti appareant. Quippe maieſtatis cuſtodia principatus eſt diſciplina.

Vt ſui copiã faciant & omnes audiant.

Sed cum modo.

TITVLVS XVI.

DE FORTITVDINE & Magnanimitate Regia.

I.

In quibus fortes & Magnanimi apparere Reges debeant.

Aduersus dolos, dolores & voluptates.

INprimis aduersus fraudes & dolos, vt ijs animum non applicent: deinde contra metum & dolorem, vt his non cedant; tùm aduersus blanditias ac voluptates, vt per eas non dissoluantur. Multa in his humanæ vitæ spatijs difficilia formidolosaque eueniunt, sed intrepidi ac nullatenus perturbati stare quodammodo supra omnia, Principes debent, asperis blandisque pariter inuicti. Si lęta sit fortuna, non extollant animum; si tristis, non frangant. Et cum omnia ex supremi Regum Regis decreto eueniant, ferenda sunt omnino, etiam quasi pręscita. Quippe hoc præcipuũ est, & quod summos Heroas decet, quicquid tandem acciderit ferre, quæq; aduersa sunt læto animo tolerare. Non

Regium est omnem eodem vultu ferre fortunam.

raro

raro qui fortiter & animosè casum fert aduersum, fortunam suam in meliorem commutat. Hoc præstat fortitudo, vt Principes lætis non credant, aduersis non succumbant. Vt hoc possint, Fortunæ licentiam in oculis habeant. Cum autem magnæ indolis signum sit sperare semper, vere fortis ac strenui est contra fortunam semper insistere spei. Nullos sepius fortuna impetit, quam Reges: sed si reputent apud se humanos omnes casus infra suam esse virtutem, & omnia sua in se posita, etiam rectis & æquis oculis nouercantem illam fortunam aspicient.

II.

Quæ in aduersis Principibus sint seruanda.

TRia potissimum. Primum est, cum fortuna sæuit & pessimus est rerũ status, ad Deum confugiant illiq; suam ac Reipublicæ salutem committant. Quippe ab huius ope omnis est salus; & non raro preter opinionem è medijs emergunt periculis, qui à solo Deo auxilium expectant. Secundum est, fidis aliquibus amicis curas, animique sui anxietatem aperire, & arcanum, si quid *Ad Deum confugere.*

 est,

est communicare. Nam magnum est hoc humanæ vitæ solatium, præparata amicorum fidelium pectora habere, in quæ tuto secreta Principum descendant; & quorũ minus conscientias, quã suas timeant. Illi sua prudentia consilium certum statim expediunt, suoque sermone & vultus hilaritate tristitiam expellunt, sollicitudinemque leniunt.

Animo non mutari.

Tertium est, vt cognita fortunę instabilitate, rerumque humanarum vicissitudine rectum semper & immobilem animum conseruent. Idem in aduersis ac prosperis sit vultus, eadem vox, idem habitus. Si clades aliqua nuntietur, cogitent, calamitatem flagrum esse, quo ad officium impellimur: si victoria aliqua, aut aliæ res prosperè gestæ, suspectam habeant fortunę indulgentiam, cuius ingenium est, ijs noua rerum prosperitate blandiri, quibus exitium molitur Regum sane est in rebus seu lætis seu acerbis nunquam animo, imo ne vultu mutari. Dicam amplius, fortunam ridere, & sic illi dominari.

Ne-

III.

Nequaquam videri fortem Regem, qui voluptati cedat.

VErum istud sane verbum est, nescire eum imperare viris, qui nouit parere fœminis. Et illud quoque verissimum, eum non amare virtutem, qui non oderit insatiabile abdomẽn. Quare imperantem, cuius est mortalium appetitus frænare, decet non voluptatem sequi, sed detestari. Quippe Tẽperantia non Regum tantum est virtus, sed eorum præclara quoque gloria. Nec fortis dicendus est qui voluptati cedit, sed qui eam repellendo vincit. Quantũ illa homini vitioso placet, tantum displicet Imperatori generoso. Nam in quo vera fortitudo est, hic omnia voluptatum lenocinia auersatur; gaudet seipsum primò vincere, qui alios cupit aliquando debellare. Profectò hoc maxime Regium est, nulli omnino voluptati seruire, nec cupiditatibus subijci, sed eas in potestate habere. Multorum Principum castitas plus aliquando ad subiugandos hominum animos potuit, quã vis armorum. Hæc cum nota est, apud omnes exemplum & Regula castimoniæ existit. Ac quemadmodum turpe est foe-

Fortitudinis Regem voluptatem detestari.

fœminis viros seruire, ita turpissimum regis effœminati & voluptatibus dediti iugum ferre.

TITVLVS XVII.

DE PRVDENTIA Regia.

I.

An Prudentia sit virtus Regia.

Prudentes vbiq; Principes esse debent.

CVm duo sint, quæ ab egregijs principibus expectantur, domi sanctitas, foris fortitudo, tum vtrobiq; prudentia, Nemo enim, nisi prudens, regere alios vel pace vel bello potest. Quippe prudentia eorum est oculus, qui regunt. Ipsa virtutum Regina, & Regni custos, sine qua nihil in Imperijs, quantacunque sit potentia, potest effici, cum vis illa quæ consilij est expers, mole ruat sua. Et vero sine hac virtute tā multis placere Principes non possunt, multo minus tam dissidentes subditorū voluntates constringere, tot in pace officioque continere sibi ab insidijs, populo ab hostibus cauere, in omnes demum partes prospicere. Adeo sine hac viuendi arte

arte Principatum administrare nemo potest. Vnde fit, vt cum omnibus, tum vero Rempublicam gubernantibus maximè sit necessaria, & Regia omnino virtus.

III.

Quomodo acquiri prudentia debeat.

COmprehendi certis regulis ac præceptis prudentia non potest; ita varia, ita multa sunt, quæ considerare virũ prudentem oportet. Ad eam tamen cõparandam multum imprimis ingenij ac iudicij felicitas, quæ ab arte non est sed à Deo, facit; tum vsus; ac demum eius addiscendæ ratio quædam, quæ tradi vtcumque potest. Illa ingenij bonitas & excellentia optanda potius est, quã vllo artificio comparanda. Et felix ea Respublica est, cui Princeps ingenij ac iudicij alicuius contigit. Quanquam cum serius nonnulla ingenia maturescant, non confestim desperandum, si tenui iudicio ac nullo acumine Princeps appareat. Vsus vix deesse Principibus potest quem maturescentibus annis paulatim acquirunt, cum inter Regni negotia & in ipsa principatus administratione educentur, ac quasi tractandis rebus innutriatur. Pro- *Ingenio & vsu.*

ratione Prudentiæ addiſcendę hæc ſint monita.

Diſcenda Ethica. Primum cum ad Rempublicam adminiſtrandam prudens ſatis eſſe non poſſit, qui regere ſeipſum aut familiam gubernare aliquam non nouit, multum ad cōparandam prudentiam eæ Artes conferunt quę morum ſunt & affectuum moderandorum: Familię item regendæ Diſciplina ſeu Oeconomica. *& Oeconomica.*

Politica etiam. Secundum Politica ſcientia quę Reipublicæ gubernandæ præcepta tradit, & officiorum omnium rationes præſcribit, quædam eſt prudentiæ Magiſtra, adeoq; ad eam acquirendam penitus eſt perdiſcenda.

Item Hiſtoria. Tertium. Cum ex præteritis futura cōiſciamus, omnino comparandæ prudentiæ cōducit Hiſtoria, cuius proinde lectio commendatiſſima principibus ſit oportet, vt ex ea intelligant, quibus præſidijs & adiumentis ætatis elapſæ Principes Reſpublicas ſuas ſapienter adminiſtrauerint, vt iiſdem vtantur: quænam etiam mali Reges adhibuerint, vt ab ijs ſibi temperantes in ſimilem non incidant calamitatem. Verum cum in Regnorum omnium, tum in ſui potiſſimum ac maiorum ſuorum monumentis ſint quam diligentiſſime verſati. Sinceri

as

ac incorrupti Regum Magiſtri ſunt ſapientum virorum libri.

Quartum. Magnum ad prudentiam comparandam momentum eſt ſibi non fidere nimium, aut iudicio ſuo inniti, ſed in conſilium viros prudentes adhibere, conſiliaque eorum libenter audire, obſeruare, annotare. Hoc enim hominum in omni ſapientiæ parte præſtantium commercio prudentiam ſibi Principes acquirunt, ſuumque Imperiũ firmant. Ideoq; multi eiuſmodi in Aulis Regum eſſe debent, cum quibus loquantur ſæpe & agant, potiſſimum verò cum de grauiſſimis rebus & difficillimis eſt conſultandum. *Non nimiũ ſibi fidendũ.*

Quintum. Magnum ad prudentiam adiumentum eſt promptam præteriti temporis memoriam habere, & rerum quandam inter ſe comparationem inſtituere. Sic enim indicari melius, quid expediat, poteſt, & nonnunquam ex erratis prudentia creſcit. Hęc obſeruare ſemper oportet, & cauere. *Meminiſſe præteritorũ.*

Sextum. Nimium ſapere velle magnum eſt veræ prudentiæ impedimentum. Itaque ponere prudentiæ ſuę modum quſque debet, nec ita nimis omnia cicumſpicere menteque agitare, vt huc illuc ſemper animus fluctuet & impel- *Ponere modum ſuæ prudentiæ.*

latur.

latur, nec exitum repereat, sed certum aliquid in rebus agendis est tandem constituendum. Quippe nihil in rebus humanis, quod ineō modis creat; quod pauciora habet, id eligendum. Inconstantis est & imbecillis iudicij signum, postquā omnia consideraueris, statuere aliquid non posse, aut non audere.

A Deo prudentiam petere.

Septimum, cum vera prudentia donum Dei sit quoddam, hæc à Deo bonorum omnium auctore petenda est. Eius tum demum capax erit animus, cum virtutibus alijs ornatus existet. Ars etiam virtutum aliarum quædam est prudentiæ regula.

III

Alia ad prudentiam acquirendam via.

Nosse seipsum.

Et suam Conditionē.

PRima ad prudentiam acquirendam via est, noscere seipsum, & quasi in speculo sese intueri. Altera considerare officium suum, & munus in Republica. Qui seipsum nouit Princeps, se indignum nihil facit, Deo se minorem gerit, mortalitatis memor non insolescit, & imbecillitatem suam agnoscens aliorum consilio & auxilio vti nequaquam recusat. At vero cum munus suum

& in

& in Repub. dignitatem intuetur, ſe inprimis Principem ac Regem cogitat, cuius eſt alios regere ac moderari. *Principes conſiderent* Quod vt prudenter faciat, ſolers eſſe *1. ſe.* debet, vt quod vtile ſubditis eſt, excogitet; deinde docilis, vt aliorum conſilijs facile acquieſcat. Secundò commiſſum ſibi populum ſeu ſubditos conſideret. *2. ſubditos.* Ad hoc opus eſt aliqua experientiâ, vt eorum naturam, affectus, conditionemque penitus exploratam habeat; tū cautione aliqua, vt in bonis maliſue nō decipiatur. Adhęc gubernandi modum, *3. Modum regendi.* quo vt ipſe debet, cognoſcet; eritque intelligens, vt nihil quod neceſſarium eſt, quod ignoret, & rationem adhibebit, vt ſapien[illegible]iterque om[illegible]nat. *4. finem regiminis.* Poſtremo ad ea bona etiam attendet, ad quæ adducere dirigereque ſubditos ſuos debet: ideoque memor erit præteritorum, vt ex ijs iudicet decernatque de futuris; & prouidus futurorum, vt quod aggreditur facilius ad exitum felicem perducat. Ita qui prudenter regere vult Princeps, adhibere regendo ſolertiam, docilitatem, experientiam, cautionem, intelligentiam, rationem, memoriam, prouidentiam debet. Hæc ad miniſtrandi ſunt inſtrumenta. Et vere dictum eſt, **nullum Numen abeſt, ſi ſit prudentia.**

Politica

bus Religionis suspicione. Qui nullam autem Religionem habet, nullam etiam habeat in Rep. partem. Qui enim animæ curam negligit, nunquam Reip. salutem curabit.

III. Cum volentibus imperare Principes debeant, nihil aggredi eos oportet, seu in bellis suscipiendis, seu vectigalibus imponendis, aut graui aliqua animaduersione, quod probare subditis suis non possint, sicque eorum quodammodo iudicium sequantur. Iudicare enim omnes de Principum actionibus volunt, etsi non debeant. Iudicium hoc, cum fieri potest sequendum. *Nihil aggredi sine populi iudicio.*

IV. Commotæ multitudini nunquam est repugnandum, sed dissimulatâ ad tempus irâ, sedandus, quâ fieri arte potest, tumultus, & precibus etiam aliquid indulgendum. Postea seditionis auctoribus supplicia irrogentur, carptim tamen & singulis. Ita fiet vt multitudinis consensus extenuetur. *Populo commoto non resistendum apertè.*

V. Populares quodammodo sint Principes, & subditorum beneuolentiam bonis artibus excitent. Quippe inuidiam populi sustinere vix Principum est, etiam potentissimorum. Vna ars autem, & præcipua est, quamplurimis benefacère, tristem à se neminem dimittere *Populares sint Principes.*

tere, blandis verbis spem dare, nihil, aut certè si opus sit, per alios negare.

Omnia vi deant, audiant, faciant.

VI. Vt certus ac securus sit Principum status, videre, audire, facere ipsi omnia debent. Videre, quomodo ministrorum vnusquisque concreditâ sibi potestate vtatur; Audire, quicquid pro eorum obsequio, ac Reip. conseruatione proponitur. Denique bene de se ac Rep. meritis sua manu prœmia largiri.

Spem, & metum inijciant.

VII. Spe & metu tanquam neruis quibusdam Rempub. vniuersam contineant. Spem prœmia alant, metum pœnæ faciant. Et quidem spem nullius vnquam largiendo explebunt, vt sperandum semper aliquid supersit: metum vero benignitate seueritatem temperãdo ita regent, vt maiora singuli timeant, quam patiantur.

Non fallãt.

VIII. Cum multa promittere Principes debeant, tum fallere aut mentiri nefas est ijs. Iracundiæ vero vehementius fræna laxare, ipsis & Reip. est perniciosum.

Prohibeant potius quã vindicent.

IX. Hic legum ac consiliorum sit scopus, prohibere flagitia potius, quam vindicare. Minima etiam non negligantur. Cum tamen citra seueritatem gubernari subditi non possint, ita puniendo principes agant, vt displicere seueritatem

ritatem ijs omnes intelligant, tantumq; necessitate, & publicæ salutis gratia ad eam exercendam impelli.

X. Nunquam inauditâ parte causaque aduersus aliquem suprema potesta te vtantur: multo minus oculte de aliquo supplicium sumant. Iudiciorum seruanda semper est forma si Reip. status patiatur. Quippe partem alteram non audire, tyrannicum est, occulte necare, formidinis signum, & dedecus maiestatis. *Nihil inauditâ parte, vel occulte agant.*

XI. Res suas arcanas contineant, consiliaque tegant. Ita fiet, vt attenti sint omnes & suspensi ad eorum actiones obseruandas. Et hoc laudabilem ijs pariet existimationem. Sed & suos ad hoc silentium ministros assuefaciant. *Arcana omnia teneant.*

XII. Maximum hoc præceptum est, cum amplitudinem seruandam, tum vt feliciter negotia procedant integram habere notitiam omnium rerum, iuriũ, & appendicum Regni, ad illud metiendum & propria potissimum industria moderandum. *Totius Regni notitiã habeant.*

Alia alibi subinde suggeremus.

V.

De Arcanis Regni, quæ etiam ad Prudentiam faciunt.

Quid sint Arcana Reip. & Regni.

Arcana Reipublicæ à politicis appellantur occultę quędam & intimę rationes, siue consilia ad publicum bonum Procurandum, tranquillitatemque & præsentem Reipub. formam conseruandam. Vulgo rationes status. Arcana autem Regni seu Imperij sunt secretæ quædam Artes, per quas seditiosi homines ab Imperij iure seu Maiestate prohibentur. Porro cum huiusmodi Arcanæ Rationes negligendæ non sint, tam arcanorum omnium maximum est, Deum non offendere, ac iuste imperare. Hæ Vero etiam notandæ.

Prima occasione non semper vtendum.

I. Non semper prima occasione, sed secundâ vtendum, cum grauius quid agendum, quod displicere forte posset. Quippe, vt dicitur, Nauigandum interdũ non nauigatione prima, seu primum optandâ, sed secunda seu secundo loco expetenda.

Non mutãda maiorũ instituta.

II. Maiorum instituta transgredi Princeps nõ debet. Quod si noui rerum sint casus, tempori seruiet. Quippe in ipsa vetustate continuati imperij obruta mutationum memoria iacet. Qui autem

rem à Patriæ Regnique legum contẽptu principatum inuadat, multis se facturum iniuriam comminari videtur. Deinde custodienda est Principis vitâ functi fama.

III. Principis prædecessoris Consiliarij, si bonus ipse fuerit, mutari aut dimitti non debent. Si inuisus fuerit, eiusque Imperij subditos pœniteat, probi & experti in malorum locum sunt adsciscendi. *Nec Consiliarij boni prædecessoris.*

IV. Principatus nunquam diuidatur & successioni leges certæ figantur. *Non diuidẽdus principatus.*

V. Cum Nobilium factiones timentur, tuendam esse plebem, & debilitandos, qui nimis sunt potentes, arcanum Politici habent. At contra plebis furorẽ imperium tuetur Nobilium fauor, qui quia superiorem vnum ferre malunt, quam sibi plebem æquari, ferre semper vni Monarchæ fauent. *Defendẽda plebs contra Nobiles, & contra.*

VI. Cauendum ne Nobilium aliquis in Regno præ ceteris nimis potens & magnus existat. Si talis timeatur, arcanum est, vt ad matrimonium adigatur, si forte coniugem non habeat. Qui enim sibi ac liberis metuunt, raro præcipiti temeritate rapiuntur, quo non deberent. *Ne quis nimis sit magnus.*

VII. Arcanum etiam istud volunt, belli Ducem externum habere, cui *Sit Belli Dux externus plerũq.*

non

non tam propriȩ magnitudinis intuitu, quam propter solius Principis auctoritatem obedientia prȩstetur.

Ne arma habeant subditi.

VIII. Hoc quoque, subditis in promiscuo vsu arma non permittere, sed adimere, & clausa tenere. Hac in re ad tempora attendendum.

Ne sit hæres incertus.

IX. Ne vbi certus Regni hæres non est publicas quisq vires ad se trahat, nō sit diu in incerto successor, sed designetur. Immodicus tamen destinati successoris honor est impediendus.

Sint Magistratus pares negotijs.

X. Eligere Magistratus oportet negotijs pares, non superiores. Nec illi facile diu continuandi, aut magnis familijs concedendi.

Pax nostra vicinorum Bellum.

XI. Suam pacem vicinorum Bello parare, arcanum Regni maximum nonnulli volunt, ac proinde cum suspecta ac formidolosa sint vicinorum Regna, seditiones in iis esse serendas. Frequens hoc fortasse, iustum vero parum: et si vix inter vicinos sincera constet fides, & dissimulationis plurimum adhibeatur.

Innumera alia sunt eiusmodi, alibi etiam ubinde indicanda, quibus humana prudentia ludit, sed illudere Deo nō potest. Certissimum hoc est, parum aut nihil ad Reip. conseruationem eiusmodi Arcana Consilia posse, nisi bonō iustoque

ſtoque fine, ac ſumma tantum in neceſſitate adhibeantur. Rex ille Regum Deus, qui Regna conſtituit, eorum quoque conſeruandorum legitimas iuſtaſque rationes nouit, & bonis quandoq; Principibus, cum tempus eſt opportunum ſubminiſtrat. Stultum eſt malis artibus Imperia velle continere, & incommoda quandoque tollere.

V I.

An ad Regiam prudentiam pertineat omnia per delatores ſollicitè exquirere, & intelligere.

SI inteſtinæ ſeditionis vehemens forſaſſe ſuſpicio ſit, vel in Regnum hoſtis externus inuaſerit, opportuni ſunt, & vtiles Auſcultatores vbique cōſtituti, qui omnia exquirant ſollicitè, & deferant fideliter. Alias eiuſmodi hominum turba grauis eſt publicæ paci, nec tam Regium, quam Tyrannicum videtur, dicta factaque Ciuium explorare. Vnde Delatores contra Naturæ libertatem, Ciuitatis dignitatem, & Charitatis legem ſunt; hocque per eos conſequuntur Principes, vt ſubditis ſint odioſi, & ſeruilem in ciuibus metum pariant; ex quo non raro ſeditionis flam-

Tunc quidem cum ſeditionis eſt metus.

Alias non.

mæ excitantur. Quippe delatores nihil aliud sunt inter Ciues, quā Cancri inter rosas, & inter oues lupi Prudenter facturi Principes sunt, si cū aliquid ad ipsos occulte defertur, sistant delatores, & fidem eius, quod delatū est fieri sibi iubeant. Ita fiet vt nemo deferat, quod probare non possit, & tranquillius omnes viuant. Cu- audiuntur, diligens adhibenda cōsideratio est nec statim credendum, sed omnia accurate examinanda. Nihil facilius, quā de eo quem oderis, aut cuius bonis vel honori inhies, male loqui.

Cogendi ad probationē delatores.

VII.

Magnam prudentiæ Regiæ partem esse arcanum consilium tenere.

Arcanum Consilium tenere summæ prudentia est.

QVid fieri expediat cum multis deliberare Principes debent, quod autē facturi sunt, sciant quam paucissimi, aut ipsi tantum Quippe Regum consilium aut semper esse occultum debet, aut illud scire solos viros grauissimos decet. Itaque vel maxime ad prudentiam Regiam spectat consilium suum, quam fieri potest, secretissimum tenere. Id vt consequi Principes possint, inprimis cum nullo illud communicabunt, aut si necesse,

cum

cum paucissimis. Deinde quandoque ita mentem dissimulabunt, vt aliud vel se videri possint, vel consilij partem aliquam duntaxat aperient. Præterea nec ipsum consilij sui executorem, nisi cum executio pre manibus est, admonebunt. Aliud tamen aliquando exigere tempus potest. Ac denique nec tantum otij concedent, vt mutare aliquid possint, qui sciunt, aut alijs denunciare. *Id quomodo fiat.*

VIII.

An sit Prudentia Regia dissimulare aliquando.

NOn falso dictum, qui nescit dissimulare, nescit Regnare. Omnino enim & cum subditis seu populo, & cum Ministris suis non raro Principes, vt prudenter regnent, dissimulare debent. Quid istud est vero dissimulare? Nihil aliud quam temporibus quandoque seruire, & hominum moribus sese accõmodare. Acquiescere Principis voluntati populus aliquando non vult, & multo clamore seditionem quasi meditatur. Quid agat Princeps igitur? Dissimulet, & donec populi ille feruor euanescat, expectet. Cogere nunquã fas est *Omnino Prudentiæ est quandoque dissimulare.* *Cum populo inprimis.*

eos, quibus persuadere nos posse diffidimus. Tumidæ procellæ subducere vela oportet; & sanè plus tranquillâ potestate Principes obtinēt, quam violenta. Deinde cum omni populo insit malignum quiddam, & querulum in imperantes, quid opes est eius semper turbis, & clamoribus offendi, modo ad officiū tandem redeat ac sese submittat? Nescit imperita multitudo, nisi postquā murmurauerit, rationi parere. Vim illi confestim opponere stultum est, dissimulare autem & cedere quodammodo videri sæpe est vtilissimum. Quin imò nōnunquam de suo iure decedere paululum, etiam est fructuosum, ac non tantū liberale. Vt in magnis populo resistas concedenda sunt parua; vt vincas, quādoque cedendum est. Plus interdum dexteritas potest, quam auctoritas; persuasio, quam violentia. Facilius quippe tutiusque concitati animi flectuntur, quam franguntur. Nec oportet in rerū colluuione Maiestatem contumeliæ offerre. Danda opera etiam ne se contemni populus arbitretur. Præterea cùm afflictę res sunt, dissimulare etiam seu hilaritatem de industria simulare, & res aduersas adumbratâ lætitia abscondere conuenit. Collabuntur enim subditorum

Deinde in rebus aduersis.

rum

rum animi cum fractam Principis mentem animaduertunt, à cuius interrito vultu spem certam & alacritatem hauriunt. Constitutus ergo in aduersis Princeps præsenti semper infractoque sit animo, atque ita dolorem curasque dissimulet. Et vt timoris eius nulla sit suspicio, ne subito, aut non oportuno tempore de loco in locum transeat, sedemq; mutet, rumores de rebus aduersis maxime initio impediat, & meliores spargi curet, aut certè non gratos fidem eleuando extenuet. Neque sane omniũ est, sed Principum, publicas nouisse clades, quorum est Reipublicæ malis mederi. Interim ita dissimulare pericula oportet, vt tamen non contemnantur; parandus contra animus, & de remediis serio cogitandum. Nam dissimulando seipsos fallere Principes non debent, sed alios; etsi hoc fallere omnino non sit.

Tũ propter consequentia.

Accedit & alia dissimulandi occasio, cum nimirum verentur imperantes, ne si hoc aut illud fecerint, id faciendi exemplum existat; aut si omiserint, non faciendi sit argumentum. Quippe ea hominum pertinacia est, vt recte factum putent, quod tueri exemplo possunt. Potissimum vero in Principum actiones animaduertunt, quasi quicquid faciunt,

præcipere videantur. Quam ob causam intendere ipsi animum in omnes partes deberet, accurateque omnia, quæ euenire possunt; considerare, priusquam statuant, aut aggrediantur. Non aliud autem est hic dissimulare, quam id non facere, cuius esse nolunt exemplum, etsi factum vellent; aut contra. Atque hinc considerandum diligentissime est quid postulantibus concedatur, cuius culpæ venia detur, quid negetur, quid tolerandum aut dissimulandum videatur, quid in populo ferendum. Omnes denique omnium actionum circumstantiæ accurate sunt examinandæ.

Etiam dissimulandum quandoque cum ministris.

Vitia quoque & breuiores quandoque errores dissimulare expedit, maxime cum bonis ministris, ac de Principe bene meritis, quorum ingenium rarum est, & industria Reipublicę vtilis. Quis, omnino sine vitijs aliquibus? Ille bonus, in quo minima. Nemo ex omni parte beatus. Certe donandum ingenijs aliquid; & gratia virtutis, quod alias non permitteretur, permittendum. Non propter leue erratum is amittendus est cui similem non facile reperias. Vir ingenio iudicioque præstans, magnum est Reip. præsidium, & hostium quidam terror multi aliquando sunt, qui vtilem Regi & Regno

gno operam præstiterunt horum videndo delicta minora videre non oportet, ne nocere incipiant, qui antea, profuerunt. Secretis artibus id agendum, vt emendentur. Quod si tales sint, qui arcanorum Regni patricipes sint, vel magnam Reip. partem suæ fidei commissam teneant, etiam cum ijs est quandoq; in leuioribus dissimulandum. In periculo causa est.

Aliæ simulationis occasiones sunt, quibus prudens Princeps caute vtetur, cui vtile etiam est nonnunquam multa fingere, vt suorum ingenia exploret.

IX.

Vtrum prudentis Principis sit tarditate, an vero celeritate in actionibus suis vti.

PAruæ moræ magnum aliquando cōmodum est, nonnunquam maximū in celeritate bonum est. Tardum esse Principem subinde oportet, sed celerem & expeditum fere semper Et quidem tarditate quadam vtetur aduersus acriores quorundam impetus, qui cunctatione ipsa languescunt; & vbi plus quiete, quam motu proficitur; nec nisi lente rumoribus primis fidem adhibebit. Præterea cum ineundus est contractus, aut percu- *Vtendum aliquando tarditate.*

 tiendum

tiendum cum aliquo fœdus, aut cum legatis de re graui & ardua agendum, ne festinet Princeps. Trahendæ hic sunt moræ, vt omnia despiciātur. Si quid etiam quandoque in Republica sit innouādum, paulatim flectendi & ducendi sunt ciues, vt quodā progressu consuetudo fiat, non imperetur. Aut si in angustijs & graui quadam rerum suarum dificultate sit Princeps, det sibi tempus, nec sit præceps. Nam pūcto sæpe temporis maximarum rerum momenta vertuntur, & vna dies aut vna nox rerum adfert mutationem. Ipsa aliquando negotia, & rerū agendarum tempora vltro moram & cunctationem petunt. Prudens & altum ingenium facile animaduertit. Alias

Sæpius celeritate. sane sit expeditus. Qui magnæ indolis sunt, omnia facilius, quam moram patiuntur, & lenta remedia oderūt, quasi pulchrius sit mori citò, quam lentè conualescere. Sæpe qui in occasionis momento paulum cunctatur, amissam mox oportunitatem frustra queritur. Inprimis celeritate opus est in eo consilio, quod non potest, nisi peractum, laudari; tutum quippe illud celeritas facit, & tarditas temerarium. Plurimæ in bello occasiones celeritate ipsa in vtilitatem nostram cōuertuntur, & maturare ac præoccupare con-

conuenit. Deinde motibus subditorũ & rebellionibus nascentibus summa celeritate obuiam eundum est, priusquam confirmentur, & inualescant. Et cùm Reip. conseruatio à bono eius ordine pendeat, nihil hic serius constituendũ, & omnia maturè prǫuidenda procurãdaque. Si cum hostibus agendum est, prior occurrat, qui suorum augere confidentiam, & hostium minuere vult. Vtendum tempore & occasione. Denique si cui gratificandum est, ne lenta sit gratia; si obsequium aliquod vtile pręsentatum, cito, ne occasio pereat, acceptetur. Velox est rerum omnium mutatio, proinde expedita prudentia est opus, & cùm mature deliberatum est, nihil nimis enucleandum Vbique incommoda aliqua, quæ vitare omnia qui volet, nihil vnquam efficiet. Gratus admodum est subditis Princeps qui eorum patientiam, cum agendum est aliquid, nimia cunctatione non fatigat. Redimere multi tempus vellent, etiam eo, quod petitur, denegato.

TITVLVS XVIII.

DE AVCTORITATE Regia.

I.

Quid sit Auctoritas Regia, & in quo consistat.

Auctoritas est augusta de Regis celsitudine existimatio.

Regis alicuius seu Principis Auctoritas nihil aliud est quam subditorum exterorumque de eius Celsitudine summa augustaque existimatio, ex qua veneratio sequitur. Hęc certissima est Imperij, & salutis publicæ tutela, verissimumque Principis patrimonium, & amoris beneuolentięque conciliatrix. Cuius ea vis est, vt odium ac contemptum Regis ex subditorum animis tollat, & defuncti Principis liberos, seu posteritatem sua gloria obumbret. Nec eam negligere, sed omni studio quærere Principes debent, & vulgi opinionē certis artibus eo trahere, vt augustè ac reuerenter suam existimationem in admiratione habeant. Consistit autem non in externo illo ac vano splendore, nec in affectata quæsitaque apud subditos fama & opinione, sed in vera virtute, morumque non fucata, sed propria grauitate

Consistit autem in virtute.

Id-

Ideoque non captare Principes debent inanem illam reputationem, vt vocant, sed veram virtutis famam, vt non tantum pręstantes virtute videantur, sed vere sint.

II.

Quomodo Regia Auctoritas acquiratur.

ALiquando diuinitus Auctoritatem Principes sortiuntur, cum nimirum singulares quasdam dotes ad maiestatis præsidium illis indit natura, quibus ipsi homines ad sui admirationem venerationemque nolentes volentes trahunt secreto quodam quasi naturæ impetu. Atque hinc ea animi Celsitudine præditi sunt quidam, tanquam cœlesti auctoritate, vt venerationem alijs ac terrorem inijciant. Hęc cuiusdam diuinitatis vis est. *Per dotes Naturæ singulares.*

Alias Regiam Auctoritatem conciliant eximiæ virtutes, adeo vt tanta sit auctoritas, quanta virtus. Virtutes, inquam, sed hæ potissimum, Pietas, prudentia, Fortitudo, Iustitia, Liberalitas, Clementia, Temperantia; quibus si assiduo Principes occupetur, nihil vnquam humile, nihil parui momenti cogitabũt, *Per virtutes.*

ſed tanquam ſoles quidam ſuis virtutũ omnium radios in ſubditorum oculos tranſmittent. Et vero Iuſtitiæ diuiniq́ue cultus opinio mirabilem vim habet ad conciliandam bonam apud ſubditos de principibus exiſtimationem, quod omnes ſumma veneratione dignos eos iudicent, & magni faciant, quos amari à Deo propter pietatem, & Dei quoſdam Vicarios per Iuſtitiæ adminiſtrationem eſſe animaduertunt.

III.

Quænam alia ſint, ad comparandam auctoritatem adiumenta.

Corporis bona.

MVltum inprimis ad comparandam auctoritatem poſitum eſt in aſpectu quodam regali, inque totius corporis pręſtanti dignitate. Nam eſt in ipſa corporis maieſtate veneratio. Deinde in inceſſu graui, in ſermone prudẽti, in morũ grauitate laudabili. Hæc enim magnum virtuti Imperioque ſuffragium & commendationem addũt.

Potentia & felicitas.

Ipſa etiam Regum potentia, & quædam rebus in omnibus felicitas auctoritatem quaſi ſecum apportat.

Proba moneta.

Pręterea præclaram conciliant exiſtimationem proba Principis moneta, in cuius materia, ſigno, pondere nulla fraus ſit, Itinera vbique

que per regnum tuta, cum viarum securitatem præstare Reges debent, & grassatoribus malisque hominibus prouinciam vniuersam purgare. Fides promissi quę etsi toto orbe exularet, consistere integra apud Reges debet, quorum verbum vnum valere tantum ad fidem oportet, quãtum hominum aliorum iusiurandum. Denique maximę lumen auctoritatis Principibus adfert cum viris doctis conuersatio, quam ob causam frequentes esse in eorum comitatu ac palatijs debent. Nec sane prostituũt, sed augent & illustrant auctoritatem suam, cum publica Doctorum Virorum Auditoria inuisunt, & in subsellijs sedẽtes ex pulpitis eos docentes auscultant. Quibus exemplis vehementissimè iuuenum studiosorum animi ad bonas artes diligentius complectendas commouentur, cum illarum tantum esse dignitatem vident, vt earum professores à Regibus etiam & principibus audiantur.

Itinera tuta.

Fides promissi.

Cum doctis Conuersatio.

IV.

An ad auctoritatem conciliandum expediat raro Principes conspici.

EQuidem ex nimia familiaritate, & ęquali conuersatione nasci contẽptus

Non raro sed frequen-

ter conspici expedit. ptus solet, expedit tamen, etiam ad auctoritatem stabiliendam, Principes in subditorum conspectu luceque versari, quod barbara nimium ea grauitas sit, ab vno aut altero, vel certe paucissimis videri, ac fere neminem alloqui. Vultus ille Principum, & ad subditos læta frons porrecta incredibile quantum ciuium omnium animos recreet. Ne ergo in latebris quasi soli & gurgustijs delitescant sed exoriantur sæpe, & sui copiam faciant quibusdam humanitatis, comitatis & affabilitatis radijs. Ipsa Principum visa facies plerumque admirationem cum amore, & præclaram aspicientibus inijcit existimationem. Sit tamen modus, & salua Maiestas.

V.

Quænam Principum prostituant auctoctoritatem & contemptum pariant.

Verba iactãtia plena. REgum ac Principum auctoritatem vehementer sane imminuunt plena fastu ac vanitate verba; quidam hyperbolici sermones, qui quodam promissorum hiatu proferuntur. Dedecet enim omnis iactantia Maiestatem. *Vestitus indecorus.* Deinde vestitus indecorus Maiestatem quasi prosti-

prostituit, & contemptum parit: ideoque dare operam Principes debent, vt pro locis, temporibus, negotijs, & ætatibus in decenti ornatu compareant, ita vt splendor aliquis sit pro dignitate, & modestia interim sine fastu animaduertatur. Plurimum vero supremæ Maiestatis auctoritatem deformant Ebrietas, libido, & ira immoderata. Quippe indignũ Maiestate videtur, & est quiddam immane, ita se ingurgitare, vt iudicij ac mentis nulla sint signa. Nec profecto decet, vt ingenui liberique homines ebrioso Regi obediant, qui ventri potius & abdomini, quam sceptro purpuræque sit natus. Libido vero cum ciuium animos alienet, tum in contemptum Reges adducit. Indignum namque etiam est eos iura alijs dare, qui mulierum prauitatibus corrupti suæ ponere modum cupiditati non possunt. Nec facile eos Duces suos viri agnoscũt, quos fœminarum illecebris capi intelligunt, & quorum Aula quoddam Veneris est Gynecęum. Sunt qui in ebrietate cum sceptro vitam amiserunt, nec desunt, qui propter libidines suas rebellis Populi furorem non sustinuerunt. Ira vero cum transuersos agat Reges, & iudicij lumen obfuscet, impotentes eorum

Ebrietas.

Libido.

Ira.

eorum animos reddit, & ludibrio ipsos exponit. Verbo absoluam, vitia omnia Regum maiestatem defœdant, & eorum famam hominum conuitijs prostituũt. Omnium animis pene innata hæc opinio est, Reges subditis esse meliores ac præstantiores, ideoque venerantur eos, & sese submittunt: cum vero insignes vitijs vident, despiciunt, obloquũtur, subesse dedignãtur. Vita bona Principum auctoritatis & maiestatis vera custodia est.

Vitia denique omnia.

VI.

Fundamentum Auctoritatis amorem esse subditorum.

Magni faciunt homines quem amant.

VEre multum imperando Reges possunt, sed plus amando: amorem amore conciliant; & hic auctoritatis est fundamentum, ex quo obedientia sequitur. Nam ei quem homines amant, libenter obediunt; illum magni faciunt & venerantur. Adeo, vt dici solet, amor & obedientia germani sunt fratres. Et valentior est sane ad obtinendum quiduis amor, quam timor, nec imperium vi retinetur, sed beneuolentia subditorũ. Atque is demum est felix Princeps, pro quo Ciues timent, non quem timent; quique

quique non metum ex crudelitate, sed sui desiderium ex bonitate omnium animis instillat. Hic tamen amor cum veneratione quadam ac timore coniunctus esse debet. Et absit nimia cum Ministris familiaritas, quæ leuitatem semper comitem habet.

Sed amor cũ timore sit coniunctus.

TITVLVS XIX.

DE MAIESTATE.

I.

Quid sit Maiestas, & in quo consistat.

MAiestas est summa illa potestas, quam qui Reipublicę preest, in subiectos omnes obtinet. Hanc in Monarchia Reges & Principes habent, in Aristocratia Optimates, in Democratia ipse populus. Consistit illa, non in diuitiarum amplitudine, aut numerosâ prouinciarum multitudine, sed in summis Reipublicæ muneribus ac Iuribus, quæ qui habet, nec superiorem vllum nec parem in ciuili administratione agnoscit, proindeque leges ipse alijs dat, à nullo accipit. Quare qui superiorem aliquem sua in prouincia agnoscit,

scit, Maiestatem non habet, cum in eo Maiestas esse non possit, qui nihil habet, quod non alterius nexu fiduciaque teneatur. Perpetua vero est Maiestas, quia potestas est nullo tempore definita, duratque tam diu, quamdiu Imperans, & Imperium ipsum. Est etiam à Deo, vt non immerito qui illam habent, se Dei gratia Reges & Principes appellent, etsi ab hominibus etiam sit, vt Dei quibusdam instrumentis, dum aut libero suffragio Reges eligunt, aut per successionem ad Imperium venientes approbant ac recipiunt.

Est perpetua.

Et à Deo.

II.

Quid sint Iura Maiestatis seu Regalia, & quaenam?

Definitio eorum.

IVra Maiestatis sunt Iura summo Principi in signum supremę eminentię ac dignitatis ad Reipublicae salutem decusque tuendum competentia. Dici vulgo solent Regalia, à Rege, seu Regendi summa potestate, item Iura vel sacra Regni. Notae sunt, per quas dignosci Maiestas potest; imo quaedam sunt supremae ipsius potestatis munera functionesque. Eorum radix ac fundamentum est ipsa suprema Reipublicę

Radix.

potestas,

potestas, quam qui habet Iura simul Maiestatis obtinet.

Sunt autem hæc. Inprimis *Legem omnibus ac singulis dare*, quod præcipuum ac primum est Maiestatis caput, cuius est imperare, vetare, permittere, punire, quæ omnia per leges fiunt. Primæ quidē à diuina Maiestate sunt leges, & hominum animis Naturæ ius est insculptum, sed cum propter quorundam malitiam regendis hominibus sufficere non possit, commisit Deus legum aliarum condendarum arbitrium ac potestatem Principibus vt plenius per eam ac perfectius Rempublicam animarent. Quippe ideo Regiam dignitatem rebus humanis præposuit Deus, vt, quæ nouiter contingunt, emendet, componat, modos certos, ac conuenientes vitę regulas præscribat. 1. *Legem omnibus dare.*

Secundo *Dignitates ac Magistratus constituere* Et quidem quo maior ac sublimior est Reipublicę Maiestas, eo maiores quoq; conferre dignitates ac constituere Magistratus is potest, qui Reipublicæ supremus est. Hinc ita supremi aliqui sunt, vt etiā Reges creent, quod ius Cæsareæ competit Maiestati. Aliqui Principes, Duces, Comites, Marchiones, Barones nominant; nōnulli Palatinos & 2. *Dignitates, & magistratus constituere.*

Castel-

Castellanos ex equestri Ordine constituunt: multi Ius Nobilitatis tantum conferũt. Communes in omni Republica Magistratus, & destinata regendorum subditorum officia designant, quicunq; absoluta potestate regunt. Atque inde solemni Iureiurãdo fides illis promittitur. In nonullis tamen officiis quandoque aliud mos patrius ex priuilegio iubet.

3 Bellum indicere, & pace finire. Tertio *Bellum indicere ac pace finire.* Quo iure Maiestatis vix vllum est maius, cum in bellorum suscipiendorum ratione vniuersæ Reip. salus vertatur. Et quanquã ad hanc rẽ fere semper Senatus vel Ordinum deliberatio adhibeatur, non idcirco tamẽ maiestatis Ius imminuitur, sed Reip. felicitas promouetur. Hinc rei læsæ Maiestatis sunt, qui in Regno sine Regis iussu arma mouent, & vim alicui inferũnt, quod nefas sit ante Martis opẽ, quam Regis Iustitiam implorare.

4. Iudiciorum prouocationes habere. Quarto omnes Iudiciorum omnium prouocationes habere, & ita pronuntiare vt prouocari à sententia non possit. Sicut enim summus est Reip. Princeps, ita summus Iudex, cuius est supremum Iustitiæ tribunal tenere, & sententiam extremam pronuntiare, à qua, cum maior alius non sit, prouocatio nulla conceditur. Nec vero tantum à summi principis judicio non

pro-

prouocatur, verum etiam is, ita iudicem dare potest, vt ab eius quoque sententia non prouocetur, etsi ipse contra eam restituere in integrum possit. Ius etiam supplicandi Maiestati, cum propter iustitiam audire omnes debeat, semper est integrum. Cum vero sua in causa Iudex esse summus Princeps possit, tum melius est, vt præstantibus alijs probitate grauitateque viris iudicandam eam committat. Perniciosum quippe est & tyrannicum, non aliorum sua in causa iudicio acquiescere velle. Patiuntur Maiestatis benignæ mores, vt à Rege non satis, aut male instructo, ad eundem melius instruendum quandoque prouocetur.

Quinto. *Vitæ & famæ restituere.* Qua in potestate diuina quasi quædam potentia enitescit, nec quicquam tam Regium esse potest, quam supplicio damnatos eripere, quod sine Maiestatis detrimento concedi alteri omnino non potest. Hoc vero diuino beneficio non temerè nec sine graui causa est vtendũ, quod is prouocare & inuitare scelera censeatur, qui veniam sceleritatis indulget.

5. Vitæ & famæ restituere.

Sexto, *vectigalia noua instituere ac tributa imperare.* Quod profecto æque Maie-

6 Vectigalia & tributa instituere.

Maiestatis est proprium, atque lex ipsa, & ab antiquissimis est temporibus Cuius causam attulit necessitas, quæ cum adest, iure suo Reipublicæ dominus vtitur, & ex omnium bonis seruato semper modo quantum opus est accipit, cum pace, tum bello. Sunt enim vectigalia pacis ornamenta, & belli subsidia.

7. Monetā cudere. Septimo, *monetam seu nummos percudere, signare, pretium & valorem constituere.* Quippe cum post legem nihil in Repub. necessarium sit magis, quam nummorum pretium, pondus, imago, cuius est legem ponere, eius etiam est nummos ac pecuniam constituere. Adeo vt læsæ quoque Maiestatis sit reus, qui nummos adulterat & corrūpit. Hoc ius vero alteri cōcedere Maiestas potest.

8. Comitia indicere. Octauo. *Comitia indicere.* Nam est summi Reip. Principis communem pro Reipublicæ vtilitate deliberationem instituere, eaq; consilia inire, quibus stant Regna, vrbes, Domus. Et vero res arduas consulto tantum tentare, non modo vtile, sed etiam necessarium est, cum non viribus, non velocitate aut celeritate corporum res magnæ gerantur, sed consilio sententiaque seniorum ac prudentiorum.

Atque hæc quidem præcipua sunt summi

summi Imperij ac Maiestatis iura, quibus alia plura annectuntur, vt priuilegia concedere, criminis admissi gratiam facere, legatos mittere, contra leges quandoque dispensare, creare Nobiles, immunitatem concedere, ius nundinarum dare, aut venationis. Sunt & alia, quæ minora à nonnullis appellantur, commodumque pecuniarum respiciunt, sed hæc non Maiestatis sunt, etsi ab eius pendeant potestate, sed Fisci. De singulis fere iterum alibi dicendum. *Alia plura.*

III.

An cum Maiestate vitæ & necis in subditos potestas sit coniuncta.

NEquaquam sane. Neque enim quem aut quando volunt interficere Reges possunt, quod est Tyrannorum? habent eam tamen potestatem, vt improbos ac seditiosos è medio Reipublicæ vitam adimendo tollant. Quippe datus est illis & concessus gladius, vt eius aciem facinorosi homines sentiant, & legem ipsi ac iustitiam vendicent. Ita vbique Gentium receptum est. Et ipsa iubet ratio, vt communi Ciuitatis bono consulatur, quod fieri certe, si insigniter mali viuant, non potest. Peccat *Habent Reges potestatē occidendi sceleratos.*

vna pars potius, quam in discrimen Reipub. trahatur. Hic porro videndum, vt iudiciorum forma seruetur, præcedat accusatio, concedatur defensio, vt cum apparuerit magna in Remp. offensio, omnis inuidia vitetur, & manifesta Iustitia cernatur.

IV.

Vtrum melius sit summum Imperium penes Regum arbitrium esse, an verò penes leges?

Melius penes Reges.

EQuidem Reipublicæ regula lex est, quæ nec odio ducitur, nec amore, nec iram admittit, nec ambitionem sequitur; imo cõmotos affectibus homines repellit recta præcipiens, & praua depellens. Melius tamen est summum Imperiũ penes Reges esse, quam penes leges. Quippe melior est Magistratus loquens, qualis est Rex, quam mutus, qualis est lex. Et quanquam incorruptior Rege sit si affectum spectemus, eodem tamen est ineptior si Principatum consideremus. Libentius etiam Regi Ciues obediunt, quẽ vident ac timent, quam legi, quæ latens est quoddam scriptum. Nec vllam, nisi à Regibus, potestatem habet. Illi enim sunt, qui legum vires ad Reipublicæ vtilitatem accommodant, qui illas elingues expo-

nunt

nunt & elumbes gladio defendunt. Certe cum vniuersè tantum loquantur leges, prospicere tempori & occurrentibus casibus, quibus Regum prudentia consulit, non possunt. Quam sępe etiam cum ciuium inconstantia, tum rerum vicissitudines nouas leges ac instituta postulant? Omnino nisi plurima Regum arbitrio prudentiæque sint commissa, gubernari Respublica non potest. Ita vero penes Reges summum sit Reipublicæ Imperium, vt non omnia ad arbitrium suum reuocent, sed imperando leges sequantur.

V.

Vtra sit maior, Reipublicæ vniuersæ, an Regis solius potestas.

SI Reipublicę totius, quam Regis solius minor est potestas comprimere Regem suum, etsi tyrannum, nunquam sane potest. Quis vero credat Rempublicam ita omnem omnino potestatem in hominem vnum Regem suum transtulisse, vt sibi de summo iure nihil reseruarit? Nec necessitas coegit, nec consilium aut ratio suasit. Et si maiores vniuersæ Reipublicæ sunt vires, quam Regis tantum, de maiore illius potestate dubium esse nequaquam videtur. *Pro Reip. potestate.*

Ego tamen, si de simplici monarchia non Aristocratiæ temperamentum habente, loquamur, maiorem Regis solius quam vniuersæ Reipublicæ potestatem esse existimo. Nam si summa illa & maxima potestas penes vniuersos esset, iam non Monarchia, sed popularis esset Principatus, & à Regum sententiis prouocare ad Rempublicam liceret: vnde & rerum confusio, & iudiciorum perturbatio sequeretur. Non minor sane Regis est in Regno potestas, quam patris familias in domo, qui [illegible] vniuersa familia potest. Si autem transferre potestatem Respublica in Reges potest, cur id factum [illegible]? Quippe inde fit, vt penes [illegible] bus imperandi sit auctoritas, & [illegible] in subditis non minor necessitas. Iam vero si pax & bella in Regum sunt manu, si leges dant & non accipiunt, si ius dicunt omnibus, & Reipublicæ officia dignitatesq; distribuunt, si eorum sunt ea omnia, quæ potestatis, maiestatis & summi imperii sunt, ob eo vt resistat nemo, aut à Regibus factorum rationem exigat, profecto non singulis modo, verum etiam vniuersis maiorem habēt Reges potestatem. Certissima maioris potestatis

[illegible margin note]

tis est nota, à Regijs decretis ac sentētijs non pro uocare. Et omnino ex vi Regiæ dignitatis habent hoc Reges, vt omnem Reipublicæ potestatem ad se translatam obtineāt, & eorum sit imperare, Reipublicę vero, quod imperatū est, præstare. Non infitior tamen eos summa illa sua auctoritate nec mutare, nec abrogare leges posse, quę de successione in Regnum sunt vel electione, quod certa lege id reseruauisse Respublica censeatur. Quod nōnunquā ad imperanda tributa Reip. consensus requiratur, id ex peculiari gētis alicuius est instituto, ad quod seruandum iureiurando Reges obstringuntur. At vero si tanta regum est supra Rēpublicam vniuersam potestas, quomodo deprauatus aliquando Monarcha coercebitur? Prudens Procerum consilium modum inueniet, etiam salua maiestate.

Exceptio potestatis Regiæ.

VI.

De Iure Dominandi seu Ratione Status.

Cogit quandoque necessitas, aut certe publica vtilitas, vt à Ciuilium legum præscripto, iureque recepto Reges ac summi Principes recedant. Id facere iure dominādi, quod vulgo rationem status appellant, dicūtur. Est au(tē)

Quid sit Ius Dominandi.

Ego tamen, si de simplici monarchia, quæ Aristocratiæ temperamentum non habet, loquamur, maiorem Regis solius, quam vniuersæ Reipublicæ potestatem esse existimo. Nam si summa illa & maxima potestas penes vniuersos esset, iam non Monarchia, sed popularis esset Principatus, & à Regum sententijs prouocare ad Rempublicam liceret; vnde & rerum confusio, & iudiciorum perturbatio sequeretur. Non minor sane Regis est in Regno potestas, quam Patris familias in domo, qui solus plusquam vniuersa familia potest. Et si omnem transferre potestatem Respublica in Reges potest, cur id factum non concedamus? Quippe inde fit, vt maior in Regibus imperandi sit auctoritas, & obediendi in subditis non minor necessitas. Iam vero si pax & bellū in Regum sunt manu, si leges dant & non recipiunt, si ius dicunt omnibus, & Reipublicæ officia dignitatesq; distribuunt, si eorum sunt ea omnia, quæ possumus, maiestatis & summi imperij iura, ab eo vt resistat nemo, aut à Regibus factorum rationem exigat, profecto non singulis modo, verum etiam vniuersis maiorem habēt Reges potestatem. Certissima maioris potesta-

Maior tamen Regis potestas videtur.

tis

tis est nota, à Regijs decretis ac sententijs non pro uocare. Et omnino ex vi Regiæ dignitatis habent hoc Reges, vt omnem Reipublicæ potestatem ad se translatam obtineāt, & eorum sit imperare, Reipublicę vero, quod imperatū est, præstare. Non infitior tamen eos summa illa sua auctoritate nec mutare, nec abrogare leges posse, quę de successione in Regnum sunt vel electione, quod certa lege id reseruauisse Respublica censeatur. Quod nōnunquā ad imperanda tributa Reip. consensus requiratur, id ex peculiari gētis alicuius est instituto, ad quod seruandum iureiurando Reges obstringuntur At vero si tanta regum est supra Rempublicam vniuersam potestas, quomodo deprauatus aliquando Monarcha coercebitur? Prudens Procerum consilium modum inueniet, etiam salua maiestate. *Exceptio potestatis Regiæ.*

VI.

De Iure Dominandi seu Ratione Status.

Cogit quandoque necessitas, aut certe publica vtilitas, vt à Ciuilium legum præscripto, iureque recepto Reges ac summi Principes recedant. Id facere iure dominādi, quod vulgo rationem status appellant, dicūtur Est au ē *Quid sit Ius Dominandi.*

Ego tamen, si de simpl ci monarchia, quę Aristocratię temperamentum non habet, loquamur, maiorem Regis solius, quam vniuersę Reipublicæ potestatem esse existimo Nam si summa illa & max ma potestas penes vniuersos esset, iam non Monarchia, sed popularis esset Principatus, & à Regum sententijs prouocare ad Rempublicam liceret; vnde & rerum confusio, & iudiciorum perturbatio sequeretur. Non minor sane Regis est in Regno potestas, quam Patris familias in domo, qui solus plusquam vniuersa familia potest. Et si omnem transferre potestatem Respublica in Reges potest, cur id factum non concedamus? Quippe inde fit, vt maior in Regibus imperandi sit auctoritas, & obediendi in subditis non minor necessitas. Iam vero si pax & bellū in Regum sunt manu, si leges dant & non recipiunt, si ius dicunt omnibus, & Reipublicæ officia dignitatesq; distribuunt, si eorum sunt ea omnia, quæ posuimus, maiestatis & summi imperii iura, ab eo vt resistat nemo, aut à Regibus factorum rationem exigat, profecto non singulis modo, verum etiam vniuersis maiorem habēt Reges potestatem. Certissima maioris potestatis

Maior tamen Regis potestas videtur.

tis est nota, à Regijs decretis ac sententijs non pro iocare. Et omnino ex vi Regiæ dignitatis habent hoc Reges, vt omnem Reipublicæ potestatem ad se translatam obtineãt, & eorum sit imperare, Reipublicę vero, quod imperatũ est, præstare. Non infitior tamen eos summa illa sua auctoritate nec mutare, nec abrogare leges posse, quę de successione in Regnum sunt vel electione, quod certa lege id reseruasse Respublica censeatur. Quod nõnunquã ad imperanda tributa Reip. consensus requiratur, id ex peculiari gẽtis alicuius est instituto, ad quod seruandum iureiurando Reges obstringuntur At vero si tanta regum est supra Rẽpublicam vniuersam potestas, quomodo deprauatus aliquando Monarcha coercebitur? Prudens Procerum consilium modum inueniet, etiam salua maiestate. *Exceptio potestatis Regiæ.*

VI.

De Iure Dominandi seu Ratione Status.

COgit quandoque necessitas, aut certè publica vtilitas, vt à Ciuilium legum præscripto, iureque recepto Reges ac summi Principes recedant. Id facere iure dominãdi, quod vulgo rationem status appellant, dicũtur Est au tẽ *Quid sit Ius Dominandi.*

Ego tamen, fi de fimpl ci monarchia, quæ Ariftocratię temperamentum non habet, loquamur, maiorem Regis folius, quam vniuerfę Reipublicæ poteftatem effe exiftimo Nam fi fumma illa & maxima poteftas penes vniuerfos effet, iam non Monarchia, fed popularis effet Principatus, & à Regum fententijs prouocare ad Rempublicam liceret; vnde & rerum confufio, & iudiciorum perturbatio fequeretur. Non minor fane Regis eft in Regno poteftas, quam Patris familias in domo, qui folus plusquam vniuerfa familia poteft. Et fi omnem transferre poteftatem Refpublica in Reges poteft, cur id factum non concedamus? Quippe inde fit, vt maior in Regibus imperandi fit auctoritas, & obediendi in fubditis non minor neceffitas. Iam vero fi pax & bellũ in Regum funt manu, fi leges dant & non recipiunt, fi ius dicunt omnibus, & Reipublicæ officia dignitatesq; diftribuunt, fi eorum funt ea omnia, quæ pofuimus, maieftatis & fummi imperii iura, ab eo vt refiftat nemo, aut à Regibus factorum rationem exigat, profecto non fingulis modo, verum etiam vniuerfis maiorem habēt Reges poteftatem. Certiffima maioris poteftatis

Maior tamen Regis poteftas videtur.

tis est nota, à Regijs decretis ac sentētijs non prouocare. Et omnino ex vi Regiæ dignitatis habent hoc Reges, vt omnem Reipublicæ potestatem ad se translatam obtineāt, & eorum sit imperare, Reipublicę vero, quod imperatū est, præstare. Non infitior tamen eos summa illa sua auctoritate nec mutare, nec abrogare leges posse, quę de successione in Regnum sunt vel electione, quod certa lege id reseruauisse Respublica censeatur. Quod nōnunquā ad imperanda tributa Reip. consensus requiratur, id ex peculiari gētis alicuius est instituto, ad quod seruandum iureiurando Reges obstringuntur At vero si tanta regum est supra Rēpublicam vniuersam potestas, quomodo deprauatus aliquando Monarcha coercebitur? Prudens Procerum consilium modum inueniet, etiam salua maiestate.

Exceptio potestatis Regiæ.

VI.

De Iure Dominandi seu Ratione Status.

COgit quandoque necessitas, aut certe publica vtilitas, vt à Ciuilium legum præscripto, iureque recepto Reges ac summi Principes recedant. Id facere iure dominādi, quod vulgo rationem status appellant, dicūtur Est autē

Quid sit Ius Dominandi.

Ego tamen, si de simplici monarchia, quæ Aristocratiæ temperamentum non habet, loquamur, maiorem Regis solius, quam vniuersæ Reipublicæ potestatem esse existimo. Nam si summa illa & maxima potestas penes vniuersos esset, iam non Monarchia, sed popularis esset Principatus, & à Regum sententijs prouocare ad Rempublicam liceret; vnde & rerum confusio, & iudiciorum perturbatio sequeretur. Non minor sane Regis est in Regno potestas, quam Patris familias in domo, qui solus plusquam vniuersa familia potest. Et si omnem transferre potestatem Respublica in Reges potest, cur id factum non concedamus? Quippe inde fit, vt maior in Regibus imperandi sit auctoritas, & obediendi in subditis non minor necessitas. Iam vero si pax & bellũ in Regum sunt manu, si leges dant & non recipiunt, si ius dicunt omnibus, & Reipublicæ officia dignitatesq; distribuunt, si eorum sunt ea omnia, quæ posuimus, maiestatis & summi imperii iura, ab eo vt resistat nemo, aut à Regibus factorum rationem exigat, profecto non singulis modo, verum etiam vniuersis maiorem habẽt Reges potestatem. Certissima maioris potestatis

Maior tamen Regis potestas videtur.

tis est nota, à Regijs decretis ac sentẽtijs non pro iocare. Et omnino ex vi Regiæ dignitatis habent hoc Reges, vt omnem Reipublicæ potestatem ad se translatam obtineāt, & eorum sit imperare, Reipublicę vero, quod imperatũ est, præstare. Non infitior tamen eos summa illa sua auctoritate nec mutare, nec abrogare leges posse, quę de successione in Regnum sunt vel electione, quod certa lege id reseruauisse Respublica censeatur. Quod nõnunquã ad imperanda tributa Reip. consensus requiratur, id ex peculiari gẽtis alicuius est instituto, ad quod seruandum iureiurando Reges obstringuntur. At vero si tanta regum est supra Rẽpublicam vniuersam potestas, quomodo deprauatus aliquando Monarcha coercebitur? Prudens Procerum consilium modum inueniet, etiam salua maiestate.

Exceptio potestatis Regiæ.

VI.

De Iure Dominandi seu Ratione Status.

COgit quandoque necessitas, aut certe publica vtilitas, vt à Ciuilium legum præscripto, iureque recepto Reges ac summi Principes recedant. Id facere iure dominãdi, quod vulgo rationem status appellant, dicũtur. Est autẽ

Quid sit Ius Dominandi.

Ius dominandi Iuris ordinarij ad maiorem Reipublicæ totiusque ſtatus vtilitatem derogatio. Dici poteſt Imperātium Priuilegium. Sicut enim priuati nonnulli homines per priuilegium ſibi conceſſum communi lege aliqua ob ſuā vtilitatem non tenentur; ita Imperantes propter maiorem plurium vtilitatem & ad ſuum Regnique ſtatum commodius tuendum commune Ius quodam ſupremæ poteſtatis priuilegio emendant. Neque iniquum eſt hoc eſſe tantum Imperantium Priuilegium, vt excedere communis iuris limites quandoque poſſint, cum vtilitas Reip. maior eſt futura. Sunt enim Perſonæ publicæ, & cum in eos imperium Reipublicæ ſit collatum, ipſi Rempublicam repræſentant vniuerſam, adeoque decorum eſt, vt ſummo priuilegio donati cenſeantur. Quod profectò nihil aliud eſt in ipſis, quam quædam boni publici procurandi, aut mali auertendi ratio. Atque idcirco, quanquam bonis ſuis aliquem priuare leges vetent, tamen cum grauis eſt annona, poſſunt Principes ſuo frumento ciuem opulentum priuare iuſto illi pretio perſoluto, atque illud in populum diſtribuere, vt publica ſalus conſeruetur. Hinc etiam cum ſine grauiſſimo

Eſt Imperātium Priuilegium.

Iure merito illis debitum.

mo damno receptam iudiciorum formã seruare non possunt, & certũ statui eorum periculum impendet, incognitâ Iudicibus causâ reum aliquem supplicio extremo mactari curant. Ad quem modum, & ordinarij Iuris transgressionem eos necessitas compellit. Porro ius hoc dominandi certis terminis est circumscriptum. Inprimis sicut iuribus omnibus alijs præcellit, ita diuino iuri subijcitur & æquissimum est, vt Religioni potior locus, quam imperio concedatur, quando imperium cum Religione ipsa comparatur. Adeo Iuri dominãdi nunquam licet ius sacrum conculcare, & Religionem imminuere. Deinde Iure dominandi vti non oportet, cum, quod per illud quæritur, obtineri iure communi potest. Necessaria enim legis transgressio non est, cum fini nostro lex fauet. Postremo necessarium est, vt in ratione status bonum publicum semper attendatur, vt & charitas & vtilitas, & perfectio Reipublicæ totius appareat. Quin imo cum Principes ipsi, & bonũ publicum comparantur, debent bono publico primas concedere.

Cedere autem debet Religioni.

Nec eo vtẽdum cum lege agere æque prodest.

Semper ver[o] reipublicum bonum attendum.

TITVLVS XX.

DE EXERCITIIS ET Recreationibus Regijs.

I.

An sepositis Regni curis recreare se Reges aliquando debeant.

Omnino recreare se Reges debent.

OMnis hominum vita in studiũ ac remissionem est diuisa: ideoque intendere curis animum Reges nec semper debent, nec possunt. Reuocare aliquando animum ab occupationibus ad recreationes & exercitia honesta oportet, vt maior post otium virtus sit, & vires ipsa quiete alantur. Ac deinde etiam vt nulla animi hebetatio vel languor ex ista laborum assiduitate oboriatur. Cæterum videndum est, vt quæ recreationes assumuntur, Regiam Maiestatem deceant; tum vt ex illis nullum rebus gerendis impedimentum adueniat: ac denique vt eiusmodi sint, quæ in turpem voluptatem non trahant; vt remissi quidem sint Principum animi, sed non soluti. Proinde adsit hilaritas, sed quæ seueritati nihil detrahat; appa-

Sed cum modo.

reat simplicitas, sed quæ grauitatem nõ tollat; ostendatur humanitas, sed sine Maiestatis detrimento.

II.

Quæ Recreationes & exercitia Principes deceant.

VAriæ decere possunt, sed vel inprimis Equestris exercitatio & venãdi studium. Illa aptiores ad pugnã Principes reddit; hoc industriæ, & cogitationis est incitamentum, ac deinde corpus laboribus & incommodis perferẽdis assuefacit non sine iucunda delectatione. De musico Regum oblectamento alibi diximus: pellit animi curas & tristitiã musica. Laudãda vero etiam sedatior illa animorum relaxatio, quæ ex virorum eruditorum sermonibus capi nõ raro potest, dum illi honestos iocos & doctas facetias apportant. Nam virtutis quædam exercitatio est cum bonis ac sapientibus viris conuersari, qui facetijs mentem demulceant, & ad præclara facinora acuant. Videndum vero diligenter vt non promiscue omnes in hanc cum Principe familiaritatem admittantur, sed ij tantum, qui Principe sunt digni, & quorum opera vti in administratione Reipublicæ potest. Neque enim cum omnibus iocari decet.

Equestris Exercitatio *Venatio.* *Musica.* *Sermones doctorum virorum* *Videndum cũ quibus.*

decet. Aliæ esse honestæ animorum recreationes possunt, in quibus omnibus videndum, nequid nimis, & quid maiestatem deceat. Certè dedecent commessationes, & laruarum ineptiæ, quę Principum auctoritatem eleuant, & in discrimen nonnunquam adducunt.

Vbique nequid nimis.

III.

An deceat vt aliquo opificio sese Principes exerceant.

Delectari præclarâ aliorum industria sane Principum est, non eorum vero vilibus quibusdam opificijs, aut quæstuosis artibus otium consumere. Vnde nec pingere Regum est, nec fabricare, nec statuis fundendis operam dare, nec quiduis aliud eiusmodi exercere. Natæ ad sceptrum sunt eorum manus, & maiestas eo deprimi non debet. Plerumque non satis sapientum ista sunt Principum exercitia. Alchymia acre iudiciū, & non mediocrem Philosophiæ cognitionem requirit tum etiam pietatem; vt nimirum, qui illam exercet fraudibus non pateat, & Deum hominesque nequaquam offendat. Hęc cum in principibus tanta esse non soleant, prudenter ab Alchymia abstinebunt, nec opes perdendo opes quærent. Quicquid opificiorum

Non videtur decere.

rum est, plebeis est relinquendum, quorum industriam aliquando Principes præmijs quibusdam excitabant.

TITVLVS XXI.

DE TYRANNO.

I.

Quis Tyrannus, & quomodo à Rege dignoscendus.

REges omnes priscis temporibus Tyranni appellabantur; postea qui pie iusteque administrabant, ij tantum Reges sunt dicti; qui impie iniusteque, Tyranni. Itaque Tyrannus est qui spretis gentium & naturæ legibus impie iniustèque Rempublicam administrat. *Definitio Tyranni.* Signa quibus à Rege Tyrannus dignoscitur, hæc sunt præcipua. Tyrannus suam, non subditorum: Rex subditorum non suam spectat vtilitatem. *Discrimen inter Regẽ & Tyrannum.* Deinde vi aperta Tyrannus tam sacra quã profana, tam publica quàm priuata abripit, & libidinem quærit nullis iudicijs subiectam; Rex vero omnia omnibus conseruando iudiciorum auctoritatem agnoscit, & dum Tyrannus leges conculcat, ipse tuetur ac defendit,

II.

Quænam sunt Imperij Tyrannorum arcana.

Bonos sapientes interficere.

HOc sane primum est, viros probo ac sapientes, quorum aliqua est i Rep. auctoritas, è medio toller Vt nimirum ijs sublatis ceteros vel v vel solo nutu ad seruiendum compe lant.

Plebem spoliare bonis.

II. Plebem bonis & facultatibus su spoliare, vt scilicet promptius obedia

Prohibere societates.

III. Ciuium inter se societates, cō gressus, colloquia, conuiuia prohiber Vt inire consilia aduersus Principem & conspirare non possint.

Odia seminare.

IV. Odia inter subditos seminare Vt priuatis intenti simultatibus paula tim sese inuicem conficiant.

Simulare legum obseruationē.

V. Legum obseruationem simula re, & easdem transgredi scelestè. Vt ips æquitatis & iustitiæ specie facilius de cipiant, & interim cautè sint praui.

Scholas euertere.

VI. Academias & scolas euerter quasi explosis artium omnium rudimē tis legere scribereque sit satis. Vt nimi rum nemo plus quam Tyrannus saper audeat.

Alia plura

Denique mandare facinus, & man datum non agnoscere, sed punire

Otium

Otium negotio inani à plebe, ne nouis conatibus studeat, arcere. Prætorianos milites, seu corporis sui custodes & aulę administros potissimum exteros habere. Peregrinis potius, quam Ciuibus aditum ad se præbere. Delatores habere, & exploratores vbique constituere. Amicis non fidere. Hominibus improbis ac sceleratis familiariter vti. Plura alia sunt, quæ persequi non lubet, & Tyrannos satis designant.

III.

An verè Rex esse possit, qui improbus est.

NVlla improbitate legitima Regũ potestas aboletur, adeoque etiam, qui improbus est, Rex esse vere potest. Nam cum Naturæ Gentiumque iuris sit Regia potestas, non a virtutibus aut probitate vitæ dependet. Et vero, quę non in Remp. pernities inuheretur, si propter improbitatem aliquam Regia potestate Principes spoliarentur? cum delinquere aliquando sit facile, etiam in illo rerum humanarum fastigio, quotidie noui expectandi Reges forent, & latissima subditis ad successionem via aperiretur. Neque delictum quenquam regendi potestatis reddit incapacem.

Potest esse vere Rex, qui improbus est.

Latent in hominis animo virtutes & vitia, de quibus cum certum ferre iudicium nemo possit, sequitur, quis vere Rex sit aut non sit, incertum esse. Quod si ita est, quanta rerum omnium confusio? quam certa Reipublicæ pernities? At vero cur Regum ille Rex maximus homines improbissimos regnare quandoque permittit? Nimirum, vt hominum delicta per eos puniat, & puniendo erudiat: flagella enim sunt Dei, quicunque Reges sunt mali. Imo diuinæ Iustitiæ non raro sunt ministri, per quos pœnas Deus de impiis exigit. Vnde Regum improbitas populorum est pœna: & sicut bonorum virtutibus seruamur, ita malorum erroribus periclitamur.

Cur Deus patiatur malos regnare.

IV.

An liceat Tyrannum, in quo legitima sit regnandi potestas, interficere.

Rationes pro affirmanti parte.

Reipublicæ salus suprema lex omnibus esse debet. Quare quis neget tollendum è Republica malum, ne in Reipublicæ perniciem serpat? Quod si hostem patriæ insidiantem quouis modo mactare fas est, sane etiam Tyrannū qui in Reipublicæ visceribus Rempublicam ipsam perdit, & honestatis repagula nefarie perfringens, nullam pietatem, nullum

nullum ius agnoſcit, leges omnes conculcat. Vim vi repellere Natura ipſa permittit. Apud priſcas olim Gentes ad hoc inuitant eorum exempla, qui, quia Reges iniuſtos & flagitioſos interemerunt, coronis & ſtatuis donati ſunt, & apud Poſteritatem ſui nominis laudem inuenerunt. Nec raro occulto quodam Dei ipſius inſtinctu nonnulli in Tyrannos ferro graſſati ſunt, vt Religionem aſſererent. Etiam fœminarum manibus nonnunquam impij Reges ceciderunt. Et vero cur non auctoritate publica fas ſit in eum inſurgere, qui Regnum ſuum latrocinium effecit, & crudelitatem ſuam tot bonorum cædibus obfirmauit? vbi alia deſunt remedia, ferrum concedere ius omne videtur, vt vnius capite Reipublicæ totius ſalus ſanciatur.

Rationes pro parte negante. Ita quidem nonnulli ſentiunt, at profecto violentas in Regem manus intendere, etſi ſit Tyrannus, plane eſt nefas. Nulla diuina aut humana lex Regis imperium iubet excutere; imo conuicijs eum proſcindere non licet, quanquam improbus ſit ſummaque ſæuitia Rempublicam concutiat vniuerſam, non minus tamen ſacrum eſt in eo Regis nomẽ, quam in optimo; quod cum hominis vitio labefactari non poſſit, multitudi-

nis arbitrio tolli non potest. Sit ista
aduersus Reges permissa, lata audac
porta improbitatique aperietur, &
legibus ac pœnis maleuolorum auc
ciam Reges coercere volent, non d
runt qui fictę Tyrãnidis prętextu R
confod e t. Quod si pernitiosus aliq
do Rex est, ita diuinæ prouidentię p
cuit, vt per eum populum castigaret,
quis ei resistat? Fidem Principi suo
rau rũt, cuius inter mortales nulla m
ior est necessitas, adeo vt perfidiæ si
Regem suũ insurgere. Et cum in natu
nihil sit quod maiorem auctoritat
no reuereatur, indignum est solos
mines in supremam potestatem fe
grassari. Nihil Regiæ Maiestatis hon
sanctius, nihil dignius apud homines c
debet, atque ideo in sacrosanctum Re
caput ferro aliquid moliri plusquam
nefas. Iam vero quis tandem Regem
gitimum, etsi Tyrannũ, inuadẽdi modo
non per iudicium; neque enim vel pr
uati vel magistratus vllam in summu
Principem habent potestatem, cum
eius imperio omnium imperia depẽd
ant, & eo pręsente omnium magistrat
um potestas quiescat. Non per vim e
am, cum in eum vi agere sit nefas, qu
in ius vocare non licet. Nec obstant

crara

ctarum quędā litterarum exempla, cum quę occulto Dei iudicio instinctuq; fiūt, vim accipere legis non possint. Obediendum est etiam improbo Principi, quā-tum licet; & cum vindicta diuina cessat, cessare vis omnis humana debet. Nec verendum ne religionem crudelitas euertat, defenditur illa non occidendo, sed moriendo, non sæuitia, sed patientia, non scelere, sed fide. Vetus illud solemne verbum est, Leonis catulum aut non educandum in vrbe, aut educati mores ferendos esse. Sane in Monarchia difficilia sunt & periculosa remedia, quod fortius fere semper boni pro libertate loquantur, quam pugnent. Carere periculo motus non potest, & boni ipsi hac in re non nisi improbis vti cogerentur Nec raro qui libertatis tutelam præ se ferunt, imperium euertunt, & libertatem aggrediuntur. Verendum quoque ne Anarchia oriatur, & pro vno decem existant Tyranni. Excedit plerumque medicina modum, quanquā hic nulla iusta est, & tolerandi sunt, qui legitimi sunt Reges, qui cum in administratione ciuili nullum, præter Deū agnoscant superiorem ad Deum recurrere cura est, & Reip. salus illi committenda.

V. Quid

V.

Quid si, qui Tyrannus est, nullo iusto titulo, vel successionis, vel electionis vel iusti belli vel oraculi in Regnum inuolarit.

TVm sane insurgere in eum ac violentas inferre manus fas esse videtur. Neque enim is Rex est, qui nullo iusto titulo potestatē suam tueri potest, sed publicus & armatus prædo in medio Reipub. in omnium vitam ac fortunas grassans. Vnde pulcherrimum est ab eius iniuria omnium salutem vindicare. Quid gloriosius, quam innocentium sanguinem ab impia effusione conseruare? Accedit gentium omnium consensus, imo communis quidam naturæ sensus, quo velut tacita lege monemur, vt à turpi honestum secernamus: turpe autem est nullo iure in summum Reip. imperiū inuolare, è socio vel peregrino se Principem asserere, & communem deprædatorem agere, cui nullā fidem Respublica iurauit. Certe in Ius eiusmodi Tyrannum vocare, cum armatus est, quis audeat? ipse legum auctoritatem armata manu rescindit, iura euertit, Religionis sanctitatem corroborata impietate violat. Quis eum cōprehendat? ipse arces & Regni propugnacula

Fas est eum è medio tollere.

gnacula tenet; & prius Resp. Tyrannidis eius facibus conflagrabit, quam incendium semel conceptum lento remedio extinguet. Multæ Respublicę huiusmodi Tyrannorum percussores coronauerunt, & posteritas laudauit. Non ausim consentientium sęculorum opinionem condemnare. Ad iudicium Sapientum appello. Sed de Regibus timide & pauca.

FINIS LIBRI PRIMI.

INSTI-

INSTITVTIONVM

POLITICARV

SEV

ELEMENTORV
CIVILIS DOCTRINA

Liber Secundus.

DE CONSILIARI
Legatis, & alijs Magi-stratibus.

TITVLVS I.
DE DOTIBVS CO
siliariorum.

1.

Quid Consilium, Qui Consiliarij,
quæ eorum necessitas.

Definitio Consilij & Consiliariorum.

Eorum necessitas.

Consilium est virorun
lectorum ad Principi
pacisque tempore co
lendum congregatio.
siliarij vero sunt viri p
tidique, qui salutaria Principi con
bello paceq; suggerunt. Hi Princip
omnino sunt necessarij. Quippe t
n

molis, quanta in Reip administratione est, Principis vnius mens nequaquam est capax. Ius omnibus ex æquo dicendũ & tot difficultatibus ac negotijs est respondendum; multa deinde cura sũmo Imperio inest, multi ingentesque labores, vt plane necessarium sit, viros alios peritos ac fidos in curarum laborumque partem vocare, quo felicius regni negotia ad optatum exitum perducantur. Quod si nihil difficilius est, quam bene imperare, non vnius certe hominis est opus. Et quanquam prudens aliquando, sagax, & perspicax sit Princeps, adhuc tamen aliorum ei opus est consilio, quod fere singuli homines suis in negotijs hebetiores sint, & turbida agitent plerumque consilia, qui sibi ipsis suadent. Nonnunquam etiam euenire solet, vt ea hebetior prospiciat, quę videre maximè sapiens non potest. Nec dubium, quin plures rem vnam examinent & expendant melius, cum ad consilium adhibentur, quam vnus: quod, vt dici solet, plus oculi videant quam oculus. Accedit quod per Consiliarios maiorem sibi Princeps apud subditos conciliet auctoritatem, quod ea iusta esse credunt, quæ ex prudentium consilio virorum ille facit, aut decernit.

An

II.

An vnus, an vero plures Principis vn[...] Consiliarij esse debeant.

Plures esse expedit.

PLurium consilia, qui prudens [...] Princeps, libenter audit, ac plu[...] proinde Consiliarios admittit. N[...]que enim tot Regni vnius, ac pluri[...] aliquando prouinciarum negotia vn[...] tantum consilio regi possunt & adm[...]nistrari. Et obsecro, vbi ille terrar[...] reperietur, cuius mens omnia preui[...]at, & labor omnia conficiat? Equid[...] plerumque Principes vnum aliqu[...] intimum sibi Consiliarium habere [...]lent, sed fauor ille summus Aulę, si n[...] Principes, certe Consiliarium tand[...] perdit. Nec Principum ideirco aucto[...]tas, quod plures sint Consiliarij, imm[...]nuitur: nam hi eorum nomine agu[...] omnia, & quę egerunt, Principum a[...]ctoritate decernuntur, & auspicijs p[...]blicantur. Rex est enim seu Princeps, q[...] iubet, qui statuit. Et nota illa formu[...] est, *Per Regem aut Principem in [...] Consilio.* Expedit tamen vt pauci aliq[...] sint spectatæ fidei, prudentiæ, indust[...] qui à secretis sint consi'ij, & quoru[...] sententijs, quæ maiora sunt regni neg[...]tia, constituantur. Hi prope Princip[...]

Nec minor est Principii proinde potestas.

C

esse debent, vt quæ occurrunt, facilius ad eos negotia deferantur. Sane Reip. Salus fidorum Consiliariorum incolumitate firmatur.

III.

Quibus Scientijs prædití esse debeant Consiliarij.

Morum inprimis Doctrinâ, vt per eam virtutum omnium ac vitiorũ morumque teneant rationem. Deinde Philosphia naturali & Arte disserendi, vt rerum naturalium causas non ignorent, & disserere verumque à falso distinguere sciant. Non opus est tamen, vt duabus hisce Scientijs tam operose insudent, cum illæ multa contineant, quæ in contemplatione tantum posita paruam in Reipublicæ administratione vtilitatem habent. Subtiles enim plerumque sunt argutię, quæ, dum delectant, ingenium ab operibus maioris momenti & vtilioribus abstrahunt. Post Philosophiam Iurisprudentia seu Legum scientia in Consiliarijs necessaria est, sed quæ cum morum ac consuetudinum Patriæ cognitione sit coniuncta. Per eam fit, vt in consilio dando non affectum, sed legem ac Religionem sequantur; & cum multa in Consultationibus *Philosophia moral. Physica. Dialectica. Iurisprudentia.*

nibus

nibus quandoque difficillima occurrāt, per hanc Iuris Doctrinam expediuntur. Quam ob causam dignissimum est, vt senatorio vestiatur honore togata professio Eloquentia vel maximè in consiliarijs requiritur, vt eius beneficio, quæ prudenter conceperunt, disertè exponant. Parum est enim sentire præclare, nisi ad persuadendum aptè pronunties. Et nunquid aliquando etiam flectendus est populus, mulcendus, in sententiam trahendus? sine facundia nemo id fecerit. Ad eloquentiam iungenda est Historiarum cognitio, siquidem qui prȩteritorum meminerit rectius de futuris deliberabit; & est ipsa Historia verissima quædam disciplina, & ad res ciuiles exercitatio, quȩ experientiam vsumque rerum gignit, sine quo tractari Reipub negotia vix possunt. Debent vero Consiliarij in ijs potissimū exercitati esse historijs, quæ de Principis sui maioribus, de patria, de vicinis, de hostibus, de amicis, sunt conscriptæ Accedat linguarum peritia; nam consiliarios vel loqui vel audire per interpretē non satis certe decet. Eorum vero populorum discendæ sunt vel inprimis linguæ, quibus Rex aut Princeps imperat. Denique politica seu ciuilis Doctrina,

Eloquētia. *Historia.* *Linguarū Peritia.* *Politica.*

vt

ut rei gerendæ rationem tam belli, quã pacis tempore teneant, atque ita Principis sui officium, quod in gubernatione consistit, gubernationis ipsi periti tueantur. Ad has artes & scientias si alacre & expeditum ingenium accesserit tum perfecti erunt senatores. Quippe actionum omnium præclararum principium est ingenium alacre, è cuius vigore virtutis eximiæ sperandus est fructus.

IV.

Quid agere Principes debeant cum scientijs varijs ornatos habere Consiliarios non possunt.

TVm sane pro rerum varietate varios singulis illis scientijs preditos adhibebunt; si iuris enodandæ sint quæstiones, iurisperitos aduocabunt; si de Religione susceptisque sacris agatur, Theologorum sententias exquirent. Si legationum munus sit obeũdum, virorum eloquentium & politicorum opera vtentur. Magna negotia magnis egent adiutoribus. Quantum vero fieri potest, expertes litterarum nequaquam assumantur, quod adulari Principibus tantũ sciant, qui litteras & bonas artes ignorãt. Vtilia semper Reip. cõsilia ab ijs emanãt, qui fidi, eruditi & earum

Varij pro rerum varietate sunt adhibendi.

earum,de quibus agitur,rerum sunt gnari. Docet enim scientia quid faciendum sit,experientia quomodo faciendum. Et eruditi illi viri,qui temporum omnium ac locorum historias percurrerunt varios rerum euentus,& agendorum negotioru exempla ad prudentiam proponunt.

V.

Quæ qualitates in Consiliarijs ex parte corporis requirantur.

Dignitas. forma. FOrma inprimis corporis dignitati congruens magnum est in consiliarijs ornamentum. Nam oris decus & elegantia quædam est tacita amoris illecebra;nec quicquam decore gratius est, quod talis anima vulgo credatur, qualis est forma. Et ipsa Natura magnis mentibus digna corporum domicilia tribuisse videtur. Ne sint igitur Regum Consiliarij qui specie ipsa horribiles, qui mutili,qui contorti , qui turpi alio defectu notati. Et quamquam natura nonnunquã bonis internis ea suppleat, quæ externis nouercali quadam malignitate negauit, ea tamen est in corporum maiestate veneratio, vt homines passim non alios magnorum operum capaces existiment, quam quos eximia specie Natura donare dignata est. Sit deinde constitutum bene cor-

ne corpus, vt par esse laboribus perficiẽdis possit, nec sub onere negotiorum deficiat. Complexio bona hoc præstat. Melancholici Phlegmaticiq; ad Reip. gubernacula inepti censentur: Sanguinei voluptatibus plerumq; sunt dediti: Cholerici austeri sunt & virtutem in se obfuscant. Quare mixta ex omnibus complexio optima est. At vero quia rara, Sanguinei & Melancholici non paucorum iudicio præferendi, sicut Cholerico Phlegmaticus. Cholericam tamen ingenij acrimonia, memoria, & iudiciũ sequi solet. Statura corporis ea commẽdatur, quę inter proceritatem & paruitatem est media. Sit vultus gratiosus, amabilis, placidus, & bonos mores præ se ferens, qui Comitate semper commẽdentur. Ne tamen paruus defectus quẽquam, si cętera adsint, à Regum consilijs remoueat, quod arte virtuteque corrigi facile sane possit.

Bona corporis Constitutio.

Staturæ Mediocritas.

VI

Quibus virtutibus ornati esse consiliarij debeant.

OMnis boni Consilij fundamentum est virtus, & is semper consilio superior est, qui moribus nequaquam est inferior. Ad perfectam autem consi-

Vsu rerum, Charitate, dicendi libertate.

hij dandi rationem tria potissimum
quiruntur, vsus rerum, Charitas seu
triæ bonique publ ci amor, & in di
do libertas. Et ille quidem inprimis
vsus; quis enim de rebus ijs recte iu
quarum experientiam nullam h
Quare ad consilium pro Reip. s
dum necessaria in Consiliarijs est
rarum notitia & experientia, quæ p
nent ad imperij Principatusque co
uationem, ad Ærarium, ad Anno
ad leges, ad Pacem & bellum; &
maior est Princeps grauioresq; i
Consilio causæ tractantur, eo peri
esse Cõsiliarij debent, qui prudens
tum dare Consiliũ possint. Char
optima volũtas Principẽ Consilio
di nulla proprij cõmodi habita ra
Nullus enim fidelior esse ad Con
dãdum potest, quã qui non sua, s
cipem & Patriam diligit. Cum
consiliorum omnium finis esse
Reipublicę salus & status conser
fit vt qui hac charitate in Princ. p
Patriam feruntur, magno affectu
fide, constanti volũtate consu
suadere ea debeant, quæ è republ
per pexerint; & quæ damnum i
possunt, dissuadere. Ita vt nec spe
modi, nec damni metus, nec R.g

tia flectere mentem, linguamque ducere videatur, sed vna consilij regula diuina lex sit. Libertas magnum quoque in sententia dicenda non momentum habet. Quippe bonus Consiliarius, etsi prudens virtuteque præditus, esse non potest, qui dicendi libertate destituitur; & frustra est omnis prudentia, si eloqui libere non datur. Libertatem hanc impediunt Amor & timor. Nam dum gratum Principi consilium adferre volunt & consequi aliquid sperant, aut dum illum vel Collegas offendere verentur, multa plerumque tacent dicenda, aut ambiguo sermone vtuntur, aut aliter quam sentiant, dicunt. Qua in re grauissime in Deum, Principem, Remp. peccant. Optima fidele regnum seruandi ratio est dicendi libertas Consiliarijs & amicis permissa.

Libertatem amor & timor impediunt.

Præter hæc aliæ quoque esse in Consiliarijs virtutes debent. Iustitia inprimis, vt seposito omni affectu æqui rerum sint arbitri & iudices. Amor publici boni, qui vigilantes, & sollicitos eos pro Republic. facit, vt necessaria prouideant, considederent, suscipiant. Liberalitas, quia populus hac potissimum virtute trahitur, & beneficos liberalesque amat. Mansuetudo & benignitas do-

Iustitia.

Amor boni publici.

Liberalitas.

Mansuetudo.

gnitat, vt eadem facilitate summos imos audiant, cum diuitibus & eg agant. Cum respondendum est, sit neuoli; cum negandum aliquid, superb; cum promittendum, gra cum reprehendendum, non iniur cum dimittendum, non asperi. For-

Fortitudo & Constãtia. do & Constantia, vt nimirum animo celso sint cum ad veritatem tuen tum ad Patriam propugnandam denique ad omnes Fortunæ casus quali animi tenore. Porro ad Consi

Peregrinatio. perfectionem plurimum peregrin confert, sed in terras potissimum P cipis, Vicinorum, Hostium. Per eam e Prudentia comparatur. Deinde rei mesticæ peritia. Nam qui rebus sui ne prospiciunt, alienis quoque ben

Peritia rei Domesticæ. sulere solent. Et illa emendandæ or dæque Reipub. ratio est, si ad consil de publicis negotijs ij adhibeantu qui in rebus priuatis nulli postponerentur.

TI

TITVLVS II.

DE ELECTIONE Consiliariorum.

I.

Quid sit electio illa, & quomodo se gerere in ea Principes debeant.

ELectio Consiliariorum est constitutio idoneorum ad gerenda Patriæ negotia virorum. Hęc ad Principes supremos spectat. In sea vero ita se gerere debent. *Quid sit electio.*

I. Statuent ab electione Consiliariorum suæ maiestatis honorem ac famam, deinde populi sui salutem pendere. Quales enim Consiliarij sunt, tales & ipsi principes æstimantur. *Quæ in ea consideranda.*

II. Certo sibi persuadebunt necessarios esse sibi Consiliarios. Nimirum vt veritatem audiant intelligant, quam in Palatijs passim adulatores ab auribus Principum auertunt.

III. Ne in Consiliariorum electione sint subiti ac præcipites. Opus enim hic mora est & quadam cunctatione vt de eligēdorum moribus & habilitate commodius perquiratur, & vt ij, qui deferre

aliquid de illis volunt, audiantur, a
endi quippe sunt omnes seu comm
dent, seu vituperent, sed non nisi o
bus prudenter ponderatis fides a
benda. Multi illustrium virorum fo
næ inuident, nec pauci commenda
decipiunt.

IV. Explorare virtutem oportet
us quam in Consiliarium quis elig
nisi forte iam aliunde satis sit nota
bataque. Possunt ipsimet Principes
bare, & quidem ad communem
famam attendere. Vbi explorata vi
est, tuto Respublica ei committatur

V. Cum designatus iam Consili
est, ita agant Principes, vt virtute
merita spectauisse, non tantum con
dationes secuti videantur. Sic ele
Populus reuerebitur, & auctorita
reformidabit: ipsi Principes beneuo
tiam acquirent, cæteri ad virtutem
citabuntur.

VI. Consiliarium electum Iurisiu
di religione Principes obstringent
que secundum formulam more pa
receptam: vt fidelis sit Principi & pa
nec propter vllum vitę, bonorum,
sanguinitatis, vel amicitiæ respect
tramite iustitiæ discedat, & in sen
tia dicenda solum Deum, ac verita
intue

intuendo, Principis honorem, & imperij vtilitatem quærat. Præstito hoc iuramento nihil reliquum est, nisi vt negotijs tractandis adhibeatur.

II.

Qua ætate eligi Consiliarij possint.

MEdia eligi ætate possunt: hæc autem à trigesimo anno vsque ad sexagesimum est. Et vero cum ad consultandum & iudicandum prudentia vsusque rerum requiratur, nec nisi longo tempore comparari possint, senioribus Consiliariorum partes sunt deferendæ. Quod si tamen eximia sit indoles & virtus matura, non expectandus est ætatis progressus, atque ea censenda est ætas perfecta, in qua virtus est perfecta; Vnde non penitus excludendi sunt à consilijs iuuenes cum matura in ijs est virtus. Alias cupidi Iuuenes multas Respublicas euertunt.

Media ætate.

Nisi matura sit virtus.

III.

Cuius ingenij eligendi sint Consiliarij.

MEdiocris ingenij & probi iudicij. Pares enim esse negotijs debent, non supra; & ij multo præstantiores sunt ad Reip. negotia tractāda, quorum

Mediocris ingenij.

rum mens non ita subtilis est & acris. Quin imo hebetiores plerumque Remp. melius, quam acutiores administrant. Et hoc est ipsius etiam Antiquitatis iudicium. Quippe prægrandia ista, acria, & acuta ingenia minime expediti sunt consilij, & nouandis rebus aptiora, quã gerendis. Varias habent ac multiplices intentiones, & rationum copiam, ideoque fluctuant semper, & aliquid ęgre expediunt. Deinde cum perturbationibus ingentibus fere semper agitentur, aliquid mouere cõtinuo, & innouare gaudent, nec quicquam factum recte putãt, nisi fecerint. Accedit quod obsequij sint ignara, & in consultationibus aliorum sententijs non libenter acquiescant. Subtili sua mente omnia metiuntur, & cum ad rerum attendere circumstantias deberent, ea etiam sibi proponunt, quæ nec sunt, nec vnquam erunt. Quid autẽ Reipublicæ pernitiosius quam rerum nouarum studium? quid consilijs magis inimicum, quam peruicacia? Fœcunda non raro ingenia magnis Imperijs pernicies extiterunt; & multi acutissimi fuerunt, qui parum boni aut felices. Sint igitur æstimatores ingeniorum Principes, & apta commodaque Reip. ac consilijs suis eligant. Placent illi certe

Non acuta & subtilia ingenia Reip. non sunt idonea.

Qui mediocria probentur.

certe homines, qui in præclararum rerũ meditationibus occupantur, qui omnia vident & comprehendunt, qui agere cũ omnibus sciunt, & quadam præteritarum futurarumq; rerum curiositate feruntur, Interim sedati sunt, & compositi, in dicendo prompti, in respondendo arguti, in iocando suaues, in serijs cauti, in dissimulando virtutis non immemores. Qui ita loquũtur, vt eorum singularia sint dicta, & opinione vulgi excellẽtiora; ita agunt, vt eorum actiones alacres sint, & cum quadam contentione: Atque hæc omnia præclari ingenij sunt signa.

IV.

An probandum sit in Consiliarijs ingenium quodammodo in sui dissimulationem compositum.

PRobandum omnino. Qui enim publicas personas agũt, & in Ciuilibus arcanisq; Principum negotijs versantur dissimulare sane debent, aut suorum sæpe consiliorum effectum non consequẽtur. Spectare semper idem debent, sed non idem semper dicere, nam aliquando in vtramque posse partem loqui, & vultum fingere prodest. Nec aliud hoc est, *Consiliarij scire debent dissimulare.*

rum mens non ita subtilis est & acris. Quin imo hebetiores plerumque Remp. melius, quam acutiores administrant. Et hoc est ipsius etiam Antiquitatis iudicium. Quippe pęgrandia ista, acria, & acuta ingenia minime expediti sunt consilij, & nouandis rebus aptiora, quã gerendis. Varias habent ac multiplices inuentiones, & rationum copiam; ideoque fluctuant semper, & aliquid ęgre expediunt. Deinde cum perturbationibus ingentibus fere semper agitentur, aliquid mouere cõtinuo, & innouare gaudent, nec quicquam factum recte putãt, nisi fecerint. Accedit quod obsequij sint ignara, & in consultationibus aliorum sententijs non libenter acquiescant. Subtili sua mente omnia metiuntur, & cum ad rerum attendere circumstantias deberent, ea etiam sibi proponunt, quæ nec sunt, nec vnquam erunt. Quid autẽ Reipublicæ pernitiosius quam rerum nouarum studium? quid consilijs magis inimicum, quam peruicacia? Fœcunda non raro ingenia magnis Imperijs pernities extiterunt; & multi acutissimi fuerunt, qui parum boni aut felices. Sint igitur æstimatores ingeniorum Principes, & apta commodaque Reip. ac consilijs suis eligant. Placent illi

Non acuta & subtilia ingenia Reip. non sunt idonea.

Qui maxime probentur.

certe

certe homines, qui in præclararum rerũ meditationibus occupantur, qui omnia vident & comprehendunt, qui agere cũ omnibus ſciunt, & quadam præteritarum futurarumq; rerum curioſitate feruntur. Interim ſedati ſunt, & compoſiti, in dicendo prompti, in reſpondendo arguti, in iocando ſuaues, in ſerijs cauti, in diſſimulando virtutis non immemores. Qui ita loquũtur, vt eorum ſingularia ſint dicta, & opinione vulgi excellẽtiora; ita agunt, vt eorum actiones alacres ſint, & cum quadam contentione: Atque hæc omnia præclari ingenij ſunt ſigna.

IV.

An probandum ſit in Conſiliarijs ingenium quodammodo in ſui diſſimulationem compoſitum.

PRobandum omnino. Qui enim publicas perſonas agũt, & in Ciuilibus arcaniſq; Principum negotijs verſantur diſſimulare ſane debent, aut ſuorum ſæpe conſiliorum effectum non conſequẽtur. Spectare ſemper idem debent, ſed non idem ſemper dicere, nam aliquando in vtramque poſſe partem loqui, & vultum fingere prodeſt. Nec aliud hoc eſt, *Conſiliarij ſcire debent diſſimulare.*

quam aptare se tempori & hominum genio, quod prouidi ac sapientis est hominis, qui non vno semper gradu, etsi vna via, procedit. Versatile ingenium sit oportet in hominũ societate, potissimum vero in Aulę fortuna, vbi altitudo ingenij ad simulanda negotia admodum, est vtilis. Parendum esse temporibus politici omnes præcipiunt. Et quis nescit commoda velificatione potius, quam cum periculo velis remisque ad portum esse contendendum? Cauti est & sagacis ingenij obliquo nonnunquam ductu conari & adniti, vt commode & quam minimo cum periculo omnia tractētur. Sit tamen hæc omnis simulatio salua semper virtutis reuerentia, & sine pietatis internę iactura. Cogitent Consiliarij esse se in Reip. Scena publicas personas, dextrè & decore agendum esse & tempori seruiendum, deponent ista simul[illegible] onis integumenta cum [illegible] nas resument, [illegible] Principis[illegible]

Sit tamen dissimulatio salua virtute.

Ratio[illegible] cont[illegible]

Consilijs arcent nonnulli. Quod inprimis externi Reip. sint ignari, ad consilium autem dandum caput est nosse Rempublicam. Et quanquam Reip. statum non ignorent, quia tamen affectu in Patriam fideque carent, curæ illis negotia esse non possunt. Deinde si experientiam consulamus, raro qui aduenæ sunt & peregrini, cum ciuibus tranquille degunt. Quos homines Natura fecit, non iisdem affectibus inuicem cōciliauit. Et cum adferre illi peregrinos secum mores soleant, vnde noua de rebus iudicia oriuntur, fit vt eorum quoque contraria alijs in deliberationibus sint consilia. Iam vero si ad illa prima Reip. & Aulę Officia Peregrinis aditus pateat, quo animo, qui indigenæ sunt ferent? fieri sibi iniuriam interpretatur, qui peregrino in patria postponitur. Nec raro grauissimi aliquando hac de causa [illegible] tu: fœdis cædibus Rempu[illegible] uerunt. Et quis nescit fa[illegible] btemperandum ciues esse, [illegible] s Consiliarijs res suas agi [illegible] Ipsi etiā Indigenę quo[illegible] ę charitatē Natura in[illegible] us & diligentius Rē[illegible] erunt. Qui vitā etiam [illegible] bitarent profundere,

 ij liben-

quam aptare se tempori & hominum genio, quod prouidi ac sapientis est hominis, qui non vno semper gradu, etsi vna via, procedit. Versatile ingenium sit oportet in hominũ societate, potissimum vero in Aulę fortuna, vbi altitudo ingenij ad simulanda negotia admodum est vtilis. Parendum esse temporibus politici omnes præcipiunt. Et quis nescit commoda velificatione potius, quam cum periculo velis remisque ad portum esse contendendum? Cauti est & sagacis ingenij obliquo nonnunquam ductu conari & adniti, vt commode & quam minimo cum periculo omnia tractētur. Sit tamen hæc omnis simulatio salua semper virtutis reuerentia, & sine pietatis internę iactura. Cogitent Consiliarij esse se in Reip. Scena publicas personas, dextrè & decore agendum esse & tempori seruiendum, deponent ista simulationis integumenta cum priuatas personas resument, aut publica Reipublicæ Principisque negotia non tractabunt.

Sit tamen dissimulatie salua virtute.

V.

An Indigenæ, an vero etiam externi in Consiliarios sint eligendi.

Rationes contra externos pro indigenis.

NOn idem est politicorum omnium iudicium. Externos à principum Con-

Consilijs arcent nonnulli. Quod inprimis externi Reip. sint ignari, ad consilium autem dandum caput est nosse Rempublicam. Et quanquam Reip. statum non ignorent, quia tamen affectu in Patriam fideque carent, curæ illis negotia esse non possunt. Deinde si experientiam consulamus, raro, qui aduenæ sunt & peregrini, cum ciuibus tranquille degunt. Quos homines Natura fecit, non ijsdem affectibus inuicem cõciliauit. Et cum adferre illi peregrinos secum mores soleant, vnde noua de rebus iudicia oriuntur, fit vt eorum quoque contraria alijs in deliberationibus sint consilia. Iam vero si ad illa prima Reip. & Aulę Officia Peregrinis aditus pateat, quo animo, qui indigenæ sunt ferent? fieri sibi iniuriam interpretatur, qui peregrino in patria postponitur. Nec raro grauissimi aliquando hac de causa tumultus fœdis cædibus Rempublicam impleuerunt. Et quis nescit faciliores ad obtemperandum ciues esse, cũ ab indigenis Consiliarijs res suas agi tractariq; videt? Ipsi etiã Indigenę quorũ in animis patrię charitatẽ Natura ingenerauit, & fidelius & diligentius Rẽpub. quã externi, gerunt. Qui vitã enim pro Patria non dubitarent profundere,

quam aptare se tempori & hominum genio, quod prouidi ac sapientis est hominis, qui non vno semper gradu, etsi vna via, procedit. Versatile ingenium sit oportet in hominũ societate, potissimum vero in Aulę fortuna, vbi altitudo ingenij ad simulanda negotia admodum, est vtilis. Parendum esse temporibus politici omnes præcipiunt. Et quis nescit commoda velificatione potius, quam cum periculo velis remisque ad portum esse contendendum? Cauti est & sagacis ingenij obliquo nonnunquam ductu conari & adniti, vt commode & quam minimo cum periculo omnia tractetur. Sit tamen hæc omnis simulatio salua semper virtutis reuerentia, & sine pietatis internę iactura Cogitent Consiliarij esse se in Reip. Scena publicas personas, dextrè & decore agendum esse & tempori seruiendum, deponent ista simulationis integumenta cum priuatas personas resument, aut publica Reipublicæ Principisque negotia non tractabunt.

Sit tamen dissimulatio salua virtute.

V.

An Indigenæ, an vero etiam externi in Consiliarios sint eligendi.

Rationes contra externos pro indigenis.

NOn idem est politicorum omnium iudicium. Externos à principum Con-

Consilijs arcent nonnulli. Quod inprimis externi Reip. sint ignari, ad consilium autem dandum caput est nosse Rempublicam. Et quanquam Reip statum non ignorent, quia tamen affectu in Patriam fideque carent, curæ illis negotia esse non possunt. Deinde si experientiam consulamus, raro qui aduenæ sunt & peregrini, cum ciuibus tranquille degunt. Quos homines Natura fecit, non iisdem affectibus inuicem cōciliauit. Et cum adferre illi peregrinos secum mores soleant, vnde noua de rebus iudicia oriuntur, fit vt eorum quoque contraria alijs in deliberationibus sint consilia. Iam vero si ad illa prima Reip. & Aulę Officia Peregrinis aditus pateat, quo animo, qui indigenæ sunt ferent? fieri sibi iniuriam interpretatur, qui peregrino in patria postponitur. Nec raro grauissimi aliquando hac de causa tumultus fœdis cædibus Rempublicam impleuerunt. Et quis nescit faciliores ad obtemperandum ciues esse, cū ab indigenis Consiliarijs res suas agi tractariq; videt? Ipsi etiā Indigenę quorū in animis patrię charitatē Natura ingenerauit, & fidelius & diligentius Rēpub. quā externi, gerunt. Qui vitā enim pro Patria non dubitarent profundere,

quam aptare se tempori & hominum genio, quod prouidi ac sapientis est hominis, qui non vno semper gradu, etsi vna via, procedit. Versatile ingenium sit oportet in hominũ societate, potissimum vero in Aulę fortuna, vbi altitudo ingenij ad simulanda negotia admodum est vtilis. Parendum esse temporibus politici omnes præcipiunt. Et quis nescit commoda velificatione potius, quam cum periculo velis remisque ad portum esse contendendum? Cauti est & sagacis ingenij obliquo nonnunquam ductu conari & adniti, vt commode & quam minimo cum periculo omnia tractetur. Sit tamen hæc omnis simulatio salua semper virtutis reuerentia, & sine pietatis internę iactura. Cogitent Consiliarij esse se in Reip. Scena publicas personas, dextrè & decore agendum esse & tempori seruiendum, deponent ista simulationis integumenta cum priuatas personas resument, aut publica Reipublicæ Principisque negotia non tractabunt.

Sit tamen dissimulatio salua virtute.

V.

An Indigenæ, an vero etiam externi in Consiliarios sint eligendi.

Rationes contra externos pro indigenis.

NOn idem est politicorum omnium iudicium. Externos à principum Con-

Consilijs arcent nonnulli. Quod inprimis externi Reip. fiat ignari, ad consilium autem dandum caput est nosse Rempublicam. Et quanquam Reip statum non ignorent, quia tamen affectu in Patriam fideque carent, curæ illis negotia esse non possunt. Deinde si experientiam consulamus, raro qui aduenæ sunt & peregrini, cum ciuibus tranquille degunt. Quos homines Natura fecit, non iisdem affectibus inuicem cōciliauit. Et cum adferre illi peregrinos secum mores soleant, vnde noua de rebus iudicia oriuntur, fit vt eorum quoque contraria alijs in deliberationibus sint consilia. Iam vero si ad illa prima Reip. & Aulę Officia Peregrinis aditus pateat, quo animo, qui indigenæ sunt ferent? fieri sibi iniuriam interpretatur, qui peregrino in patria postponitur. Nec raro grauissimi aliquando hac de causa tumultu fœdis cædibus Rempublicam impleuerunt. Et quis nescit faciliores ad obtemperandum ciues esse, cū ab indigenis Consiliarijs res suas agi tractariq; videt? Ipsi etiā Indigenę quorū in animis patrię charitatē Natura ingenerauit, & fidelius & diligentius Rēpub quā externi, gerunt. Qui vitā enim pro Patria non dubitarent profundere,

quam aptare se tempori & hominum genio, quod prouidi ac sapientis est hominis, qui non vno semper gradu, etsi vna via, procedit. Versatile ingenium sit oportet in hominū societate, potissimum vero in Aulę fortuna, vbi altitudo ingenij ad simulanda negotia admodum, est vtilis. Parendum esse temporibus politici omnes præcipiunt. Et quis nescit commoda velificatione potius, quam cum periculo velis remisque ad portum esse contendendum? Canti est & sagacis ingenij obliquo nonnunquam ductu conari & adniti, vt commode & quam minimo cum periculo omnia tractētur. Sit tamen hæc omnis simulatio salua semper virtutis reuerentia, & sine pietatis internę iactura. Cogitent Consiliarij esse se in Reip. Scena publicas personas, dextrè & decore agendum esse & tempori seruiendum, deponent ista simulationis integumenta cum priuatas personas resument, aut publica Reipublicæ Principisque negotia non tractabunt.

Sit tamen dissimulatio salua virtute.

V.

An Indigenæ, an vero etiam externi in Consiliarios sint eligendi.

Rationes contra externos pro indigenis.

NOn idem est politicorum omnium iudicium. Externos à principum Con-

Consilijs arcent nonnulli. Quod inprimis externi Reip. sint ignari, ad consilium autem dandum caput est nosse Rempublicam. Et quanquam Reip statum non ignorent, quia tamen affectu in Patriam fideque carent, curæ illis negotia esse non possunt. Deinde si experientiam consulamus, raro, qui aduenæ sunt & peregrini, cum ciuibus tranquille degunt. Quos homines Natura fecit, non ijsdem affectibus inuicem cōciliauit. Et cum adferre illi peregrinos secum mores soleant, vnde noua de rebus iudicia oriuntur, fit vt eorum quoque contraria alijs in deliberationibus sint consilia. Iam vero si ad illa prima Reip. & Aulę Officia Peregrinis aditus pateat, quo animo, qui indigenæ sunt ferent? fieri sibi iniuriam interpretatur, qui peregrino in patria postponitur. Nec raro grauissimi aliquando hac de causa tumultus fœdis cædibus Rempublicam impleuerunt. Et quis nescit faciliores ad obtemperandum ciues esse, cū ab indigenis Consiliarijs res suas agi tractariq; videt? Ipsi etiā Indigenę quorū in animis patrię charitatē Natura ingenerauit, & fidelius & diligentius Rēpub. quā externi, gerunt. Qui vitā enim pro Patria non dubitarent profundere,

ij libenter suam omnem operam summâ cum fide impendunt.

Rationes pro Externis.

Non desunt rationes tamen, quæ externos nequaquam excludunt. Virtutem enim æstimare ponderareque, non Patriam oportet. Et cum homines sæpe minus in Patria sua, quam perigrini honorentur, fit, vt perigrinorum maior auctoritas in Republica sit, quandoque Indigenarum? Florentissimæ olim ac non paucę Respublicæ magno suo commodo alienigenas ad gubernacula admouerunt, etsi etiam reiecerint aliquæ. Quod si esse nonnunquam Principes externi possunt, cur non etiam Consiliarij? Ea Curia, quæ viris omnibus virtute præstantibus patet, omnes ad se quodā modo inuitat, & libenter ad eum Principem vndique conuolant probi Sapientesque Viri, quem ęstimare suam virtutē non ignorant. Non minus bonum consilium dare externi possunt, quam ciues, cum in illis tanta esse probitas, industria, fidesque possit, quanta in his. Imo quia cedere his virtute nolunt, plerumque laboriosiores sunt, & quod ex parte Patriæ deest, fide compensant. Cum ciues ciuibus præsunt, aut aliquando nimia indulgentia officio suo desunt, aut veterodio peccant.

Quid

Quid igitur sentiendum? Nimirum vt cum Indigenę plures assumantur, tum externi etiam aliqui quandoque. Ij nimirum, quorum iam nomen & honor in Rep. inueterauit, & qui ab alijs inani verborum iactantia superari se non patiuntur, nisi virtute vincantur Ij, inquã qui Remp. notam habent, & ipsi sunt noti. *Quid sentiendum.*

VI

An cogere Principes aliquem possint vt Consiliarij officium suscipiat.

SI necessitas personam certam requirat, aut idoneorum copiâ virorum in Rep. non sit, cogere sane Principes virum idoneum ac probum possunt. Ipsa virtutis dignitas ita suadet, quæ carere suo honore, etiam inuitis conferendo, non debet. Postulat vero Reip. vtilitas, vt pars vna potius agẽdo, patiatur, quam tota Resp. carendo. Nec aliud Ciuium salus requirit, quæ priuatis postponi commodis nunquam profecto debet. *Cogere in necessitate possunt.*

VII.

An perpetua Consiliariorum officia esse debeant.

PErpetua esse, & ad vitam debent, cũ vt ipsi experiẽtiam rerum acquirãt, *Sint perpetua Consiliariorum officia.*

tum vt diligentius omnia perficiant, & ſingulorum mores, atque officia nota habeant. Neque ipſe bene apud ſubditos Princeps audiret, ſi viros ſemel probatos à Conſilijs ſuis remoueret. Qui in officio multo tempore fuerunt, morum & animorum patriæ ſunt gnari, Principatus vires ſciunt, & experientia duce plurima cognouerunt, ideoque conſilium melius dare ipſi poſſunt. Quã ob cauſam etiam conſultum eſt, vt noui Principes prędeceſſorum ſuorum Conſiliarios retineant. Quid ſi vero abdicare ſe officio ſuo quis velit? Certe ſine principis conſenſu non poteſt. Orietur ordinis perturbatio quâ nihil eſt in tranquillo Reip. ſtatu funeſtius: deinde ſuſpicio ſceleris eſſet, quę hominem in odium trahit; & non raro ſeditionis timor, qui animos ciuium incertos reddit & tumultuantes. Cum principis venia, vbi extrema ætas, vel naturæ infirmitas cogit, officium fas eſt deponere.

Deponere ſine Principis conſenſu non licet.

TITV-

TITVLVS III.

DE OFFICIO CONSILIARIORUM, SEU DE CONSULTATIONE.

I.

Quæ sint Consultationis partes, & quæ in ijs obseruanda.

Consiliariorum officium est salutaria principibus consilia bello paceq; suggerere. Id fit in consultatione. Eã præcedere Consiliariorum euocatio solet; partes vero illius sunt, Propositio, Rogatio, Dictio, Sententiarum examen, Conclusio. *Officium est Consulere.* *Partes Cõsultationis.*

Euocatio Consiliariorum tunc fieri solet, cum de grauibus & arduis negotijs futura consultatio est. Alias certis ac statis diebus recepto gentis more conueniunt. *1. Euocatio.*

Propositio tempestiuè fieri debet, & deliberationis caput maturè proponẽdum est, vt Consiliarij rem omnem profundã prudentique cogitatione versare & apud se examinare penitus possint. Caute tamen tunc agendum cũ arcana res est, ne publica fiat. *2. Propositio*

Rogatio

3 Rogatio sententiæ. Rogatio sententiæ per Principem aut Consilij Præsidem fieri solet. Is multis in locis à Senioribus incipit, quod maioris auctoritatis sint & prudentiæ, habeantq; experientiam, ideoque Iuniores super re proposita instruere possint, quorum sententias, si dicendo sequerentur, vel corrigerent non sine eorum rubore, vel ijs assentiri non decere iudicarent. In quibusdam vero Curijs Iuniores ante senes rogantur, vt in explicandis sententijs liberiores sint, qui recedere à Seniorum opinionibus propter auctoritatem non auderent. Operæ pretium est receptum Curiæ morem seruare, nisi forte melius sit, id Principis aut præsidis prudentiæ relictũ esse, vt attenta rei propositæ qualitate vel ętatis vel dignita is ordinem, vel nullum, vel inuersum seruet. Certe non id optimum quod prius dictum est, sed quod prudentius.

4. Dilectio. Dictio seu sententiarum expositio fieri debet candide, aperte, breuiter, perspicuè fucis omnibus ac lenocinijs verborum reiectis, vt plenius omnia ac perfectius intelligantur. Examen sententiarum ad Principem aut Præsidem spe-

5. Examen. ctat. In excutiendis autem sententijs, vt qua fide Consiliarij dixerint cognosca-

tur,

sunt, tria sunt attenda. Primum an ad scopum Reip. vtilem & honestum directa sit sententia. Secundum, an ad exitum medijs licitis, ac sine cuiusquam iniuria possit perduci. Tertium an non ea supra vires ac potentiam Principis media sint. Nā in omni Consilio duo hæc adesse debent, posse fieri, vtile esse ac honestum.

6. *Conclusio.* Conclusio capitique consilij executio in arbitrio potestateq; Principis tota est, cum eius sit statuere & imperare, Consiliariorum sententiam suam Principi aperire. In ciuilibus subditorum negotijs, quorum decisionem suo Consilio Princeps reliquit, qui præest concludit. Executio Consilij, si opportunitas adsit, velox esse debet.

II.

An Princeps Consiliariorum suorum Consultationibus debeat interesse.

CVm suscepta de rebus arduis Consultatio est, consultum videtur, vt libero apertoq; vultu Princeps intersit. Tunc enim maiori cum auctoritate peragentur omnia, & præsente Principe boni, vt suæ fidei ac integritatis specimē exhibeant, fidelius diligentiusque offi- *Expedit interesse cum res est grauis.*

cio

cio fungentur. Mali vero minus audebunt ac fidelius consulent. Nec factiones erunt, nec rixæ. Ipse præsens Princeps suorum mentem ac genium Consiliariorum cognoscit, & cuiusque testis eruditionis vim ingenij, vt accuratius cuncta considerent, excitat. Melius etiam præsens ipse sententias, quas vel sequi, vel repudiare, vel in ijs aliquid immutare oportebit, intelliget.

III.

Quomodo se habere Consiliarij debeant in sententia dicenda.

VT mente libera sententiam dicant, & in ea dicenda propositam veritatem habeant. Cum libertas non adest à vero plerumque recedunt, cautè dissimulant, publicè vtilia reticent; & satis est non offendisse. Cum liberi sunt, quã optimam iudicant sententiam, dicunt. Qui veritatis amantes non sunt, Principem & Rempublicam falsis opinionibus perfundant. Nullus periculi metus à veritate dimouere Consiliarium debet: nec attendere an à plurium sententijs dissentiat, cum propter alios nunquam sit à veritate recedendum. Hac audita suam forte alij sententiam mutabunt.

Libere, & cum veri tate.

bunt.

sunt. Porro Consiliarij oratio non ad pompam & theatrum composita esse debet, sed pura, simplex, dilucida, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed nec intermissa gratia. In ea sit venustas cum breuitate verborumque grauitate, vt sit grata pulchritudine sua; nec auditoribus viris grauibus molesta sua prolixitate. *Qualis eorũ oratio.*

IV.

An in dicta sententia persistere constantes, nec quicquam mutare Consiliarij debeant.

COnstantia in Consiliarijs, non pertinacia laudatur; nec est nisi summæ sapientię, quod dictum male, mutare; cum satius profecto sit è medio cursu recurrere, quam male currere. Nec turpe est consilium mutare; nam rebus aptari consilia debent, & minimis nonnunquam momentis maximæ fiunt tẽporum inclinationes, ad quas attendere Consiliarios oportet. *Mutare turpe non est, cum alia melior apparet.* Cum bona prudensque sententia dicta est, nec alia melior apparet, figere gradum, & constanti animo stare oportet, nec à sententia vel latum vnguem, potissimum cum de Religione pietateq; agitur, recedere. Sapiẽ- *Cum bona est, standũ est.*

tiæ

tiæ magna pars est leuiter aliquando à via deflectere, vt violentus vitetur occursus; nec propria leuitate mutari, sed pro temporum ratione.

V.

Quid præstare Consiliarij consulendo teneantur; & an puniendi, cum male Consilium cedit?

Fidem non euentum.

PRæstare Consiliarij fidem non euentum tenentur; neque enim in eorum est manu euentus. Optimum interdũ Consilium parum prosperum est, & sæpe bonis initijs mali succedunt euentus, quod plerasque res sua libidine fortuna verset. An ergo puniendi illi, quorum malè consilium cessit? Nequaquam sane. Nam ea consilia supplicijs vindicanda non sunt, etsi fortunam sinistram sortita, quæ non doloso insidiosoque animo sũt suscepta. Et si malè suasisse periculum est, deerunt sane qui suadebunt. Probare Principes consilia debent voluntate, non euentu ponderare. Reputare quoque apud se incertos esse rerum omnium exitus, & aliquando multa male consulta cum aduersarios inconsultiores nacta sunt, felicem euentum habuisse. Imo etiã admodum consultum est boni Consiliarij industriam fidemque aliquando muneribus

Nec puniendi si male consilia cesserint.

neribus & honoribus ornare. Aliquando inquam, non semper; ne propositis in medium præmijs Consiliorum quædã instituta nundinatio videatur; & vt in fide, officio, diligentiaque contineantur. Quod si autem doloso animo consilia sint data, hæc profecto pœnam reposcunt; si quidem crimen nullum tam duram animaduersionem, quam consilium dolosum requirit. Nullam esse perfidiæ perfugium debet. Indignationi populari litat, qui mali dolosique consilij auctorem punit.

VI.

Quid attendere Principes in sententiarum examine debeant?

Certe non tam attendere suffragantium numerum & auctoritatem debent, quam consiliorum vim, pondus, ac bonitatem æstimare. Quia vero in Principum Consilijs plerumque sunt probi sapientesque viri, id videri melius potest, quod pluribus est visum. In populari id imperio euenire solet, vt optimorum bona pars non raro à deteriore superetur, dum in eo homines eiusmodi reperiuntur, qui nihil suo iudicio pronuntiant, & sententijs suis placere tantum ac grati-

Præmijs aliquando afficiendi.

Auaritiâ. III. Pecuniæ & lucri studium vel maxime Consiliarijs est vitandum. Mater enim omnium scelerum est auaritia, & raro bene consulit, qui pro lucro sapiens est. Vbi fides integra & sinceritas, ibi nulla corruptela.

Celeritate. IV. Vitanda etiam celeritas. Nam quæ festinata res est, examinata esse non potest; & nimiam celeritatem non raro pœnitentia sequitur, quod præcipitata reuocari consilia non possint. Festinandum hic lente: Nisi tamen celeritatem necessitas requirat. Moderata consilia calidis istis & inconsultis sunt anteponẽda. Et cum *Principum* felicitas in Consilijs & executione consistat, in illis iudicio opus est, in hac celeritate. Maturum illud Consilium est, in quo timor & cunctatio reperiuntur; prudentiæ vero nouercæ sunt, Præcipitatio, Affectus animi, Pertinacia, Arrogantia.

Incipiendũ ab ope diuina. Ita vero agant Consiliarij. Primo, vt à diuino Numine Consilium auspicentur. Secundo vt ad rerum circumstantias attendant, & eas multum ponderent. Tertio vt rem apud se examinatam cum alijs conferant consultoribus. Quarto vt consultationi spatium dent, & moram interponant.

IX.

An Consiliarij non requisiti monere & Consulere debeant.

DIci vulgo solet, ad Consilium ne accesseris, antequam voceris. Nihilominus cum magni momenti res agitantur, & agitur publicum bonũ, Consiliarij etiam non rogati monebũt, & si quid subesse possit, denuntiabunt. Ita exigit eorum officium, & necessitas cogit.

Consulere debent etsi non requisiti.

X.

An accedere ad Curiam debeant, cum id agitur, cui assentiri salua Conscientia non possunt.

CVm boni publici causa Consiliarij etiam non vocati Consilium dare teneantur, certe effugere occasionẽ, ne rogentur, salua fide non possunt. Quippe grauiorum rerum occasio veros Consiliarios ab alijs distinguit; & qui veri sunt, quo periculosiora instant negotia, eo ad iuuandam Remp. sese magis accingunt. Nec timendum est, ne assentiri alicui negotio contra conscientiam cogantur. Libere enim dicere, &, si opus sit, licet dissentire,

Debent accedere, sed non assentiri.

TITVLVS II.

DE PRINCIPVM officio erga Consiliarios.

I.

Quæ Consilia Principes, vt statum suum conseruent, habere debeant.

Primum, vnum statuum Consilium, in quo. Ecclesiastici.

NEcessarium est, vt plura Consilia officio, negotijs, ac ministerijs diuersa Principes constituant. Inprimis vero ad conseruationem Regni totius ac status Consilium vnum amplissimum esse debet, in quo tria hominum genera reperiantur. Ecclesiastici primo ac Theologi, qui aduertant, ne quid detrimenti Religio capiat, eam, qua valent prudentia, promoueant, & maturo Consilio Reip. pacem procurent. Deinde Principes aliqui Regni,

Viri Nobiles.

Duces, Comites, Illustres Nobiles, qui scientiam experientiamque rei militaris habeant, vt de Patriæ munitionibus, de expeditionibus bellicis, de tota disciplinæ militaris ratione recte iudicent.

Iurisperiti,

Tum Iurisperiti etiam, qui & doctrina celebres sint, & probitate fideque famosi, vt Consilia omnia, & singulorũ

opinio-

opiniones ad Iustitię stateram examinē: itaque agant, vt summā æquitate omnia constituantur. Operæ pretium erit aliquos etiam huic Consilio adscribere, qui apud exteros perfuncti legationibus maxima cum laude sua fuerint, cum propter rerum diuersarum notitiam, quam acquisiuerunt, tum quia gentium externarum mores, Regum aliorum vires ac potentiam, locorum ac Rerumpub. rationes nouerunt. Adesse etiam aliqui ex iis debent, qui Principis Aerario præsunt, vt eius vim explicent, ne conatus facultates excedant. Et hoc Consilium Regni ipsius ac status esse potest, cuius Princeps aut Rex sit caput. *Ex legatis.* *Ærarij. Præfecti.*

Secundo Consilium Sanctius, quod secretum aut priuatum vulgo dici solet. in quo viri sint omni virtute ac doctrina exculti Iurisconsulti & Politici, qui Principis statum penitus habeant exploratum, & omnes gubernandę Reip. rationes teneant. Huius Consilij officium esse debet ea omnia curare, quæ ad maiestatem spectant, negotijs omnibus Politicis præesse Principis seu Regis nomine subditis respondere, attendere vt Iustitiam ex legum præscripto, qui Iudices sunt, administrent & qui in publicis sunt Reipublicæ officijs, munere *2. Consiliū Sanctius.* *Eius officiū*

 sue

TITVLVS II.

DE PRINCIPVM officio erga Consiliarios.

I.

Quæ Consilia Principes, vt statum suum conseruent, habere debeant.

Primum, vnum statuum Consilium, in quo.
Ecclesiastici.

NEcessarium est, vt plura Consilia officio, negotijs, ac ministerijs diuersa Principes constituant. Inprimis vero ad conseruationem Regni totius ac status Consilium vnum amplissimum esse debet, in quo tria hominum genera reperiantur. Ecclesiastici primo ac Theologi, qui aduertant, ne quid detrimenti Religio capiat, eam, qua valent prudentia, promoueant, & maturo Consilio Reip. pacem procurent. Deinde Principes aliqui Regni, Duces, Comites, Illustres Nobiles, qui scientiam experientiamque rei militaris habeant, vt de Patriæ munitionibus, de expeditionibus bellicis, de tota disciplinæ militaris ratione rectè iudicent. Tum Iurisperiti etiam, qui & doctrina celebres sint, & probitate fideque famosi, vt Consilia omnia, & singulorũ opinio-

Viri Nobiles.

Iurisperiti,

opiniones ad Iustitiæ stateram examinē: itaque agant, vt summâ æquitate omnia constituantur. Operæ pretium erit aliquos etiam huic Consilio adscribere, qui apud exteros perfuncti legationibus maxima cum laude sua fuerint, cum propter rerum diuersarum notitiam, quam acquisiuerunt, tum quia gentium externarum mores, Regum aliorum vires ac potentiam, locorum ac Rerumpub. rationes nouerunt. Adesse etiam aliqui ex ijs debent, qui Principis Aerario præsunt, vt eius vim explicent, ne conatus facultates excedant. Et hoc Consilium Regni ipsius ac status esse potest, cuius Princeps aut Rex sit caput.

Exlegatis

Ærarij. Præfecti.

Secundo Consilium Sanctius, quod secretum aut priuatum vulgo dici solet. in quo viri sint omni virtute ac doctrina exculti Iurisconsulti & Politici, qui Principis statum penitus habeant exploratum, & omnes gubernandæ Reip. rationes teneant. Huius Consilij officium esse debet ea omnia curare, quæ ad maiestatem spectant, negotijs omnibus Politicis præesse Principis seu Regis nomine subditis respondere, attendere vt Iustitiam ex legum præscripto, qui Iudices sunt, administrent & qui in publicis sunt Reipublicæ officijs, munere sue

2. Consiliū Sanctius.

Eius officiū

TITVLVS II.

DE PRINCIPVM officio erga Consiliarios.

I.

Quæ Consilia Principes, vt statum suum conseruent, habere debeant.

Primum, vnum statuum Consilium, in quo. Ecclesiastici.

NEcessarium est, vt plura Consilia officio, negotijs, ac ministerijs diuersa Principes constituant. Inprimis vero ad conseruationem Regni totius ac status Consilium vnum amplissimum esse debet, in quo tria hominum genera reperiantur. Ecclesiastici primo ac Theologi, qui aduertant, ne quid detrimenti Religio capiat, eam, qua valent prudentia, promoueant, & maturo Consilio Reip. pacem procurent. Deinde Principes aliqui Regni,

Viri Nobiles.

Duces, Comites, Illustres Nobiles, qui scientiam experientiamque rei militaris habeant, vt de Patriæ munitionibus, de expeditionibus bellicis, de tota disciplinæ militaris ratione rectè iudicent.

Iurisperiti,

Tum Iurisperiti etiam, qui & doctrina celebres sint, & probitate fideque famosi, vt Consilia omnia, & singulorū opinio-

opiniones ad Iustitię stateram examinēt, itaque agant, vt summā æquitate omnia constituantur. Operæ pretium erit aliquos etiam huic Consilio adscribere, qui apud exteros perfuncti legationibus maxima cum laude sua fuerint, cum propter rerum diuersarum notitiam, quam acquisiuerunt, tum quia gentium externarum mores, Regum aliorum vires ac potentiam, locorum ac Rerumpub. rationes nouerunt. Adesse etiam aliqui ex ijs debent, qui Principis Aerario præsunt, vt eius vim explicent, ne conatus facultates excedant. Et hoc Consilium Regni ipsius ac status esse potest, cuius Princeps aut Rex sit caput. *Ex legatis*

Ærarij. Præfecti.

Secundo Consilium Sanctius, quod secretum aut priuatum vulgo dici solet. in quo viri sint omni virtute ac doctrina exculti Iurisconsulti & Politici, qui Principis statum penitus habeant exploratum, & omnes gubernandę Reip. rationes teneant. Huius Consilij officium esse debet ea omnia curare, quæ ad maiestatem spectant, negotijs omnibus Politicis præesse Principis seu Regis nomine subditis respondere, attendere vt Iustitiam ex legum præscripto, qui Iudices sunt, administrent & qui in publicis sunt Reipublicæ officijs, munere *2. Consiliū Sanctius.* *Eius officiū*

TITVLVS II.

DE PRINCIPVM officio erga Consiliarios.

I.

Quæ Consilia Principes, vt statum suum conseruent, habere debeant.

NEcessarium est, vt plura Consilia officio, negotijs, ac ministerijs diuersa Principes constituant. *Primum, vnum statuum Consilium, in quo.* Inprimis vero ad conseruationem Regni totius ac status Consilium vnum amplissimum esse debet, in quo tria hominum genera reperiantur. *Ecclesiastici.* Ecclesiastici primo ac Theologi, qui aduertant, ne quid detrimenti Religio capiat, eam, qua valent prudentia, promoueant, & maturo Consilio Reip. pacem procurent. *Viri Nobiles.* Deinde Principes aliqui Regni, Duces, Comites, Illustres Nobiles, qui scientiam experientiamque rei militaris habeant, vt de Patriæ munitionibus, de expeditionibus bellicis, de tota disciplinæ militaris ratione rectè iudicent. *Iurisperiti,* Tum Iurisperiti etiam, qui & doctrina celebres sint, & probitate fideque famosi, vt Consilia omnia, & singulorũ opinio-

opiniones ad Iustitię stateram examinẽt: itaque agant, vt summâ æquitate omnia constituantur. Operæ pretium erit aliquos etiam huic Consilio adscribere, qui apud exteros perfuncti legationibus maxima cum laude sua fuerint, cum propter rerum diuersarum notitiam, quam acquisiuerunt, tum quia gentium externarum mores, Regum aliorum vires ac potentiam, locorum ac Rerumpub. rationes nouerunt. Adesse etiam aliqui ex ijs debent, qui Principis Aerario præsunt, vt eius vim explicent, ne conatus facultates excedant. Et hoc Consilium Regni ipsius ac status esse potest, cuius Princeps aut Rex sit caput. *Ex legatis* *Ærarij. Præfecti.*

Secundo Consilium Sanctius, quod secretum aut priuatum vulgo dici solet. in quo viri sint omni virtute ac doctrina exculti Iurisconsulti & Politici, qui Principis statum penitus habeant exploratum, & omnes gubernandę Reip. rationes teneant. Huius Consilij officium esse debet ea omnia curare, quæ ad maiestatem spectant, negotijs omnibus Politicis præesse Principis seu Regis nomine subditis respondere, attendere vt Iustitiam ex legum præscripto, qui Iudices sunt, administrent & qui in publicis sunt Reipublicæ officijs, munere *2. Consilij Sanctius.* *Eius officiũ*

opiniones ad Iustitię stateram examinē: itaque agant, vt summa æquitate omnia constituantur. Operæ pretium erit aliquos etiam huic Consilio adscribere, qui apud exteros perfuncti legationibus maxima cum laude sua fuerint, cum propter rerum diuersarum notitiam, quam acquisiuerunt, tum quia gentium externarum mores, Regum aliorum vires ac potentiam, locorum ac Rerumpub. rationes nouerunt. Adesse etiam aliqui ex ijs debent, qui Principis Aerario præsunt, vt eius vim explicent, ne conatus facultates excedant. Et hoc Consilium Regni ipsius ac status esse potest, cuius Princeps aut Rex sit caput.

Ex legatis.

Ærarij Præfecti.

Secundo Consilium Sanctius, quod secretum aut priuatum vulgo dici solet. in quo viri sint omni virtute ac doctrina exculti Iurisconsulti & Politici, qui Principis statum penitus habeant exploratum, & omnes gubernandę Reip. rationes teneant. Huius Consilij officium esse debet ea omnia curare, quæ ad maiestatem spectant, negotijs omnibus Politicis præesse Principis seu Regis nomine subditis respondere, attendere vt Iustitiam ex legum præscripto, qui Iudices sunt, administrent & qui in publicis sunt Reipublicæ officijs, munere

2. Consiliū Sanctius.

Eius officiū.

 suo

suo sincerè castèque fungantur; omniũque querelas audire. Verbo dicam, in curas Principis venire, & onus eius suâ opera subleuare: Et hoc Consilium aliorum Regni Consiliorum & Iudicum est caput.

3. Consiliũ Quæstoriũ. Tertio Consilium quęstorium, quod vulgo Finantiarum appellatur, & publicę pecunię seu Principis Aerario præest, cum ad reditus eius conseruandos *Eius officiũ.* amplificandosque constituatur. Eius munus est cõsiderare qua ratione confici pecuniæ possint, quomodo tributa imponi & aliquando augeri, impensas belli pacisque tempore curare. In eo viri esse debent magnæ fidei & auctoritatis, qui Politici sint, & œconomiæ rationem accuratissimam teneant.

4. Militare Consilium Eius officium. Quarto Consilium Militare, in quo viri sint rei militaris scientiæ peritissimi. Ad illud spectat curare vt regni Ciuitates muniãtur, finesq; custodiantur; deinde belli rationes omnes cõsiderare, quæ in Principis potentia, exercitibus, & aliis ad bellum necessariis consistũt.

5. Consiliũ legale & eius officiũ. Quinto Consilium Legale, in quo Iurisperiti esse necessario debent. Eius officium est subditorum difficultatibus circa leges aut consuetudines receptas respondere, lites determinare, Iustitiam omni-

omnibus administrare, eaque omnia præscribere, quæ ad legum disciplinã, & Patriæ tranquillitatem spectãt. Ideoque hi Consiliarij etiam iudices agũt. Plura vero eiusmodi esse Consilia solẽt atque in singulis fere prouincijs, cum Rex aut Princeps aliquis plures suo imperio prouincias frænat, vt facilius & expeditius Iustitia subditis administretur.

Atque hæc quidem præcipua Regni alicuius esse Consilia possunt. Et quanquam nonnulla alia quandoque instituta reperiãtur, quę vel annonę pręsunt vel causis criminalibus tantum & pœnis infligendis, vel ad subditorũ mores & vitam censoria quadam auctoritate attendant, tamen cum hæc omnia pręstare ij possint, qui ad alia consilia sunt adscripti, vix opus est tantam esse consiliorum multitudinem.

Illud esse Consilium sextum potest, in quo omnium Quæstorum rationes audiantur, vectigalium redemptiones fiant, & bonorum Regiorum elocationes. Adeoque membrum quoddam sit Quæstorij Consilij; & qui in eo sunt, id agant, vt in Principis Aerariũ pecunias publicas inferant. *6. Consiliũ Rationum, & eius officium.*

II.

Quomodo se habere Principes debeant in Consilijs seu Consultationibus.

ITa se habeant oportet. Cum omnibus dicendi libertatem concesserint, arte quadam & occulta dexteritate Consiliariorum sententias eliciant. Id facere varijs possunt modis: aliud quasi agendo nunc ab hoc, nunc ab illo sententiam exquirendo; vel per alium amicum aliquē eorum opiniones explorando; vel, cum grauiores sunt causæ, sententias in scripto clausisque tabellis exigendo. Suam autem in Consilio sententiam reticere Principes debent, ne Consiliarijs assentiendi necessitas fiat. Imo vtile quandoque est, aliquid rei gerendę simile proponere, non verò rem ipsam patefacere, vt secreta esse possit. Necesse ita procliues eos oportet, vt suorum sententias statim sequantur, sed accuratè Consilia omnia dijudicent, vt quæ optima sunt, intelligant. In omnibus autem honestatem & bonum publicum spectent, & à Consilijs, Aulæ pestes, adulatores repellant.

Dextre sententias Consiliariorum eliceant.

Suam reticeant.

Omnes dijudicent.

Ab

III.

An Principes debeant ex singulis Prouincijs, & hominum ordinibus Consiliarios habere.

QVi pluribus imperant Prouincijs Principes, quantum fieri potest, ex singulis sibi Consiliarium aliquem eligant & adoptent. Et idcirco quidem, ne qui populi ab administratione & publicis apud Regem officijs sese reijci ægre ferant. Inde enim odium sequitur, deinde libertatis studium, mox coniurationes, & Principum externorum euocationes. Id vero vt facere Principes possint, diligenter inquirent, quinam in singulis Prouincijs quacunque excellentia & prudentia sint præditi, quique optimi præstantissimique, eorum nomina scient, & nonnunquam ad se, sed alio prætextu, accersent. Ita fiet vt delectum facere Principes possint, & populus sollicitos de omnium honore Principes animaduertens læto eos amore prosequatur. Neque Consiliarios ex vno tantum, sed ex omnibus Regni ordinibus habere operæpretium est, ne quis contemni se putet, & ne vnus in alterius præiudicium aliquid constituat.

Habeant ex singulis prouincijs aliquot.

Item ex singulis ordinibus.

IV.

An sit consultum Consiliariorum officia vendere.

Nunquam est Consultum vendere officia.

IMmane profecto scelus est aut vendere, aut emere. Et Principes, qui officiorum ac potestatum mercatores patiuntur, damnare eos non possunt. Imo erubescere debent eos punire, qui emunt & vendunt. Quod virtuti debetur hastæ subijci non debet. Nec aliud est hæc officia vendere, quam ambitionem ita nutrire, vt qui plus pecuniæ habet precedat, qui plus virtutis sequatur. Subest lucrū aliquod, sed maius multo damnum. Illud dico, nunquam ea dignitas iuste pecunia potest acquiri, quæ virtuti debetur. Qui ita acquirunt, id agunt, vt pecuniam datam primo recuperēt, tum vt lucrum faciāt. Boni publici cura vel nulla est, vel postrema. Sicut autem vendere Consiliorum officia, Principes non debent, ita venales esse Consiliarios non oportet. Venales illi sunt, qui ab alijs Principibus munera seu, vt vocant, pensiones accipiunt. Nimirum, vt arcana omnia reuelent, & Consiliorum preter omnem expectationem euentum impediant. Ad quos homines, quoniam nihil est ijs lethalius, attendere diligenter Principes debent.

Exterminandi illi, qui Pensiones ab alijs Principibus accipiunt.

Sit

Sit istud postremum monitum. Ament Principes Cōsiliarios suos, sed eos, qui plus Deum quam Principem timent; nā qui solius Principis ducuntur respectu Idololatrę sunt; qui solius Regni, Athei & Machiauellistę; qui suiipsius Epicurei & voluptuarij; qui Pietatis & Iustitiæ, veri sunt Regis & Regni conseruatores. Hęc de Consiliarijs, nunc vero de Legatis.

Amandi illi, qui plus Deum, quā principem timent.

DE LEGATIS.

TITVLVS V.

DE QVALITATIBVS Legatorum.

I.

De Legatis, qua legatio, qua necessitas & utilitas.

Legatus est, qui publico negotio cōficiendo solemniter ab eo mittitur, qui supremam habet in Republica potestatem. Dicitur à legendo, quod publice lectus mittatur; & aliquando Orator, Nūtius, Interpres, (etsi generaliora sint hæc nomina) appellatur. Legatio verò est mandatum publici negotij conficiendi à supremo Reip. Principe

Definitio legati.

Item legationis. Principe alicui datum. Porro non iidem sunt Commissarius, Deputatus, Agens, Legatus. Nam Commissarius est, qui à supremo Principe ad subditos priuati, vt plurimum, negotij causa nec solemni modo mittitur. *Quis Commissarius, Deputatus Agens.* Deputatus qui à subditis ad Principē mittitur. Agens seu auctor, qui à minoris Iurisdictionis ac conditionis Principe, aut aliquo fidelitatis Sacramento adstricto ad maiorem destinatur. *Legatus, vel Ordinarius, vel extraordinarius.* Legatus autē, qui à supremo potenteque Principe ad alium solemniter mittitur. Et hic vel ordinarius est, vel extraordinarius. Ordinarius est, qui apud Principem alium supremum ad tēpus certū, quod pro negotij necessitate vel Principis voluntate protrahitur aut contrahitur, manet. Extraordinarius, qui exiguo tempore ac super certa tantum expeditione hæret. *Necessitas & vtilitas.* Legatorum necessitas est occasio negotiorum, quæ ex interuallo occurrunt, nec expediri, nisi per legatos, maxime cum absentibus possunt. Prolixum enim nec satis tutum esset Regum & Reip. arcana literis, quæ intercipi possunt, mandare. Ipsos vero Principes, per aliena Regna vagari non decet. Vnde etiam vtilitas constat: & *Mittere est summi Principis.* illud quoque manifestum fit, eius esse tantum Legatos mittere, qui supremam

in

in Republica poteſtatem obtinet, adeoque nemini ſubditorum id eſſe conceſſum.

II.

Quæ virtutes in Legato requirantur.

Legatorum legendorum diligentiſſima ſane habenda ratio eſt. In ijs virtutes ſeu dona quædam cum interna, tum externa requiruntur. Inter Interna

I. Prudentia, quæ ab ingenio prꝙſtanti eſt, quod ad res ſubitas non deſit, & celeres habeat motus, vt argute & eleganter proponat, reſpondeat, & ſolerti iudicio agat omnia, ſeu antea cogitata, ſeu non cogitata Sit circumſpectus, lente feſtinans, diligenter cuncta conſiderans, tectus ſimul & diſſimulans, non ſine aſtutia aliqua, ne ab alijs circumueniatur. Notet etiam omnia & exploret artificioſa quadam inquiſitione; quam ad rem vſu aliquo & experientia eſt opus. *Prudentia.*

II. Fidelitas; & hęc vel maxime legatum commendat, cum ei ſe totum Princeps committat, & arcana ſua credat. *Fidelitas.*

III. Fortitudo. Hæc facit, vt legatus pectus gerat aduerſus vim omnem & euentum obfirmatum imperterritumq; ac cum multa non raro ſecus eueniant, quã *Fortitudo.*

fuerunt cogitata. Et vero cùm tanto securitatis publicæ iure sit munitus in reque laudatissima versetur, non est cur intrepidè munus suum non obeat.

Temperantia. IV. Temperantia, quæ Legatum sui officij memorem & sibi præsentem facit. Et vel idcirco cauere debet, ne per intemperantiam excedat, quia dicta eius ac facta omnium iudicio sunt exposita, & nequid etiam agat indecore. Deinde Ebrietas arcanorum est euulgatrix, & impatiens cordis ac linguę vinculorum. Sit igitur continens, abstinens, vini parcus.

Munificentia. V. Munificentia, vt regius quidam splendor appareat, quo nihil multitudinis oculis est gratius. Neque enim placent sordes, nec illa infra dignitatem parsimonia.

Veritas. VI. Veritas & sinceritas, vt nihil, nisi quod exploratum habeat, affirmet, planeque à mendacio abhorreat, deinde vt sine fuco ac fallacijs more maiorum agat.

Morum elegantia. VII. Morum elegantia, vt sit comis & amœni ingenij, hilarique vultu salutationis officia rependat: sit in colloquendo facilis, in compellando suauis, in respondendo benignus. Omni denique ciuilitate prodigus magis, quam parcus

parcus. Semper autem admixta ſit grauitas quędam, & compoſita Maieſtas, quæ cum amore admirationem excitet. Nam qui aſſurgere & ſuſpici vult, debet interdum à populo ſeſe ſubducere, nec nimium ſe vulgare, cum ij plerumq; ſint viles, qui nimium ciuiles. Nec ſit refractarius, ſed eorum, ad quos mittitur, facile ſe moribus accommodet, patiaturque ſuum cuique eſſe pulchrum.

Externa fortunæ bona in legatis ſint Auctoritas & grauitas, ſine quibus legationis ſplendor vileſcit. Dignitas enim legati non à mittentis Maieſtate tantum, ſed ab eius etiam, qui mittitur, præſtantia coruſcat. *Auctoritas & grauitas.*

III.

Quæ ſcientiæ in legato requirantur.

Hiſtoria inprimis, Vetus illa & Noua. Quippe prudentiæ Paleſtra eſt, & quoddam experientię breuiarium, bellicæque & Togatæ diſciplinæ directrix. In ea Legatus plurimas Legationes videbit, & antequam vllam attingat quaſi obibit & quodammodo experietur. Eloquentia deinde, ſine qua ſuſtinere Legati Oratoriſque nomen, aut omnino munere ſuo defungi non poteſt. Vbi hęc non eſt, reliquus ingenij cultus velut in tenebris iacet. Per eam *Hiſtoria.* *Eloquentia.*

verò Legationis suæ munus disertè obit; eorum ad quos mittitur, artificioso sermone sensus & volūtates flectit. Tū Peritia Linguarum potissimum cum apud exteros obeundæ sunt Legationes. Eius enim Gentis calere linguam debet, ad quam mittitur. Periculosum est Interpretem adhibere, nè arcana omnibus reuelentur. Nec Interpretis semper est copia, nec tam grata sunt, nec tam efficacia, quæ alienæ mentis & linguæ Interpres profert. Periculum etiam est, ne vicariâ ista opera imponatur. Accedit, quod ista vicissim loquendi facultate animus magis se promat. Adsit etiam Politica quedam disciplina, & experientia; imo reliquæ quoque Artes & Scientiæ pulcherrimæ, quas à Legato non excludimus, has cum requirimus.

Peritia linguarum.

Nec interprete utendum.

Politica & alia.

IV.

An Legatus Indigena esse debeat, & an Nobilis.

Ordinarie sit Indigena, cuius intra Reip. termino spes omnes claudātur. Sic minus erit Indigenis suspectus, nec fidem mercedi obnoxiam habere videbitur; nec verendum erit, ne maioribus promissis donisque peruertatur.

Sit ordinarie Indigena.

tur. Qui Indigenæ sunt magna pietate & affectu eius Patriæ, in qua nati & educati sunt, negotium administrant. Mitti tamen aliquando peregrini possunt, ad eos nimirum Principes, in quorum prouincijs ipsi nati. Gratiores illis & popularibus erunt, agendique & fandi tempora, omniumque mores melius cognoscent. *Aliquando peregrinus.*

Valde autem expedit Illustri prosapia natum esse legatum, cuius dignitas, nisi generis splendorem inueniat, sæpe vilescit, & inuidiam apud Nobiles gignit, qui se postponi non ferunt. Ipsi etiam Principes externi, cum Legatum nouum hominem vident, negligi se putant, nec nisi vilem existimant eum, qui vilem mittit. Adsint vero cum Nobilitate ceteræ, quæ Legatum commendãt, qualitates. Sola enim satis non est Nobilitas. Si qui virtute & eruditione suâ dignitatem in Rep. sint nacti, proindeq; vere Nobiles, mitti etiam poterunt. Nulla esse vilitas hic potest, vbi tam præclara virtutis & Doctrinæ Nobilitas est.

V.

Cuius statura, forma, ætatis Legatus esse debeat.

Statura iusta.

STatura Legati sit iusta, vt nec breuioris staturæ homuncio appareat, nec Cyclopicæ proceritatis; ille ludibrio est, hic gratiam non habet. Cum mittentis Maiestas per Legatum repræsentetur, nihil in eo esse debet, quod risus ansam præbeat. Decora corporis species cum generis dignitati & præstantiæ respondet, mirum quantum apud exteros Legatum commendat. Ne sit tamen muliebris illa & fucata venustas, sed virilis, quæ indignitate legitimaque partium omnium conformatione consistit. Ab hoc munere Legationis remoueantur insigniter signati, gibbosi, distorti, balbi, claudi, & id genus. Quod attinet ad ætatem præferendi Senes Iuuenibus, quod in illis prudentia maior, experientia, morum tranquillitas, grauitas, auctoritas. Ipsa veneranda canities legationis munus quam plurimum illustrat. Nolo tamen iam decrepitos & ætate ipsa deficientes, in quibus nullus amplius ingenij aut prudentiæ vigor. Et quoniã non tam in annis, quam in animis ponẽda Sapientia est, hæc cum in Iuuenibus cum

Forma sit viriliter venusta.

Aetas prouectior.

Nisi adsit citius sapientia.

cum morum grauitate & iudicij maturitate reperitur, etiam ad hoc Legationis munus possunt admoueri.

VI.

Alia in Legato requisita.

Expedit inprimis vt in fidem obsequiumque sui Principis iuret Legatus. Sic fiet, vt gemino stimulo ad probitatem exciteiur, & apud amicos promptiorem habeat excusationem, si quid extorquere non iustè satis contendant. Principi etiam grauius in eum animaduertendi, si forte delinquat, occasio erit. Deinde tenax esse patriæ Religionis debet, & receptos publice apud gentem suam ritus retinere. Qui in Religione vacillat, firma probitatis opinione caret. Ciuilis quoque reuerentiæ ceremonias secundum patrios mores seruabit, non externas per abiectam quādam adulationem affectabit. Pręterea vestem Patriam retinebit. Hoc tamen cauebit, ne quæ molesta sunt vel odiosa, publicè exponat. Vbique magna prudentia est opus, sed in legatione potissimū. Nihil enim periculosius suscipitur, nihil difficilius peragitur, quā legatio.

Vt iureiurādo astringatur.

Vt sit tenax patriæ Religionis.

Item caremonarum & vestis.

TITV-

TITVLVS VI.

DE APPARATV ET Mandatis Legatorum.

I.

Quot mittendi sint Legati, & quomodo.

LEgationis apparatus non pro negotij necessitate tantum, sed etiam pro splendore esse debet. Ille tum numerum, tum ornatum conuenientem requirit. Numerus aut Legatorum, aut Comitum consideratur. Legatus, vt plurimum, vnus tantum: aut certè plures si adhibeantur, vnus sit Legationis Princeps, cæteri honoris sint causa, vel Consultores. Cum plures pari Potestate mittuntur, pluribus se molestijs ac sumptibus Principes inuoluunt, nec raro commissa pluribus negotia negliguntur, aut de ordine inter eas altercatio exoriatur. Equidem numerosę illę Legationes plus splendoris & magnificentiæ habent, nō plus tamen vtilitatis. Quod attinet ad Comites & asseclas Legati, ij plane cum ad Consilium & congressum, tum ad splendorem necessarij

Mittendus vnus Legatus.

Comitum numerus sit pro dignitate.

sarij sunt. denique etiam, vt vbi Legatus sine dignitatis suggillatione non potest, ibi ipsi tacitâ mente cuncta explorent. Horum numerus sit pro dignitate mittentis, & eius, ad quem mittitur. Honori sit, sed non oneri. Legationis splendor non tam in Comitum & ornamentorum pompa est, quam in prudentia Legati. Illa tamen non negligenda.

II.

An ducere Legatus uxorem secum debeat.

NOn expedit. Vxorius ille comitatus impedimento est, & fœmina inconstans, garrula, curiosa, quæ legationis arcana explorate vulgareque possit. Deinde cum vxore nec tutus est Legatus, nec iuris sui, cum venditæ libertatis pignus indiuiduũ secum trahat. Si elegans sit, venire Legatus in periculum apud externos propter eam potest, & ipsa in adulterij occasionem. Sed & ipsa viro adhęrens Legati auctoritatem grauitatemque multum imminuit, quod vxorius, & muliebri obsequio trahi videatur. Nec fœminã pudor naturalis peregrini inter viros patitur. Quare cum longioris Legationes tẽporis sunt, *Non videtur expedire.*

cæli-

cęlibem esse Legatum, quam maritum præstat, ne domesticæ consuetudinis desiderium domo cum absentem non patiatur. Qui ordinarij sunt legati & ad annos plures, si mariti sint, vxores habere secum possunt.

III.
Quâ solemnitate, & Quibus mandatis mitti Legati debeant.

Solemnitas est in Mandati & litterarum susceptione.

CVm Legatio publica quędam sit missio, solemniter institui ac peragi debet. Solemnitas Legationis in mandati litterarumque susceptione consistit. Aliæ, quę olim adhibebantur ceremonię, hodie exoleuere. Sine mandato mitti Legatus omnino non potest; nam sine eo ægrè, aut non admittitur, aut re infectâ remittitur. Quippe Legationis fidem facit mandatum, & ingens Legatorum in eo periculum vertitur, si quicquam sine mandato agant & proloquantur, cum in fraudis suspicionem ilico veniant Itaq; opus est mandato & litteris mandati testibus. Sine his, etsiè prima Nobilitate sint viri, probi, integri, (ita mores habent) recipi omnino non solent. Mandatum vel definitum est, vel absolutum & liberum· Definitum

Mandatū duplex.
Definitum.

tum est, quo certi alicuius negotij conficiendi potestas datur, & ratio modusque præscribitur. Hoc ne latum vnguẽ excedere oportet, non quidem superstitiosè syllabarum contextum sequẽdo, sed ad mentem mittentis, & mandati sensum attendendo, etsi hæc inserta sit clausula, *cætera Prudentiæ & fidei aut committimus* Nẽque enim hæc liberum facit mandatum, sed hoc tantum permittit, vt cum rei agendæ modi præscribi omnes ac singuli non possunt, faciliorem viam, si se offerat, Legati sequantur, vt præscriptorum metam assequantur. Consultum hic videtur, vt si tempus ferat, Legati Consilium ac consensum à domino suo per litteras petant, ne iniussu principis egisse quicquam videantur, & omnem temeritatis suspicionem euitent. Absolutum mandatum est, quo negotij conficiendi potestas absoluta legatorum prudentiæ fideique committitur. Id fieri in ijs rebus solet, quarum moderatio haberi certa non potest, vt proinde liberum esse Legatis debeat, id agere, quod tempus permittit, & locorum personarumque circumstantię concedunt. Hic vtilitas mittentis principis suprema lex est. Quare attendere ad eius ingenium Legati debẽt, *Absolutũ.*

vt

vt quid velit, intelligant, Nonnunquam dare Principes mandata solent nullo manus suę signo confirmata, vt si fortassis amittantur, vel ab hostibus intercipiantur, possunt negari.

Literæ duplices, Mādati & Instructionis.

Litteræ vel Mandati sunt vel instructionis. Litteræ mandati iussum mittētis, & negotij conficiendi potestatē cōtinent. In ijs duplex obligatio; vna, qua Legatus, vt perficiat; altera, qua Princeps, vt ratum habeat quod suo gestum est nomine obligatur. Litterę instructionis (olim commonitorium) modum, ordinem, ac rationem omnem exequendi mandati docent. Nec aliud sunt, quā quædam mandati explicatio, quę Principis voluntatem vel extendit, vel restringit. Dantur & alię nonnunquam litteræ, quę personæ ac fidei eius commendationem habent; vt Legato fides adhibeatur. Vulgo litterę credentiæ.

IV.

An certo semper sit opus mandato; & quid si aliquando sit ambiguum.

Legationes aliquando cum præ-

Legationes institui nonnunquam nullo certo mandato solent, sed aliquo dumtaxat prætextu, puta ad con-

congratulandum, interim negotium aliud vel impeditur, vel promouetur. Adeoque aliud tentatur, aliud tractatur; proponuntur aliqua non promittũtur. Tunc itaque certum nullum est mandatum. *textu tantum.*

Industria Principum obscurioribus aliquando verbis mandatum inuoluit, vt nimirum si intercipiatur intelligi non possit, & vt Legatio sit securior. Tunc autem Legati est accurato cum Principe colloquio sensum ac mentem eius intelligere, remque plane dilucidã instructionis suę litteris inserere. Ita fiet, vt securior Legati sit fides, nec Princeps, quo velit trahere rem omnem interpretando, & eam ex euentu tantum probare vel improbare, possit. Ambigua eiusmodi mandata tunc plerumque conficiuntur, cum maioris momenti pacta ineuntur, vt iure rescindi aliquid, si forsan opus sit, videatur, aut in Legatum culpa possit transferri. Caueant Magnates, multorum enim aliquando fama his mandatis periclitatur, & non raro fortuna deprimitur. *Ambigui mandati quærendus à Principe sensus.*

Quid

V.

Quid accepto mandato facere Legati debeant.

Iter statim aggredi.

ACcingere confestim itineri se debent. Moram ex mora trahere, nec prefinito abire die periculosum est, cum rerum omnium primum sit tempori venisse. Porro ingredi per tutiora loca viam debent, ne Legatio ab hominibus ijs, quibus nulla Religio est iura gentium violare, vim aliquam patiatur. Circuitionibus aliquando tutis vti potius expedit, quam periculosiora viarũ compendia sectari. Nec deflectere, nec apud amicos, vel alibi voluptatis causa diu morari fas est. Qui enim sic vagatur potius, quam proficiscitur, priuilegia & immunitates legatorum amittit. Per insolitas etiam & clandestinas vias iter capere omnino non licet, cum periculum est nullum.

Et per loca tutiora, sine aliqua mora.

Quid si excusare se à Legatione quis velit? vir bonus certe non debet. Natus non sibi tantum, sed patriæ est, pro qua molestias vllas aut periculum reformidare fugereque non decet. Vnde etiam, qui idoneus, cogi omnino potest. Si occultus sit morbus, si extrema Senectus, si rei domesticæ difficultas magna, si iustę aliæ

Qui idoneus est, excusare se non debet.

stæ aliæ excusationes, audiendæ sunt & admittendæ. Sicut autem qui idonei sunt, cogi possunt, ita qui ambitiose affectant, repelli debent. Vix suspicione carere potest, qui ambitionem ostendit.

VI.

Quæ Legatorum sit ubique securitas.

IVre gentium sancitum est, vt inuiolabiles sint Legati, etiam hostium ipsorum præsidio, atque adeo vt ne hostes quidem censeantur, qui hostium sunt Legati. Illi enim virorum bonorum officio funguntur, & suæ Patriæ negotia procurant. Vnde qui eorum fiduciæ tabulas violat, Maiestatis læsæ, fideique & publicæ auctoritatis prostitutæ fit reus. Cum Legatis ratione contendendum est, non vi aut armis, quod iniurias vlcisci ipsi non possint. Eodem etiam gentium iure definitum est, vt qui Legatum violat, tanquam piacularis victima dedatur. Testata hæc nationum omnium sunt exemplis. *Inuiolabiles vbique legati.*

Quid si ius gentium Legatus ipse violet? Remitti tunc ad Principem suum debet. Alias tribunal eius, in cuius ditione deliquit, subire cogitur, tam diu enim *Quæstiuncula.*

violandi Legati non sunt, quamdiu ius ipsi Legationis,& honestatem non violant.

Quid si Princeps aliquis eius Principis Legatum violet, apud quem suum habet Legatum? Par pari referendum, & pœnam talionis esse seruandam non paucis placet. At vero quid opus est patrare, quod in alio culpatur? Non bene sane fit, quod ad sceleris imitationem fit. Alius vlciscendi quęrendus est modus,& iustum est, quod ea causa fit bellum.

TITVLVS VII.
DE EXCEPTIONE, admissione,& dimissione Legatorum.

I.
Quomodo excipiendi sint Legati.

Legati honorificè sunt excipiendi.

Recepto apud gentes omnes more honorifice excipiendi sunt Legati. Modus sit pro negotij conditione, proque mittentis,& eius, ad quem mittuntur, qualitate. Exceptionis honor in eo consistit, vt venienti Legato alicui obuiam procedatur, Aedes subministrentur, lautia offerantur, sumptuosa conuiuia; & ludi quandoque publici

blici instituantur. Diuersitas tamen Legatorum diuersum facit hunc honorem. Si adsit ab hostibus Legatus, publicè admitti audiriue non debet, sed seorsim, vt eius mandata non à multitudinis imperitæ arbitrio, sed ab vnius aut paucorum prudentia pendeant. Curandum vero, vt formidolosum belli apparatum, & militaris disciplinæ vigorem cernat. Si amicorum & Sociorum Regni sit Legatus, obuia gratulatione & obseruantiæ testificatione excipiatur, nullaque, quę exigere humanitas posset, officia prætermittantur. Ei etiam honoris ac consortij gratia vir aliquis prudens adiungatur, sed qui simulandi dissimulandique sit peritus, vt cum se in eius amicitiam insinuauerit, sagaciter eius animi consilia & arcana possit explorare. Alij quoque ex aula viri Primores & Patricij illum inuisent, itaque agent, vt omni virtutis genere cum eo certent ac præstent.

Aliter tamen hostiū Locus.

Aliter Sociorum.

II.

Quomodo admittendi ad Principem sint Legati.

PRiusquam ad Principem admittantur Legati, composita omnia & ornata esse in palatio debēt, atq; ita, vt

non tantum Principis maiestas appareat, verum etiam prudentia in Palatinorum numero & ornatu, inque Regiæ domus splendore. Hæc vbi parata sunt, admitti statim Legati debent cum omni beneuolentia & humanitate. Ita vt nec diu detineantur, nec varia cunctatione procrastinationeque quasi deludantur. Vbi adsunt, audire ipsos & eorum mandata mox oportet; nec per alium (ne contemptus vllus appareat) sed per Principē.

Admittendi cito & cū omni humanitate.

Arrogantiæ aut stoliditatis suspicione Princeps non caret, audire ipse qui non vult. Expedit sane suis hic potius, quam alienis vti auribus & fidere. Et vero etiā infra Legationis illustris dignitatem est, cum alio, quam cum ipso, ad quem itum est, Principe communicare. Præterquam quod non raro Legatorum mandatis adijciatur, ne alteri, quam ipsi Principi illa exponant. Imo maiestatis quidam est splendor audiendis Legationibus vacare, cum aliena teneri potestate videatur, qui per alios excipit & audit Legatos. Cautè tamen hic agendum & audiendum, nam suspecti nonnunquam sunt Legati.

Audiendi etiam per ipsum Principem.

An remittere Princeps Legatum ad se missum ac non audire possit? Quemadmodum sine causa Legationem prohibere

Quæstiuncula.

hibere contra ius gentium est, ita sine causa Legatum non audire. Quod si tamen causa subsit, remittere ac non audire potest; sed illa ostendi declararique debet: si tacita sit, nulla est.

III.

Quomodo exponere Legati mandata debent.

Legati cum mandata sua proponent & exponent; summâ id inprimis dignitate libertateque facient, ita tamen, vt omne conuitium absit & calumnia, nec atrocitas, nec superbia, nec immodestia verborum appareat. Libertas enim dicendi licentia quæuis esse non debet. Deinde maxima fide agent, nec aliter, quam si ipse præsens esset, qui mittit, Princeps, eorumque ore loqueretur, & animo deliberaret: quam ob causam, ne quid contra eius mentem proferat, studiose cauebunt. Tum sui etiam in ea maiestatis repræsentatione non erunt immemores, ne contemptui habere illum videantur, quem habent præsentem. *Summa libertate, & fide.*

I. Qua lingua exponendum sit mandatum? Mittentis sane lingua. Vnde Legatus solemniter verba facturus gentile idioma suum proferet, & Principum suũ *Quæstiuncula.*

populumque spectans linguam adferet, non inueniet. Postquam tamen exposito iam mandato seorsim res agetur, peregrinæ linguę ministerio vti licebit, vt accurratius & certius singula Legationis momenta intelligantur ac percipiantur.

II. Quis esse debeat Legati dicentis habitus ac gestus? Reuerenter & cum salutatione accedere debet, etsi etiam hostium Legatus hostem accedat. Quippe hoc iuris gentium est, nec ea humanitate mittentis maiestas minuitur, aut subiectio aliqua significatur, sed augetur sane & amplificatur. Salutationis autem ceremonias pro patriæ suæ quisque more faciet, nec abiectâ adulatione ad externorum mores sese demittet.

III. An stare, an verò sedere dicendo Legatus debeat? Stare honorificentius est quam sedere, non omnibus tamen promiscue Legatis ius hoc sedendi permissum, nisi à maioribus missi fuerint, vel paribus. Videndum quid consuetudine sit receptum, & Legationis dignitas omni modo tuenda est. Prudens Legatus, quid hac in re iuris sit ac dignitatis videbit, ac tum etiam cum de loco & ordine cum aliorum Principũ Legatis contentio est, ne risum potius

sua

sua ambitione reportet, quam gloriam.

IV. Qualis esse debeat Legati dicentis Oratio? Quæ Eloquentiam redoleat, sitque venusta cum neruosa breuitate, non fucata, non affectata. Præmeditata adferat oportet, non vero verborum quadam volubilitate fretus in medium prosiliat. Grata omnibus neruosa illa breuitas, neque à Legato Asiatica illa vbertas orationis cum longioribus periodorum anfractibus expectatur. Sæpe ornatissima ea oratio est, quæ minimam ornatus ostendit.

VI.

An respondendum sit Legatis.

IVre Legationis responsum Legatis debetur. Quippe non audire satius esse, quam auditos sine responso dimittere. Quare quemadmodum cogi legati possunt, vt mandata exponant, ita iure ipsi responsum possunt postulare, vrgereque, etsi non ad certum diem. Esse vero responsum, tum pro rei necessitate, tum pro Principis respondentis dignitate debet, vt quædam maiestas, non sine gratia tamen, appareat. Quod si dubium sit responsum, Legati scripto illud cōprehendi curabunt. Idem facient si ingratum sit, ne referre domū infausta *Iure dari responsum legatis debet.*

 videan-

Nisi inuerecunde egerit. videantur. Aliquando si inuerecunde Legatus egerit, aut dixerit quippiam in mandati expositione, sine responso ac re infecta remitti in patriam potest. Id in arbitrio Principis audientis est.

V.

Quomodo dimittendi sint Legati.

Dimittendi enim omni humanitate. POsteaquam perfuncti sunt munere suo Legati, vt antea summa cum humanitate admissi sunt, ita debent dimitti. Nec ipsi moras trahent; quam citissime enim, quæ gesta sunt, referre ad Principem oportet. Et aliquando cum nota, aut damno tarditas est. *Et cito ipsis abeundum.* Sit licet viarum asperitas, properandum tamen nec aut voluptas quærenda, aut priuatū agendum negotium.

Quæstiuncula. An accipere Legati munera possint ab ijs, ad quos sunt missi? Non idem Gentibus omnibus placet. Apud nonnullas munera in Legatione contrectasse capitale est, quod ea res periculi ac suspicionis sit plena, cum facere munera soleant, vt charior quandoque pecunia sit, quam fides. Aliæ tamen venientibus Legatis lautia offerunt, & hospitalia comiter multa præstant, Suos sine mu-

neribus

neribus redire non æquo animo ferunt. Profecto cum recusari debeant, quæ ad corrumpendum munera offeruntur, tũ accipi ea possunt, quæ honoris ac beneuolentiæ causa dantur; potissimum vero cum honorifica Legatio est, vel ad matrimonium procurandum, aut id genus aliud negotium. *Honoris causa accipi munera possunt.*

VI.
De Renunciatione Legationis & Præmijs.

Renunciatio Legationis est solemnis eorum commemoratio, quæ in Legatione acciderunt, coram eo facta, qui misit. Itaque vbi redijt Legatus confestim coram Principe solemniter ea renunciare debet, primo quæ ad mãdati expositionem & responsionem spectant: deinde quæ ad exceptionem honorificam, munerum donationem, ingenium, mores, dictaque Principis alterius. Accurate omnia & sincere nihil diminuendo, nihil augendo, ita vt de omnibus iudicandi standi vndique facultas integra penes ipsum sit Principem. Si fieri potest, verba ipsa in responsione data, vt ex ijs respondentis mens intelligatur, debent referri; imo vultus ipse *Reuersus Legatus renunciare omnia debet.*

oculi, gestus; aliorum etiam communes sententię & rumores. De omnibus summâ cum modestia suum ipse Legatus iudicium interponet.

Legatis refundendi sumptus, & honores dandi.

Facta renunciatione refundere legato sumptus omnes oportet, ne damnosum illi fuerit Legationis munus. Deinde decernendi honores, præmia, prærogatiuæ, sed ita, vt eius spes alatur, & maiora alias possit expectare; alij interim ad eiusmodi arduum munus excitētur, & ad obsequia præmiorum spe prompti fiant. Si ratio impendiorum quandoque exposcatur, id fiat sine calculi quæstorij seueritate. Multa enim apud suspectos potissimum & inuisos Principes largiri delatoribus & exploratoribus Legati debent, multa latenter facere, quæ vt eorum fidei & arbitrio sunt relinquenda, ita non accurate ad examen reuocāda. Diximus de Legatis.

TITVLVS VIII.

DE MAGISTRATIBVS in genere.

I.

Quid Magistratus, quotuplex, quæ necessitas.

Vnde dictus Magistratus.

Magistratus nomen à Magistro deductum est, quod rerum officiorum-

ciorumque magistri sint quidam, ac magis seu amplius præstare debeant, qui Magistratum gerunt, quam qui priuati viuunt. Capi vero vel pro ipsa potestate, quæ post summum Reip. Principem penes aliquos est, potest; vel pro persona, quæ in eiusmodi est potestate constituta. Nos hic de personis agemus, ijsq; ciuilibus, cum de Magistratibus Ecclesiasticis dicere propositum non sit. *Quomodo accipiatur.*

Est autem Magistratus persona publica, quę à summo Reipublicæ Principe potestatem habens cõmissam sibi Reip. partem administrat. Quippe veteribus magistrare idem quod gubernare imperareque fuit. Et est Magistratus omnis supremæ in Republica potestatis vicarius, omne suum ab illa Imperium habens, cui proinde fidei & obedientiæ iuramento obstringitur. *Quid sit.*

Variè diuidi Magistratus solet. Atq; vt de summo Magistratu, quem Principes & Reges obtinent (de quo primo libro) nihil hic dicamus, alius maior est, alius minor. Maior est, qui nulli præterquam supremo Principi subest. Minor, qui superioris Magistratus Imperio tenetur, & alijs infra se Magistratibus vel priuatis imperat. Deinde vel Togatus est, vel Armatus. Togatus, qui domi *Quotuplex.*

& in pace togatis ciuibus imperat. Armatus, qui militibus armatis in bello. Item alius ordinarius est, alius extraordinarius. Ordinarius est, cuius Imperium certa Principis lege ac voluntate definitum est. Extraordinarius, qui necessitate postulante tantum constituitur, & eadem cessante desinit.

Duplex ordo Magistratuum: vel gubernandis hominibus, vel rebus acquirendis.

Porro Magistratus hi omnes, qui subordinati sunt, cum imperandi iure patendi necessitatem habent; parere supremo Principi debent, & alijs superioribus, si quos habent, Magistratibus; imperare vero subiectis. Eorum constitui duplex ordo potest, ita vt aliqui in hominum gubernatione, alij in opum publicarum administratione versentur. Primi generis sunt Principum Consiliarij ac senatores prouinciarum & vrbium Praefecti, Iudices, & oppidorum Magistratus, alijque id genus, quorum officium est Principis subditos concessa sibi potestate ad Reip. finem dirigere, vt honeste secundum virtutem viuant, ac felices euadant. Secundi generis sunt qui rebus acquirendis, augendis, ac conseruandis occupantur. Tales sunt Principum & Rerūpublicarum quaestores, qui vectigalia & reditus exercent. Alij sunt, qui his omnibus quodammodo subseruiunt, mino-

res Magiſtratus, & Magiſtratuum miniſtri, quos publica auctoritas tuetur. Suo loco de ſingulis nunc in genere de omnibus. Omnium hæc neceſſitas eſt, quod cùm imperantium parentiumque ordinibus Reſpublica conſtet, nec hominum ſtare ſocietas poſſit, niſi aliquorum ductum ſequatur, & vicariam operam præſtare aliqui, Principibus debeant, omnino neceſſarij ſunt in quacunque Reip. forma Magiſtratus. *Neceſſitas.*

II.

Quæ potiſſimum in Magiſtratibus requirantur.

VT non omnia dicamus, aut paucis omnia, in Magiſtratibus hoc eſt in ijs qui cum Imperio Reip. partem aliquam obtinent, tria potiſſimum requiruntur. Inprimis vitæ probitas, & ſinceri animi iuſtitia. Quippe nihil periculoſius improbitate eſt, quæ imperio ſit armata; nihilq; ſtultius, quam alicui Reip. officio hominem improbum præficere, cùm ea ſit improborum conditio, vt quo plus valent, plus noceant. Sane non gubernant, qui mali ſunt, ſed decipiunt & ſæuiunt. Gubernantium vitijs tota Reſpublica inficitur: nam in eam ipſi *Inprimis vita Probitas.*

sua vitia infundunt, & plus exemplo, quam peccato nocent. Valeat hic vetus illa lex. *Hic ordo vitijs careto, cæteris specimen esto.*

Deinde Amor Patriæ. Secundo studium & amor erga Patriam. Bene enim administrare Remp. non possunt, qui erga illam male sunt affecti, & eius quidam viuũt inimici. Quippe tales ad Reip. statum euertendum sua potentia & auctoritate non raro abutuntur. Operę pretium fortassis erit, eos potissimum ad Reip. officia admittere, qui liberos habent, quod his veluti pignoribus maiori beneuolentia, fide, & amore in Patriam obstringantur.

Tum rerũ vsus & scientia. Tertio quidam rerum vsus & scientia. Vt nimirum sua officia recte intelligant cum plane deceat, vt peritissimo Magistratus committatur. Et expedit, vt priusquam ad Magistratum quisquã assumatur, totum Ius & rationem officij sui cognoscat. Sæpe Magistratuum & officiorum Reipublicæ sunt Candidati, qui quod petunt, non intelligunt. Discere tum regendi artem volunt, cum regere debent atque ita fit, vt eorum erroribus Reip. implicetur, & perdant, qui conseruare deberent.

Quæstiuncula. Quid si hæc tria in singulis atque iisdem non reperiantur? Tunc certe videre opor-

re oportet, quæ qualitas plus ponderis ac momenti in magistratu administrãdo obtinere possit. Aliquando peritia omnino necessaria est, nonnunquam sola vitæ probitas sufficit. Sit Quęsturæ candidatus rationum & Arithmeticæ peritus, sed improbus; malo eum, in quo probitas sit & pecuniarum contemptus.

III.

An in Magistratibus habenda sit Ratio eruditionis.

VEre felicitatis fons est doctrina, cuius fama nunquam marcessit; contra vero multarum miseriarum ac calamitatum in Rebusp. causa est inscitia. Ideo valde expedit, vt quibus Reip pars aliqua committitur, ij doctrina sint exculti. Hæc enim vtilia ad officium debitè peragendum consilia suggerit, & hominis animum ita cõstituit, vt ordinare cuncta prudenter possit. Maiorem etiam addit illa auctoritatẽ, & venerationẽ apud subditos cõciliat. Et quanquã virtus quædam nõ raro insit à natura, & impetus quasi sumat, perfici tamẽ doctrina debet, ac tũ multo pręstantior est, & plane singularis. Quoniã tamen multa sunt Reip officia, quę eximiam aliquam doctrinam nõ requirũt,

Expedit Magistratus viros esse doctos.

Pro aliquibus tamen

poterunt

officijs suffi-cit naturale iudicium.

poterunt ij etiam ad illa promoueri, in quibus cum cætera sint, tum naturalis quidam animi vigor, qui esse pro doctrina potest, & firmum aliquod bonæ naturæ iudicium. Imo in illis sui officij peritia cum vitę probitate sufficiet. Quippe non raro in minoribus illis officijs diligentiores sunt imperiti homines, quam multis scientijs ornati, & magna fide, quod in vsu est, sequuntur.

IV.

Vtrum venales esse debeant in Rep. Magistratus.

Vendi Magistratus nullo modo debent.

VErissime dictum, nundinari Magistratus omnis malitiæ initium esse & finem. Nam vbi venalia sunt Reip. officia, ibi diuitiæ in maiori sunt honore, quam virtus, & auaritia tota Respublica mancipatur. Imo hoc vnum est malę constitutæ Reipublicæ argumentum, si pecunia Magistratus parentur. Tollatur sane virtutis & eruditionis studium, si ijs tantum ad honores aditus pateat, qui sunt opulentiores. Quanquam nec facile eum subditi reuerebuntur, quem propter pecuniam, non propter virtutē placuisse Principibus non ignorant. Adeo officiorum cō-

temptum

temptum hæc res facit, & in singulorum animis Patriæ amorem extinguit, cum non quantum quis amet Patriam quæratur, sed quantum offerat. Igitur ne fœda illa pecuniæ cupiditas virtutes maximas defœdet, sed Reip. honoribus virtus ornetur. Quia vero fieri solet, vt quanquam virtuti pateant honores, & meritis officia; plurimi tamen largitionibus & nundinationibus quibusdam ad Remp. accedant, dum Principum ministros promissis ac pecunijs corrumpunt, & maximis muneribus commendationes emunt, operæ pretium est, vt commendationibus huiusmodi nihil Principes deferant, ac personarum candidatarum qualitates meritaque tantū examinent. Ita fiet, vt nihil daturi sint, qui commendationem non expectabūt. Hodie sibi Reip. officia promittunt, qui amicorum numero præualent. Virtus iacet, & pene odiosa est.

Prohibenda munera, & non audienda commēdationes.

V.

Cuius ordinis homines ad Magistratus sint euehendi.

DVo sunt hominum ordines in Republica; alij enim Nobiles sunt, alij plebei; item alij Diuites, alij pauperes

peres

peres. plebeis vt Magistratus aliqui tribuantur publica tranquillitas requirit; quia tamen in hoc ordine plerumque cum improbitate imperitia est, magno periculo res non caret. Vt igitur ordinum inter se concordia seruetur, ad maiores in Repub. magistratus euehantur, qui patritij sunt, & Nobiles; ad minores, qui plebei. Fieri enim non potest, vt erga Reip. statum bene plebs afficiatur, quæ omnium honorum sit expers. Odium illa facile concipit, & publicam turbat tranquillitatem, cum nihil accipit. Id tamen videndum vt ij, quibus officia Reipublicę demandantur, ad obeunda negotia satis habeant otij, non frequentibus negotiationibus & mercaturis impediantur, non opificij sordidi exercitio deformentur. Vtile etiam admodum esset si de publico honorario penderentur eiusmodi, quæ ad tuendam Magistratuum dignitatem sufficerent atque idcirco ne quęstum facerent, & lucrum ex officio quærerent.

Ad maioris Magistratus eui hendi Nobiles, ad minores plebei.

Porro cum in Magistratuū electione non tam facultates, quam virtus; non tam adiumenta fortunę, quam animi ornamenta sint spectanda, non omnino ab officijs Reipublicæ pauperes sunt excludendi. Neque enim turpis est paupertas,

Pauperes non omnino excludendi.

pertas, sed magni animi plerumque testimonium prębet cum ceteræ adsunt virtutes. Est ipsa industriæ mater, cum interim opulentia negligentiam pariat, & insolentiam, & aliorum contemptũ. Quare id seruandum videtur, vt cum Reip. officia conferri debent non tam patrimoniũ, quã existimatio, & anteacta vita consideretur; iijq; etiam diuites cẽseantur, qui iustitia, pietate, prudentia & alijs animi bonis abundant. Sed & illud hic etiam videndum, ne splendor amplissimi ordinis rei familiaris angustijs obscuretur. Nam diuitię obsidis & pignoris apud Remp. sunt loco, maiorisque in Patriam fidei & amoris fundamentum. Diuites et iam, cum in luce publica viuant, rerum quadam experientia sunt instructi, & aliquam potentiam habent, & magnificentius se gerunt. Igitur hi, vt plurimum, pauperibus præferendi, etsi illi non omnino remouendi. *Diuites sæpius præferendi.*

VI.

An expediat Magistratus esse perpetuos.

QVoniam hic de Monarchia potissimum agimus, in ea perpetui esse

Magi-

In Monarchia perpetui esse debent Magistratus.

Magistratus debent, saltem maiores. Quippe longo demum vsu administrādi peritia comparatur; vnde si annua essent, aut non longi temporis officia citius sua potestate Magistratus defungerentur, quam probe suorum officiorum rationes intelligerent. Cum ad tēpus Reipublicæ officia mandantur, Magistratuum auctoritas euilescit; vix enim cum auctoritate imperare is audet, qui breui se priuandum nō ignorat. Cū vero detractā Magistratibus cū dignitate auctoritas est, nemo obtēperat, nemo reueretur. Vbi perpetua potestas est, ibi & obsequium cum promptitudine est, & imperium cum dignitate. Noui Magistratus noua fere faciunt omnia, & vt facere aliquid videantur, quę à maioribus instituta cum laude & vtilitate fuerunt, non raro immutant. Quasi plus esset aliquid innouare, quam, quod bene institutum est, retinere ac conseruare. Perniciosa est autem fere omnis in Republica mutatio Nec verendum ne perpetui Magistratus insolescant, aut imperio suo abutantur, cum supremā imperantis auctoritas continere eos in officio possit, ac tantum potentię dare, vt nec dignitas eorum minuatur, nec noui aliquid moliendi facultas adsit.

Con-

Consultum erit nonnunquam rationes officij ab illis perpetuis Magistratibus reposcere, vt cautius se gerant, & Principis auctoritatē reuereantur. Vix peccare audet, qui rationem sibi reddendam non ignorat.

VII.

An vni plures eodem tempore Magistratus possint mandari.

EX vtilitate Reipublicæ certè mandari non possunt. Rectius enim ac melius negotia plures, quàm vnus, conficiunt; & singuli munus suum diligentius obeūt, si vni intendant, quam si in plures partes eorum industria ac cura distrahatur. Et aliquando eiusmodi officia sunt, vt alterum alteri sit impedimento. Nec facile credendum est, duabus rebus necessarijs vnum sufficere. Accedit, quod dum vni plura officia ac honores conferuntur, alijs ad eos aditus præcluditur. Vnde fit, vt vel eorum industria & virtus langueat, vel alio ipsi se conferant, & quę consequi officia in Patria non possunt, apud exteros adipisci conentur. Non facile ferendi sunt illi, qui ambitione quadam facere omnia volunt, & dum non possunt, vicarios

Plura officia vni ne dentur.

multos

multos, Rerumpublicarum certe pestes introducunt. De magnis hęc Magistratibus & officijs intelligo; quæ minora sunt, nec sibi inuicem impedimentum pręstant, coniungi nihil sane aliquando vetat.

VIII.

Quædam in Magistratibus conferendis obseruanda.

Indigenæ præferantur peregrinis.

I. VT indigenæ, si virtutum paritas sit, peregrinis præferantur; quod maior in ijs fides, & affectus sit in Patriam. Si leges tamen, & mores patrij patiantur, insignis aliquando Peregrinorum virtus suo præmio & honore condecoretur.

Non sint duo consanguinei in eodem Magistratu.

II. Duo consanguinei in Magistratus eiusdem societatem non facile admittantur; idque ne colludant, & suspiciones corruptelarum tollantur, & inuadendæ Reip. metus auertatur.

Attendenda virtus, quæ Reip. conducit.

III. Cum duo sunt aut plures eiusdē Magistratus canditati, quorum omniū insignes varięque sunt virtutes, vt vnus cæteris anteponatur, ea consideranda est excellentia, quæ ad munus obeundum vel maximè conducit.

Ex omni-

IV. Cum Nobiles quidem præferri diui-

diuitibus debeant, tum optima ea Reip. constituendæ ratio est, si vnicuique ordini, in quo administratoris Reipublicæ virtus reperitur, sua dignitas habeatur; ideoque in publicis sint officijs Nobiles, Diuites, Sapientes, plebei.

bus ordinibus euehātur.

V. Cum etiam præferri Senes Iunioribus debeant, tum ætatem metiri aliquando moribus & matura prudentia oportet, vt ad Magistratus Iuuenes ij promoueantur, quorum ętas adolescētiæ cupiditates refrenarit.

Et aliquādo maturi Iuuenes.

VI. Magistratibus iám renunciatis reddendæ officij rationis obligatio imponatur, vt auaritiæ tollatur occasio, & iustior tolerabiliorque Reip. sit administratio, ac quorundam impediatur ambitio.

Teneantur reddere rationem officij.

VII. Seuera lege prohibeatur, ne munera accipere Magistratus possint, quod in ijs veritatis præuaricatio sit, & sapientum etiam oculos excæcent. Eorū semper turpis est cupiditas. Non erit inconsultum eorum iuramento idipsum inserere.

Munera accipere non possint.

VIII. Nemo ad magistratum minorem admittatur, qui non idoneus esse postea ad maiorem possit. Vt nimirum crescendi spes sedulum faciat ac fiduum. Deinde vt maior corū sit copia, quibus in

Qui minores capiunt Magistratus, idonei sunt ad maiores.

in aliqua Reipub. parte committi gubernacula possint, atque ita meritis merces cum nouo obsequio accedat, & probata virtus honoretur.

Perfuncti maioribus minores non recusent.

IX. Qui maioribus Magistratibus perfuncti sunt, etiam ad minores aliquando subeundos adducantur. Ita fiet vt Reip. officia amplius commẽdentur, & recusare eos nemo audeat.

Indigni non admittantur.

X. Vt omnia officia dignitatem suã retineant, adhibenda hęc cura est, vt ad illa nemo indignus admittatur. Et indignus etiam ille censeatur, qui Magistratum alium male gessit. Vt error hic nullus sit, candidatorum accuratè cognoscenda sunt ingenia, meritaque; nec multa fides commendationibus adhibenda.

Ea etiam hic sunt consideranda, quæ de iustitia in honoribus distribuendis seruanda libro primo diximus.

IX.

Quomodo Iuuenes ad Magistratus obeundos sint parandi.

NEmo nascitur artifex, etsi magno ingenio, altaque indole; itaque qui ad Magistratus & officia Reip. adspirat, instruendi sunt, & pręparandi. Instruito & pręparandi.

& præparat Ars illa Artium, & omnium domina Politica. Triplex vero ratio est. Ac prima quidē si Nobiles adolescentes, quique alta indole præditi magnam de se omnibus spem faciunt, postquam probe in scholis sunt eruditi, Legatis in exteras nationes mittendis adiungantur. Hic enim hominum ac rerum naturam perspicient, nutus alienos ac verba caute obseruabunt, sua prudenter regent. Atque ita fiet, vt Politica quædam ipsi rudimenta discant, & prudentiores ad Rempublicam accedant. Secunda est, vt postquam ab Academijs confecto cum laude studiosorum cursu redierunt, vel stipendia iam aliqua fecerunt, publicis Consilijs nonnunquam adhibeantur; non quidem vt consilium dent, & suffragium ferant, sed vt audiant, & aliorum prudentiam cognoscant, & Reip. negotia intelligant, omnia denique quæ vsui esse postea possunt, diligenter notent. Ac cum Legatos audiunt, agere ipsi Legatos discant; cum Consiliarios, iam Consiliarij esse incipiant. Proderit fortassis ijs quandoque imperare, vt suam etiam sententiam ac iudicium depromant, vt eorum sic industria excitetur, nec segnis sit cura. Tertia est, vt ad aliorum, qui in officijs publicis sunt, administrationē &

1. Comitando legatos.

2. Consilia publica frequentando.

3. Attendendo ad aliorum gubernationem.

imperium attendant, atque ita vt benè facta notent ad imitandum, errata cognoscant ad vitandum: Optime quippe addiscit, qui ab ijs cauet, quę reprehendi in alijs intelligit; & ea obseruat, quæ tribui alijs laudi cognoscit.

TITVLVS IX.
DE NOBILIBVS.

I.

Quid sit Nobilitas & vnde oriatur.

Definitio Nobilitatis.

NObilitas est claritas generis à summo principe familiæ alicui propter virtutes Reipublicæ salutares & egregia facinora in perpetuum collata. Dicti Nobiles sunt, quasi noscibiles, quod eorum familia in Rep. sit clara & nomen illustre, cæterisque ipsi sint notiores. Oritur Nobilitas à virtute, quæ prima est eius causa. Et hæc vel Militaris est, vel Ciuilis. Idcirco qui militari arte excellunt multis ad Reipublicæ vtilitatem rebus præclare gestis; aut qui iustitia aliaue ciuili virtute supra cæteros eminentes Reipub. multum profuerit, Nobiles à summis principibus renunciantur.

Oritur à virtute vel Militari vel Ciuili.

Aequum

Aequum est enim ijs excellentiam aliquam inter cæteros concedi, quorum virtute cæteri sunt seruati, & aucta Respublica. Cum ciuilibus etiam virtutibus non minus, quam armis, Respublica floreat & ad finem suum perducatur, debent, qui ijs illustres sunt, & Reip. vtiles quadam etiam inter cæteros excellentia gaudere. Qua ratione omni ætate apud omnes gentes plurimi bellicis facinoribus nobilitatem sibi pepererunt, & familiam suam illustrarunt. Deinde qui Iustitia, magnificentia, liberalitate, eloquentia, Iurisprudentia excelluerunt, & Reip. vtiles vixerunt Nobilitatis decus sunt consecuti. Imo Regum & optimatum potestas à Iustitia olim profluxit, & Legumlatores, egregijque Oratores pro suis in Rempublicam meritis primas dignitates obtinuerunt, & nobilem stirpem suam ad posterorum ætatem propagauerunt. Quanquam hic attendi mores & instituta gentium debent.

II.

An eadem omnium Nobilium sit ratio.

NObilitatis nomẽ generatim ordines omne & dignitates, adeoq; etiam Magistratuum munera cõplectitur.

Gradus quidam in Nobilitate sunt.

Vnde Imperatores & Reges nobilissimi sunt, Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Nobilium nomine censentur. Non eadem tamen omnium est ratio, & gradus quidam in nobilitate sunt Vnde fit, vt quidam sint Serenissimi quidam Illustrissimi, quidam Illustres, Generosi, strenui; alij vero communi appellatione Nobiles tantum, cum ob stirpis claritatem, tum ob propriam virtutem. Et hi Seminarium sunt inprimis Militiæ, tum officiorum, munerum, & Magistratuum togatorum. Quorum peruetusta stirpis & familiæ Nobilitas est, hi vulgo gentiles homines appellantur; qui virtute sua euecti maiores numerare Nobiles actis retro sæculis non possunt Nobiles tantum censentur. Accensentur vero ijs illi, quibus ob singularem scientiam & virtutem honoribus Academicis Nobilitas est collata.

III.

An Nobilitas in alios transfundatur.

Transfunditur in posteros.

EQuidem Nobilitas eius est propria, cuius est virtus illius causa; tanta tamen vis ipsius est, vt cum homine non intereat, sed ad posteros etiam transmittatur. Adeoque liberi Nobilium Nobiles

biles ſunt, & vetuſtate ipſa eorum nobilitas incrementa ſumit, ſi virtus non deſit; quoque antiquior eſt, eo illuſtrior. Quippe omnium de Nobilibus hoc iudicium & hæc ſpes eſt, fore nimirum, vt qui ex iis naſcentur, quemadmodum oris lineamenta, ita paternam virtutem referant. Cuius rei clariſſimum eſt iudicium, quod qui in Nobili familia oriuntur, plerumque generoſiores ſint, & virtutis amore concitentur, propoſitamque ſibi gloriam tanquam ſcopum habeant. Excitat enim Nobilitas magnis in animis generoſam æmulationem non æquandi tantum eos, ſed etiam ſuperandi, à quibus partam habent ſuæ familiæ claritatem. Et certè paternę laudis recordatio magnum excelſis ingeniis aculeum addit, vt degenerare non velint, & vt ea facinora edant, quæ præclari & illuſtris ortus fidem omnibus faciant. Ad parentes autem & auos parta Nobilitas non tranſit, ſed honor quidam, cum tales genuiſſe, qui ſua ſe virtute reddant illuſtres, ſit glorioſum. Non etiam in fratres & cognatos deriuatur, ſed in filios, Nepotes, Pronepotes, atque alios rectâ linea deſcendentes. Qui adoptantur, ſi genere Nobiles non ſint, etſi parentum adoptantium Nobilitate illuſtrentur, quia tamen de ſtirpe ſanguineque

non sunt, Nobilitatem ipsa adoptione non consequuntur.

IV.

Quibus rebus Nobiles discerni ab alijs debeant.

Insignibus Externo cultu, Priuilegijs.

IMagines olim & maiorum expressi vultus Nobilitatis signum erant. Ij vero ius imaginũ tantum habebant, qui Magistratus curules gessissent. Posterioribus sæculis insignia gentilitia imaginibus successerunt, quæ & ipsa rerum præclare gestarum sunt signa, in quibus proinde galeæ Aquilæ, Leones, gladij, & eiusmodi arma belluæque cernuntur. Itaque per insignia discerni inprimis Nobiles debent; tum externo cultu & habitu, & ornatiores ipsis plebeis appareant; ac deinde titulis, honoribus, & priuilegijs. Insignia Nobilitatis ea optima sunt, quæ monumentum quoddam partæ Nobilitatis & memoriam continent. Ad quod attendere Principes cum Nobilitatis decus alicui conferunt, & insignium ius concedunt, debent. Vestitus pro ordine graduque sit cum aliquo splendore.

Qui-

V.

Quinam sint Nobilium honores & priuilegia.

VArij Nobilium sunt honores, & priuilegia permulta. Inprimis in adeundis Reipublicæ Magistratibus, ac dignitatibus, nisi virtute destituantur, cæteris præferuntur. Item in feudis occupandis, in Consessibus publicis, in Salutationibus. Deinde Nobiles egregię personæ censentur, nec cum quid agendum est, euocantur, sed ad eos eũdem est. Ab ignobilibus prouocari in pugnam non possunt; mitius quam alij, nisi enormitas sit delicti, puniuntur; nec in ijs casibus, in quibus plebei, torquentur. Magna in prominissis Nobilium est fides, quod eorum verba factis comparētur, & inter iudices potior eis sedes assignatur. Legationum munere, ad quod eligi Plebei non solent, funguntur. A publicis oneribus, nisi peculiari gentis instituto aliud sit receptum, sunt exempti. Stare ad Principum latera propter excellentiam debent, & præstantiora illis alimēta decernuntur. Alia plura sunt vsu ipso non incognita, quæque gentium mores ostendunt.

Varia sunt Nobilium priuilegia.

VI.

An ordo Nobilium in bene constituta Rep. sit conseruandus.

Ordo Nobilium in Rep. conseruandus est.

NObilitas præcipua maximaque Reipublicæ pars est, cuius ordo cum à Regibus constitutus sit ad Reipublicæ defensionem, & vim à patria propulsandam, merito, non honoribus tantum & premijs cumulari debet, verum etiam summo studio conseruari & propagari. Adeò vt in demortuarum quoque Gentium locum familiæ nouæ substituantur. Cum autem vel iniurijs temporum, vel bellorum fatis nonnunquam Nobilium familiæ ad miseriam quandam deprimantur, subuenire illis Principes debent, vel ad officia publica assumendo, vel matrimonijs ditioribus copulando, vel honoraria aliqua & census annuos liberaliter conferendo: Nam odiosa non tantum est in Nobilibus paupertas, sed etiam probrosa; & vilis vulgo virtus est, quæ non opibus aliquibus sustinetur. Accedit, quod cum Nobilium sit pro patria militare, feudaque obtineant sibi constituta & immunitates quam plurimas concessas vt equos & arma pro Rep. semper habeant paratissima, præstare id profecto

Modi conseruandi

non

non possunt, nisi liberali Regum quandoque manu iuuentur. Regnorum decus consistere in Nobilitate sane videtur, ideoque fouenda & honoranda.

VII.

An Patria, Vxor, Emptio feudi, diuitiæ conferant Nobilitatem.

PAtriæ claritas gloriam aliquam & honorem ciuibus suis adfert, Nobilitatem non cõfert. Fortunæ quippe non virtutis est, in hoc aut illo loco nasci. Vxor Nobilis Nobilem reddere maritum non potest, sed ipsa si ignobilis sit mariti sui Nobilitatem acquirit. Tanta maritalis radij claritas est, vt eius fulgore etiam vxor coruscet. Et liberorum conditio non maternæ Nobilitatis, sed paternæ statum sequitur, cum & ipsa mariti conditionem sequi vxor debeat. Quod si tamen Regina quæpiã aut Princeps, & illustrissimo genere nata esset, tum vxoris radijs vir quoque coruscaret. Feudi nobilis emptio Nobilitatis decus nullum adducit; nam dignitatem adferre homini res eiusmodi & possessiones non possunt; nec solium Cæsaris Cæsarem quemquam facit. Quam ob causam etiam nec diuitijs, quæ hominibus accedunt, acquiri Nobilitas potest. Quid enim absur-

Non patria *Non vxor.* *Non emptio feudi.* *Non diuitiæ.*

dius esset, quam Nobilium ordinem pecunijs & opibus metiri. Sordidum est nulla virtutis aut meritorum commendatione Nobilitatis insignia non tam dari, quam prostitui.

VIII.

Quomodo Nobilitas amittatur.

EA Nobilibus omnibus imposita lex est, vt præclaris maiorum suorum vestigijs insistant, perque arduam præruptamque virtutis semitam ad gloriam contendant, nec delitijs & libidinibus indulgeant, eaque fugiant omniaque infamiam adferre secum solent. Qui Nobili igitur loco nati corruptorũ prauitate morum, ac flagitijs suis maiorum claritatem, quantum est in se, obscurant, dignissimi sunt inprimis, qui ex Nobilium albo deleãtur. Omnino enim quæ sine honore esse non potest, per infamiam & vitę turpitudinem Nobilitas amittitur. Deinde vilium ac sordidarum artium exercitium Nobilitatis à maioribus acceptæ lucem etsi nullo cum liberorum præiudicio, extinguit. Paupertas vero stirpis ac familiæ decus, quod dare diuitiæ non possunt, non tollit; nec abiectus & vilis est cen-

Flagitijs inprimis.

Deinde vilium Artiũ exercitio.

scen-

ſendus ille, qui pauper. Qui mercaturam exercent, & lucro inhiant, ſi Nobiles ſint, Nobiles eſſe multis in locis deſinũt. In aliquibus peculiare gentis inſtitutũ permittit. Omnis quæſtus in Nobilibus & familia claris videtur indecorus. Nec immerito prohibent Imperatores, ne commercia Nobiles exerceant. *Et Mercatura.*

IX.

Vbi habitare Nobiles debeant.

ETſi Nobiles agris plerumque & pagis delectentur, in iiſque ſuis arces munitas habeant, vrbes tamen ab ijs inhabitari ſane expediret. Ita enim fieret, vt amplioribus & ſplendidioribus ædificijs ciuitates ornarentur, & ciuium numero augerentur, & in ijs plura pro Nobilium vſu opificia excitarentur florerentque. Præterquam quod ſuis familijs plurimum vrbes illuſtrarent, & ſua munificentia ac largitionibus, neceſſarijsque quotidie ſumptibus faciendis ditarent. Eorum inter ſe æmulatio ornamento eſſet vrbibus & emolumento. *Expediret in vrbibus habitare.*

X.

Quæ partes esse debeant Nobilium in Republica.

Prima partes in bello.

PRimæ Nobilium partes in bello esse debent. Plus enim in ijs est fidei, fortitudinis & prudentiæ, quam in alijs, adeoque fideliores sunt Principibus suis, & facilius ijs hostes fidem habent ac credunt, si deditio facienda sit, vel fœdus percutiendum. Nobilis non facile metu vincitur, aut pretio: nec ignominia inter Nobiles maior, quam infidelem, meticulosum, fugacem, mendacem appellari. Quippe maior est illis honoris & fidei, quam vitæ cura. Deinde Nobiles in ciuilibus negotijs enutriti prudentiam ab ineunte adolescentia hauriunt, & disciplinā militarem præ cæteris excolunt. Nec immerito Nobiles olim dicti sunt Milites, & gladium gestant, & ius armorum habent. Secundæ Nobilium partes in Curijs & Aulis Principum esse debent. Vt nimirum post Reges & Principes primo in gradu sint, & in Rep. secundi. Vbi Nobiles nulli sunt, ibi in vno Principis vnius corpusculo tota Respublica periclitatur; nec spes vlla Regni est in mancipijs. Vbi verò multi Nobiles sunt, & illustres genere virtuteque viri, ibi vix vllum

Secunda in Reip. administratione post principes.

vllum est externi imperij periculũ; cumque Princeps occubuit Nobilium animi & manus Rempublicam sustentant. Sordidorum & vilium est hominum, non certe nobilium, tumultuari, rebellare, in Principum capita grassari: & vix vlla vnquam proditio, cuius non auctor vir sordidus & obæratus. Facilè virorum illustrium insidiæ cauentur, non item infimorum. Vt illi fideles sint, moderatè sunt regendi, & cum quadam æqualitate, vt se in honore ac pretio esse videant, non contemni, non postponi, non negligi. Nobilium professio esse debet bella gerere, & alios regere; ad illud fortitudo, ad hoc auctoritas; ad vtrumque prudentia requiritur. Eæ autem sunt Nobilium virtutes.

At, inquies, quibus potissimum Nobilibus Principes vtentur? Ijs sane qui ad natalium splendorem mores non dissimiles, industriam & virtutem adiecerint. Ignauis Nobilibus nihil turpius est: hi maiorum gloria tantum tumidi sunt, & acceptas ab ijs opes inglorij consumunt, ac sæpe illorum claritatem sua turpitudine maculant. Hi repellendi sunt à Principibus quod contemnere alios ac superare sciant, nihil verò ipsi facere. Habere autem circa se Principes nul-

nullum debent, nisi quem virtus, & labor delectat.

Quæstiuncula II. An expediat Principibus nouos Nobiles creare? Nouorum Nobilium promotio insignem profecto Reip. vtilitatem adducit. Illi enim ne contemptui sint alijs propter nouitatem, & vt supra inuidiam assurgant, fidelem & gnauam Principibus operam exibēt, vbi res magnæ, laboriosæ, sumptuosæ occurrunt; atque ita vere se Nobiles efficiunt, & ad Magistratum obeundum idoneos reddunt, & veterum Nobilium virtutē existimulant. Danda autem illis opera est, vt modeste ac ciuiliter viuant, nec fastu aliquo, nec nimio sumptu se prodant. Porro Principes, vt aliquos nobilitatis insignibus ornent, magno delectu ad virtutem, prudentiam, & opes attendent, vt qui noui Nobiles fiunt, ornamento Reip sint, & ad eius gubernationem, prudentiam, agendique dexteritatem cum magnanimitate adferant.

Quæstiuncula III. An etiam Diuitibus inter Nobiles aliquid sit concedendum? Quoniam magnum Principibus præsidium est à pecuniosis hominibus ad omnem Reip. partem constitutum, non pauca certe illis sunt cōcedenda. Multa ipsi mouere possunt, quia potentes, ideoque Principum

bene-

beneficijs sunt constringendi, & in pretio habendi, si tamen virtutem habeant, bonis artibus studeant, opes ad honestatis studium conferant.

TITVLVS X.

DE AVLICIS, ET PRINcipum seu Regum Ministris.

I.

Quinam illi sint, & quales assumendi.

AVlici sunt, quicunque Regibus ac Principibus in Aula ministrant. Iidem Palatini à Palatio dicuntur. Duplicis autem sunt generis: vel enim consilio & gubernatione Principum industriam adiuuant; vel circa eorum personas vario ministerio occupantur. Omnes olim Aulæ Comites appellabantur, & ipsa Principum familia, Comitatus. Eorum distinctio ab officijs est: & hinc sunt Palatiorum Magistri, Oeconomi, Secretarij, Cubicularij, Dapiferi, Pincernę, Domestici & honorarij Nobiles, atque id genus plures, qui in maiores & minores Aulæ Magistratus distribui rectè possunt. *Qui Aulici.* *Quam varij.*

Porrò

In iis probitas primo requisita.

Porrò in Aulicorum electione duo potissimum spectare Principes debent, probitatem, & generis claritatem. Ac probitatem quidem inprimis, vt nimirum in ministrum Domesticum neminem assumant, qui vitæ non sit integræ, & quantum fieri potest, inculpatæ. Ministrorum enim vitæ integritas innocentiæ Principis opinionem ingenerat, & quales illi sunt, tales ipsi Principes existimantur. Et sane magnum Aulæ decus accedit, cum viri manu strenui, & probitate spectabiles circa Principum personas occupantur, omniaque ad Aulæ vsum componunt. Imo etiam magnum bonæ mentis indicium est in Principibus cum viros virtute & fama celebres ad Palatium suum adsciscunt. Iam vero quoniam de claritate seruientium crescit fama dominorum, generis quoq; Nobilitate clari esse debent Principum ministri Neque enim magni esse & sibi fidentes possunt, qui vilibus se Ministris subijciunt. Vilis illa Ministrorum fortuna vilescere Principum facit fortunam. Generosi Nobilium animi plerumque ad honesta concitantur, & cum excelsi sint ingenij, sordida eos et humilia non delectant. Quare tum eximius erit Aulæ splendor, cum viri virtute & Genere illustres princi-

Deinde generis Claritas.

pem

pem comitabantur, suam illi operam impendent, & famam qua viuendo, qua agendo defendent.

II.

An ergo qui Nobiles genere non sunt, ab Aulis principum sint remouendi?

Ii sane, in quibus cum illustri Nobilitate insignis est virtutis amplitudo, primos & supremos Aulæ Magistratus debent occupare. Decet enim vt non nisi cum Principibus & excellentibus probatæ familiæ viris Reges, agant, colloquantur, sua consilia ac secreta communicent, eorum animo & manu vtantur. Hoc ipsa Maiestas postulat, quo maiores sint ministri. Danda tamen opera est, vt sola etiam virtute clari, cum ea excellens est ac prorsus singularis, ad Aulæ ministeria admoueantur. Nam ab his principum felicitas dependet, & optimum est viri boni seruitium. Neque vero Nobilitas deest, vbi virtus est. Egregij quippe mores, virtus, & doctrina præcipuam adferre solent Nobilitatem & dignitatem. Minora Aulæ officia illustre genus non semper requirunt, semper vero vitæ probitatem, fidem, industriam, dexteritatem.

Prima efficia habeant Nobiles virtute clari.

Non remoueantur tamen, qui sola virtute illustres.

Quinam

III.

Quinam ab Aulis Principum sint removendi?

Obscœni & infames. AB Aulicis ministerijs repellendi sunt inprimis quicunq; obscœni, & aliquo scelere infames. Horum enim turpitudo quãdam Aulę maculam inurit. Deinde Histriones, Scurrę, *Viles.* & vilis conditionis homines. Nam hi Palatij & Regiæ familiæ splendorem suis sordibus & vilitate inficiunt ac ob- *Non necessarij.* scurant. Tertio quicunque non necessarij. Ne nimirum inutilis ista turba, & quæ numerum tantum facit, oneri sit Palatio, quodque miserrimum est ac indignissimum, ipsis quodammodo Subditorum visceribus pascatur. Magnum sane Principum est vectigal, nullum inter Palatinos, nisi necessarium, habere. Nõ Aulicorum numerus Principum dig- *Adulatores* nitatem illustrat, sed virtus Quarto ac postremo procul ab Aulis esse Adulatores debent Melitus quidã laqueus adulatio est. Patriæ vero & virtutis inimici Adulatores. Hi Tyrannorum sunt Comites, & in ijs pro ratione libidinẽ, pro lege faciunt voluntatem. Pestes sunt & calamitates Rerumpublicarum. Specie amici, re ipsa hostes, quos cum

Prin-

Principes audiunt, relicto rationis Imperio affectum sequuntur; quod aliud nihil est quam in Tyrrannidem regnum commutare. Deprauata hæc in Aulis ratio est, quod humilitatis ac beneuolentiæ loco adulatio ducatur, ita, vt qui adulari hodie nescit, aut inuidus existimetur, aut superbus. Hominum autem istorum hoc artificium grande & subtile est, videlicet in sui commendationem alterum laudare & decipiendo decepti animum sibi obligare, certo denique pretio fictas laudes vendere. Expellendi igitur illi, qui cum in serijs ac grauibus rebus vsui esse non possunt, voluptatum fiunt ministri. Captant quouis modo gratiam verbis & gestu, Sed dum arrident, arrodunt, dum probant produnt, dum veniunt venenum adferunt. Caueant & sciant Principes suas opes sępius ab Adulatoribus, quam ab Hostibus euerti, ac istud adulationis vitium animi esse angusti, viri mendacis, seruilis, futilis, abiecti, ignaui. Vix est, vt ex animo iam homines loquantur, nec tamen etiam palam mentiuntur; vera falsis miscent & exornant. Nimirum ita imperitis & incautis facile imponitur.

Quibus

IV.

Quibus artibus instructi esse Aulici debeant.

PRæter naturā bonam, quæ educatione ipsa ad omnē honestatem sit cōposita & magnos virtutum fructus promittat nullis delicijs soluta, operæ pretium est, vt qui ad Principum Aulas accedere volunt, litteris latinis sint instructi; quod hodie non satis sapere videantur, qui latine non loquuntur. & magni momenti negotia vix sine hac lingua tractentur. *Artibus liberalibus,* Didicerint optimarum Artium & Scientiarum principia ac fundamenta; *Iurisprudentia.* Iurisprudentiæ summa capita delibauerint, ex *Eloquentia* *Historia.* historijs omnium ciuilis Doctrinæ capitum exempla acceperint; Eloquentiæ tantum hauserint, vt animi sensa purè ac propriè eloquantur. Non opus quidem est omnes Rhetorum arcas euoluisse, & pigmenta in promptu habere; præclarum tamen est in Aulico facundia ornamentum, cum illa pressa est, prudens, arguta, elegans. Putant homines neminem ornatius & prudentius, quā Aulicum loquī debere, quem oratio, nō minus quā generis splendor aut diuitiarum fulgor, com- *Mathesi.* mendat. Mathematicæ disciplinæ vsui esse

Aulico

Aulico omnibus in rebus possunt, seu pacis seu belli negotia sit tractaturus. Velim autē perigrinari eos primo, qui habitare in Aulis volunt, vt illo quodammodo externorum vsu acuantur, ac splendescente per experientiam ingenio prudentiam acquirant, variasque linguas perdiscant. Hę enim in Aula sunt necessariæ. Verbo dicam Linguarum peritia, Eloquētia, & Historia cum Politica idoneum facere Aulicum possunt. Insuper vero Equitandi rationem Aulici nouerunt, & certam ac expeditam habeant armorum tractationem. Vtraque pace iucunda est, & bello necessaria, quam non tantum ita didicisse satis illis esse debet, vt flectere in omnem partem equos sciant, sed equorum etiam perfecte naturam teneant & de armis ipsis valeant iudicare. Iungenda equestribus pedestria exercitia, vt possint quoque Aulici seu currendo, seu luctando, seu gladijs, hasta, alijsque missilibus certando palmam referre. Ac tum potissimum cum spectante populo, atq; in ipsis principum adstantium oculis in arenam est descendendum. Turpe est hic Aulicos in ijs superari, quorum professio eorum esse propria solet. Cum etiam omni venationum genere Principes oblectentur, nihil hac in re ignorare aulicos velim

Sint peregrinati.

Linguas nouerint. Item equitare & arma tractare.

Venari.

velim, quibus explorata canum & auium & aliarum bestiarum esse natura & conditio debet.

V.

Quænam præcipuæ sint Aulicorum virtutes, & qui Mores.

Præcipua sunt patientia & fortitudo.

HOminum animi æstimatione vitæ conciliantur: æstimationem probitas & virtus facit. Cum autem ornare aulicos virtutes omnes possint, tum patientia inprimis, & fortitudo. Patientiam in ijs varij illi casus requirunt, quibus ipsi tam sæpe in Aulæ fortuna agitantur. Qui tolerare pati ue nihil nouit, viuere in Principum Aulis non potest. Facit autem Fortitudo vt Aulici nulla pro Principibus, pro Patria, pro gloria pericula reformident, sed intrepido illa animo & insigni constantia subeant, nec mentem aut iudicium in aduersis mutent. Magnum fortitudinis argumentũ temporum inconstantia Principibus suppeditat; ijs si Aulici magno animo nõ adsint, iuuent, expediant, digni sane nõ sunt, qui in Principum Aulis degant.

In quibus elucean.

Porro cum illæ Artes supradictæ, & hæ virtutes Aulicorum esse debeant, quinam eorum erunt mores? Aulicorum mores

mores elucere inprimis in via debent, deinde in incessu & vestitu, tum in sermone, gestu & motu. Vita proba probos facit & honestos mores. Incessus sit grauis & non affectatus. Vestitus sit cum decoro conditioni & regioni accommodatus sine muliebribus munditijs, & meretricijs cincinnis. Indigni sane sunt viri nomine, qui ita se comunt & muliebriter summa cum leuitate ornant, vt fœminæ potius, quam viri videantur. Quicquid est boni moris & virilitatis isto leuissimo corporum cultu extinguitur. Sermo sit purus, grauis, pressus, in quo decorum seruatur, cum ad personarum, temporum, locorum circumstantias accommodatur. Gestus & totius corporis motus sit nec lenis, nec rusticus, nec palestricus, sed grauis & sermoni congruens. Ista gesticulatio, & quædam pedum ac manuum petulantia mentis leuitatem designat: grauitas sine affectatione interioris est virtutis signum.

Aulicorum mores.

VI.

Quomodo in Aula sese gerere Aulici debeant.

AGendum aliquando in Aula cũ Principe, aliquando cum Ministris

ſtris alijs;erga illum,& erga hos gerere ſe certo Aulici modo debent, Ac inprimis erga Principem ſincere ac ſine fuco ita gerere ſe debent,vt tales ſint,quales videri volunt,non fingendo vultum,non ſimulando, ſemperque animo lingua conſentiat.Breuis eſt ſimulationis gratia, deteguntur tandem omnia, & in Principis ſuſpicionem primo,tum in odium veniunt,cum aſſiduitate ſummaque diligentia commiſſum ſibi à Principe munus ita obire debent,vt in id vnum incumbere, ſolùm Principis vtilitatem quærere, ac quaſi in perpetua eſſe vigilia videantur. Animus, qui gloriæ ſtimulis concitatur, labore ipſo nutritur, & nulla difficultate territus aut vi labefactus emicare ipſe per ſe cupit.Ita fiet,vt cognita hac diligentia miniſterium Principi placeat, qui & ambit ardentius,& promouebit citius. Eorum enim opera ſæpe & libenter Principes vtuntur, quos honoris ſui ſtudioſos, induſtrios,fideles ac diligentes nouerũt. Videndum verò, vt hæc Aulicorum diligentia procul ab affectatione, oſtentatione,curioſitate ſit.Nihil gratũ eſt, quod affectatum;quod autem oſtentatur odioſum eſt. Scire etiam quæ ad nos non pertinent,non oportet. Curioſitas moleſta res eſt omnibus.Eſt præterea Aulicorum, ſilentio Principis Arcana ſi quæ ſciant inuol-

I. Erga Principem ſincerè omnia agendo.

Cum aſſiduitate & diligentia.

Cum taciturnitate & amore

inuoluere, nec cuiquam reuelare. Et hoc silentium Aulę disciplina periculo vitę sancire debet. Deinde id agendum, vt cum Principes amare debeant, sciant ab illis Principes se amari. Amoris inditium amoris est conciliatio: & cum remuneratione beneuolentię nihil sit iucundius, eos libenter amabunt & fauebunt Principes, à quibus se non mediocriter diligi perspicient. Extent vero huius in Principem amoris inditia non obscura, nec tantum cum necessitas vitæ periculum obijcit, & vel moriendum est, vel facienda bonorum iactura, verũ etiam cęteris in omnibus rebus, etiam leuioribus. Ac tunc quidem non leue amoris huius est signum, cum Aulici eos colunt, quos in honore ac delitijs Principes tenent, cum ijs non versantur, quos illi suspectos habent. Operæ pretium est, ingenium Principis penitus nouisse & totum ad illud se fingere, quantum quidem fas est. Hoc tamen cauendum, ne adulari videantur, aut simulare, aut affectare.

Erga alios vel Aulæ Ministros, vel externos ita sese gerere Aulici debent, vt primo non offendant, seu verbo, seu facto. Deinde neminem contemnant, & salua ac integra sit cuiusque dignitas, M ordo,

Erga alios neminem offendendo, omnibus bene faciendo.

...uo,

ordo, honor, obsequium. Relinquant iis humanos iocos & petulantia in personas vel nationes dicta. Libenter salua dignitate omnibus obsequantur, modo iterum assentationis absit suspicio. Nihil officioso Aulico pulchrius est, qui semper officiorum largissimus esse debet, quæ præstando nihil ipse aut parum amittit.

VII.

Quodnam Principis sit officium erga Aulicos suos.

I. *Eos amare, æstimare, illis fidere.* PRincipis est inprimis Aulę suæ Ministros & Domesticos Nobiles amare, gratum eorum obsequium habere, libere ac sincere cum ijs agere, & cũ nota virtus & fides est, illis fidere. Id etiam efficere, vt amari, æstimarique se intelligant, ac curæ Principi esse, vbi occasio erit, amplioribus honoribus eos exornare. Hæc omnia stimuli quidam sunt, & calcaria Aulicis addita, vt diligentius ac fidelius commissis sibi circa Principem officijs defungantur.

II *In disciplina tenere.* Deinde verò ad Principis officium etiam spectat, vt sancta quadam disciplina Domesticos suos in officio contineat. Ea disciplina certis ac seueris legibus cõstare potest, quæ in multorũ aliquãdo Re-

Regum Palatijs magna vtilitate sunt sancitæ, vt in peccãtes animaduertatur, & morum integritas conseruetur. Teneatur Aulæ Pręfectus in omnium Domesticorum mores, inquirere, punire, & quandoque ad Principem ipsum referre.

Qui in Regia contumeliam alicui intulerit, mentiri dixerit, etsi ad propulsandam iniuriam, custodię tradatur, & pro Principis arbitrio puniatur.

Qui vim fecerit, & armis alioue modo aliquem in Aula læserit, capitis sit reus. Etiam qui in Regio conclaui iniuriam solo verbo fecerit.

Sed leges hic non figo. Sit ea sane disciplina, vt impudicis apud Principes non sit locus; insolentior sermo exulet, turpesque, & scurriles ioci, conuicia, contumeliæ non audiantur; abominanda absint iuramẽta; fœdæ ingurgitationes prohibeantur. Decet enim Regum domos & familias morum quędam integritas & excellentia, vt è Palatio honestatis omnis & virtutis exempla referantur. Suprema hic lex esto Principis integritas & continentia.

VIII.

Præcepta quædam Aulicis seruanda.

I. ERga Maiores sint reuerentes, erga minores humani; vbique modesti, nec nimium sibi fidentes, nec humanę fragilitatis obliti; proinde contemnant ac despiciant neminem.

II. In audiendo faciles sint, & in respondendo prompti: vbique ciuiles & benigni, non nimium tamen populares, ne fiant suspecti.

III. Nec iactitent sese, nec nimiam industriam ostendant. Obligatos se cuiquam Principes non putant; suæ fortunæ quidquid est prosperum tribuunt, alienæ quod aduersum. Qui se obligatos putant, non amant.

IV. Nunquam de prioribus dominis malè loquantur, aut conquerantur. Ingratum est, quibus idem accidere potest, nec suspicione malè actæ vitæ caret.

V. Prudenter diffidant, & cautè dissimulent, vt nimirum insidias eorum vitent, qui laudando oderunt, & specie amicitię dolum parant.

VI. Si lædantur à potentiore aliquo, taceant; imo etiam hilari vultu iniu-

riam ferant. Si ab inferiore, libenter parcant.

VII. Cum obsequium deferendum est Principi, sint promptissimi; cum ciuibus paulo sint tardiores, vt desideretur, & maiori cum dignitate expectetur. Non desint tamen.

VIII. Nunquam propter aliqua merita sua, plus sibi quam aliis licere putent. Fungi tantum officio suo debent, qui se Principum ministerio tradiderunt. Meriti gratiam amittunt, qui insolentius propter meritum se gerunt.

IX. Raro, parum, cautè cum Principibus loquantur: sui animi & virtutis excellentiam cum eorum præstantia nunquam conferant, aut vllius rei gestę laudem ad se trahant.

X. Qui cum Principibus aliquando ludunt, vinci malint, etiam data opera, quam vincere. Victores illi suos æquo animo non ferunt; victos etiam beneuolentia excipiunt.

XI. Sciant læta esse merita sua & beneficia, quamdiu possunt exsolui; si multum antevenerint, pro gratia odium referent. Oderunt qui nihil debere volunt.

XII. Nihil vehementius, quam Principem offendere, timeant. Illum qui ho-

tem habet, neminem habet amicum.

XIII. Meminerint, rem esse in Aula rarissimam, Senectutem. Illam qui iniurias ferunt, & gratias agunt consequuntur. Contumax animus se perdit, & per pericula ad periculum vltimum contendit.

XIV. Cum discordiæ inter alios sunt, ne veniant in partes. Circumspecte interim & caute degant.

XV. Nunquam Principibus vel alijs prudentiores videri velint sed nec seruilibus sententijs subscribant, & libere salua dignitatis reuerentia veritatem dicant ac tueantur.

XVI. Quoniam non secundi semper spirant in Aula venti, captanda opportune occasio est, si quid petendum, vel agendum. Ab ipsis Principibus sæpe cōspici, non inutile. Sæpe negotia ijs cōmittunt quos in oculis habent.

Plura alia sunt, sed ea percensere, instituti non est nostri.

IX.

An Reges in Aula sua Satellitium habere debeant,

OPtimum equidem munimentum est vitæ innocentia & amor subditorum, quoniam tamen timenda vbique

ique perfidia & improbitas est, necessitas satellitium circa Reges & Principes requirit. Eius vsus est ad personam Regiam defendendam, malis metum inijciendum, iustitiam conseruandam. Vnde ij, qui in Principum satellitio, sunt fideles & fortes animo esse debeant, corpore verò laboriosi ac robusti. Nec timendum est Satellitij occasione Tyrānidis periculum, illa enim non à Satellitio, sed à mentis deprauatione procedit. Facit etiam Satellitium ad Regiæ Dignitatis venerationem quandam, quæ ex ipsa Comitatus amplitudine crescit. Preterquam quod eius oppositu ambitiosorum non raro, & seditiosorum conatus retundantur. *Aduersus improbos Satellitiō est opus.*

TITVLVS XI.

DE ORDINE PLEbeiorum.

I.

Negligi ordinem Plebeiorum à Principibus non debere.

CVm Reipublicæ pars sit ordo Plebeius, plurimumq; ad eius sustentationem cōferat, ac omnino sine eo esse Resp. nō possit, negligi sane à Prin-

Curam plebis habere Principes debent. cipibus nō debet. Tāta eius necessitas est, quam alimenti; hoc enim Plebei præstant; adeo vt constare solis Nobilibus & Militibus Ciuitas, aut quęuis hominum societas non possit. Quam ob causam nō minorem horum, quam istorum curam suscipere, qui Rempubl. gubernacula moderantur, debent. Nihil Populo gratius est, quam à Principe suo non despici, & nonnunquam cum eo communicare, ac suam operam vtilem videre. Optimè Principes faciunt, qui clementia, humanitate, liberalitate & beneficentia alijsque artibus plebem sibi conciliant.

II.

Quatuor esse Plebeiorum Ordines in Rep. necessarios.

Porrò cum ingens plebeiorum numerus sit, tum inter eos quatuor ordines Reipub. omnino sunt necessarij. Ac primò in ordine collocandi ij sunt, qui Reipub. victum procurant; in secundo qui amictui prospiciunt; in tertio qui valetudini Ciuium conseruandæ operam dant; in quarto qui necessitatibus Reip alijs subseruiunt.

Primus ordo procu- Primi ordinis Agricolę sunt, Pistores, Lanij, Venatores, Piscatores, Molitores.

tores, Coci. Hi omnes circa alimentum, cuius prima habenda ratio est, laborant seu manu, seu industria aliqua. Ad eos accedunt, qui Dulciarij appellantur, quod delic[i]as procurent, & mellita quædam edulia concinnent. Ingeniosæ Gulæ hoc inuentum est, vtinam nunquam inuentum. Nimia illa in cibis curiositas, & obsoniorum [l]autitas luxum inuexit, luxus robur ætatis & virilitatem nostram fregit.

rantium victum.

Secundi ordinis sunt Panifices, Textores, Pelliones, Sartores, Sutores, & id genus alij, qui labore suo aut vestium materiam præparant, aut vestes ipsas conficiunt. Hos omnes vestitus necessitas esse in Rep. bl. vult. Vt autem [a]equitatem, superbiam, [v]o[l]uptatem, & luxuriam non inducant, diligenter est animaduertendum.

Secundus procurantium vestes.

Tertij ordines sunt Chirurgi & Pharmacopæi. Illi morbos & vulnera curant cum arte sua, tum ex Medicorum expertissimorum præscripto, idque agunt, vt bona sit ac firma Ciuium valetudo: Hi verò ad valetudinē procurandam medicamenta præparant ac vendunt. Vtrique vel idcirco necessarij sunt, quod parum profecto victus ac vestitus prosint, si infirma corpora sint, ac cum sa-

Tertius procurantium valetudinem.

nitate vita periclitetur. Nec raro fœda morborum lues Remp. exhauriret, si harum Artium remedijs non occureretur.

Quartus Opificum necessariorũ

Quarti ordinis sunt opifices illi omnes, & Mercatores, quorum ministeriũ Rebuspublicis est necessarium reiectis proinde ijs, qui res inanes in Ciuitates inuehunt, aut artibus quibusdam seculi mores corrumpunt.

III.

Principes ante omnia curare Agriculturam debere.

ARtium prima & antiquissima, imo omnium fundamentum est Agricultura, cuius studium olim honestatis studium apellabatur, quod nec Regiæ, nec Consulares, nec Laureatæ manus erubuerunt. Curare ergo vel inprimis Principes debent, vt diligens sit & accurata agrorum omnium & vinearum cultura, propositis etiam premijs ac pœnis, vt industria colonorum excitetur. Sint, qui publica auctoritate constituti agros, hortos, & vineas inspiciant, & vbi sedulos repererint cultores, parte aliqua tributi remissa laudent; vbi negligentes, arguant & grauent magis. Videant an noui agri

Incitandi ad culturã Agricolæ.

ſeu Noualia inſtitui poſſint, vel vepribus aut ſyluis excisis, vel paludibus exſiccatis. Curent deniq; ne vlla loca alioquin fertilia per ignauiam cultorum, vel deſuetudinem horrida iaceant & inculta. Inuitari agricolæ poſſunt, ſi quãdoque Principes eam ſubditis faciant libertatem, vt qui ad culturam loca aliqua antea inculta redegerint, retinere ipſi ſibi poſſint, & ad hæredes ſuos trãſmittere certa aliqua & annua Principibus penſione reſeruata. Præterea ſi id agant Principes, vt nec nimijs tributis, nec militum vexationibus agricolæ infeſtentur. Cogit enim eos aliquando tributorum magnitudo, vt agros ſteriles eſſe malint, quam concuti toties & exhauriri, & prædis quotidie obijci. Quare ea eſſe Principum cura debet, vt hoc hominum genus ſua auctoritate & beneuolentia tueantur, ſecuritatem illi præſtent, & hoſtiles illas amicorum militum incurſiones prohibeant. *Non nimiũ onerandi.*

IV.

Mercaturam etiam Reipub. vtilem eſſe.

CVm opum conficiendarũ ratio maxima in commutatione poſita eſſe videatur, cuius precipua pars nego-

tiatio est, fit vt præcipuum quoddam rei domesticæ Reipublicæque constituendæ instrumentum sit mercatura. Atque hæc tum ingens est Ciuitatis subsidium, cum multi ac potentes sunt in ea Mercatores, per quos variarum rerum copiam ad omnes omnino euentus habet. Præterquam quod eorum industria magna Reip. emolumenta pariat, dum exterarum ingenia nationum & opes nouerunt, necessaria ad tutelam arma moderato pretio comparare possunt, & agendi dexteritate humanitateque pollent. Multorum illi Regum ac Rerumpub. dignitatem cum opibus suis, tum industria tuentur; adeo vt sine ijs nec retineri Principum Aulæ possint, nec bellum geri, aut carere commodis ingentibus sit necessum. Tot olim steterunt, tot hodie florentissimæ stant Respublicæ, quæ si negotiationem ac mercaturam desererent, collabi dignitatẽ illam suam continuo viderent. Quippe Ciuitatum, imo etiam plurimarũ Prouinciarum quasi vita ac sanguis est negotiatio, per quam fit, vt neruus ille belli ac pacis, pecunia haud vnquam desit. Et fortassis satius esset nonnullis in Regnis ad ærarium implendum negotiationem fouere, & Reip. mercandi industria

Magnum est Reip. subsidium mercatura.

Per eam Respublicæ stant & florent.

ſtria ſubuenire, quam tributis ſubditos premere. Neque ſane dignitatem ſuam Principes illi violant, qui per induſtrios fidoſque viros commerciorum beneficio, quæ neceſſaria ſunt comparant, & quę ſuperflua, diſtrahunt, modo nulla fraus ſit, nullus interueniat dolus. His ob cauſas cum vtiliſſima Reip. negotiatio ſit, tum certis exerceri legibus ea debet. Nimirum vt ad hoſtes ea non deferantur, quibus vti contra nos poſſunt. Vt quæ ad luxum tantum ſunt, nec vllo modo neceſſaria non inuehantur. Vt illæ merces, propter quas, eæ quæ in patria ſunt, vileſcerent, non permittantur. Vt fraudes omnes & Monopolia impediantur, quicquid demum bono obeſſe publico poteſt. Cæterum præſtētur immunitates, priuilegia, ſecuritas mercatoribus, & ad munia publica quādoque vocentur, vt creſcat ijs animus, & ad opes Reip. agendas diligentius contendant. *His legibus exercenda.*

V.

Quomodo in Ciuitatibus collocandæ ſint Mercatorum & opificiorum tabernæ.

MErcatores atque ij opifices, quorū opera omnes in ciuitatibus indi- gent, *Aliqua disiunctim.*

M 7

gent, variis in locis per oppida disiungi debent. Alias distribui per Regiones & collocari simul possunt, quæ eiusdem rationis sunt tabernę. Vnde opifices illi, quibus aqua præterfluente est opus, regionatim ad fluuium aut riuum coniungi debent. Illi verò, quorum artificia & opera exerceri sine strepitu non possunt remotiores esse debent à Curijs & scholis, ne aut Consilia Reipub. aut litteratorum hominum studia interturbent. Illos enim studiorum fauor pellere è vicinia potest. Nec habenda huius rei minima ratio est, vbi bene constitutæ sunt Academię.

Quæstiuncula. An verò cuiuscunque planè generis ferendi sint in Ciuitatibus opifices? Non expedit profectò. Quare ijs Ciuitates pateant, quorum opera & artificia publicæ inseruiunt vtilitati: reijciantur ij verò, qui voluptatum & rerum inanium sunt ministri, Tabernarij, Dulciarij, Vnguentarij, Histriones, Ludiones, Pantomimi, Tibicines, & id genus alij, qui ad Ciuium pernitiem sua ingenia accommodant, nec bene temperant mores, sed distemperant.

Qua

VI.

Qua ratione contineri Plebeiorum ordines possint.

Nihil melius plebeis, quam negotiũ conceditur. Id agendum igitur, vt omnes negotijs aliquibus & laboribus occupentur, otium nulli sectentur. Vnde in otiosos inquirere oportet, qui si domi, quod agant, non habeant, publicis operibus implicentur, aut exterminentur. Graue quippe Reip. est, vel vnum otiosum alere. Sunt otiosi velut fuci quidam alienorum nempe aluearum deprædatores. Vtile erit non pati in Rebusp. stationes otiosorum confabulatorum, nec validos istos passim mendicantes. *Plebs negotio continetur.*

VII.

An ergo ferendi non sint in Ciuitatibus Pauperes.

Pauperum inopiam subleuare iustitiæ est & pietatis, interque Principum munera non extremum. Sunt autem Pauperes necessitate ipsa aut corporis infirmitate tales, vt omnium misericordiam mereantur. Et hi tolerandi ac iuuandi sunt. Vel certè suo vitio prodegerunt omnia, & validi ac robusti laborem *Ferendi si necessitate vel infirmitate tales, non si vitio suo.*

laborem fugiunt. Hi ferendi non sunt, quod & Ciues exhauriant, & Reip. sint dedecori. Vnde inspectores esse debent, qui in iis corporum integritatem & annorum explorent.

Porro vt iuuari priores illi egeni possint, danda opera est, vt de publico, si fieri potest, iuuentur. Iuuabunt sacri templorum reditus, & piæ illæ in pauperũ vsum fundationes. Iustior certè sacrorum redituum vsus esse non potest, quã si in Pauperes erogentur, quantum quidem templorum ministeria patiuntur. Præterea colligantur publicè eleemosynæ, & per certos ministros, cum opus est, distribuantur. Instituantur publica hospitia pro peregrinis excipiendis, pauperibus alendis, ægrotis curandis, pupillis instituendis, senibus sustentãdis, ac pro infantibus etiam expositis. Et hæc reditus suos habeant annuos, quos paulatim Ciuium opulentiorum charitas augeat. Id vero curandum, vt vnaquæque Ciuitas inopes suos alat, ne tanta erronum turba sine fructu tota Prouincia vagetur. Nisi fortè Patriæ sterilitas, aut deuastatio errare cogat; quo casu, iuuandi sunt, non vltra tamen triduum in oppido vno ferendi, nisi opificio alicui addicere sese velint.

VIII.

An expediat in Rebuspublicis esse Ciuium Sodalitia seu Collegia.

MErcatorum & opificum Collegia Rebuſpublicis expedire nemo Politicus, qui prudens, negabit. Per ea enim in Regio Optimatumque ſtatu hominum ſocietates continentur; in populari imperium retinetur. Eorum vero, iſta eſt vtilitas, quod cum cogenda pecunia eſt, cum tributa colligenda, cum grauia Reip. negotia expedienda, melius ac facilius cum vniuerſis, quam cum ſingulis agatur, & conſenſus obtineatur. Deinde cum eorundem opificiorum & artium homines conueniunt, de rebus illi ad ſe pertinentibus, ac opificiorum ſuorum negotijs prudentius agūt, iudicant, ſtatuunt. Vnde fit, vt opificia vigeant ac floreant amplius, cum ad Rerumpublicarum vtilitatem, tum ad ſplendorem. Tyrannorum eſt Ciuium Collegia tollere, & conuentus omnes prohibere. Porro cum eiuſmodi Sodalitia quædam ſunt Reip. partes, non poſſunt niſi Reip. legibus & ſumma annuẽte poteſtate conſtitui. Nam quæ priuata auctoritate coaleſcunt, ius ad nomen Collegiorum non habent. Illa ſummi

Vtilia sunt Opificum Collegia.

Permiſſu Princ. pu. inſtituenda certo modo.

Ma-

Magistratus ac principis permissio, non tantum conuentuum habendorum potestatem dat, verum etiam conuentuum locum, tempus, tractandarum rerum modum, & materiam ipsam præscribit ac regit. Adeo vt qui alio modo conuẽtus fiunt, illiciti censeantur, ac Maiestatis crimen incurrant. Nocturni cœtus, ac secretæ quęcunque Consultationes nulli Collegiorum generi permittuntur. Suspecta enim eiusmodi sunt Conuenticula, & quæ noctu fiunt concursationes, ne conspirationes fortassis, proditiones, ac nefariç in Reip. exitium molitiones suscipiantur. Hæc vbi fiunt Collegiorum beneficia ac priuilegia propter abusum extinguuntur.

Non fiant noctu conuenticula.

An verò huiusmodi Collegia sibi decreta pactaque facere possint, iudicare item & exequi? plane communi lege id illis est indultũ, modo ne quid quod Reip. legibus aduersetur, constituant. Habeant Iudices suos, quos, qui Collegæ sunt, in rebus ad Collegium opificiumque pertinentibus agnoscant ac reuereantur. Atque illi, vbi commissum est delictum animaduertere pœna aliqua modica, mulcta, & eiectione nonnunquam in delinquentes possint. Salua semper Judicum Reip. auctoritate, ser-

Quæstiuncula.

Leges suas ac Iudices habere possunt.

uatisque

natisque Collegiorum moribus ac institutis. Habeant etiam publicam domum suam, in qua conueniant. Sigillum Collegij sui notam; Arcas, quæ communes facultates contineant.

Illud verò hic videndum, vt seuerâ legum pœnâ corripiantur, qui Monopolia fecerint, quorum innumeræ sunt fraudes cum ad constituendum mercibus pretium, infra quod vendere non liceat, tum ad supprimendas aliquo tempore merces, ad operas summo pretio locandas, ad discentes tyrocinio intra triennium non imbuendos, ad opus ab alio inchoatum non perficiendum. Aliæ eiusmodi plurimæ sunt fraudes pœna omnes & animaduersione grauissima dignissimæ. *Impedienda & punienda Monopolia.*

IX.

Quinam in opificum ordinibus sint digniores.

OMnium in Republica subditorũ vtilissimi ac maximè necessarij sunt Agricolæ, ideoque fouendi, ac cõtra vim omnem studiosa cura vindicandi. Inter opifices autem quo liberalioribus Artibus operã impendũt, eo ipsi d gniores. Hinc Typographi, Pictores, Aurifabri, Architecti, Sculptores, vilioribus alijs, *Digniores sunt quorum liberaliores sunt artes.*

alijs, qui minus liberalibus dediti sunt Artibus, digniores existunt. Quippe nobilius vbi opus apparet, ibi Ars est nobilior, & ad ingenuas litterarum disciplinas propius accedit. Cæterum priuilegia, quę opificijs nonnunquam à Principibus conceduntur vel ab Artis necessitate, vel præstantia proficiscuntur.

X.

An Peregrini in numerum Ciuium sint recipiendi.

MAgni facere Principes ac Magistratus debent sincerum atque ab omni colluuione peregrini ac seruilis sanguinis incorruptum populum seruare, proindeque non temere peregrinos Ciuitate donare. Diuersitas enim illa morum & affectionum periculosa esse Ciuitati potest; & sæpe vbi peregrinorum est turba, ibi turbo Reipub. est, præsertim si ad officia illi proueh ātur, aut diuitiarum magnitudine antecellant. Plerumque quod locustę segeti sunt, id Reip. sunt peregrini; Ciuitatis fructum consumunt. Difficulter Nationum diuersarum ingenia conueniunt, ideoque in factiones populus scinditur, atque inde turbæ ac seditiones potissi-

tissimum vero si quandoque posthabitis incolis ipsi præferantur. Singularum Rerumpubl. mores hic seruandi. Qui patrio more ac lege admittunt, illud caueant ne peregrinorum numerus ac vires vltra modum crescant. Qui non admittunt, ea tamen humanitate legem suam temperent, vt cum aliqui Religionis, aut alterius rei honestę causa deserere patriam sunt coacti, benigne recipiant, & in vrbem suam saluis honorum ac Magistratuum legibus admittant.

XI.

An vsurarij in Ciuitate sint ferendi.

IVre cum diuino tum humano prohibita vsura est. Agit contra Dei legem qui supra sortem aliquid in mutuo mutui tantum ratione accipit; ac naturæ ius violat, qui bis idem, seu duplici pretio vendit. Huiusmodi Vsurarij sunt, qui pecunię vsum; qui ipsa eius consumptio est, pretio vendunt, & sortem integram recipiunt. Hos Iura condemnant, & vsuram quę per se grande malum est, Iustitia condemnat. Politica

Vsurarij iure non ferendi, tolerandi tamen propter bonum aliquod.

tica tamen experientia, cum Reipublicę bonum procurari aliter non poteſt, malum iſtud aliquando tolerat, nec tolerando approbat. Punit Reſpublica perſiſtentes in vſuris, dum eos inter viuos vult eſſe maledictos, & inter mortuos inſepultos, idque legum Cenſura. Tolerantur igitur in Ciuitate vſurarij non probantur.

FINIS LIBRI
Secundi.

INSTI-

INSTITVTIONVM

POLITICARVM

SEV

ELEMENTORVM

CIVILIS DOCTRINAE

Liber Tertius.

DE IIS PER QVAE Respublica stat.

TITVLVS I.

DE RELIGIONE.

I.

Quid sit Religio, & qua eius in Rep. cura.

Religio nihil aliud est, quam diuinæ Maiestatis cultus. Dicta est à religãdo; ligat enim, vincit, & obstringit hominum animos cultu pietatis metuque Numinis. Quippe omnes religione mouentur, & Deum aliquem colendum esse non igno-

Definitio Religionis.

ignorat. Quare prima eius in Repub. cura esse debeat. Nam vnus est supremi Numinis metus, qui Principes inprimis ac Magistratus, tum eorum potestati subditos intra regiones & metas officij continet hominumque inter se societatem custodit. Præstat ipsa Remp. tranquillam & bonis omnibus affluentem, inter Principes & subditos validissimũ est vinculum, patrios mores ac leges ipsas sua incolumitate stare facit. Qui armorum vim aspernantur, qui eloquentiæ potentia non flectuntur, vnius Religionis metu ac studio coguntur. Porro cum cultus ille certis ac sacris quibusdã ceremonijs constet, earum quoque constitutio ad Religionem spectat.

Prima eius in Rep. cura est.

II.

Quid circa Religionem curare primo Principes debent.

Hoc sane primo, vt Religio in Rep. sit vna, vera, antiqua, Apostolica traditione recepta, & sanctissimis Doctissimisque patribus cognita. Superstitionibus aut nouis opinionibus nullus sit locus. Est enim Religio sua natura vna ac certissimum vnitatis vinculum. Vbi diuersæ sententium de Deo

Vna & vera sit Religio.

Deo sunt opiniones, ibi nulla pax est, nulla amicitia, nullum fœdus; imo nulla religio, ac nullus omnino Diuini Numinis timor. Et dum tueri suam quisque religionem magno impetu conatur cruentissima pietatis opinione bella geruntur, prælia in singulis penè familijs miscentur. Nec Principes vtrique fauere parti possunt, nec dissimulare; vel vnam enim, vel vtramque alioquin habebunt inimicam. Sed hac de re iam libro primo diximus.

III.

Quæ sint Religionis seruandæ rationes.

Religionis veræ fundamentum boni sunt mores; ex vitijs originem hæreses ducunt.

I. Ratio conseruandæ Religionis veræ hæc est, vt Principes subditorum vitia seuerissimis legibus coerceant, & grauissimis pœnis plectant. Nemo hæresim introduxit, qui non sceleri suo fomentum & impunitatem quæsiuerit. Adeo qui flagitijs premuntur facile in errorem pelluntur. Quicunque Religionis antiquæ iugum excussit, vitijs suis patrocinium desiderauit; & cum famam amisisset, ex infamia gloriam ambiuit. Nam nulla Hæresiarcham ætas vidit, nisi superbum, libidinosum, infamem. *Vitia coërcere.*

II. Vt sacris Ecclesię officijs viri vitâ integri, doctrinaque magni præficiantur, qui nimirum non minus exemplo doceant, quam verbo, & virtute pręeant. Mala virorum Sacrorum vita contemptum parit, ignorantia errorem nutrit. Bonam illam Religionem vulgus vix putat, cuius Antistites sunt mali: nec difficilè est errare, cum ij, qui præsunt, docere non possunt. Bene etiam sperare de Religione non licet, cum sacerdotia homines imperiti obtinent, & infantes propemodum in cunis infulas inueniunt. Quippe Religio contemnitur, cum in ea impar ætas, & inscitia honoratur.

Vt præsint viri integri & Docti.

III. Vt omnes rectè ac eodem modo de Deo receptisque sacris sentiant, nec vlla cuiusque voluntati libertas permittatur. Qui secus fecerint supremæ potestatis seueritatem experiantur. Mulctentur, puniantur. Displicere nemini debet, si ad salutem trahatur. Hęc, ne Ciues pereant, cautela est. Ita vero coerceri libertas debet, vt Hæreticorum etiam libros habere sit nefas. Blande illi incautos decipiunt. Credere vulgus prompte debet, non sapere curiosè.

Tollatur libertas Religionis.

IV. Vt nimia quorundam ingeniorum petulantia coerceatur, & inanes inutilesque

utilesque de Religione contétiones præcidantur Malunt fere nonnulli gloriam subtili disputatione, quam bona vita quærere; interim multorum in animis fidē labefactant. & dum dubitare ipsi videntur, alij vix credunt. Scholarum sint istæ velitationes, & in auditorijs tantū.

Tollantur inutiles cōtentiones.

V. Vt ministri Religionis cum Magistratibus ciuilibus coniunctissime viuant. Neque enim duo sunt corpora, sed eiusdem diuersa membra. Eorum concordia anchora Reipub. est, qua sublata fluitant omnia & Religionis contemptus exoritur.

Concordia sit Ciuilis & Ecclesiastici Magistratus.

VI. Vt Principes & Magistratus ciuiles debitum Ecclesiasticis personis honorem deferant. Sunt enim Dei ipsius administri. Magnum hæc ratio pondus habet. Qui enim Religionis administros non magni faciunt, Religionem ipsam despicatui habent; nec quæ docent, placent, si ipsi displiceant.

Sacerdotes honorentur

VII. Vt Ecclesiasticorum ordo nulla paupertate prematur. Ea enim Religionis & ministrorum eius contemptum adfert. Quare Principes suo patrocinio sacrum ordinem complectantur, collapsa templorum ædificia restaurent, annuis reditibus & frequentibus muneribus Ecclesiæ splendorē augeant. Si qui-

Non premātur paupertate.

dem principum pietas multorũ ad pietatem animos accēdit & benefecisse cum principibus gloriosum est.

VIII. Vt Academiæ, quæ Ecclesiæ & Reip. seminaria sunt, singulari Principum cura foueantur. Ex ijs enim tanquam ex fontibus purior in Regnum vniuersum Doctrina promanat, indeque ij prodeunt viri, qui Religionem aduersus Hæreticos propugnant, & eius fines longe lateque producunt.

…oueantur …cademiæ.

IV.

An expediat viros Ecclesiasticos ad aliquam Reip. curam admittere.

ID verò omnino expedit. Vt nimirum publicam salutem, Religionis incolumitatem, Ecclesiæ Iura ac libertatem diligenter procurent tueanturque, nec quorundam profanorum hominum statuere, aut certe grande Religioni periculum imminet. Nemo ignorat ab hoc ordine sacro corruptos Reip. mores commodius, quam ab illis emendari. Morum enim & vitæ Magistri sunt Ecclesiastici ab ipso etiam Deo constituti, quorum proinde Antistites ad Regnorum conuentus & comitia vocari debent, ac nihil omnino sine eorum summa voluntate fixum haberi. Postulat commune bonũ

…tile est Ec…siasticos …emp. cum …ijs curare.

vt cum de publica salute deliberatio suscipitur primæ Episcopis partes concedantur. Sane in tanta hominum prauitate cum in Reip. Consultationibus nulla Ecclesiasticorum suffragia sunt, incolumis esse diu Religio non potest. Accedit vero quod vtriusque Ordinis in Reip. procuratione coniunctio maximum sit concordiæ mutuæque beneuolentiæ vinculum, ac proinde summum Reip. bonum.

V.

An expediat magnas esse Ecclesiasticorum in Rep. diuitias.

MAgnas esse Ecclesiasticorum opes tum ad vitæ subsidia, tum ad auctoritatem tuendam Reip. est per quã vtile. Per eas enim fit vt ad rerum aliarum curam, quæ decere eos parum potest nequaquam conuertantur. Turpe sanè est primam viris Ecclesiasticis curam esse viuendi, Domesticarumque rerum solicitudine distringi, in secundis tantum docendi curam habere. Ea etiam est horum temporum prauitas, vt qui aliquas nacti sunt opes, facilè pauperes sacerdotes contemnant, ac nullo in loco habendos esse existiment. Vnde fit, vt ipsa apud *Expedit, vt non egeant.*

eos Religio vilescat, quos Religionis Ministrorum dignitas sine opibus non mouet Iam verò si nulla Ciuilis potestatis excellentia est vbi nullæ sunt opes, quomodo Magistratuum, Ecclesiasticorum, quorum est de cœlestibus ac æternis rebus iudicare, incolumis stabit auctoritas, si nullo diuitiarum præsidio firmetur? Multa moliri nouarum rerũ cupidissimi homines aduersus Religionem possunt, cum aut imbecilli ætate Rex est aut prauis opinionibus corruptus, aut intestino bello patria laborat, quo tempore actum profectò de Religione erit, si opibus sacer ordo careat ac nullis copijs potentiaque resistere possit prauitati, seseq; tueri. Mancipia sint oportet, ac non censores morum, qui supplicare pro victu alijs, & alienam quærere mensam coguntur. Nec increpare audent, nec punire: ac frustra tot & tantis sumptibus ad eruditionem cõtenderunt, vt in Ecclesia egeant. Nolo equidem nullus hic sit modus, copia tamen etiam esse aliqua debet, neque ad luxum, sed ad Ecclesiæ ac Reip. emolumentum. Nam Ecclesiasticorum opulẽtia magnum est prauitatis omnis & impietatis impedimentum. Et sacerdotiorum reditus templorumque diuitiæ Maie-

Vt non contemnantur.

Vt Religionem defendant.

Vt excitent ad cultum pietatis.

Maiestatem Religionis, qua publica salus continetur, amplificant. Quippe vbi inopia est, ibi vilitas; vbi splendor, ibi cultus. Apparatu enim & magnificentia quadam etiam homines trahuntur; nec unquam reuereri pudet eos, quos honesto apparatu venerabiles admiratur. Quin imo templorum decus non exiguũ est pietatis incitamentum. Deinde (nã hic alter est Ecclesiasticarum opum vsus) Sacerdotum facultates, quantum eorum ac templorum necessitas patitur, ad inopum multitudinem sustentandam conferuntur. Conferri sane debent, & hæc eorum aliquando mens, qui dederunt, præter quam quod ad Regum Rerumpublicarumque vsus seruari sacro in ærario multę opes possint, vt cum grauissimo bello Patria vniuersa periclitatur, nec aliunde in tanta necessitate auxilij spes affulget, tantum quantum satis est, depromatur. Quare fixum illud sit, è re Principũ & Reip. esse magnas Ecclesiasticorũ in Rep. diuitias inueniri.

Vt iuuent pauperes.

EtRemp. in necessitate.

VI.

Vtrùm verò etiam vtile sit Ecclesiasticos summo cum imperio Arces, oppida, & præfecturas tenere.

HOminum nonnullorum oculos & animos offendit Ecclesiasti-

Quidam non putãt.

N 4 corum

forum multis in locis imperium, tribunal, Familiæ amplitudo, potens ærarium, Principatus, Curas, inquiunt, & sollicitudines hæc habent omnia, luxum inuehunt & superbiam, exemplo etiam carent. Pauper enim Christus vixit, nec purpuram aut fasces primi Ecclesię Antistites habuerunt. Ista agant & gerant, qui profani sunt; Sacri Sacrorum curam habeant, & cœlum non mundum ostendant. Ita illi sapiunt, & vana specie quorundam animis imponunt. Verum Rem publicam præstare, non sacra tantummodo tractare, Ecclesiæ Antistitum sunt partes. Hi enim, cum viri sint sacri, maiori studio tueri æquitatem possunt, quod eorum muneris ac personarum ratio postulare videtur. Deinde cum sedatiores sint in ijs animorum affectus ingrauescente potissimum ætate, minus sane perturbantur. Et cum seiunct à coniugio sint, nec solliciti de liberis esse debeant, omnes curas suas ad publicã Reip. salutem procurandam conferũt. Quamobrem non opes tantum habere magnas, verum etiam Ciuitates ac Regiones summo cum imperio tenere Episcopi Præsulesq; possunt. Hic sensus, hæc mens fuit tot æui retrolapsi Principum ac Regum qui Ecclesiæ varijs in locis imperio

Decet tamē & vtile est.

multa Oppida & præfecturas subiecerunt. Potentia quippe cum sacra dignitate coniuncta formidandum simul & venerabilem efficit Magistratum. Vnde timor & amor subditorum animos occupant, qui gaudent eosdem se habere Reip. administratores, & vitæ suæ magistros. Habet omnis ætas exemplum,& olim vix vlli Reges, qui non ijdem Sacerdotes; eodemque in capite infula erat & diadema. Nec inusitatum hoc tempore. Imo hodie non paucis in locis hæc vna Religionis est incolumitas, quam ij præstant, qui ijdem Principes sunt, & Sacerdotes. Optime enim ibi Religio conseruatur, vbi potentia est cum salutis cura. Ipse mundi seruator paupertatem exemplo commendauit, non imperauit; imo cum Ecclesiæ Ministrorum nutritij Reges esse debeant, nihil vetat, quin acceptos ad Religionis splendorem à Regibus principatus gubernent Neque vero timendus est luxus, vbi honestatem bonæ leges & vsum moderatum præscribunt. Aut certe tolle rerum omnium vsum, quisquis abusum times: & qui diuitias in Ecclesi sticis suspectas habes, vide ne magnis quoque vitijs occasionem præbeat paupertas. Non eadem est Antistitum omnium amplitudo. Qui

Id olim factum & hodie fit.

Responsio ad obiecta.

Episcopi sunt & ijdem Principes. Principum more splendorem adhibent; qui Episcopi sunt tantum, moderatiore cõtenti sunt ornatu. Adeo vt inuidendũ nihil est, aut malignè carpẽdum. Habet, ita fateor, hæc profana procuratio non exiguas curas & sollicitudines; sed compendia sunt curarum, cum profani Magistratus tribunalia exercent, & vicariam operam regendo prętant, cum Oeconomi & Quæstores sunt familiæ & censui intenti, cum varia bona elocantur, cum vbicunque opus est, administratores cõstituuntur. Ipsi interim omnibus pręsunt, & suprema potestate cuncta Antistites moderantur.

VII.

An probanda sit in Repub Ecclesiasticorum multitudo.

Iusto numero in Rep esse debent Ecclesiastici.

Ecclesiasticorum multitudo, quæ iusto numero censeatur, sanitas est Regnorum. Iustum numerum officia indicabunt & Ecclesię splẽdor. Nam nec officijs deesse personę debent, nec officiorum vllus est splendor si paucæ sint. Itaque pro numero officiorum ac beneficiorum in Ecclesia sit numerus Ecclesiasticorum in Republica, ita vt ministeria sacra non deserantur, & cum quodam

quodam splendore peragantur. Splendorem in Ecclesia tollunt, qui plura simul sacerdotia possident existimantes satis esse reditibus annuis gaudere, non verò ministerium obire. Porrò necessaria Ecclesiæ Ministeria non parietibus duntaxat templorum continetur. Agẽdum cum populo est, sacre conciones habendæ, studijs inuigilandum, alij monendi, alij visitandi, alij docendi. Omnium Ciuium salus prima esse virorum sacrorum cura debet, & eius procuratio vnicũ eorum exercitium. Quemadmodum autem Reipub. saluberrimum est copiosum esse Ecclesiasticorum Ordinẽ, ita qui noxij sunt & inutiles rescindi omnino debent. Grauis est Reip. hominum istorum otiosorum & inutilium turba; qui verò vitiosi sunt sua infamia totum Ordinem apud vulgus infamãt. Episcoporum hoc munus est corrigere, in officio continere, nec ad sacros Ordines sine officio aut sacerdotio aliquo quenquam admittere. Otij accusatione ferè hodie sacer ordo exagitatur; sed hic error vulgi est. Laborẽ non æstimat, nisi quo corpus atteritur. Grauissimus sane & accerrimus est labor studijs operã dare, pia ad salutẽ exercitia curare, orationibus vacare, cantare, scribere, concio-

Rescindendi otiosi & inutiles.

nes ad populum habere, atque alia, quæ Ecclesiasticarum sunt, munia obire.

VIII.

Probandos quoque esse Religiosorum virorum ac fœminarum ordines in Republica.

Cur diuersi Religiosorum ordines

IDem omnes vitæ institutum in Rep. sequi non possunt. Cum autem bene viuere velle omnes debeant, tum aliqui sunt, qui generosiori excitati animo perfectius vitæ genus profiteri concupiscunt. Atque hinc tot illi in Republica Christiana Ordines, in quibus tum viri, tum fœminæ posita rerum terrenarum cupiditate, iurato voto sese in perpetuum obstringunt, & per assidua pulcherrimarum virtutum exercitia ad Christianæ vitæ perfectionem contendunt. Et vt amplius sui non sint, sed Dei, voluntatis suæ libertatem præsulis superioris imperio subijciunt, paupertatem, obedientiam, castitatem vouent. A Deo hoc institutum est; eius autem diuersitas à viris sanctitate eximijs, qui diuino quodam instinctu impulsi propositis varijs legibus ac statutis diuersas consequendæ in hac vita perfectionis vias ostenderunt. Ex quasi dato signo ad institutum suum pluri-

plurimos inuitarunt. Qui omnes cum in varios multosque cœtus per orbem vniuersum dispersi viuant, tum eorum labor & industria ingentem Reip. vtilitatem apportat, vt improbare eos nemo, nisi insipiens & impudens possit. Ab ijs inprimis est magnus vniuersæ Ecclesiæ splendor, dum diuinæ Maiestatis cultum promouent, & exemplo ad virtutem præeunt, singularique vitæ sanctitate pietatem in alijs inflammant. Deinde cum Reip. negotijs implicari, aut militiæ dare nomen non omnes velint, atque ipse secreto instinctu Deus abdicare se perituris hisce bonis plurimos quasi impellat, opportuna in eiusmodi sacris Ordinibus instituendæ ad maiorem perfectionem vitæ ratio est. Quippe difficile inter mūdi illecebras viuere est. Tum cæteris aut nihil agentibus aut variè occupatis in Rep. ipsi diuinas laudes decantant, orationi pro Reipub. incolumitate vacant, diuinæque Maiestatis iram placant. Neque ij sunt audiendi, qui grauem religiosorum hominum in Republica multitudinem impudenter affirmant. Vel enim tales sunt, qui reditus in communi possident, & ex ijs viuunt; vel pauperes sunt, & bonorum hominum eleemosynis sustentantur. Illi dignissimi boni su-

Horum vtilitas.

Responsio ad quosdam.

ii sunt, quibus moderate ac summa cũ sobrietate vtuntur, egenorumq; necessitatibus subueniunt, & hospitalitatem exercent; hi omnem beneuolentiam & liberalitatem merentur, quod indefessam bono publico operam nauent, docendo, diuina officia celebrando, omne auxilium parochis conferendo, à fide vera aberrantes reuocando, constantes confirmando, & Ecclesiæ fines ac imperium multarum Gentium ad Christum adductione producendo. Plane igitur probandi sunt ac in Rep. Religiosorum Ordines omni cura fouendi.

IX.

Quædam in Repub. circa Religiosorum Ordines seruanda.

Frequẽter visitentur. I. CVm frequens quorumcunque cœtuum lustratio diligentiam excitet, ac omnes in officio contineat, Episcopi, aut alij, quorum id curæ mandatum est, frequẽter Religiosorum hominum domos visitent, atque eo consilio, vt primum in illis institutum seruari accurate curent. Non minuatur rigor, non augeatur. Optima quippe ea disciplina est, quæ prima, & à conditoribus ipsis instituta.

Nullus ap- II. Nullus luxus in Religiosorum do-

domibus, etsi opulentia adsit, cernatur; victus autem iuxta instituti seueritatem præstetur. Ipsi exemplo præeant, qui præsunt. Quæ supersunt annis singulis opes in pauperes liberaliter erogentur, & cum fieri potest, religiosarum personarum numerus augeatur. *pareat luxus.*

III. Exulet omnis ambitio, nec in sacris his locis audiatur. Neque enim eos ambire præfecturas decet, qui honoribus ac diuitijs valedixisse, vt in obsequio diuino laterent, creduntur. Turpe est virum religiosum cursitare circa principum Aulas, & Magistratus sacri candidatum esse: gloriosum vero est recusare, sua humilitate se tantum inuoluere, ac non nisi inuitum ad regendum cogi. Præcidetur hęc ambitio, si Religiosorum Præfecti præ ceteris commoda corporis non quęrant; & officio se fungi potius ostendant, quam dignitatem ostentent. Nemo quęrere in cœnobijs debet, quod in Repub. fugit. *Nulla etiã ambitio.*

IV. Danda est opera, vt diuitum liberalitate ac benignitate ita pauperes Religiosi iuuentur, vt in vicos & oppida victus conquirendi causa excurrere quam rarissime cogantur. Si concionãdum est ad populum, si quouis modo iuuãdi Parochi, decet equidẽ, vt prompti sint *Iuuentur pauperes ne excurrant.*

sint ac expediti, sed eorum, à quibus vocantur liberalitate alantur aut ex communi ærario illis subueniatur. Frequens egressus libertatis amorem inducit, & seuerioris disciplinæ odium parit. Vix Monachus est qui sæpe & libenter cum alijs est. Salus Religiosorum domi est, foris dissolutio.

Habeant Scholas suas & studia

V. Cum Religiosorum officium sit honeste viuere, discere, docere, operæ pretium est, vt in Monasterijs scholæ sint, & studiorum exercitationes, quibus Religiosorum animi vel occupentur tãtum vel ad ordinis sui munus aptentur. Inprimis vero Philosophiæ Theologiæque studijs perficientur, quibus, qui ad conciones publicas parantur, adiungent eloquentiam. In Academijs Collegia quædam esse Religiosorum studijs ad tempus vacantium summa sane vtilitas est. Nec verendum ne religiosam submissionem summa doctrina tollat; nescit enim superbire, scit autem obedire, qui vere doctus est.

Vtile est esse loca vbi virgines ad Religionẽ vel nuptias parentur.

VI. Cum probandæ sint in Rebusp. virginum voto obligatarum domus & exercitia, tum vtile quoque est quædam esse loca, in quibus puellæ, etiam Nobiles, ad pietatem, & conuenientes sexui suo labores instruantur, vitæque religi-

osæ

ofæ disciplinam discere incipiant, quam aliquando, si ita visum fuerit, amplectātur; aut tandem quam optimè instructæ nubant. Quod si vero eiusmodi locorum magnæ opes essent, consultum sane foret, dotem al quam ijs honestam dare, quæ ad nuptias transirent, si, vt fieri, potest, fortassis egerent. Quippe non paucæ aliquando nobilissimo genere ortæ Virgines, & honestissimis instructæ moribus negliguntur, quia dotem non habent. Vitari autem in eiusmodi locis corruptelæ debent, vt & disciplina honesta sit, & famæ consulatur.

X.

Cuiusmodi esse Episcopi in Repub. debeant, Theologi an Iuriconsulti.

NOn otiosa profecto dignitas est, nec sine re inane Episcopi nomen. Officium est arduum, laboriosum, periculosæ aleæ plenum; ad quod qui vocantur, eos sustinere Christi personam oportet, & ad procurandam animarum salutem omnem curam ac laborem conferre. Per eos ædificanda & restauranda Ecclesia est; stabiliendum, confirmandum, amplificandum Dei Regnum. Quod præstari sine virtutibus summis, *Arduum Episcoporum munus.*

sine

fine doctrina prudentiaque summa certe non potest. Nobis de Episcoporum virtutibus dicere propositum non est, circa doctrinam id inquiri in Rep. solet, Theologine an Iurisconsulti esse debeant. Et vero Iurisconsultos adhuc Ecclesiæ honorem euehendos esse gentium pene omnium mos admittit, quem iam longo tempore atque vsu ipso confirmatum pene est impudentiæ reprobare. Ipsa Conciliorum Ecclesiæ auctoritas Iurisperitos hac sacra Præfectura dignos iudicauit. Nec in illis aut probitas necessaria deesse potest, aut prudentia. Cum autem tot controuersias iuris æquitate terminare, iudiciaque exercere Episcopi debeant, qui melius ac maiori cum dignitate, quam Iurisperiti, tribunal implebunt? Quod si docere populum pro concione non valeant, eam muneris sui partem aliorum opera supplebunt. Neque enim in tanto tot Ecclesiasticorum numero sacri desunt Oratores. Fiet verò hoc modo, vt profani homines sacrum ordinem summa beneuolentia complectantur, cum patere sibi aditum ad summos in Ecclesia honores per Iurisprudentiam animaduertent.

Rationes pro Iurisperitis.

Cæterũ grauissimę quoq; pro Theologis

Rationes

logis sunt rationes. Atque inprimis Episcoporum sedes non thronus est aut tribunal, sed cathedra, quod eorum munus sit docere potius, quam iudicare. Quod si tamen Episcoporum est vtrumque, postulat Ecclesiæ dignitas & populorum salus, vt docendi curam ipsi sustineant, iudicij vero partes viris prudentibus delegẽt. Qui vero docere melius, quã Theologi possunt, qui rerũ sacrarum cognitione instructi diuina mysteria dogmataque explicare possunt, & pietatis flammam in auditorum animis accendere? Deinde cum pascere populũ Episcoporum sit, qui populi sunt Pastores, soli pascere Theologi possunt, quorum est Dei verbum & voluntatem subditis tradere Et hi sunt, qui officiorum omniũ rationes constituunt in Ecclesia, qui peccata dignoscunt ac distinguunt, qui de virtutibus ac vitijs disserunt, qui conscientias hominũ regunt, qui sacras ceremonias norunt & conseruant. Accedit, quod ad Episcoporum munus vel maximè pertineat Hæreticos ab Ecclesia arcere, & prauam eorum doctrinã refellere, quod profecto ij tantũ possunt, qui ex Scholis Theologorum eximiam eruditionem reportauerunt. Iurisperiti ceremoniarũ sacrarum sunt expertes, & *pro Theologis*

in

in Republica grassantes hæreticorum de Religione opiniones conuellere ipsi nõ valent. An erunt Christianæ pietatis præfecti, qui eius artis prorsus sunt ignari? An in Ecclesia imperium obtinebunt, qui in foro tantum versati rerum sacrarum sunt imperiti? Non est rebus gerendis tantopere, vt nonnulli arbitrantur, inepta Theologia; at vero hominum animis ad salutem ducendis est aptissima. Quid igitur sentiendum? Ita equidem arbitror expedire Reipublicæ, vt ex vtroque Iurisperitorum & Theologorum ordine aliqui ad sacrum hunc in Ecclesia Magistratum assumantur. Quippe vtile erit in Ecclesiasticis conuentibus cum Theologis Iurisperitos esse, vt decreta Reipublicæ & Ecclesiæ salutaria communibus suffragijs faciant. Optandum esset, vt qui ad sacras infulas euehuntur, & populo vitæ Magistri dantur, Iuris ac Theologiæ scientiam tenerent. Magnum enim hoc præsidium est, quo præcipuas muneris sui partes implere Episcopi possunt. Nec quicquam ferè populo gratius & ad pietatem hominum pectoribus inserendam potentius, quam si ipsi Episcopi è Cathedra doceant, ad populum concionentur, dubias quorundam conscientias ipsi cõfirment,

Quid sentiendum sit.

firment,& hæreticos docta facundia publicè conuincant Verè pastores sunt, qui ita pascunt. Illud omnium confessione certissimum est, ijs locis, qui hæreticorum Rebusp. sunt vicini, præesse Theologos decere. Quanquam iam vbique propemodum Christiana Respub. nouis illis Hæreticorũ opinionibus vexantur.

XI.

Ius Asylorum, quod Ecclesia Christiana templa habent, seruandum esse.

AD templa tanquam ad Asyla cõfugere homines concessi à maioribus libertate solent. Illud vero ius sacrorum templorum omnino in Repub. Principum auctoritate seruandum est Neque spoliandi ij sunt, vel ab aris detrahendi, qui salutem inde sperant. Antiquissimum hoc ius est diuina humanaque auctoritate sancitum, ipsi quam maxime consentaneum rationi. Neque enim inferenda vis vlla est sacratissimis veri Dei templis, in quibus Religionis sacra peraguntur, sacramenta percepimus, sepelimur. Immunitas illa Ciuitatibus olim quibusdam data, ac multo maiori iure hodie templis, alijsque sacris locis. Expedit omnino quãdam esse eorum refugia, qui nolentes

Id omnia auctoritas & ratio postulat.

iniuri-

iniuriam fecerunt. Quoniam vero nonnulla crimina sunt, quæ defensa iniuriam Religioni potius adferunt, quam eius fauorem mereantur, id expedire videtur; vt saluo sacrorum templorum iure confestim, num ea immunitate sint digni, qui ad templa confugerunt, cognoscatur, vt si digni sint, relinquantur; si vero indigni, inde abripiãtur. Nam beneficio legis vti non merentur, qui contra legis auctorem deliquerunt.

XII.

Monita quædam pro Religionis incolumitate in Republica seruanda

Multum Religioni tribuere.

I. ILlud sibi persuadeant Principes, quod quo plura Religioni dederint, eo ipsi maiora à Deo accipient, potestatem, honores, opes. Ideo quãtum possunt augeant & amplificent Religionis cultum, iuraque eius sacrosancta nunquam sua auctoritate violent.

Iura eius seruare.

II. Neminem ex sacro Ecclesiasticorum ordine ad supplicium quamuis meritum abripiant. Suis illos tribunalibus relinquant. Eorum vero immunitates & iura intacta semper seruent, nec quicquam de concessis Ecclesiæ bonis auferri patiantur.

Boni &

III. Cum Religionis incolumitas à

bonis Ministris pendeat, beneficiorum Ecclesiasticorum patroni curare id debent, vt Ecclesiæ consulant, non vero eorum cõmoditatibus, quos ipsi commẽdant. Valere Patronorum commẽdationes debent, si idoneos commendent, sin minus, repudiandæ. Vti enim suo ipsi iure ad instruendam Ecclesiam debent, non ad destruendam. In beneficijs conferendis præter Doctrinam & mores nihil est spectandum. Hodie ambiuntur sacerdotia, & reditus spectantur, non officij ratio habetur. Ijs quippe Ecclesiæ beneficia conferuntur, qui plures habẽt & potentiores amicos; parum aut nihil virtuti & meritis datur. Audent aliqui pro meritorum suorum aliqua mercede sacerdotiũ aliquod vel nepoti vel amico postulare, quasi aliena merita attendi non virtus & doctrina candidatorum debeat. Hæc vna pernities Ecclesiæ est, quam inuehunt commendationes. *idonei sint Ministri.*

IV. Nundinationes & lites quærendis sacerdotijs nullæ omnino permittantur. Si quæ cõtrouersia sit, confestim decidatur. Prodesse Ecclesiæ vix possunt, qui suum in ea officium aut dignitatem quasi emunt. Turpe est mercari, quod mereri oportet. Impunita licentia audaciores quosdam facit, dum sciunt *Nulla fiant nundinationes beneficiorum.*

unt litis p æmium aut beneficium esse etsi nullo iure, aut non exiguam pecuniæ vim.

Non conferantur profanis.

V. In conferendis Ecclesiæ beneficijs nihil sanguini, amicitiæ, clientelæ detur. Multo minus Sacerdotia vel pueris infantibus, vel profanis nulloque ordine sacro initiandis assignentur. Dedecus est Ecclesiæ summum, cum profani homines sacrorum locorum gubernacula tenent, & Cœnobijs aliquando præsunt, ea qui non regunt, sed quotannis spoliant. Profectò Sacerdotia Aulicorum prœmia esse non debent.

Vt Ecclesiasticos decet, ita se gerãt.

VI. Ad Ecclesiæ decus hoc spectat, vt singuli in Ecclesia tales se vestitu, omnique actione profiteantur, quales sunt non fastui seruiant, non ludis & commessationibus vacent; Qui secus agunt, coerceantur.

Augenda reditibus Parochia.

VII. Magnum in eo positum est Religionis momentum, vt parochiarum fructus laboribus non impares sint. Curandum igitur, vt annuis reditibus parochiæ ita ditentur, vt non minori desiderio, quam canonicatus appetantur, & vero etiam ambiantur. Ita fiet, vt parochi idonei habeantur, & quia fructus arrident, nequaquam onera fugiantur. Potentissimum est hoc Ecclesiæ hac in parte iuuan-

iuuande remedium, de modis redituum augendorum ipsi Episcopi cogitent. Turpe sane est vix vnum aliquando parochum inueniri, cum tanta ambientiũ Canonicatus multitudo sit.

VIII. Vtile admodum etiam est Prima Religionis Christianæ rudimenta pueris & adultioribus, qui rudes sunt, viris sollicita cura tradi. Vix deficere à Religione possunt, qui vna illam cum lacte quasi suxerunt: nec quicquam verius rude vulgus credit, quam quod prima ætate didicit. Quippe primæ disciplinæ tenacissimum est. Facile nouas opiniones sequuntur, qui nullam antea rectam imbiberunt. Et pene tantum vulgarium hominum inscitia creuit Heresis: nam decipi se non sentiunt qui docti recte non sunt. *Instruantur pueri & rudiores.*

TITVLVS II.

DE LEGIBVS.

I.

Quid Lex quæ eius Materia, Forma, Finis, Effectus, Diuisio, Necessitas.

Lex est recta voluntas seu ordinatio eius, qui supremam potestatẽ habet, *Definitio.*

habet, ad commune Reip. bonum promulgata. Seu regula est quæ ciues in actionibus suis dirigit & obligat. Vnde duo sunt legis officia, dirigere & obligare.

Materia. Materia sunt ipsæ hominum actiones, circa quas lex ita versatur, vt bonas præcipiat, malas prohibeat. *Forma.* Forma est ipsa recta ratio, quæ legem dictat, anima proinde legis. Hæc enim vbi deest, lex non est. *Finis.* Finis est commune bonum, seu Politica felicitas, ad quam leges per studiũ virtutis ducunt bonis præmia promittendo, & malis pœnas. Quæ ad bonũ Reip. totius non ordinatur, lex esse non potest. *Effectus.* Effectus legis est Ciues bonos facere si legi pareant, & transgressores culpæ ac pœnæ obnoxios reddere. *Diuisio.* Variè autem diuidi lex solet cum à Theologis tum Iurisperitis. In Naturalem & Positiuam. In Diuinam & Humanam. In Ius Naturale, Gentium, Ciuile. Quæ hic explicare propositum non est nobis visum legum in Republica duntaxat ostensuris.

Necessitas. Necessitas porro earum est ipsa Ciuium directio publicæque tranquillitatis ac salutis conseruatio. Ideo enim leges feruntur, vt quod iniustum est nemo agat, iisque, qui ius violarint, punitis cæteri meliores efficiantur. Quare lex est regula ipsius Iustitiæ, norma æquitatis directrix iudicii.

Quis

II.

Quis Legislator, & quæ legis obligatio.

Legislator est, qui legem fert. Ferendi autem seu condendi legem is potestatem habet, qui Reip. summa cum potestate præest, siue Rex sit, siue Princeps, siue Magistratus aut populus. Cum enim ad commune bonum ordinari lex debeat, eius est illam condere, cuius est commune Reip. bonum curare. Ipsa etiã suprema auctoritas est, quæ dirigit & obligat, idque per legem. Vnde Legislator vir esse prudens debet, qui multarum rerum experientia atque vsu, quid è re ciuilis tranquillitatis sit intelligat, & animum in commune bonum semper intendat, quadamque præstantissima ingenij vi & diuinæ mentis acie humana omnia prouideat, & omnem Reip. partem ipse constituat. Porro etsi lex supremæ potestatis recta sit voluntas, obligare tamen subditos, nisi promulgata, non potest. Quippe tum leges instituuntur, cum promulgantur. Nec dirigere subditos lex potest, nisi cognita sit, & legislatoris imperium adsit. Vtrumque fit promulgando. Ad promulgationem duo requirũtur. Primum est, vt legislator signo aliquo ex-

Legislatoris auctoritas & qualitas.

Lex vt obliget promulgari debet.

Solemni ritu.

externo voluntatem suam manifestet; alterum, vt solemni ritu. Illud ad notitiam & directionem, hoc ad obligationẽ. Solemnis ille ritus seu publica ceremonia supremam Reip. potestatem suos subditos obligare velle testatur. Fieri autẽ solemnis illa promulgatio legis in supremi Principis Curia debet, tum in omnes Regni partes transmitti. Si plura vni Principi Regna subsint, in singulorum suprema Curia fiet, nisi aliud fortassis lex aut mos patrius iubeat. Cæterum promulgari legem, vt obliget, satis non est; acceptari etiam à subditis debet, ac tunc obligat, cùm populi iudicio recepta est. Nam non ea Principum est potestas, vt ferre legem, cui populus vniuersus repugnet, vnquam possint. Tunc autem acceptata vi detur, cù populi maior pars consensit, vel qui populum recepto patriæ more repræsentat, aut vsu quodam vim ac robur obtinuit. Obligatio ipsa legis summa est. Vult enim naturæ ius, vt superioribus obediamus; & qui Principum potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Oraculum hoc Apostoli est.

In Curia Regni.

Debet etiã receptari.

Obligatio summa.

An

III.

An Principes legibus etiam obtemperare teneantur.

Negantes quorundam rationes.

ASsentatores quidam placendi studio Principes maiorem legibus omnibus potestatem habere prædicant, dominos illos esse omnium, & vniuersa ad eorum arbitratum pendere, atque in hoc ius omne versari, vt Principum voluntati seruiatur. Quasi Regum vtilitate libidineque omnis æquitas sit definita, illis licere quicquid libet, ac ridiculum esse summum Reipub. Magistratum iure ab ijs exæquari. Imo ineptum videri, arma tenentes, & quos metu supplicij vel iudiciorum auctoritate coercere non possis, eos legibus velle illigare. An eæ Principem leges obligabunt, quæ aut vestium genus, aut cultus modestiam præscribunt? Id verò est Maiestatem ad infimorum hominum conditionem abijcere, & Dominum seruum facere. Hæc illorum hominum vox est.

Inprimis autem illud optandum est fixum vt in animis Principum sit, ita se populis imperare, vt tamen etiam seruiant, & Deo Regum Regi consiliorum omnium & actionum suarum rationem sint reddituri. Hæc modestia mirum

quantum Maiestatis dignitatem & opes confirmat. Ita enim fit, vt dum Principes Dei metum sibi proponunt, simul etiam hominum de se opinioni seruiant, ac cogitent post annos quam plurimos locuturam de se & actionibus suis famã; bene quidem si bene rexerint, secus, si male. Deinde verò sibi persuadeant legum stabilitatem non melius, quam Principis exemplo sanciri.

Id cum optandum sit, tum illud tenendum, solutos legibus Principes non esse. Habere enim regulam in ciuitate debent per quam & alios dirigant, & ipsi in actionibus suis dirigantur, ac iudicent; quæ profectò nõ alia quã lex est. Non est sane Principibus permissum, vt ab æquitate discedant, hæc vero legibus in omni vitę parte continetur. Multo minus, vt leges suo arbitratu inuertant, aut ad suam libidinem commodumue referant etsi interpretari nonnunquam & emollire veteres possint. Accedit, quod cum obsequentes legibus habere subditos Principes velint, nequaquam eos deceat vitæ quadam licentia improbitatẽ sancire, cũ populi exemplo magis, quã lege ducantur, & ad Principum imitationem libero obsequio sese componant. Frustra leges verbis figuntur, quæ factis conuelluntur.

Rationes affirmantes.

Digna

Digna vero regnantis maiestate vox est, legibus obligatum se Principem profiteri, cum quiddā maius imperio sit, submittere legibus Principatum. Et vero quis refragari legibus volet cum obtemperantem ijs Principem videbit? modus tamen hac in re, discrimen est. Quæ leges sine maiestatis sugillatione seruari non possunt, aut Regum functionem impediunt, eę Reges non ligant: ligant illæ, quibus vitæ probitas cōstat, vt quæ de adulterijs, de vi, de rapinis, de dolo malo, & aliæ eiusmodi feruntur, quibus dirigi Principes possunt, etsi non cogi. Homines sunt, qui Reges sunt, ideoque diuinis naturæque legibus obnoxij. Humanæ leges cum iubendi & coercendi vim habeant, altera tantum parte ijs Principes subijciuntur, vt nimirum dirigantur, nō coerceātur. Facere quod non licet miserrimum est, leges perspicere, profligati est animi, nec magis imminuitur maiestas, quam cum quadam libertate violatur honestas.

IV.

An probanda sit in Rep. Legum multitudo?

Quemadmodum multorum signa sunt morborū medici multi multaque

Non videtur probanda.

taque pharmaca, ita vbi multæ sunt leges multa iniustitia est. Imo legum multitudo mali Reip. status inditium est. Non igitur probanda. Et vtinam pro tot indigestis legum voluminibus vnum esset breue ac perspicuum iuris compendium. Illa legum multitudo litium est seminarium, in quas multo plus quæuis Respublica, quam in bellum impendit. Adeo leges, quæ finiendis inuentæ sunt litibus, lites quotidie generant, dum quæ bona sunt, ad iniuriam à prauis ingenijs detorquentur. Quis vero vel ingenio assequatur, vel memoria leges illas innumeras complectatur? impar est humana imbecillitas. Consultum igitur videtur, vt quam pauciſsime sint in Rep. leges. Danda etiam esset opera, vt omnibus prouincijs, quæ Principis vnius dicto sunt audientes, vna atque eædem leges scriberentur. Monstri simile est, eadem in Rep. ac sub eodem Principe viuentes diuersis vti legibus. Est enim Resp. vnum corpus, cuius membra eodem spiritu vegetari debent, & actiones omnes ab eodem vno fonte procedere. Ecclesia, quę Christi Seruatoris Respublica est, ijsdem toto terrarum orbe Legibus gubernatur. Et certè vna est iustitiæ ratio ius suum cuique tribuens

Sint paucæ, & in vno regno eadē.

buens cur non igitur eadem sint iura, quæ à Iustitia vnicuique tribuantur? Quod hodie prouinciæ sunt, quot Ciuitates, tot leges diuersæ, & quod aliquæ permittunt, aliæ prohibent. Vna est Iustitiæ regula, qua æquum & iniquum iudicatur, eaque perpetua & constans, ex quo sit etiam iura, quæ quidem recta sunt, eadem esse oportere. Nisi fortè diuersitas rerum diuersitate legum requirat; quanquam etiam tunc connitendum est, vt de rebus iisdem eędem leges ferantur.

X.

An facile fieri debeant noua in Rep. leges.

Non facile faciendæ nouæ sunt leges.

MAxima vis est vetustatis, & grauissimum sane consuetudinis imperium. Quippe desuescere ab iis, quæ longo vsu velut in sanguinem transiuerunt, & iis assuescere, quę vsui incognita sunt, admodum est difficile. Cara illa vetustatis species se ipsam facile sine magistratu tuetur; nouitas vero vix vlla præmiorum spe metuq; pœnarum, aut Magistratuum officiis consistit. Et nunquid mutationem legum sequitur mutatio morum? inde subita nouitas quę Remp. conquassat. Nam etiã ipsa mutatio cõsuetudinis, quæ ad-

iuuare vtilitate videtur, nouitate perturbat. Experientia morborum nos docet, in quibus quemadmodum noua remedia tentanda non sunt, si veteribus succurri malo possit; ita nec nouæ condendæ sunt leges, si veteres aliquid, quo malis Reip. medeamur, submiuistrent. In omnibus rebus præterquam malis (Philosophorum hæc vox est) periculosissima mutatio est. At inquies, quid si imperfectę sint leges? Certe legum imperfectionem aliquam tollerare, quam mutando Reip. statum vertere longe præstat, aut præiudicium omnino sit magnum. Quid si antiqua lege melior sit noua? vix equidem id esse potest; vis enim præcipua legum consuetudo est, quæ longo tempore confirmatur. Mutatio reuerentiam legibus debitam, & subditorum obedientiam tollit, mater ipsa temeritatis, soror superstitionis, filia leuitatis. Et vero quis leges tandem mutabit? auctoritatem illæ supra homines habent, non homines supra leges. Non sine consilio cautum olim, vt qui condendæ nouæ legis occasionem daret, inuisus omnibus & execrabilis esset. Et ipsi legum latores qua potuerunt ratione suis legibus æternitatem quæsiuerunt.

Aliquando Enimuero hæc omnia temerariam ac

ac nulla cogente necessitate susceptam legum mutationem prohibent. Mutatis temporibus, & cum ingens necessitas est eas aliquando mutare, vel emendare nihil vetat. Causa vna sit, vt perfectiores fiant & Reip. vtiliores. Altera quia mutata subditorum conditio est. Fieri non potest, vt idem semper ac perpetuus rerum harum sit status. Et homines enim & humana negotia in continuo sunt motu. Nec ipsæ leges artis cuiusdam sunt vel scientiæ, quę nulli mutationi obnoxia consideret, sed prudentiæ, quæ circa mutabilia & particularia occupatur. *tamen mutari possunt cum necessitas est.*

VI.

Quomodo scribi leges debeant & quo idiomate.

ITa nimirum, vt perspicuæ sint, & quæ fieri possunt, tantum contineāt. *Sint perspicuæ.* Proba enim lex & multitudini profutura simpliciter & æque omnibus aperte scribi debet, ne varia pro cuiusuis arbitratu interpretatione torqueatur. Deinde ea quę iubet, fieri posse oportet; frustra alioquin lex esset, & votum potius, quam lex. *Non impossibilia contineant.* Quæ ambo quæ sunt leges forensibus Rabulis litium infinitarum occasionem præbent. Quod attinet ad idioma, cum omnibus in- *Ferantur lingua communi.*

innotescere, & ab omnibus intelligi leges debeant, postulat ratio, vt communi idiomate preponantur. Placet tamen nonnullis, vt Principis lingua tum leges scribantur, tum ius dicatur, nisi ce fortè sint Prouinciæ, quæ proprias suo idiomate leges habeant, quibus eodem idiomate, si quæ nouæ fuerint, addentur. Alterum Reip. vtilius.

VII.

An Ecclesiastici ciuilibus Principum legibus obligentur.

Obligantur si non derogent Ecclesiasticis.

Is omnino obligantur, quæ ad bonam Reipub. administrationem ordinantur, & Ecclesiasticæ libertati nequaquam derogant: eiusmodi sunt de rerum venalium pretijs leges. Vbi vero in leges ciuiles Ecclesiastici deliquerint, non ad tribunal ciuilis Magistratus trahi ab eoque puniri debent, sed ab Ecclesiastico iudice. Quippe nihil iuris Ciuilis Magistratus in Ecclesiasticos obtinet, quos, vt honoret par est.

VIII.

An Principes dispensare sua in lege possint, & cuius eam sit interpretari.

Eiusdem est potestatis obligare aliquos, & ab obligatione eosdem eximere,

mere. Dispensare igitur Principes sua in lege possunt, imò etiam in Prædecessorũ cum quibus parem habent potestatem, legibus. Quę per votum aut iuramentũ obligatio est, solui à Principe non potest. Dispensationis iusta esse causa debet. Neque enim decet, vt ab ea lege, quæ omnes constringit, sine causa vnus aliquis eximatur. Priuatæ vtilitatis gratia cum aliquo sine causa dispensare, est contra commune bonum agere.

Omnino dispensare possunt.

Quod attinet ad interpretationem, cum eius sit legem interpretari, cuius est condere, ad Principem seu legislatorem interpretatio pertinet. Hic enim suam interpretari mentem probè potest. An verò subditi etiam quandoque ex æquitate id possint? Si dubius omnino sit sensus, ad Principem recurrendum est; si autem aliquo in casu legem ex mente legislatoris nequaquam obligare sit manifestum, interpretari eam ex æquitate subditi possunt.

Principis est legem interpretari.

IX.

An sumptuariæ vestiariaque leges in Repub. sint ferendæ.

Conuiuia, quę ad fouendam ciuium concordiam & amicitiam sunt, concedere in Republica Princeps

Ferendæ sunt leges sumptuariæ.

 debet,

debet, in omnibus verò conuiuijs luxum refrænare. Ideò sumptuariæ leges in Repub. perquam sunt necessariæ. Magnificus enim ille conuiuiorum apparatus egestatem & ęs alienum parit; frugalitas autem & temperantia vitijs plurimis Rempubl. liberat. Castiganda ebrietas est malorum infinitorum mater, & rerum ad luxum pertinentium importatio interdicenda. Illecebræ sunt libidinum & gulæ irritamenta, quęcunque luxus inuexit. Multi, vt magnifici videantur, vltra sortem suam sese ostentant. Turpissimum verò est tam ingentem quotãnis pecuniæ vim in commessationes insumi. Fiunt pauperes, qui videri diuites volunt.

Idem Vestiariæ, Vestiariæ quoque leges vel maximè in Repub. sunt sanciendæ. Quid enim est aliud vestium ille luxus, quam superbiæ vexillum, lasciuiæ & luxuriæ indiciũ, leuitatis, otij, & ignauiæ signũ. Vbi dissecta vestis, ibi dissectus animus; & cui magna corporis cultus cura est, ei magna quoque virtutis est incuria. Aliquid in vestitu noui hodie inuenire student quamplurimi, atque inde vestitus patrij contemptus. Optandum esset, vt tria singulæ Gentes retinere contenderent, Puritatem Religionis, Patrium ve-

veſtitum, Idioma proprium. Peregrinæ veſtes peregrinos inducunt mores, & nouas ſemper ſumptuum occaſiones. Vbi familiares opes defecerunt, ad facinora iuuenes incenduntur; nam eadē in egeſtate permanet, quæ fuit in abundantia libido. Aegræ & malè conſtitutę ciuitatis indicium eſt veſtium luxuria. Saltem Ordinum, Officiorum, Conditionum confuſionem inducit. Plebei enim Nobilium cultum imitantur, interque publicas ac priuatas perſonas nullum eſt diſcrimen. Laudanda vbique honeſtas, & amandus etiam ſine faſtu cultus; ſed modus ſit, & diſcrimen. Vtrũque conſideratio ſexus, ſtatus, conditionis, & officij dabit. Nam alia veſtis Eccleſiaſticum, alia Militem decet; item alia illuſtrem, alia Nobilem, alia Plebeium. Itaque ex vſu Reip. erit ſeuera lege luxum veſtium compeſcere, vt ſinguli modum obſeruent, & certos intra cancellos ſeſe contineant. Conſultum erit quoque veſtimentorum genera & pretia conſtituere; imò etiam pro ſingulorum ratione muneris, ſtatus & dignitatis aſſignare permittereque. Non ferendum eſt Regum purpuram iam ad cerdones veniſſe & byſſum vix amplius eſſe in honore.

X.

Quænam ad formandos Ciuium mores legibus potissimum prohibenda.

Otium. I. Modo vestibus & conuiuijs adhibito seuera lege prohibendum est otium. Expedit enim ignauos & otiosos homines è Rep. depelli, aut pœnis affici. Nam bonorum industriæ inuident, rebus nouandis semper student, aliena appetunt. Obuiam huic malo iretur, si viuendi modum profiteri quisque ciuis apud Magistratum quotannis deberet, & temporis rerumque suarum rationem reddere.

Iniuria. II. Sanciendum lege lata est, ne Nobiles aut diuites humilioris conditionis homines plebeios & inopes vlla iniuria afficiant, aut ea inulta impunitaque ne sit. Nihil iniquius tenuiores homines ferunt, quam se iniurijs & contemptui apud diuites obnoxios esse, quocirca odium in eos & furorem alunt, qui ne in Reip. pernitiem inueterescat, iustis pœnis diuites ab iniurijs illis sunt deterrendi.

Conuitia. III. Conuitia, quibus ordo aliquis totus proscindatur, vel priuatus etiam quispiam, scriptæ leges indictâ pœnâ prohibeant. Si litteris sint consignata, instar

instar famosi libelli habeantur. & puniantur.

IV. De maledictis item, de pulsationibus, mutilationibus, atque omni turpitudine, quâ vita cuiuspiam violatur, leges scribantur. Si quę vis iniusta seu rebus seu personis illata prohibita sit. *Vis iniusta.*

V. In bene constitutis Rebuspublicis tolerari adulteria nunquam debent. Itaque seuerę leges in adulteros promulgentur, & omnia fœdæ impudicitię genera coerceantur. Meretrices, lenones & lenæ, exterminentur. *Adulteria.*

VI. Aleatores legibus damnentur; sint infames, & ad Reip. officia inhabiles. Magnus in aleæ operæ vitiorum est cumulus, quibus ad studia perniciosa iuuenes excitantur, & in varios incidūt excessus. Tempus & opes perdunt, & famam amittunt. Consuetudo hic altera fit natura; vix desuescere possunt, qui assueuerunt. *Aleatores.*

VII. Funesta Reip. Ebrietas est; constringenda igitur legibus est, & Ebriosi notâ ignominiaque perstringendi; vt nimirum indigni censeantur, qui honores & publica munera generant. *Ebrietas.*

VIII. Ambitio quoque & honorum consequendorum nimia cupiditas restringenda legibus est. Quidam au- *Ambitio.*

reis

reis & argenteis gradibus ad summos honores conscendunt, ac tum in illis sese visendos diuitiarum operibus, auro, argento, auleis, veste pretiosa, numerosa familia præbent, quia industriæ & Doctrinæ opera non habent. Ita fit, vt virtutum exercitatio cesset, interque fortes & ignauos, solertes & inertes nullum sit discrimen. Indignus honore esse debet, qui ambiuisse deprehenditur.

Alia sunt plura vel iure ipso, vel publicis legibus prohibita. Debent leges vnumquemque in officio continere, facultatem nocendi præcidere, audaciam improborum coercere, innocentiam cuiusque tutam omni ex parte reddere, discordias & controuersias tollere, bonorum quieti & dignitati consulere, statum Reipub. tranquillum stabilire ac tueri.

TITV-

TITVLVS III.

DE CONSVETVDINE, & Priuilegio.

I.

Quid sit consuetudo, & quæ vis eius.

Consuetudo est ius quoddam moribus institutum ac pro lege susceptum; seu ius non scriptum, quod ex longo ac continuo vsu est ortum. Dicta consuetudo est, quod in communi sit vsu. Eius, cum legitime est introducta vis, est triplex, abrogare, instituere, interpretari legem. Atque hinc illud, optima legum interpres consuetudo. Ea etiam, quæ longâ consuetudine per annos quamplurimos sunt obseruata, non minus quam quæ scripta sunt iura, seruantur. Porro vt vim habeat consuetudo, iusta & rationi consentanea esse debet. Iusta est, cum Dei naturęque legi non aduersatur, bonoque communi vtilis est, etsi contra legem humanam sit introducta. Quę talis non est, iniusta est. *Definitio.* *Iusta esse debet.*

Vnde

II.

Vnde vim suam accipiat consuetudo.

A populi & Principis consensu.

A Populi consensu, sed adsit Principis quoque consensus, oportet. Cum enim Principis consensum lex requirat, sine eo consuetudo esse non potest, cum eiusdem potestatis sit legem condere, & consuetudinem introducere. Potest autem consentire Princeps vel expresse, dum sciens consuetudinē approbat, vel tacite, dum etiā non ignarus dissimulat; vel utroque certe modo, cum ut consuetudo legitime præscripta vim obtineat legis, lata lege constituit. Omnis Princeps seu legislator Reip. suæ consuetudines habere cordi debet.

III.

Quomodo introduci consuetudo debeat.

Definitio Privilegij.

PEr vsum autem introduci cōsuetudo debet, quē ita manifestū esse oportet, vt Principi seu supremo magistratui innotescat. Si enim non innotescat, nec innotescere omnino possit; iam nullus eius necessarius tamen, est consensus. Certum consuetudinis introducendæ tempus Iurisperiti prescribunt; quod si Prin-

Princeps consentiat, opus non est. Eius enim voluntas consuetudini vim legis adiungit. Quid si probata per legem sit consuetudo nisi iusta sit ac ratione fulciatur, vim habere legis non potest. Quod si ergo, vt iniqua, à summo Magistratu reijciatur, vim omnem amittit; si iniqua non iudicetur, legem ipsa abrogat ac tollit. *Quæstiuncula.*

IV.

Quid priuilegium, & quæ circa illud obseruanda.

PRiuilegium est potestas vni alicui vel pluribus agendi aut non agendi vltra ius commune lege concessa. *Desinitio priuilegij.* Dicitur quasi priuata lex, seu priuato concessa. Varia autem priuilegiorum sunt genera. Vel enim aliquo onere liberant, vel agendi facultatem concedunt; vel meritorum intuitu, vel beneuolentia sola dantur; vel iterum cum pacto aliquo sunt, vel sine pacto. *Varia genera.* Porro concedere priuilegia supremæ est potestatis, atque eius, qui condere legem potest, sunt enim contra legem. *Princeps concedit.* Quia vero accipere per ea, non exiguum detrimẽtum Respublica potest, concedi non nisi bene de Repub. meritis debent. Vt nimirum honore ac præmio virtus excitetur, & aliorum ad bene de Patria meren-

merendum industria prouocetur. Cauẽdum ne quæ aliquibus conceduntur, alijs plurimum obsint. Odiosa tunc enim sunt, & onerosa. Et quia legum auctoritas imminuitur, magna omnino eorum causa sit oportet. Quippe contẽptus hinc legum. Multarum seditionũm ac bellorum causæ originem omni ætate à priuilegijs duxêre; & cum multis de causis vim omnem amittant, tum facillimè reuocantur, cum Reip. detrimentum adferre videntur. Quod si mutato rerum ac tẽporum statu, quod antea iustum erat, iniustum fiat, tollendum tũc omnino est. Videant Principes vt priuilegia quam rarissime concedant. Nihil pulchrius, quam vna lege Rempub. gubernari, nihil vtilius, quàm à legum obseruatione neminem eximi, vt vno omnes spiritu regantur & ducantur.

Caute concedendum.

TITVLVS IV.

DE IVDICIIS.

I.

Quid Iudicium, quis Iudex, quæ partes & personæ.

Frustra sane in Rep. leges figerentur; nisi qui ex earum præscripto iudicarent, iudices essent. Itaque iudicijs

Definitio Iudicij.

iudicijs est opus & iudicibus. Iudicium est tota illa actio, quę inter actorem & reum de re aliqua controuersa coram Iudice est constituta, cum rei ipsius cõtrouersę cognitionem, tum iudicis sententiam continens. Quanquam pro Iudicis sententia aliquando iudicium accipitur, ac tunc nihil aliud est, quam legitima Iudicis potestatem habentis definitio, qua mota lis finem accipit. Aut certe Iudicium est ipsa iustitiæ in causa per iudicem cognita administratio. *Partes.* Partes Iudicij præcipuę sunt duæ, cognitio causę seu controuersiæ, & sententiæ pronuntiatio; *Personæ.* Personæ vero necessariç tres, duo litigatores & Iudex. Is qui agit seu litem intendit Actor; in *Actor. reus* quem agitur, seu in quem lis mouetur, *Iudex.* Reus appellatur Iudex is qui legitimã habens potestatem audita ac cognita vtrimque causa sententia sua liti finem imponit. Sententia autem est ipsa Iudicis pronunciatio liti finem imponens. Accedunt & aliç personę, non necessariç quidem, adiuuantes tamen, quarum *Assessores* aliquę iudicibus vtiles sunt, vt assesso- *Apparitores.* res, & apparitores; aliquæ sua opera litigatoribus adsunt, vt Patroni seu *Aduocati.* Aduocati, Procuratores, Syndici, & qui- *Procuratores.* cunque

cunque auxilium ferre possunt. De omnibus multiplex apud Iurisperitos disputatio est, nos, qui de Repub. agimus, Politicas de iudicibus ac iudicijs considerationes proponemus.

II.

De electione Iudicum, & eorum virtutibus.

Electio Iudicum ad Principes spectat.

CVm Principes ac Reges publici iuris administri sint legumque custodes (quippe iustitiæ causa inter mortales constituti) eorum est iustitiam subditis administrare iudiciaque exercere. Quoniam vero maioribus plerumque impediti curis adesse tribunalibus ac potissimum diuersis in ciuitatibus prouinciisque suis non possunt, eorum est etiam Iudices eligere, ac eos substituere, qui legitima cum potestate subditorum controuersias summa æquitate decidant. Porro ad ius dicendum eligent summa grauitate integritateque viros, qui in audiendo faciles sint, in decernendo lenes, in satisfaciendo diligẽtes. Eorum virtutes hæ potissimum esse debent, & quædam quasi conditiones. Prima Dei timor. Quippe Dei timor quadam Religione conscientiam obstringens eas libidines remouet, quæ men-

Eorum virtutes.

Dei timor.

mentem tenebris off.sis, ne verum iustumque cernat, impediunt. Facit etiam vt intelligant non hominum se, sed Dei immortalis iudicium exercere, ad quod munus Regum ministerio sunt vocati sed summo omnium Iudici Deo, non de iniurijs tantum & iniquitatibus, verum etiam de ipsa iustitia & æquitate rationem aliquando redditur i. Hoc fundamento Iudiciorum omnium ęquitas sustinetur. Secunda potentia. Vt nimirum audaciæ ac temeritati resistant. Decet enim Iudicęs magno & forti esse animo, vt cum opus est nobilem virum, copiosum, ac cęteris dominantem aggredi, audeant comprehendere, in carcerem detrudere, supplicio coercere. Deinde constantia insigni armatos esse, vt nec à legitimo iure discedere, nec à vero abduci, nec in contrarium flecti quouis commodo vel incommodo possint. Tertia fides. Quia qui fidem negligit, demandato sibi munere fungi rectè non potest. Hæc vna est officij custodia, nec simulatio hic esse debet, quia nihil inconstantius, aut fœdius. Quarta contemptus pecuniarum seu odium auaritiæ. Nam qui pecunijs student, non raro ad iniquitatē transuersi rapiuntur, & excęcati dum veritatis allatæ lumen nō

Potentia.

Fides.

Cōtemptus pecuniarū.

vident, aliud pro alio substituunt. Quinta
Iuri prudentia. Iurisprudentia seu peritia legum, cum communium, tum propriarum, Ciuilium, Sanctionum, Iurium municipalium, publicorum & receptorum morum, omnium Reip. consuetudinum. Debent enim secundum leges sententiam ferre, quarum si rudes sint, similes erunt medico legum medicinæ ignaro, qui ægroto, quem curandum susceperit, necem adfert. Sexta Experientia seu Prudentia. Vt nimirum à magno rerum vsu parati, & prudentia instructi, quod lex generatim statuit, singularibus ipsi ac priuatis caussis, quæ agitari in tribunalibus solent, possint applicare. Omninò enim necessarium est, vt generales legum Sanctiones quæ singulare aliquod factum in iudicio discussum circumstant, nouerint accommodare. Quam ad rem acri iudicio, prudentia, & experimentis longis ac multis est opus.

III.

Qua ætate eligendi sint Iudices.

Elegēdi Senes non iuuenes. CErtum est diuinum oraculum, speciosum esse canitiei iudicium. Itaque non iuuenes, sed senes ad iudicum munus obeundum sunt eligendi, atque eâ ætate, qua prudentiam iam collegisse,

&

& cupiditatibus suis modum posuisse potuerunt. In iuuenibus corporis robur & animi magnitudo non deest at deest experientia, sine qua vix Iudices in singularibus plerumque casibus propositum sibi finem consequuntur. Nec in iudicibus sola sufficit prudentia, adsit etiã oportet quædam iudicij ipsius subiectio, qua sapere non nimium velint, sed legibus sese submittant.

IV.

Quænam Iudicum animos à vero Iudicio abducant.

HAec quatuor potissimum, Timor, Cupiditas, Amor, Odium. Et sane timor ita Iudicum quandoque animos concutit, vt cõdamnare sua sententia eum non audeant, qui opibus affluit, & magna in Rep. potestate præditus est; aut cuius amittere beneuolentiã, quod gratia plurimum apud Principem valeat non velint. Ita fit, vt nonnunquam innocens à Iudice, qui offendere timet, concondemnetur. Cupiditas verò, seu illa lucri & commodorum auiditas ita iudicum mentis oculos perstringit, vt iudicij veritatem non cernant. Postquam enim munera in manus irrepserũt, aliter, quam antea, de lite iudicatur & pronun- *Timor.* *Cupiditas.*

 ciatur.

ciatur, Nimirum qui donum accipit debitor est, & dum obligari se putat, aliquid, ne sit ingratus, etsi contra iustitiã, reponit. Si & Actor & Reus muneribus iudicem deliniat, is vincet ac triumphabit, qui plura maioraque attulerit. Sic legum Religionem munera perfringunt, & iudicem a vero sensu detorquent, ad libidinemque & iniustitiam inflectunt. Plane donorum acceptatio Iustitiæ fundamentum euertit. Amor, quo Iudices consanguineos suos, affines, & aliqua necessitudine coniunctos complectuntur, iudicium sane inquinat ac corrumpit. Statuere enim de iure partium non possunt, qui omni affectu liberi nõ sunt. Quippe iusti iudicis personam exuit, qui in iudicio personam amici nouit. Cum stateræ examen in neutrã propendere partem debeat, tum illud amor non raro in amicos inflectit. Cœca esse Iustitia debet nec amicum aut hostem, nec nobilem aut pauperem videre. Odium autem iudicum animos exulcerat, & dum malè alicui volunt, rectè pro eo iudicare non possunt. Hæc maleuolentia Iudices à veritatis consideratione abducit. Cum ergo in æquitate sancienda publica stet salus, illam vt Reip. iudices præstant magno sint &

Amor.

Odium.

excelso

excelſo animo nihil timentes, auaritiæ labem oderint nec à quoquam munera accipiant, non ament, non oderint, ſed omni affectu ac perturbatione perpurgatum, habentes animum ſolum Deum intueantur, ac vna ſit Tribunalis lex Iuſtitia.

V.

An ſecundum leges Iudicare Iudices debeant.

IVdiciorum vna & certa regula lex eſt. In hanc intueri Iudices, & quod illa dicit, eloqui debent. Loqui illa quia non poteſt, ideo eius Interpretes ſunt Iudices, vt ex eius preſcripto innocentes ſeruentur, nocentes è Republica, vel è vita exturbentur. Iudicare igitur ſecundum leges Iudices debent, & aberrant ij, qui vt propriam opinionem ſequantur, à legibus diſcedunt. Stare quippe legum decreto, quàm hominum arbitrio melius eſt. Illæ longa animaduerſione laboranteque multorum in Conſilium adhibitorum prudentia ſunt ſcriptæ, hi vero homines, qui tribunalibus preſunt, prudentia non raro ſunt deſtituti, aut certe temporis anguſtijs, quo minus rem omnem mature verſent & examinent, excluduntur. Nec mutantur, vt homines, tam ſæpe leges;

Iudices ꝭ equi legem in[illegible] do debent.

 eędem

eædem semper sunt, affectuum expertes, & nullam personarum rationem habentes. Qui pro arbitrio suo iudicat, multorum querelis obijcitur; qui legem sequitur querimonias & suspiciones euitat. Iure conqueri de iniuria is non potest, quem non tam Iudex, quàm lex condēnauit.

Nec sint nimis subtiles.

Absit verò à Iudicijs nimia subtilitas. Hec sapientiæ simplicitati inimica est, & in legibus interpretandis omnem iuris rationem & æquitatem euertit. Quare ij inepti Iudices sunt, qui non legum interpretes, sed domini esse volunt; vt nimirum ad libidinem suam eas interpretentur, & iustitiam ipsam, perfringāt. Suis illi acutis & subtilibus, vt putant, interpretationibus verum legum sensum & legum latorum mentem peruertunt. Docti ij non sunt, & nihil minus, quam Iurisconsulti, qui nescio quo nouitatis splendore, sed fallaci, audientium mentes perstringunt, & omnino non intelliguntur.

VI.

Quomodo Principes continere in officio Iudices debeant.

Si Iudicijs aliquando intersint.

DVplex hic modus est. Vnus si iudicijs & tribunalibus non raro ipsi, aut qui

qui eorum summi sunt vicarij intersint. cum nimirum grauiores sunt controuersiæ, & ferenda de re magni momenti sẽtentia est Au si quandoque cum iudices pronunciauerunt, & qui litigant iniuriam sibi factam conqueruntur, causam ipsi iterum audiant & sententiæ latæ rationes intelligant. Coercitis hoc fræno iudicibus integra stabit & inuiolata *Iustitia*. Alter est, si in eum iudicem qui à Iuris & æquitatis ratione discesserit, grauissime animaduertant. Nec satis semper est Magistratu iudicem iniquum priuare; grauior enim pœna sit oportet, vt hoc exemplum seueritatis, in alijs seruandæ iustitiæ sit documentum. Abditi sunt humanorum animorum recessus & fraudes in ijs multæ. Igitur in iudices diligenter est inquirendum. Vtile vero erit permissum vnicuique esse de fraude & prauitate iudicum, probare si modo possit, conqueri. Nec deesse tunc pœna debet. Nihil enim maiorem Reip. perniciem adfert, quam si iudicandi potestate ad iniurias iudices abutantur.

Et Iudices iniquos puniant.

eædem semper sunt, affectuum expertes, & nullam personarum rationem habentes. Qui pro arbitrio suo iudicat, multorum querelis obijcitur; qui legem sequitur querimonias & suspiciones euitat. Iure conqueri de iniuria is non potest, quem non tam Iudex, quàm lex condẽnauit.

Nec sint nimis subtiles.

Absit verò à Iudicijs nimia subtilitas. Hec sapientiæ simplicitati inimica est, & in legibus interpretandis omnem iuris rationem & æquitatem euertit. Quare ij inepti Iudices sunt, qui non legum interpretes, sed domini esse volunt; vt nimirum ad libidinem suam eas interpretentur, & iustitiam ipsam, perfringãt. Suis illi acutis & subtilibus, vt putant, interpretationibus verum legum sensum & legum latorum mentem peruertunt. Docti ij non sunt, & nihil minus, quam Iurisconsulti, qui nescio quo nouitatis splendore, sed fallaci, audientium mentes perstringunt, & omnino non intelliguntur.

VI.

Quomodo Principes continere in officio Iudices debeant.

Si Iudicijs aliquando intersint.

DVplex hic modus est. Vnus si iudicijs & tribunalibus non raro ipsi, aut qui

qui eorum summi sunt vicarij intersint. cum nimirum grauiores sunt controuersiæ, & ferenda de re magni momenti sẽtentia est. Aut si quandoque cum iudices pronunciauerunt, & qui litigant iniuriam sibi factam conqueruntur, causam ipsi iterum audiant & sententiæ latæ rationes intelligant. Coercitis hoc fræno iudicibus integra stabit & inuiolata Iustitia. Alter est, si in eum iudicem qui à iuris & æquitatis ratione discesserit, grauissime animaduertant. Nec satis semper est Magistratu iudicem iniquum priuare; grauior enim pœna sit oportet, vt hoc exemplum seueritatis, in alijs seruandæ iustitiæ sit documentum. Abditi sunt humanorum animorum recessus & fraudes in ijs multæ. Igitur in iudices diligenter est inquirendum. Vtile vero erit permissum vnicuique esse de fraude & prauitate iudicum, probare si modo possit conqueri. Nec deesse tunc pœna debet. Nihil enim maiorem Reip. perniciem adfert, quam si iudicandi potestate ad iniurias iudices abutantur.

Et Iudices iniquos puniant.

VII.

Principum esse, quantum fieri potest, lites è Repub. tollere.

Hec postulat boni publici & pacis ratio.

CVm boni publici defensores sint Principes, eorum hoc munus est, qua fieri via potest, finire lites, & litigantium sumptibus consulere. Stare aliter Reipub. pax non potest. Graue vero, pernitiosum, imo nefas est lites ex litibus quotidie gigni, nec finem vllum sperari. Lis litem parit, tribunalia onerantur, maxima Reipub. pars circa negotiosum hoc litum malum occupatur, omnium fere opes consumuntur. Cogitent igitur Principes Iustitiæ gratia cōstitutos se esse in illo fastigio, proindeque obstare debere hominum quorundam malitię, quæ litium est procreatrix, nec differre Iudicium oportere, ne nimijs laboribus ac sumptibus, qui litigant, afflicti, ius suum deserere compellantur. Vbi Iustitia non administratur, ibi regnum vacat. Nec Rex est, qui Iustitiam non facit. Illam qui differt Rempub perdit. Nam litibus Ciuium potentia diminuitur, odia & dissensiones aluntur. Prouida seueritate cauendum est, ne fundata legibus Respub. litibus euertatur.

VIII.

Monita quaedam pro litibus extinguendis, & Iudicijs emendandis.

1. CVm summę imprudentiæ sit dubio litis euentui ac quasi fortunę arbitrio id committere, quod componi per Concordiam potest, expedit constitutum esse in omni Rep. vt litigaturi non prius ad tribunal admittantur, quā rem omnem controuersam cōponere inter se, aut viri alicuius boni æquo iudicio tentarint. Ita fiet, vt nulli sint litis sumptus, nulla temporis iactura, nullę molestiæ; calumniæ & dissidia cessent, iuramentum à neutra præstetur parte, nulla denique de litis euētu sit cura & anxietas. Moneant Iudices igitur ad concordiam litigántes, & vero etiam vltro offerant. Verissimum quippe est, quod vulgò iactatur. Macra concordia melior est, pingui sententia. At quia non raro fit, vt ex innata quadam arrogantia, vel ne de causa despe-rare videantur, nec Reus, nec Actor postulare concordiam velit, ideò publicá auctoritate constituēdi sunt aliqui publici Arbitri litiūq. cōpositores. Nec fas esse vlli debet cuiquam litē mouere, nisi

Prius concordiam quam Iudicium tentare.

prius coram publicis Arbitris de re controuersi. cum aduersario contenderit. Vt tum prius Iudices conueniantur, cum nulla concordiæ spes est.

II. Cum causarum Patroni controuersias suis quadam commentariorum multitudine nutriant, nec vlla tam iniusta lis sit, quam tueri euulgatis iuris misterijs non possint, vt litibus quotidie nascentibus occurratur, abrogandum esse videtur. Ius illud subtilius, & quod verum est ad fori rationem accommodandum. Multa profecto superuacanea in iure sunt & inutilia si mutatam Reipub. formam hisce temporibus consideremus. Aut igitur reiectis ijs ius in artem redigendum est, aut omnino immutandum. Quod si fieri non potest, legibus semel receptis ac probatis insistatur, nec illa tanta tot commentariorum moles admittatur. Ius vnum tantum est, illud tot commentarij onerant, distrahunt, obscurant, & nihil minus, quam Ius esse efficiunt.

Superuacanea in iure tollenda, & leges tantũ seruanda.

III Multarum litium origo quorundam litigantium malitia est. Hæc igitur coercenda est, & constituenda pœna. *In*primis verò iuramentum calumniæ omni Actori proponendum est, nec vnquam omittendũ, vt hoc *S*acramenti timore

Punienda litigantium malitia.

more contentiosa ista malitia compescatur. Deterrebuntur non pauci hoc iuramento, præsertim si publicè & solenni ritu præstetur, & litem deserere malent, quam illud præstare. Verendum tamen ne periurium potius introducatur, quam calumnia excludatur. Maliciosi sæculi hoc vitium est. Sed inculcetur vis iuramenti, & periurij periculum ac pœna ostendatur. In multis Dei timor, & religionis reuerentia animum percellet. Addatur, vt fieri solet, nec vnquam omittatur in expensas condemnatio; imò etiam mulcta aliqua & pœna, qua victus puniatur. Vinci nunquam improbus debet illæsus, & temeraria litis susceptio hoc remedio impedienda est. Nullus hic nimius esse rigor potest. Et prodesse multum potest, si litigantes deponere in iudicio pecuniæ vim aliquam cogantur, quam victor recipiat, victus amittat. Adiungi infamia solet, vt huius quoque metu temeritas & malitia quorundam refrænetur.

IV Cum iudicium veritatis indagandæ gratia constitutum sit, vt æquitas ex veritate postea statuatur, iudices litigantibus dicendæ veritatis necessitatem proposita pæna imponent, eamque tunc seuere exigent, cũ vel falso narrauisse, vel *Litigantes sub pœna teneantur veritatem dicere.*

aliquid contra veritatem allegauisse deprehendent. Ita fiet vt litigare non audeant, qui cauillationibus alias se tantum tuerētur. & Aduocati à superfluis, & nimis aliquando audacibus scriptis abstineant.

Sint pro pauperibus Aduocati.

V. Ea verò cum quorundam diuitum sit malitia, vt vel idcirco tantum cū pauperibus aut tenuioris fortunę hominibus lite contendant, quia eos pares esse sumptibus non posse sciunt, expedit, vt in Rep. certi sint Aduocati, qui pauperioribus patrocinentur, atque ijs ex publico ærario stipendium consignetur. Quod Curijs deberi potest, pauperibus remittatur. Probandus ille quarundam Rerumpublicarum mos apud quas pauperum est fiscus, quē mulctæ procuratorum excessibus aut defectibus irrogatę replent. Si pauperes litem vincant, teneantur erogatos in litem sumptus fisco restituere; aut certe cum opimam nacti vitę conditionem aliquando fuerint. Magnum hoc erit pauperum præsidium, & aduersus copiosos homines potens remedium. Non facilè pauperes lite aggredietur, qui eos Reip. sumptibus defendendos intelliget.

VI. Longissimarum ac propemodū æternarum litium causa Dilationes sunt,

sunt, quæ tam multę, tamque superuacaneæ litigantibus hodie passim conceduntur, & quarum spatia & interualla longissima sunt. Itaque curandum est, vt nullæ omnino, aut certè quam rarissimæ ac breuissimi temporis dilationes concedantur. Qui lite contendunt, paratum ius suum habere debent, nec tot diuerticulis, & inutilibus dilationibus controuersias prolongare. Ferè accidit semper vt qui differre cupit, iudicium reformidet. Profectò re sua satius est carere, quam post tot annos victoriam expectare. Non omnibus sufficere sumptus possunt; ideoque propter eiusmodi moras iuri suo non paucis est renunciandum. Seuera proinde lege sanciendū est, vt sublatis dilationum ambagibus, quam breuissimè Ius patris vtriusque cognoscatur, ac statim etiam pronuntietur. Non ferendum est alios alijs minari litis finem nunquam illos visuros.

Tollantur dilationes superuacaneæ.

VII. Quoniam autem omnium ferè litium origo ab aliquo vitio est, vt ab ebrietate, calumnia, nimia audacia, vi illata, & alijs eiusmodi, optimum ad lites impediendas remedium erit, summa seueritate vitia omnia prohibere, & delinquentes nulla mora, cum fa-

Vitia quam primum & delinquentes puniantur.

ctum constat, non seruato etiam Iudiciorum ordine grauissime punire.

Coercenda est prouocãdi licentia.

VIII. Nimia illa ad superiorem iudicem prouocandi licentia, quæ plerumque est ingeniorum iustitiæ non parentium, omnino & legibus & pœnis est coercenda. Nemini permissum sit ab ea sẽtentia, quæ modum liti præscribit, non finem ponit, (interlocutoriam appellãt) prouocare. Citius enim finiri lis potest, quam prouocationis causa cognosci. Si prouocandum quandoque est, iterum Calumniæ iuramentum præstetur, ad iudicem superiorem causa instructissima quamprimum transmittatur. Renunciare prouocationi sine pœnâ non liceat. Et si lite prouocans cadat, præter damnum pœnam etiam sentiat. Multi, vt iustitiam fugiant, prouocatione vtuntur; & non raro, vt Reum fatigant, ac nimijs sumptibus ad ius suum deserendum cogant.

In inferioribus tribunalibus pauci, in superioribus, multi sint Iudices.

IX. Consultum est & Rep. vtile, vt in Tribunalibus inferioribus, à quibus prouocatio conceditur, vel paucissimi sint Iudices, vel vnus tantum, cui assideant viri aliquot alij famæ integræ, existimationis probæ, litium osores. Sit is autem legum consuetudinumque peritus, & vsu prudens. In superioribus Tribunalibus

libus plures ſint iudices, vt æquitas in tanta litium multitudine, plurium prudentium conſilio ſanciatur.

IX.

De Aduocatis & Procuratoribus.

OPtandū hoc Reip. eſt, vt de publico ſalarium Aduocatis, Procuratoribus que ex iudicis arbitrio conſtituatur, ipſi verò in publicum litigantes aliquid conferant. Ita enim fiet, vt breuiſſimo tempore lites expediant, nec vlla eis miſeros litigantes excutiendi & exſugendi occaſio videtur. Præterea illud expedit, vt in collegium Aduocatorum nemo niſi rigoroſo prius examine probatus, admittatur, præſtito etiam iuramento nunquam ſe improbæ liti patrocinaturum, & quicquid Iuſtitia exigit, ad omnem cauſam allaturum. Atque hoc iuramentum flexis genibus tactiſque Sacroſanctis Euangelijs præſtandum eſt. Inſuper verò non omittendum, ſingulis in cauſis calumniæ iuramentum, quod & Aduocati præſtare teneantur, & vna litigantes, nec ante ſunt audiendi. Vt autem eorum officium certo ordine ac modo conſtet, ſancienda hæc ſunt.

Habeant ex publico ſalarium.

Examinentur & iurent.

1. Nemini permiſſum ſit proterua libidi-

Non poſ-

Sint cauillari vel conuitari. libidine ac temeritate, vel scripto, vel verbo conuitiari, cauillari, iniuriam vllo modo alteri inferre. Qui secus fecerit Iudicis arbitrio puniatur.

Causam iniustam deserere teneantur. II. Aduocatus vbi primum iniquam esse litem animaduertit, eandem deserere, & clientem admonere teneatur. Si patrocinetur, ex pensarum solutione mulctetur. Naturam enim & leges oppugnat, qui in scelere patrocinium alicui præstat. Nec potest iniusta lis nisi malitiosa cauillatione defendi. Si dubia lis esse videatur, ad concordiam litigantes adducat.

Factum in lite exponendum, non iura multa allegandi. III. Aduocati factum exponere disputareque teneantur, non iura & innumeras Interpretum ac Commentariorum citationes allegare. Ius quod ex facto oritur scire iudices debent, Et quemadmodum ridiculum est ægrotum Medico curandi modum præscribere, ita litigantem iudici jus ipsum dicere. Breuiores hoc remedio lites erunt, & cum de facto constiterit, facilius pronuntiabitur. Tot allegationum plaustra lites impediunt, & nauseam excitant. Si admittere hoc remedium corrupta hæc tēpora non possint, sit tamen aliquis allegandi modus; & vbi cōcordes sunt multæ leges, vna sufficiat. Idem esto de Inter-

terpretibus iudicium. Qui falso allegarit, puniatur. Satis occupati erunt Aduocati, si factum proponere cum omnibus circumstantijs, probare que contendant. Hoc vero difficilius est, quam allegatorū farraginem obtrudere.

IV. Aduocatus nemo sit, nisi qui litterarum & iuris notitiam habeat, sitque aut Doctor, aut Licentiatus, qui in consilio sit cautus, in patrocinio fidelis, in iudicio iustus, in vestitu honestus, in oratione disertus. Apud eum plus boni mores, quam diuitiæ valeant, ideoque, si è publico salarium non præstetur, non immoderatum à litigantibus extorqueat. Iudicis hac in re legem & præscriptū sequatur. *Qualis esse Aduocatus debeat.*

V. Numerus Aduocatorum, Procuratorum, Notariorum sit certus, nimirū pro litium multitudine. Multi enim Aduocati & Procuratores multas faciunt lites; & cum plerique tantum sint mancipia, lites alunt vt sua repleant marsupia. Horum multitudo hominum non est sanitas Orbis terrarum. Nimis multi hodie ad calamum sudant. Nec sanè opus est tot Sollicitatoribus, Saccularijs, Scribis, Accensis, Ostiarijs, Rabulis, & id genus hominibus, quorum laboris verbis, longo foliorum apparatu, strepitu. *Aduocati certo numero.*

An

X.

An Iudex sententiæ á se latæ causam addere debeat.

IVdex qui sententiæ à se latæ causam scit, etsi illam reiiceat, sibi satisfacit; qui autem manifestat, alijs quoq; facit satis. Nemo est, qui sententię causam scire non velit; hæc vbi declaratur, tum intelligunt omnes rectè Iudicem controuersiæ statum percepisse, animumq; suum ad iustitiæ normam certamque regulam direxisse. Qui lite cadit æquo animo sententiam fert, cuius legitimã aduertit causam. Hanc qui ignorat, de iniuria facta conqueritur, & ad prouocandum commouetur.

Causa addita omnibus satis fit.

XI.

Quibusnam in litibus dubijs potissimum sit fauendum.

FAuendum sane pauperibus, viduis, pupillis. Horum enim in iuris æqualitate vel ambiguitate procul dubio æquior est causa. Supremus ille iudicum Iudex qui nullam personarum habendam esse rationem vult, idem paruam haberi viduarum, pupillorum, pauperum, aduenarum curam non raro conqueritur. Quid si vero Principi cum subdito

Pauperibus Pupillis, viduis.

Quæstiuncula.

subdito lis sit? In dubijs causis contra Principem ac fiscum est iudicandum. Quippe causæ æquitas pro subdito præsumenda est. Bene feret bonus Princeps, sub quo Fisci fere semper mala causa est. Hæc de Iudicijs.

TITVLVS V.

DE VECTIGALIBVS.

I.

Quid Vectigal, quæ instituendi & exigendi potestas.

CVm Regum ac Reipublicæ Maiestas potentia retineantur, potẽtia vero in censu Regum & Vectigalibus conseruetur, atque ex vtrisq; Aerarium existat, quod Reip. neruus est, de his rebus suscipienda quoque Politico consideratio est.

Vectigal, vt passim accipitur, est illa omnis pecunia, quæ à populo ad bellum aut subsidium Principis vel Reip. penditur. Vel, vt alij, est id, quod ex his, quæ inuehuntur aut euehuntur, rebus præstatur. Census autem Regius est ipsum Regis patrimonium. Vulgo Domanium Coronæ vel Regni appellant. Tributum est pecunia populo imperata, quæ

Definitio Vectigalis.

Census.

Tributi.

quæ à singulis pro ratione census exigitur. Potestas instituendi vectigalia vel imperandi tributa supremi Principis est, aut Reipublicæ. Eiusdem est exigendi potestas. Vtraque inter Regalia seu Iura Maiestatis numeratur. Vnde qui sua in Ditione superiorem agnoscunt potestatem, instituere Vectigalia noua, vel antiqua augere sine supremi Magistratus consensu non possunt. Porro Vectigalium causa est publica vtilitas & necessitas. Quippe defendere Rempub. Principes debent; id quia sine sumptibus magnis & præsidijs non possunt. Vectigalia & tributa imperant, quæ præstari omni iure populus tenetur.

Instituere & exigere Principis est aut Reip.

II.

Quæ res & personæ Vectigalium oneri sint obnoxia.

Omnes, aliquæ tamen excipiuntur.

RES omnes sane, nisi, quę excipiat, sic ratio. Vel inprimis vero liberandę hoc onere sunt eæ res, quæ ad victum spectant. Quippe iniquum videtur earum ratione rerum vectigalis onus sustineri, quibus ad vitam sustentandam carere nemo potest. Nec pro ijs pendendum vectigal videtur, quæ pro exercitu parantur, aut ad ius exercendum destinantur. Aequum autem est, vt ve-

ctigalium onus ea omnia ferant, ex quibus quæstus est aliquis & lucrum. Illicita illa, inhonesta, & nugatoria olim vectigalia pro aëre, v[illegible]bra, vrina, concubitu meretricum, hodie ne audiantur quidem.

Personæ quæ negotiãtur. Quod attinet ad personas, eæ pendere vectigal tenentur, quę priuata in vita negotiantur, & mercium transferendarum curam habent. Eximuntur ab hoc onere nonnulli. Fiscus inprimis; Illi deinde Nautæ, qui Annonæ Reipub. seruiunt: tum Legati earum ratione rerũ, quas secum ex prouincia sua deportant; non vero earum, quas in patriam reuehunt. Seruandus hic tamen Gentium singularum mos est. Porro ante omnes vectigalium immunitate gaudere. *Exempti Ecclesiastici & studiosi.* Ecclesiastici debent in rebus ijs omnibus, in quibus nulla exerceatur negotiatio. Studiosi quoque, qui Artibus ac scientijs operam nauant, nullum de rebus ijs, quas studiorum causa habent, soluere vectigal teneantur. Quod priuilegium Academiarum priuilegijs adscribitur. Ab his personis qui vectigalia exigunt, pœnæ obnoxij sunt, & cum alijs sua priuilegia diminuant suis priuari sunt digni. Certa etiam eorum est pœna, qui præstare tenentur, nec præstant. Cęterũ

quem-

Rebus necessarijs modicum, curiosis magnum vectigal imponatur.

carnes, lanæ, vestes & id genus; ali[...] ro sint eiusmodi, quibus carere p[...] mus, vt saccarum, bombix, aromata[...] num generosum, auium ferarum carnes & similes, quę ad emollie[...] corpora animosque debilitandos [...] gnam vim habent, necessarijs illis r[...] modicum curiosis hisce mercibus ius vectigal est imponendum. Sic [...] vt luxui potentium modus impona[...] & egenorum inopię consulatur. H[...] exhauriuntur graues excitant in Re[...] motus; illi aucto earum rerum, qu[...] potissimum vtuntur, pretio, tanto[...] crescere opibus & potentia non poss[...]

IV.

Alia in Vectigalibus imponendis attendenda,

Ne sint grauia.

1. NE grauia & intolerabilia imp[...] tur vectigalia. Modus sit pro[...] rum copia vel inopia. Qui ni[...] um petit, vt dici solet, à paucis acci[...] & illę graues vectigalium exactio[...] nihil aliud in Rep. quam seditiones [...] riunt & rebelliones. Quippe qui m[...] potentię manu subditos tractat, læ[...] habet & obsequentes; qui fortiter [...] mit, ingratos & rebelles.

Ne noua.

II. Ne nouâ & crebra imperen[...]

Od[...]

Odiosa hæc nouitas est, & ad opprimendos inducta subditos putatur. Cum noua placere soleant, tum quæ grauia sunt displicent. Crebra populi animos & manus irritant.

III. Cum imponuntur æqualitas, quantum fieri potest seruetur. Hæc vt constet, sint publica auctoritate Censores & inspectores; qui singulorum bona statis temporibus inspiciant, ac tum ex æquo onera partiantur, ita vt tenuiores ciues minus, quam opulenti pendant. Secus vbi fit, querelæ vndique sunt, & turbæ, dumque liuor obrepit pari dolore aliena commoda & suas iniurias, qui læsos se putant, metiuntur. Publica vectigalium vtilitas hanc postulat æqualitatem. *Seruetur æqualitas.*

IV Exigantur sine tumultu Vt nullus sit, nota sit causa, & Reipub. necessitas, ac citra damnum solutio fiat. Vbi vectigalia tributaque subditi soluerunt, Principum est quietos eos & securos seruare, nimiamque militum insolentiam frænare. Nimis quippe durum est præstare Principibus quod petunt, & pro eo quod superest, militibus esse prædæ. *Exigantur sine tumultu.*

V. Cum vectigalium extraordinariorum causa cessat, facienda quam primum est eorum remissio. Postulat æqui- *Remittantur necessitate cessante*

quemadmodum vectigalia penduntur pro rebus venalibus, pro viæ publicæ vsu; ita tributa præstantur tanquam onera fructuum, & quædam pensitationes soli ipsius & immobilium bonorum ratione. Quilibet nimirum pro patrimonij & census magnitudine. Grauia illa nimium, & non ferenda, quæ in caput cuiusque imperata.

III.

Quæ consideranda sint viro Politico circa Vectigalium impositionem.

Consideranda singulorum opes.

QVi in Repub. de ratione conficiendę pecunię seu vectigalibus imponendis est acturus, cognoscere eum inprimis oportet singulorum opes ac facultates, ne nimirum eas vectigalia excedant. Quippe detrahendus est ramus, non arbor radicitus euellenda. Nec tam considerandum, quid Principes vel Aulici velint, quam quid subditi possint. Insana quorundam est cupiditas, qui sua voluntate aut luxu vectigal metiuntur. Considerare deinde oportet, quomodo sine subditorum oppressione constitui vectigal, præstarique possit, idque cum subditis quod cum ouibus agendum, quæ tondentur, non raduntur. Qui tam facile vectigalia augent, sanguisugæ sunt, & quædam hirundines. Perdiscendæ quoque

Videndum ne subditi premantur.

que

que & indagandæ sunt impensæ omnes cum Aulæ Regiæ, tum ipsius Reipublicæ, vt qui superuacanei sunt sumptus tollantur, qui æquo sunt maiores minuuantur. Nam etiam diminutio sumptuum vna implendi ærarij ratio est: nec tantum qui partæ rei addunt aliquid ditiores fiunt, verum etiam qui sumptibus aliquid detrahunt.

Sumptus superuacanei tollendi.

Aliarum Gentium hac in re mores docere possunt. Curandum vero inprimis ne à prauis quibusdam hominibus, qui omnes pecuniæ vias & fraudes norunt, vectigalia tractentur. Non pauci sæpe sine vllo censu ad vectigalium procurationem accedunt, qui intra paucos annos copiosissimi & ditissimi fiunt. Exigendi ab illis est quæsitarum opum ratio, & eæ illis auferendæ, quarum origo non certa. Ac valde etiam conducit prouidere diligenter, ne multi otiosi homines propter nescio quæ inania officiorum nomina annuis salarijs Remp. quasi prædæ habeant; & ne Proceres auidas manus in publicas opes inijciant. Id vbi fit Principes miseram egestatem patiuntur, ipsi autem lautè & beatè viuunt. Suscipienda hæc quóque consideratio est. Cum aliquæ res ad vitam sustentandam necessariæ sint vt frumentum, vinum, carnes

Ne praui homines vectigalia exerceant.

Nec otiosi salaria habenda.

Nec Proceres vectigalia inuadãt.

quemadmodum vectigalia penduntur pro rebus venalibus, pro viæ publicæ vsu, ita tributa præstantur tanquam onera fructuum, & quædam pensitationes soli ipsius & immobilium bonorum ratione. Quilibet nimirum pro patrimonij & census magnitudine. Grauia illa nimium, & non ferenda, quæ in caput cuiusque imperata.

III.

Quæ consideranda sint viro Politico circa Vectigalium impositionem.

Consideranda singulorum opes.

QVi in Repub. de ratione conficiendę pecunię seu vectigalibus imponendis est acturus, cognoscere eum inprimis oportet singulorum opes ac facultates, ne nimirum eas vectigalia excedant. Quippe detrahendus est ramus, non arbor radicitus euellenda. Nec tam considerandum, quid Principes vel Aulici velint, quam quid subditi possint. Insana quorundam est cupiditas, qui sua voluntate aut luxu vectigal metiuntur. Considerare deinde oportet, quomodo sine subditorum oppressione constitui vectigal, præstarique possit, idque cum subditis quod cum ouibus agendum, quæ tondentur, non raduntur. Qui tam facile vectigalia augent, tanquam sanguisugæ sunt, & quædam hirundines. Perdiscendæ quoque

Videndum ne subditi premantur.

que & indagandæ sunt impensæ omnes cum Aulæ Regiæ, tum ipsius Reipublicæ, vt qui superuacanei sunt sumptus tollantur, qui æquo sunt maiores minuantur. Nam etiam diminutio sumptuum vna implendi ærarij ratio est: nec tantum qui partæ rei addunt aliquid ditiores fiunt, verum etiam qui sumptibus aliquid detrahunt.

Sumptus superuacanei tollendi.

Aliarum Gentium hac in re mores docere possunt. Curandum vero inprimis ne à prauis quibusdam hominibus, qui omnes pecuniæ vias & fraudes norunt, vectigalia tractentur. Non pauci sæpe sine vllo censu ad vectigalium procurationem accedunt, qui intra paucos annos copiosissimi & ditissimi fiunt. Exigendi ab illis est quæsitarum opum ratio, & eæ illis auferendæ, quarum origo non certa. Ac valde etiam conducit prouidere diligenter, ne multi otiosi homines propter nescio quæ inania officiorum nomina annuis salarijs Remp. quasi prædæ habeant; & ne Proceres auidas manus in publicas opes iniiciant. Id vbi fit Principes miseram egestatem patiuntur, ipsi autem lautè & beatè viuunt. Suscipienda hæc quoque consideratio est. Cum aliquæ res ad vitam sustentandam necessariæ sint vt frumentum, vinum,

Ne praui homines vectigalia exerceant.

Nec otiosi salaria habenda.

Nec Proceres vectigalia inuadant.

carnes

quemadmodum vectigalia penduntur pro rebus venalibus, pro viæ publicæ vsu, ita tributa præstantur tanquam onera fructuum, & quædam pensitationes soli ipsius & immobilium bonorum ratione. Quilibet nimirum pro patrimonij & census magnitudine. Grauia illa nimium, & non ferenda, quæ in caput cuiusque imperata.

III.

Quæ consideranda sint viro Politico circa Vectigalium impositionem.

Consideranda singulorum opes.

QVi in Repub. de ratione conficiendę pecunię seu vectigalibus imponendis est acturus, cognoscere eum inprimis oportet singulorum opes ac facultates, ne nimirum eas vectigalia excedant. Quippe detrahendus est ramus, non arbor radicitus euellenda. Nec tam considerandum, quid Principes vel Aulici velint, quam quid subditi possint. Insana quorundam est cupiditas, qui sua voluntate aut luxu vectigal metiuntur. Considerare deinde oportet, quomodo sine subditorum oppressione constitui vectigal, præstarique possit, idque cum subditis quod cum ouibus agendum, quæ tondentur, non raduntur. Qui tam facile vectigalia augent, tanquam sanguisugæ sunt, & quædam hirundines. Perdiscendæ quoque

Videndum ne subditi premantur.

que & indagandæ ſunt impenſæ omnes cum Aulæ Regiæ, tum ipſius Reipublicæ, vt qui ſuperuacanei ſunt ſumptus tollantur, qui æquo ſunt maiores minuuantur. Nam etiam diminutio ſumptuum vna implendi ærarij ratio eſt: nec tantum qui partæ rei addunt aliquid ditiores fiunt, verum etiam qui ſumptibus aliquid detrahunt.

Sumptus ſuperuacanei tollendi.

Aliarum Gentium hac in re mores docere poſſunt. Curandum vero inprimis ne à prauis quibuſdam hominibus, qui omnes pecuniæ vias & fraudes norunt, vectigalia tractentur. Non pauci ſæpe ſine vllo cenſu ad vectigalium procurationem accedunt, qui intra paucos annos copioſiſſimi & ditiſſimi fiunt. Exigendi ab illis eſt quæſitarum opum ratio, & eæ illis auferendæ, quarum origo non certa. Ac valde etiam conducit prouidere diligenter, ne multi otioſi homines propter neſcio quæ inania officiorum nomina annuis ſalarijs Remp. quaſi prædæ habeant; & ne Proceres auidas manus in publicas opes inijciant. Id vbi fit Principes miſeram egeſtatem patiūtur, ipſi autem lautè & beatè viuunt. Suſcipienda hæc quóque conſideratio eſt. Cum aliquæ res ad vitam ſuſtentandam neceſſariæ ſint vt frumentum, vinum,

Ne praui homines vectigalia exerceant.

Nec otioſi ſalaria habenda.

Nec Proceres vectigalia inuadāt.

carnes

quemadmodum vectigalia penduntur pro rebus venalibus, pro viæ publicæ vsu; ita tributa præstantur tanquam onera fructuum, & quædam pensitationes soli ipsius & immobilium bonorum ratione. Quilibet nimirum pro patrimonij & census magnitudine. Grauia illa nimium, & non ferenda, quæ in caput cuiusque imperata.

III.

Quæ consideranda sint viro Politico circa Vectigalium impositionem.

Consideranda singulorum opes.

QVi in Repub. de ratione conficiendę pecunię seu vectigalibus imponendis est acturus, cognoscere eum inprimis oportet singulorum opes ac facultates, ne nimirum eas vectigalia excedant. Quippe detrahendus est ramus, non arbor radicitus euellenda. Nec tam considerandum, quid Principes vel Aulici velint, quam quid subditi possint. Insana quorundam est cupiditas, qui sua voluntate aut luxu vectigal metiuntur. Considerare deinde oportet, quomodo sine subditorum oppressione constitui vectigal, præstarique possit, idque cum subditis quod cum ouibus agendum, quæ tondentur, non raduntur. Qui tam facile vectigalia augent, tangvisugæ sunt, & quædam hirundines. Perdiscendæ quoque

Videndum ne subditi premantur.

que & indagandæ sunt impensæ omnes cum Aulæ Regiæ, tum ipsius Reipublicæ, vt qui superuacanei sunt sumptus tollantur, qui æquo sunt maiores minuantur. Nam etiam diminutio sumptuum vna implendi ærarij ratio est: nec tantum qui partæ rei addunt aliquid ditiores fiunt, verum etiam qui sumptibus aliquid detrahunt.

Sumptus superuacanei tollendi.

Aliarum Gentium hac in re mores docere possunt. Curandum vero inprimis ne à prauis quibusdam hominibus, qui omnes pecuniæ vias & fraudes norunt, vectigalia tractentur. Non pauci sæpe sine vllo censu ad vectigalium procurationem accedunt, qui intra paucos annos copiosissimi & ditissimi fiunt. Exigendi ab illis est quæsitarum opum ratio, & eæ illis auferendæ, quarum origo non certa. Ac valde etiam conducit prouidere diligenter, ne multi otiosi homines propter nescio quæ inania officiorum nomina annuis salarijs Remp. quasi prædæ habeant; & ne Proceres auidas manus in publicas opes inijciant. Id vbi fit Principes miseram egestatem patiuntur, ipsi autem lautè & beatè viuunt. Suscipienda hæc quoque consideratio est. Cum aliquæ res ad vitam sustentandam necessariæ sint vt frumentum, vinum, carnes

Ne praui homines vectigalia exerceant.

Nec otiosi salaria habenda.

Nec Proceres vectigalia inuadant.

Rebus necessariis modicum, curiosis magnum vectigal imponatur.

carnes, lanæ, vestes & id genus; aliæ vero sint eiusmodi, quibus carere possumus, vt saccarum, bombix, aromata, vinum generosum, auium ferarumque carnes & similes, quę ad emollienda corpora animosque debilitandos magnam vim habent, necessariis illis rebus modicum curiosis hisce mercibus maius vectigal est imponendum. Sic fiet, vt luxui potentium modus imponatur, & egenorum inopię consulatur. Hi cũ exhauriuntur graues excitant in Repub. motus; illi aucto earum rerum, quibus potissimum vtuntur, pretio, tantopere crescere opibus & potentia non possunt.

IV.

Alia in Vectigalibus imponendis attendenda.

Ne sint grauia.

I. NE grauia & intolerabilia imponãtur vectigalia. Modus sit pro rerum copia vel inopia. Qui nimiũ petit, vt dici solet, à paucis accipit; & illę graues vectigalium exactiones nihil aliud in Rep. quam seditiones pariunt & rebelliones. Quippe qui molli potentię manu subditos tractat, lætos habet & obsequentes; qui fortiter premit, ingratos & rebelles.

Ne noua.

II. Ne nouã & crebra imperentur. Odiosa

Odiosa hæc nouitas est, & ad opprimendos inducta subditos putatur. Cum noua placere soleant, tum quæ grauia sunt displicent. Crebra populi animos & manus irritant.

III. Cum imponuntur æqualitas, quantum fieri potest seruetur. Hæc vt constet, sint publica auctoritate Censores & inspectores; qui singulorum bona statis temporibus inspiciant, actum ex æquo onera partiantur, ita vt tenuiores ciues minus, quam opulenti pendant. Secus vbi fit, querelæ vndique sunt, & turbæ, dumque liuor obrepit pari dolore aliena commoda & suas iniurias, qui læsos se putant, metiuntur. Publica vectigalium vtilitas hanc postulat æqualitatem. *Seruetur æqualitas.*

IV Exigantur sine tumultu. Vt nullus sit, nota sit causa, & Reipub. necessitas, ac citra damnum solutio fiat. Vbi vectigalia tributaque subditi soluerunt, Principum est quietos eos & securos seruare, nimiamque militum insolentiam frænare. Nimis quippe durum est præstare Principibus quod petunt, & pro eo quod superest, militibus esse prædæ. *Exigantur sine tumultu.*

V. Cum vectigalium extraordinariorum causa cessat, facienda quam primum est eorum remissio. Postulat æqui- *Remittantur necessitate cessante*

tas, vt qui onus in necessitate ferunt, ea vbi sublata est, exonerentur; & vt minora pacis, quam belli tempore sint onera. Bene etiam subditis consulunt Principes, cum ob calamitatem aliquam, aut Patriç depopulationem tributa ad tempus tollunt.

V.

An Rex seu Princeps bonorum omnium, quæ subditi possident, Dominus sit.

Rex non est Dominus bonorum vniuscuiusque.

REgni caput ac Dominus Rex est, ei obedientia & obsequium debetur. Eius est regnum procurare ac tueri, atque ideo patrimonium suum, sua vectigalia, suos reditus habet. Non vero fortunarum, quas subditi possident, dominus est, nec auferre pro arbitrio potest. Cum vero in Regio censu publicisque vectigalibus ad necessaries pro Regni administratione vel Religionis defensione sumptus subsidij satis non est, æquum est, vt qui sub eius sunt potestate suis opibus illi opitulentur. In publicum enim Regni bonum hoc omne auxilium redundat. Vnde cum necessitas est, tributa imponere noua fas illi est, eo qui ante dictus est, modo, & quem seruare, qui bonus est Princeps, semper debet.

In necessitate tamen æquum est illi aliquid contribuere.

debet. Qui de Republica bene meriti sunt, eximi hoc onere ab eo debent, aut certe possunt. Fauorem etiam hunc homines ærumnosi merentur. Nam eorum tutor est, quicunque Princeps.

TITVLVS VI.
DE AERARIO.

I.

An expediat in Republica Aerarium esse.

VT diues in Repub. Aerarium sit, danda est opera. Illud publica necessitas tum bellorum gerendorũ, tum procurandorum pacis ornamentorum exigit. Hodie voluntariis vti Militibus principes coguntur, quibus cum feuda raro, aut non omnibus, vt olim, dare possint, ærario egent locupletiori, vt stipendia persoluant. Bene sanè Reip. consultum est, cum patrimonium velut quoddam habet, agros, nemora, & id genus possessiones, quæ ad subsidium Reip. certa ciuibus mercede locantur, & ad tempus. Optimè verò cum ea agitur, quæ paratam pecuniæ vim non exiguã possidet. Sine ea nec occurri hostibus potest, nec Regnum propugnari, nec ne-

Aerarium omnino necessariũ est.

cessitatibus subueniri. Cum periculum impendet, & occasio potentiam requirit, scio de vectigalibus, & Aerario cogitatur. Veterum olim Rerumpublicarum exempla hodie sunt hac in re documenta. Reip. vis & neruus Aerariũ est.

II.

Quænam sit Aerarij augendi ratio.

Duplex est, vna ordinaria, altera in necessitate.

DVplex Aerarij augendi ratio est: vna qua semper vti Principes & Resp. ab. possunt; altera qua summæ tantum necessitatis tempore In priori illa ratione nihil à subditis exigatur, nisi quod præstare facile possint, & iure debeant. In altera necessitatis habenda ratio est, quæ minor aliquando est, alias maior. Pro eius exigentia contribuendum est. Mala extrema, extrema etiam remedia poscunt. Vbi hæc necessitas abest, abesse quoque ab Aerarij puritate debent compendia omnia nimiumque subtiles & turpiter ingeniosæ pecuniarum accumulandarum rationes. Præstat sane Rempub. inopem habere, quam ad ditiorum cumulum per discrimina & dedecorum vestigia peruenire. Nec audiendi sunt à Principibus illi, qui ad excogitandas pecuniarum captiunculas promptissimi sunt & exercitatissimi.

Eiu. medi

Eiusmodi homines subtilibus illis rationibus suis lente torquent subditos, & ad extremam miseriam paulatim deducūt. An non omnia satius esset simul & semel auferre? miserrimum est toties fieri miserum.

Porro augendi Aerarij modos aliquos Politici suggerunt; aliquos subiungemus. *Modi augendi Aerarij.*

I. Videant Principes num aliqua Regionis pars sit deserta, aut rebus minus vtilibus destinata. Hanc excoli quam diligentissime curent & ingentem inde fructum percipient.

II. Exigantur pecuniariæ mulctæ à fœneratoribus, Blasphemis, Calumniatoribus, temere lites suscipientibus, atq; alijs eiusmodi. Caueant tamen principes, ne plus pecuniam, quam delictorum punitionem amare videantur.

III. Placet nonnullis, vt ad Ius Gentium Principes ferarum vsum reuocent, saluo Regali semper iure, & in singula capita vectigal constituant. Multum id sane publice prodesset.

IV. Curent Principes, quantum fieri potest, metallorum, ac potissimum auri argentique fodinas. Hoc profecto lucrū vera est Principum mercatura, cui præter principes manum admouere nemo potest.

V. Pecuniæ quoque publicæ parandæ ratio vna est (vt aliqui volunt) Mōs Pietatis, vt appellant, si iusto ac debito modo instituatur. Esse tamen ad lucrum non debet. Improbanda verò illa Fortunę olla, ex qua publicè sortes extrahuntur. Omnino etiam reijciendus Alchymiæ vsus. Ab hac quippe abstinere non tantum Principes debent, verum etiam, ne quis subditorum vtatur, seuera lege sancire. Quanquam his omnibus in modis ante dictis maturo opus est iudicio, & attendi Regionis populorumque cōditio debet.

III.

An deceat vt Principes per Agriculturam vel Mercaturam Aerarium augeant.

Neutro modo decere videtur.

INdigna Principum personis res est Agricultura. Nam cum in eorum potestate sint Oppida, Ciuitates, fluuij, lacus, Exercitus, omnesque illis obediant, ac Maiestatem reuereantur, consentaneum omnino rationi est, vt subditos cęteris vti fruique rebus permittant, ac ipsi suis vectigalibus gaudeant. Quod si tamen ea sint loca, quæ sine Principum ope reduci ad culturam non possint, opem Principes ac subsidium primo

primo ferant, tum subditis locent, quorum tota sit cura. Nec mercatura decere Principes potest, & indecoris illis eiusmodi quæstus videtur, nisi fortè per alios exerceant. Ad eos tamen Annonæ cura spectat cum belli, tum pacis tempore, ex cuius copia suis omnibus, ac deinde vicinis opitulentur, nec exiguam pecuniæ vim parent. Quorundam olim Principum sordida ac penè crudelis negotiatio fuit.

IV.

Quibus modis conquiri pecunia in necessitate possit.

VAria variorum temporum necessitas nouos conquirendæ pecuniæ modos inuenit. Ecce aliquos Politico nostro proponimus. *Varij modi conquirendi pecuniæ.*

I. Rerum in foro venalium pretium augeri ad tempus potest, & quod plus solito est in Aerarium referri.

II. Ea quibus carere patria potest, omnia emere, & in hostium terras inuehere; vt ex ipsis hostibus aduersus hostes pecunia comparetur.

III. Quantum vno die in cibos singuli expediunt, conferre tantum possunt, ac sibi quasi ieiuniū indicere. Parua molestia est, & magna vtilitas.

IV. Certæ præfecturæ, administrationes Regiæ, & dominiorum tituli vendi aliquando ad tempus possunt, vt pecunia sit prompta.

V. Auctum monetæ pretium ad tempus, etiam in duplum, magnum est habendæ pecuniæ compendium; potissimum si ad principem omnium nummi deferantur postea restituendi.

VI. Imminuere libræ pondus vsitata quoque habendæ pecuniæ ratio est. Pars enim aliqua in lucrum venit.

VII. Statuere vt mediam vel aliquam stipendiorum aut honorariorum partem Magistratus omnes atque alij etiam remittant.

VIII Curare, vt aurum suum argentumque omnes in medium conferant, cusisque inde nummis cum partis alicuius lucro restituere.

IX. Proponere Principes beneuolentiam suam ac fauorem ijs omnibus possunt, qui pro necessitate aliquid erogauerint. Et illis amplius faueatur, qui plus attulerint.

Alij innumeri sunt modi, quos persequi propositum non est: nunquam vero ijs, nisi extrema sit necessitas vtendum.

An

V.

An expediat, vt æs alienum ad vſuram Principes contrahant.

VSitatus hic quidem modus, ſed qui regna non raro exhauriat. Quippe vt vſuræ ſolutio fiat, vectigalia Regni & reditus oppignorantur; vnde nouis & extra ordinarijs tributis opus eſt, atque inde turbæ ac tumultus. Nam vbi ſemel inualuere, numquam abrogantur, in legem ac conſuetudinem abeunt. Sic fit, vt nec mala malis tollantur, & certiſſima Rebuſpublicis ruina impendeat. *Non videtur expedire.*

VI.

An Montes pietatis in Rebuſpublicis ſint recipiendi

IMprobare nemo poteſt, ſi his conditionibus conſtituantur. Egenis tantum & indigenis mutuum detur nec infra annum vnum. Pro mutuo pignus relinquatur. Vltra ſortem aliquid ſoluatur, modicum tamen, nec mutui ratione, verum pro domo, Miniſtris, pignorum cuſtodia, rationum libris, & id genus neceſſitatibus. Stato tẽpore ſi pignus non referatur, vendatur; detracto, quod ſupereſt, pretio, reſtituatur. Horũ montium per oppida paſſim vſum eſſe ſane *Recipiendi ſunt certis conditionibus.*

expediret. Iuuant illi plebem, non, vt vsurarij, exhauriunt. Aestimari pretio aliquo laborem, nemo iniustum aestimabit.

VII.

An Principes necessitatis tempore ad iuuandum Aerarium suum exigere aliquid ab Ecclesiasticis possint.

EXigere omnino fas est, si summi Sacrorum Principis auctoritas iubeat. Sine ea infringi Ecclesiarum & Ecclesiasticorum immunitas non potest. Honorandæ enim sunt, non grauandæ sacræ illę personæ. In eos nulla Principibus concessa potestas est. Sunt Ecclesiasticis sua munia & onera, à quibus cum alij eximantur, inuidere illis suam immunitatem non oportet. Eorum res dicatæ sunt Deo, ac propterea in vsus alios non transferendæ. Ex ijs, quod debent, Ecclesiastici præsulibus ac Pontificibus suis præstant, diuinum cultum procurant, templa restaurant, pauperibus & Religioni, vbi necessitas exigit, auxilio sunt. Indignum sane esset Sacrum Ordinem cum alijs confundere, & vectigalium solutione quasi prostituere. Quod si vero ingens Remp. oppressura

Sine Pontificis auctoritate non possunt.

pressura necessitas videatur, & pro foribus sit bellum, decet equidem vt sacer Ordo Reip. laboranti non desit, sed iubeat summum illud Ecclesiæ caput. Si haberi tam cito eius mandatum non potest, & in mora periculum est, ipsi consentiant Ecclesiastici, & vero etiam vltro offerant. Eorum consensum approbet deinde, qui sacri Ordinis, & omnium eius bonorum supremus est Dominus. Nunquam felici exitu aut negotia sua, aut vitam clauserunt, qui religiosa Ecclesiasticorum bona temere violauerunt. Nec vnquam claudent, qui violabunt.

VIII.

De Conseruatione & administratione Aerarij.

COnstituto in Repub. Aerario hæc Principis prudentis sit cura, eo parce pureq; vti. Remoueantur otiosi quidam & inutiles homines, qui salarijs suis Aerarium arrodunt, nihil in illud suo labore conferunt. Quoniam etiam bella Aerarium euertunt, hæc temerè nō suscipiantur. Ac nihil inde ad luxum aut probra hauriatur; absintque Scurræ, Lenones, Mimi, Scorta, & eiusmodi plura virtutum dehonestamenta. Publicus Aerarij dispensator conuertere illud in obse-

Vtendum parce.

Nihil inutiliter expendendum.

oblectationes suas solus non debet, quod omnes dederunt. Nihil nisi optime merito largiatur, semperque mensuram teneat, & finem respiciat. Magnę opes non multa capiendo, sed multa non perdendo quęruntur. Vbi nullus erogandi modus est, ibi perditio est. Nec dedecet Principem suo se pede metiri, vt expensæ reditus non excedant. In omnibus frugalitas, parsimonia, & rationis seruanda regula est. Expedit à peregrinationibus crebris ac longinquis abstinere; opera, quę ad ostentationem tantum sint, non moliri; luxum, & inutilē equorum, canum, & similium apparatum tollere. Facit etiam ad Aerarij conseruationem diligenter aduertere, ne reditus perdantur, & ea, quæ censum debent bona, non alienentur. Sit Principum hoc axioma. Contra Principes præscribi non posse, Regiæ Coronæ bona nullâ auctoritate alienari. Aut extrema sane sit necessitas. Præterea id prouidendum omni cura, vt præfecti Aerarij summæ probitatis sint viri, & à cupiditatis sordibus puri. Horum probitas magna opulentiæ Regiæ pars est.

Nihil inutiliter expendendum.

Nihil perire permittendum.

Monita

IX.

Monita quædam de Quæstoribus, & Aerarijs

I. CVm Quæstores, Aerarij, Coactores & exactores, vt vocant, necessarium sint malum, expedit vt huius mali quàm minimum in Repub. sit. Sint igitur eiusmodi homines quã paucissimi. Conficiunt enim & absumunt Regum bona, maiorque vectigalium & tributorum pars in eorum manibus manet, quam in Aerarium inferatur. Grauius est populo tot coactorum sumptibus satisfacere, quàm petitam à principe pecuniæ vim persoluere. *Sint pauci Aerarij.*

II. Considerent diligenter Principes, an non ipsis & Reipub. vtilius esset, si Ciuitates singulæ aut Prouinciæ ad præstitutum diem suis sumptibus & integra fide vectigalia sua ad Regiam vrbem, vel in locum alium adferrent; non vero tot Coactores & Quæstores essent, qui misero populo tantam molestiã infligunt. *Ipsæ prouinciæ vectigalia adferãt.*

III. Consultũ videtur, vt Quæstores & Aerarij omnes ad acceptorũ rationes seuerâ lege cogantur, & depeculatores, nulla spe veniæ, grauissimè castigentur. Dent etiam suorum bonorum ab officio Quæsturæ suscepto quæsitorũ ra- *Cogantur Quæstores ad rationes dandas.*

tionem. Multi quippe, vt veterum quidam dixit, publici fures in auro & purpura visuntur, cum interim priuatorum fures in neruo & compedibus ętatem agant.

In vna prouincia, vnus sit Quæstor.

IV. Singulis in prouincijs veterum exemplo vnum esse Quæstorem fortasse præstat, qui vectigalium soluendorum curam habeat, & apud quem coacta pecunia deponatur. Huius officium non longi sit temporis. Si suam integritatē industriamque caste & sincere agendo probarit, honore altiore donetur: sin secus, ignominia notatus de alio Magistratu desperet.

Multi alij sunt modi, quibus Fisco & Aerario potest caueri; at plures sane, quibus cum præda Quæstores discedunt. Nullibi facilius, quam in tractanda Reip pecunia peccatur. Sine macula vix quisquam est inuentus,

TITVLVS VII.
DE MONETA.

I.

Quid Moneta, quæ eius materia & forma.

Definitio Monetæ.

MOneta est bractea quędam metallica supremi Principis auctorita-

ctoritate pro commodiore rerum permutatione signata ęstimataque. Dicta est à monendo, quod Principis, vel pretij, vel alterius rei homines ipsa signi impressione admoneat. Dicitur & Nummus. Eius materia communiter hodie Aes, Argentum, Aurum. Forma est character ille, quo moneta signatur, & à quo pretij valorisque iudicium est. Is plerumque est eius Principis imago, vel insignia, cuius auctoritate cuditur. Vel aliud certè ad eius arbitrium. Priuati alicuius imaginem insculpi nefas est. *Materia & Forma.*

II.

Cuius sit Monetam cudere.

MOnetam cudere solius est supremi Principis, aut Reip. quæ iura Maiestatis habet; aut eius, cui id à suprema potestate priuilegio concessum est, vel consuetudine pręscripsit. Eiusdē est publicam monetę æstimationem seu valorem addere sub pœna Maiestatis læsæ à subditis seruãdum. Quare Maiestatis læsę fit Reus, qui suo nomine monetam fabricat, vel Principis iniussu cudit, aut adulterat, aut radit, aut rescindit. Qui reus est, recepto iam more exurendus est. Pro re Nummaria hæ præcipuę sunt leges. *Supremi Principis est.*

Legi.

Legitimos Nummos reprobare nulli fas esto.

Numismа publicè signatum nullus violato.

pro vsu & ratione temporum sanciri aliç pcssant.

III.

An Princeps non mutato monetæ valore de eius pondere, vel bonitate adulterato metallo detrahere aliquid possit.

Non potest populo inconsulto. PRinceps populo inconsulto adulterare monetam sane non potest. Nam aurum argento, vel argentum ferro pari pondere mutare nemo concedat; quod tamen accidere nemo nescit, cum auro argentũ maiori ex parte, vel argẽto æs immiscetur, vel alio quouis modo adulterato metallo moneta cuditur. Nõ ai dĩedi proinde illi, qui in Aulis, & apud Principes ad supplẽdam publicã inopiã, vt aiunt, id fieri suadent, quod quicquid monetæ detrahitur id Principibus cedat. Imò etiam occultas quasdam mutandi argenti auriue rationes pollicẽtur. Quorundam quoque id consilium est vt Principes subditorum nummos accipiant, ex ijs aliquid detrahant, vel immutent, atque ita diminutos vel immutatos æquali prorsus valore resti-

restituant. Qua ex re ingens sane ad Principes lucrum redundat. Videant autem Principes an non Aequitas reclamet.

IV.

Vnde considerandus sit monetæ valor.

MOnetæ valor, qui per Principis legem imponitur à naturali eius valore discrepare non debet. Hinc igitur considerandus est. Et quanquam monetæ formam mutare Princeps possit, eius tamen sancire valorem iuxta metalli bonitatem pretium eius legitimum ac pondus considerando debet. Addatur sanè aliquid ad metalli valorem pro cudendi labore, neque enim est nefas.

Ex naturali eius valore.

V.

An cum necessitas est extrema immutare monetam vel ei aliquid detrahere Princeps possit.

NEmo Sapiens, necessitati legem ponit, & ne publica salus in periculum veniat, tentandum est omne remedium. Quando igitur extrema necessitas est, Principi metalla miscere, vel de pondere, partem aliquam detrahere omni-

Potest in necessitate, non vltra.

uidendi annona. moderatis vectigalibus iuuentur, ne tributorum prauitate impediantur.

II. Tota prouinciâ agri diligentissimè colantur. Hoc vt fiat, prædia & ag per Magistratus aliquos lustrentur, q colonorum industriam præmijs excitē ignauiam mulcta puniant.

III. Sint rerum ad victum necessariarum terrâ mariq; faciles cum inuectiones, tum euectiones. Vt nimirum e res, quibus prouincia abundat, cum ali permutentur, & eas, quibus caret, ab ali recipiat. Id sanè consultius, quam vt re rum earundem venditiones eodem i loco repetantur, per quas rerum preti augeatur.

IV. Flumina nullo iniecto impedimento sint nauigabilia.

V. Annonæ Curatores habita temporum & vbertatis ratione ex Magistratus consilio granis & rebus vanalibu pretium imperent, non vendentibus li berum relinquant. Eorum tamen Agricolarum ratio habeatur, qui tantum i mancipio agros habent, certa aliqua pe cunia aut parte fructuum debita. Magn enim sudore quicquid habent, emerunt & multa inopsque familia plerumque sustentanda est.

VI. Curandum verò inprimis ne grā- de ali

de aliquod scelus publicè existat. Nam illud, ita iubente Deo, plerumque totus populus communi malo & rerum inopia luere debet.

III.

Quæ remedia contra Annonæ caritatem esse possint.

I. PRæcipuum sanè remediū est assiduis ad Deū precibus confugere. Prouidebit ipse aliunde, aut cōsilium, quo malo occurratur, suggeret. *Varia sunt remedia.*

II. Lautiora conuiuia famis tempore prohibeantur, & Popinæ seu diuersoria illa, in quibus Epulones, Ganeones, Lurcones degitiantur, omnino claudantur. Non tamen ea, quæ peregrinorum sunt in necessitate diuersoria.

III. Famis etiam tempore, quæ alias multis in locis interdicta sunt Piscatio, Aucupium, Venatio concedantur.

IV. Vrgente Annonæ caritate dimittendi è Repub. sunt peregrini, & quæ aliorum turba inutilis est, remouenda.

V. Proponantur iis præmia, qui aliunde frumentum adducent. Si quod dānum tempestate aliqua patiantur, resartiatur.

VI. Ad Annonam iuuandam indici publicè Ieiunia expedit.

omnino fas eſt. At vero, vbi neceſſitas tranſiuit, praua iſta moneta antiquanda eſt, & adulterandi licentia tollenda. Quippe propter pecuniæ prauitatem pleruḿque commercia ceſſant, & odio populus in Principem conſurgit. Ipſa etiam Annonæ & mercium caritas creſcit, cum ita comparatum ſit, vt, quod de pecuniæ bonitate detractum eſt, recuperare carius vendendo Mercatores velint.

TITVLVS VIII.

DE ANNONA.

I.

Principum eſſe Annonæ prouidere.

Curandum ne qua neceſſitate populus laboret.

VIuere ſane neceſſe eſt, & vltimum humanorum ſuppliciorum eſt fames, qua mori miſerrimum eſt. Hæc verò cum oriatur ex Annonæ caritate commeatuumque defectu ac penuria, Principum eſt ſumma cura Annonæ prouidere, ne qua neceſſitate populu laboret. Prouidebunt autem curando, v & granaria omnia in ſuis prouincij aperiantur, & ex alijs ad vitam neceſſariæ res aduehantur. Inter arcana Regni ad obtinendam populi beneuolentiam hoc quoque eſt, ne grauis Annonæ carita

caritas sit. Et sane nihil laudabilius est, ac bonis Principibus dignius, quam in Annonæ caritate fameque plebi miseræ ad vitam sustentandam pane & rebus alijs succurrere, granariaque sua & Magistratus Ciuilis promptuaria aperire, leuique pretio cibaria populo exponere. Nihil profecto est famente plebe vehementius concitatiusque.

II.

Præfectos Annonæ esse debere, & quomodo illi prouideatur.

CVm multi sint, qui Annonam flagellant, frumentorumque & rerum aliarum venditiones reddãt cariores, quibus irrogari seuerissima omnino coercitio debet, necessarium est, vt Annonæ Præfecti constituantur, qui Principum aut Magistratuum iussu granis publicè vendendis emendisque præsint. Horum officium sit, curare, vt grana à fraude vel negligentia aduehentium incorrupta in horrea transfundantur, vt cum humore concepto vitiata non fuerint, aut non nimium concaluerint, ad mensuram pondusque respondeant. Porro vt Annonæ prouideatur hæc erunt obseruanda.

Officium Præfectorũ Annonæ.

1. Commercia cum Nationibus alijs mo- *Modi pro-*

omnino fas eſt. At vero, vbi neceſſitas tranſiuit, praua iſta moneta antiquanda eſt, & adulterandi licentia tollenda. Quippe propter pecuniæ prauitatem pleruṁque commercia ceſſant, & odio populus in Principem conſurgit. Ipſa etiam Annonæ & mercium caritas creſcit, cum ita comparatum ſit, vt, quod de pecuniæ bonitate detractum eſt, recuperare carius vendendo Mercatores velint.

TITVLVS VIII.

DE ANNONA.

I.

Principum eſſe Annonæ prouidere.

Curandum ne qua neceſſitate populus laboret.

VIuere ſane neceſſe eſt, & vltimum humanorum ſuppliciorum eſt fames, qua mori miſerrimum eſt. Hæc verò cum oriatur ex Annonæ caritate commeatuumque defectu ac penuria, Principum eſt ſumma cura Annonæ prouidere, ne qua neceſſitate populus laboret. Prouidebunt autem curando, vt & granaria omnia in ſuis prouincijs aperiantur, & ex alijs ad vitam neceſſariæ res aduehantur. Inter arcana Regni ad obtinendam populi beneuolentiam hoc quoque eſt, ne grauis Annonæ caritas

caritas sit. Et sane nihil laudabilius est, ac bonis Principibus dignius, quam in Annonæ caritate fameque plebi miseræ ad vitam sustentandam pane & rebus alijs succurrere, granariaque sua & Magistratus Ciuilis promptuaria aperire, leuique pretio cibaria populo exponere. Nihil profecto est famente plebe vehementius concitatiusque.

II.

Præfectos Annonæ esse debere, & quomodo illi prouideatur.

CVm multi sint, qui Annonam flagellant, frumentorumque & rerum aliarum venditiones reddãt cariores, quibus irrogari seuerissima omnino coercitio debet, necessarium est, vt Annonæ Præfecti constituantur, qui Principum aut Magistratuum iussu granis publicè vendendis emendisque præsint. Horum officium sit, curare, vt grana à fraude vel negligentia aduehentium incorrupta in horrea transfundantur, vt cum humore concepto vitiata non fuerint, aut non nimium concaluerint, ad mensuram pondusque respondeant. Porro vt Annonæ prouideatur hæc erunt obseruanda. *Officium Præfectorũ Annonæ.*

1. Commercia cum Nationibus alijs mo- *Modi pro-*

omnino fas est. At vero, vbi necessitas transiuit, praua ista moneta antiquanda est, & adulterandi licentia tollenda. Quippe propter pecuniæ prauitatem pleru̇mque commercia cessant, & odio populus in Principem consurgit. Ipsa etiam Annonæ & mercium caritas crescit, cum ita comparatum sit, vt, quod de pecuniæ bonitate detractum est, recuperare carius vendendo Mercatores velint.

TITVLVS VIII.
DE ANNONA.
I.

Principum esse Annonæ prouidere.

Viuere sane necesse est, & vltimum humanorum suppliciorum est fames, qua mori miserrimum est. Hæc verò cum oriatur ex Annonæ caritate commeatuumque defectu ac penuria, Principum est summa cura Annonæ prouidere, ne qua necessitate populus laboret. Prouidebunt autem curando, vt & granaria omnia in suis prouincijs aperiantur, & ex alijs ad vitam necessariæ res aduehantur. Inter arcana Regni ad obtinendam populi beneuolentiam hoc quoque est, ne grauis Annonæ caritas

Curandum ne qua necessitate populus laboret.

caritas sit. Et sane nihil laudabilius est, ac bonis Principibus dignius, quam in Annonæ caritate fameque plebi miseræ ad vitam sustentandam pane & rebus alijs succurrere, granariaque sua & Magistratus Ciuilis promptuaria aperire, leuique pretio cibaria populo exponere. Nihil profecto est famente plebe vehementius concitatiusque.

II.

Præfectos Annonæ esse debere, & quomodo illi prouideatur.

CVm multi sint, qui Annonam flagellant, frumentorumque & rerum aliarum venditiones reddāt cariores, quibus irrogari seuerissima omnino coercitio debet, necessarium est, vt Annonæ Præfecti constituantur, qui Principum aut Magistratuum iussu granis publicè vendendis emendisque præsint. Horum officium sit, curare, vt grana à fraude vel negligentia aduehentium incorrupta in horrea transfundantur, vt cum humore concepto vitiata non fuerint, aut non nimium concaluerint, ad mensuram pondusque respondeant. Porro vt Annonæ prouideatur hæc erunt obseruanda. *Officium Præfectorū Annonæ.*

1. Commercia cum Nationibus alijs *Modi pro-*

mo-

omnino fas est. At vero, vbi necessitas transiuit, praua ista moneta antiquanda est, & adulterandi licentia tollenda. Quippe propter pecuniæ prauitatem plerumque commercia cessant, & odio populus in Principem consurgit. Ipsa etiam Annonæ & mercium caritas crescit, cum ita comparatum sit, vt, quod de pecuniæ bonitate detractum est, recuperare carius vendendo Mercatores velint.

TITVLVS VIII.
DE ANNONA.

I.

Principum esse Annonæ prouidere.

Curandum ne qua necessitate populus laboret.

Viuere sane necesse est, & vltimum humanorum suppliciorum est fames, qua mori miserrimum est. Hæc verò cum oriatur ex Annonæ caritate commeatuumque defectu ac penuria, Principum est summa cura Annonæ prouidere, ne qua necessitate populus laboret. Prouidebunt autem curando, vt & granaria omnia in suis prouinciis aperiantur, & ex aliis ad vitam necessariæ res aduehantur. Inter arcana Regni ad obtinendam populi beneuolentiam hoc quoque est, ne grauis Annonæ caritas

caritas sit. Et sane nihil laudabilius est, ac bonis Principibus dignius, quam in Annonæ caritate fameque plebi miseræ ad vitam sustentandam pane & rebus alijs succurrere, granariaque sua & Magistratus Ciuilis promptuaria aperire, leuique pretio cibaria populo exponere. Nihil profecto est famente plebe vehementius concitatiusque.

II.

Præfectos Annonæ esse debere, & quomodo illi prouideatur.

CVm multi sint, qui Annonam flagellant, frumentorumque & rerum aliarum venditiones reddāt cariores, quibus irrogari seuerissima omnino coercitio debet, necessarium est, vt Annonæ Præfecti constituantur, qui Principum aut Magistratuum iussu granis publicè vendendis emendisque præsint. Horum officium sit, curare, vt grana à fraude vel negligentia aduehentium incorrupta in horrea transfundantur, vt cum humore concepto vitiata non fuerint, aut non nimium concaluerint, ad mensuram pondusque respondeant. Porro vt Annonæ prouideatur hæc erunt obseruanda. *Officium Præfectorū Annonæ.*

1. Commercia cum Nationibus alijs mo- *Modi pro-*

uidendi annona. moderatis vectigalibus iuuentur, non tributorum prauitate impediantur.

II. Tota prouinciâ agri diligentissimè colantur. Hoc vt fiat, prædia & agri per Magistratus aliquos lustrentur, qui colonorum industriam præmijs excitent, ignauiam mulcta puniant.

III. Sint rerum ad victum necessariarum terrâ marique faciles cum inuectiones, tum euectiones. Vt nimirum eas res, quibus prouincia abundat, cum alijs permutentur, & eas, quibus caret, ab alijs recipiat. Id sanè consultius, quam vt rerum earundem venditiones eodem in loco repetantur, per quas rerum pretia augeantur.

IV. Flumina nullo iniecto impedimento sint nauigabilia.

V. Annonæ Curatores habita temporum & vbertatis ratione ex Magistratus consilio granis & rebus vanalibus pretium imperent, non vendentibus liberum relinquant. Eorum tamen Agricolarum ratio habeatur, qui tantum in mancipio agros habent, certa aliqua pecunia aut parte fructuum debita. Magno enim sudore quicquid habent, emerunt, & multa inopsque familia plerumque sustentanda est.

VI. Curandum verò inprimis ne grā-

de ali-

de aliquod scelus publicè existat. Nam illud, ita iubente Deo, plerumque totus populus communi malo & rerum inopia luere debet.

III.

Quæ remedia contra Annonæ caritatem esse possint.

I. PRæcipuum sanè remediũ est assiduis ad Deũ precibus confugere. Prouidebit ipse aliunde, aut cõsilium, quo malo occurratur, suggeret. *Varia sunt remedia.*

II Lautiora conuiuia famis tempore prohibeantur, & Popinæ seu diuersoria illa, in quibus Epulones, Ganeones, Lurcones degitiantur, omnino claudantur. Non tamen ea, quæ peregrinorum sunt in necessitate diuersoria.

III. Famis etiam tempore, quæ alias multis in locis interdicta sunt Piscatio, Aucupium, Venatio concedantur.

IV. Vrgente Annonæ caritate dimittendi è Repub. sunt peregrini, & quæ aliorum turba inutilis est, remouenda.

V. Proponantur iis præmia, qui aliunde frumentum adducent. Si quod dãnum tempestate aliqua patiantur, resartiatur.

VI. Ad Annonam iuuandam indici publicè Ieiunia expedit.

VII.

VII. Constituantur aliqui, qui singulis Ciuitatum vicis & Insulis præsint proque numero Ciuium, oportunitateque & necessitate frumentum distribuant iuxta taxatam à Principe ac Præfectis Annonæ mensuram.

Remedia alia suggerunt nonnulli. Vt nimirum panico & milio tritici penuria suppleatur. Ex herbis oleo & sale conditis cibi conficiantur. Carnes arefiant, & sint pro pane. Oriza & lupulus ad famis leniendum tedium adhibeantur. Suggeruntur & aliæ herbæ, quę famem sitimque pellunt, & vires tuentur.

TITVTVLVS IX.

DE AEDIFICIIS.

I.

Quæ Aedificia publica, & qualia esse debeant.

Templa. AEdificia vel publica sunt, vel priuata. Vtraque ad subditorū vtilitatem; & ad Vrbium Prouinciarumque ornamentum. Publica varij generis sunt.

Atque inprimis Religionis causa sunt templa, quæ in editoribus & cele-

briorібus Ciuitatum locis exſtruenda ſunt, & ornanda. Habent ius Aſylorum.

Secundo ſunt liberalis eruditionis cauſa Scholæ. Item Bibliothecæ, quę eruditionis quædam ſunt Seminaria, & magnum vrbibus adferunt ornamentū. Eas ad Orientem verſas eſſe expedit, cum quę ad occidentem ſpectant, ab humore & tineis facile corrumpantur, moleſtiaque legentes afficiant. Ad eas augendas & conſeruandas annui reditus in Rep. ſint conſtituti.

Scholæ & Bibliotheca.

Tertio commerciorum cauſa eſt Forum, quod nihil aliud eſt quam amplū quoddam ſpatium, ad commercia hominum exercenda peruium. Tria autem eſſe potiſſimum conuenit. Vnum in quo Ciues honeſti & Negotiatores ambulent ac colloquantur. Alterum rerum venalium, ad quod facilis ex omni parte ſit acceſſus. Tertium Iuſtitiæ, vbi Curia ſit & Tribunal.

Forum.

Quarto defenſionis cauſa ſunt Muri, Turres, Armamentaria. Muri ſint ſancti, nec vllo modo violandi. Turres quę faſtigiatę ſunt magnam vrbi & muris conciliant dignitatem. Armamentaria ſunt ad vſum belli, in quibus omnis apparatus reponitur.

Muri, Turres, Armamentaria.

Sunt

Fontes Balnea, Aquaductus.

Sunt præterea Fontes, Balnea, Aquæductus Fontes m gna cura seruādi sunt, vt publicæ necessitati, vtilitati, iucunditati, non priuatorum vsui, seruiant. Balnea pro d uersitate sexuum distincta esse debent. Aquæductus diligenter curandi, nec fas sit cuiquam priuatę vtilitatis causa alio aquam deriuare.

Nymphaa, Sodalitiorũ Aedes, Thetra.

Denique oblectationis causa comparata sunt nonnulla Aedificia, vt Nymphæa, hoc est Aedes publicæ, in quibus Nuptiarum conuiuia celebrantur. Item Aedes Ciuium Sodalitijs destinatæ. Accedunt ad ludos peragendos Theatra publica, & id genus alia.

II.

An aliqua in vrbibus Aedificia publice lupanari debeant esse destinata.

Non ferenda sunt lupanaria.

NVlla prorsus, nec publica, nec priuata. Neque enim in Rebuspub. bene constitutis ferenda sunt lupanaria. Illa prohibet Christiana Religio; nec aliud est ex ijs, quam turpissima iuuentutis corruptela, morum Ciuitatis deprauatio, corporis tormentum, animæ perditio. Lucrum equidem aliquod hinc esse [illegible] est profecto ex eo lucrum facere velle, quod in Repub. est ad mo[illegible] cor[illegible] onem, ne am pli- us au-

us aurum amari, quam boni mores, videatur. Nec tam Principes aliqui lupanaria permittunt, quam, cum aliter fieri pro tempore non possit, dissimulando tolerant. Quanquam etiam seueris legibus insolentes cohiberi libidines, & adulteria possunt; & incontinentiæ remedium est matrimonium.

III.

An in publicis Ciuitatum Theatris admittenda sint Histrionum spectacula.

Histrionum illa spectacula certissimam Christianis moribus perniciem adferunt; nec aliud est illa Theatri licentia, quam omnis improbitatis & impudicitiæ officina. Exterminandi igitur Principum & Magistratuum auctoritate sunt Histriones, nec in publica Ciuitatum Theatra admittendi. Exhibent virginum raptus, stupra, lenonum artes, seruorum & ancillarum fraudes, & quidem moribus ac gestibus impudicis, fractisque in fœminarum modum vocibus. His omnibus spectatores ad libidinem inflammant, qui quæ in scena per imaginem viderunt, sine pudore postea faciunt. Magnum hic pudicis moribus periculum est. Dum inhonesta illa & tur-

Histriones nõ admittẽdi in publica Theatra.

pia

pia risum excitant, consensum trahunt, & suo pondere prauitas in opus inclinat. Nulla honestatis cura Histriones ducuntur, & cum omnia lucro metiantur, quicquid fraudem & turpitudinem aliquam habet, quia placere non ignorant, suscipiunt. Ac plerumque cum ijs sunt fœminæ, quæ venalem formam & pudicitiam habent. Nam tot viris procacibus sæpe vix est vt pudicè viuant. Histrionũ causa multi tempus & pecuniam amittunt, noxiam quandam licentiam virgines & Matronæ accipiunt. Iuuentus ad otiosam delectationem vocatur, festi dies violantur, & attracto ad spectacula populo Diuinæ Maiestatis cultus imminuitur. Nec refert, quod diuorum res gestas aliquando referant, Fieri sine non deberet, Religionis sanctitatem ipsi polluunt, ipsi turpes homines & infames.

Quod si tamen corrupti sæculi mores hac scenica oblectatione carere non possunt, esto, sed his legibus.

Leges, quibus tolerari possent.

Nihil omnino exhibere Histriones possint, nisi à Magistratu aliquo approbatum, non fabulam, non historiam, non inter medios actus,

Coerceatur pœna aliqua, quicunque turpiter aut petulanter se gesserit.

Nec festis diebus, nec ieiunij Christiani

ani tempore Scenici ludi exhibeantur.

Arceantur ab illis minori ætate pueri & puellæ. Quippe in eiusmodi spectaculis desidere nascentibus motibus est dānosum. Et eiusmodi Theatrum Veneris est sacrarium.

De alijs spectaculis in Republica admittendis, paulo infra.

IV.

Quæ priuata ædificia, & circa illa quid notandum.

PRiuata ædificia sunt, quæ priuatorū singula sunt in Repub. Ciuiū. Circa ea hæc in Rebuspub. bene constitutis sunt seruanda.

Considerationes circa priuata ædificia.

I. Prouideant Magistratus ne subditi superbè nimis ædificent, sed intra conditionis suæ limites sese contineant. Habeant tamen ornatus rationem, & à sordibus abhorreant. Præstat Dominum pluris, quàm domum æstimari.

II. Nemini permissum sit vel ad æmulationem, vel ad iniuriam alterius exstruere.

III. Ordinata sit priuatarum ædium dispositio, vt & peruiæ plateæ sint, & velut in recta linea domus.

IV. Forma ædium vetus retineatur, ne nimirum discordijs Ciuium occasio detur.

TITVLVS X.
DE FOEDERIBVS.

I,

Quid fœdus, & quotuplex.

Definitio Fœderis. FOedus est publica duorum vel plurium Principum aut Rerump. blicarum de mutuis auxilijs & simili re quapiam mutuo præstanda pactio seu conuentio. Ligam barbaro vocabulo multi nunc appellant à ligando. Dicitur autem à fide, & inde abesse mala fides ab ijs debet; nominatique olim fœciales, qui publicæ inter populos fidei præerant.

Diuisio. Fœderum genera pro varia conditionum, sub quibus contrahuntur, ratione multiplicia sunt. Summatim à Politicis ac Iurisperitis alia licita & æqua, alia illicita & non æqua ponuntur. Et licita quidem vel illicita à fine, propter quem fiunt, appellantur. Vnde licita illa sunt & æqua, quę ad publicam regni salutem, patriæ, libertatis, & subditorum incolumitatem conseruandam defendendamque fiunt. Illicita vero ac non æqua, quæ ad

ad illicitam defensionem vel offensionem suscipiuntur. Cuiusmodi sunt conspirationes & coniurationes. Licita illa rursus vel æqualia sunt, vel inæqualia. Aequalia sunt, quæ inter æquales bonis & viribus feriuntur, ita vt vtrimq; æque præstari multum debeat. Inæqualia quæ inter inæquales percutiuntur, ita vt plus pars vna præstare, quam altera debeat. In his aliquid semper subiectionis & deditionis reperitur; ad eaq; & Clientelare fœdus refertur, quod inter Patronos seu defensores, & Clientes initur. Omnium vero hoc periculosissimum est, nisi Clientum libertati, quam accuratissimè caueatur. Non raro enim qui Patroni constituũtur, fiunt Domini, & Clientes subditi. Huc etiam spectat illud, quod inter Principem aliquem, & tributarios ei populos ea cõditione sancitur, vt Iura Maiestatis retineant, tributum interim pendant.

An Induciæ, Societas, Deditio fœderis rationem habeant? Induciæ sanè fœdus non sunt, quæ inter aliquos non alio fine fiunt, quam vt inuicem sese non offendant, non verò vt mutuo aliquid præstent. Societas etiam quandam habet vnionem, quæ in fœdere necessaria non est. Et deditio libertatem subie-

Quæstiuncula.

defensio? Nemo quadrupedum cum piscibus fœdus probabit.

Neque cum nimis potente.

Cum nimis potente aliquo Rege periculosum est fœdus. Etenim vbi virium est disparitas, ibi leonina est societas. Plerumque qui impotens est damnum sentit, & qui potens lucrum percipit, victoriæque fructum solus sibi vendicat.

Ex quibus omnibus iam illud fit manifestum, vtilia cum iis iniri fœdera, qui vicini sunt, iuuareque non euertere possunt.

IV.

Quædam in fœderibus sanciendis seruanda.

I. CVm eo fœdera pacisci non oportet, quem subita cogere necessitas potest, vt cum hoste paciscatur.

II. Vtriusque partis in fœdere percutiendo vtilitas aliqua & necessitas esse debet. Nam esse diuturnum fœdus illud non potest, quod vni parti tantum est vtile.

III. Nec cum Principe aut Rep. aliquando offensa, nec cum eo, qui in Rempublicam ius prætendat, securum est fœdus.

IV. Quæ coaluerunt inter plures fœdera, raro sunt diuturna; & quo plures acce-

accedunt, eo firma minus. Vix enim est, vt diù multæ Respublicæ aut Principes consentiant, potissimum si in ciuili administratione dissentiant. Qui paulo cæteris potentior est, & auxilij plus confert, imperare vult, imperium pati vix alij possunt.

v. Habenda est in fœderibus sanciendis ratio Religionis, morum etiam & humorum seu Gentis conditionum. Vbi enim animorum coniunctio non est, ibi esse firma amicitia non potest. Nec variæ desunt hic suspiciones.

vi. Inter eos, quorum diuersa politia est, seu Reip. forma, dubia semper & periculosa sunt fœdera. Illa enim Reip. diuersitas, cum animorum disiunctione fere semper coniuncta est, & consiliorum in agendo parit diuersitatem.

vii. Honorata potentium connubia maximum sunt amicitiæ, auctoritatis, potentiæ fundamentum. Sed verus hic connubij finis spectatur, ne ad fraudem sit.

V.

An inire fœdera cum Turcis & alienis à Christiana Religione populis expediat.

NEc fides sanè permittit, nec honestas, dissuadet etiam periculum.

ctione commutat, libertatem fœdus non tollit.

II.

Qui contrahere fœdera possint.

Qui Ius Maiestatis habent.

OMnes illi ac soli contrahere fœdera possunt, qui Maiestatis Ius habent, seu Reges sint, seu Duces, aut Respublicæ; ac seu etiam Iure Maiestatem habeant, seu vsu tantum. Qui alterius imperio obnoxij sunt, sine iure Maiestatis, ferire fœdus non possunt, nisi forte à summo Principe id sit illis permissum. Inferiorum quorūdam Principum aut Rerumpub. ea libertas est vt inire fœdus possint, salua tamen superioris Maiestate. Qui contra superiorem fœdus facit Maiestatis læsæ crimen incurrit. Non semper vero fœdus ineunt, qui amicitias contrahunt. Fœderis faciendi potestatem subiectio impedit.

III.

Cùm quibus iniri fœdera possint.

Non cū nimis remotis.

INire cum nimis remotis, etsi fieri potest, non expedit profecto. Neque enim esse amici solent, vt commune prouerbium habet, qui procul habitant amici

amici. Et quomodo, obsecro, si nulla sit loci oportunitas, in periculo auxilium affulgebit? Qui remoti nimis sunt, coniungere sese nobis non possunt; qui autem sunt vicini, ij ad mutuum auxilium naturę quodam vinculo copulantur. Certe aqua longinqua vicinum incendium non extinguit. Nec carent illa cum remotis fœdera suspicione non rectâ. Vicini enim qui negliguntur, quæri auxilium aduersus se putant, & hinc initium simultatis; potissimum vero si eiusmodi fœdera, aliqua affinitate & matrimonio confirmentur. At vero quem hic remotum appellamus? Non certe qui itinere longo distat, sed qui coniungere sese nobis non potest. Quare qui cum ita remotis fœdus percutiunt, honoris rationem habent, non vtilitatis.

Cum ijs vero, qui miseri & afflicti sunt, inutile est fœdus. Quippe stultum est cum eo fœdus amare, qui propugnare iuuareque non potest; nec aliud est miseris se iungere, quam cum miseris velle perire. Miseri autem ij non sunt, quibus sunt opes, arma, Princeps omni virtute excellentissimus, & lati satis imperij fines. Equidem deserendi non sunt miseri, at vero, quid hic spei, vbi nulla *Neque cum miseris.*

ctione commutat, libertatem fœdus non tollit.

II.

Qui contrahere fœdera possint.

Qui Ius Maiestatis habent.

OMnes illi ac soli contrahere fœdera possunt, qui Maiestatis Ius habent, seu Reges sint, seu Duces, aut Respublicæ; ac seu etiam Iure Maiestatem habeant, seu vsu tantum. Qui alterius imperio obnoxij sunt, sine iure Maiestatis, ferire fœdus non possunt, nisi fortè à summo Principe id sit illis permissum. Inferiorum quorūdam Principum aut Rerumpub. ea libertas est vt inire fœdus possint, salua tamen superioris Maiestate. Qui contra superiorem fœdus facit Maiestatis læsæ crimen incurrit. Non semper vero fœdus ineunt, qui amicitias contrahunt. Fœderis faciendi potestatem subiectio impedit.

III.

Cùm quibus iniri fœdera possint.

Non cū nimis remotis,

INire cum nimis remotis, etsi fieri potest, non expedit profectò. Neque enim esse amici solent, vt commune prouerbium habet, qui procul habitant amici

amici. Et quomodo, obsecro, si nulla sit loci oportunitas, in periculo auxilium affulgebit? Qui remoti nimis sunt, coniungere sese nobis non possunt; qui autem sunt vicini, ij ad mutuum auxilium naturę quodam vinculo copulantur. Certe aqua longinqua vicinum incendium non extinguit. Nec carent illa cum remotis fœdera suspicione non rectâ. Vicini enim qui negliguntur, quæri auxilium aduersus se putant, & hinc initium simultatis; potissimum vero si eiusmodi fœdera, aliqua affinitate & matrimonio confirmentur. At vero quem hic remotum appellamus? Non certe qui itinere longo distat, sed qui coniungere sese nobis non potest. Quare qui cum ita remotis fœdus percutiunt, honoris rationem habent, non vtilitatis.

Neque cum miseris. Cum ijs vero, qui miseri & afflicti sunt, inutile est fœdus. Quippe stultum est cum eo fœdus amare, qui propugnare iuuareque non potest; nec aliud est miseris se iungere, quam cum miseris velle perire. Miseri autem ij non sunt, quibus sunt opes, arma, Princeps omni virtute excellentissimus, & latis satis imperij fines. Equidem deserendi non sunt miseri, at vero, quid hic spei, vbi nulla

ctione commutat, libertatem fœdus non tollit.

II.

Qui contrahere fœdera possint.

Qui Ius Maiestatis habent.

OMnes illi ac soli contrahere fœdera possunt, qui Maiestatis Ius habent, seu Reges sint, seu Duces, aut Respublicæ; ac seu etiam Iure Maiestatem habeant, seu vsu tantum. Qui alterius imperio obnoxij sunt, sine iure Maiestatis, ferire fœdus non possunt, nisi forte à summo Principe id sit illis permissum. Inferiorum quorūdam Principum aut Rerumpub. eà libertas est vt inire fœdus possint, salua tamen superioris Maiestate. Qui contra superiorem fœdus facit Maiestatis læsæ crimen incurrit. Non semper vero fœdus ineunt, qui amicitias contrahunt. Fœderis faciendi potestatem subiectio impedit.

III.

Cum quibus iniri fœdera possint.

Non cū nimis remotis.

INire cum nimis remotis, etsi fieri potest, non expedit profectò. Neque enim esse amici solent, vt commune prouerbium habet, qui procul habitant amici

amici. Et quomodo, obsecro, si nulla sit loci opportunitas, in periculo auxilium affulgebit? Qui remoti nimis sunt, coniungere sese nobis non possunt; qui autem sunt vicini, ij ad mutuum auxilium naturę quodam vinculo copulantur. Certe aqua longinqua vicinum incendium non extinguit. Nec carent illa cum remotis fœdera suspicione non rectâ. Vicini enim qui negliguntur, quæri auxilium aduersus se putant, & hinc initium simultatis; potissimum vero si eiusmodi fœdera, aliqua affinitate & matrimonio confirmentur. At vero quem hic remotum appellamus? Non certę qui itinere longo distat, sed qui coniungere sese nobis non potest. Quare qui cum ita remotis fœdus percutiunt, honoris rationem habent, non vtilitatis.

Cum ijs vero, qui miseri & afflicti sunt, inutile est fœdus. Quippe stultum est cum eo fœdus amare, qui propugnare iuuareque non potest; nec aliud est miseris se iungere, quam cum miseris velle perire. Miseri autem ij non sunt, quibus sunt opes, arma, Princeps omni virtute excellentissimus, & lati satis imperij fines. Equidem deserendi non sunt miseri, at vero, quid hic spei, vbi nulla *Neque cum miseris.*

R 4 defen-

ctione commutat, libertatem fœdus non tollit.

II.

Qui contrahere fœdera possint.

Qui Ius Maiestatis habent.

Omnes illi ac soli contrahere fœdera possunt, qui Maiestatis Ius habent, seu Reges sint, seu Duces, aut Respublicæ; ac seu etiam Iure Maiestatem habeant, seu vsu tantum. Qui alterius imperio obnoxij sunt, sine iure Maiestatis, ferire fœdus non possunt, nisi forte à summo Principe id sit illis permissum. Inferiorum quorũdam Principum aut Rerumpub. ea libertas est vt inire fœdus possint, salua tamen superioris Maiestate. Qui contra superiorem fœdus facit Maiestatis læsæ crimen incurrit. Non semper vero fœdus ineunt, qui amicitias contrahunt. Fœderis faciendi potestatem subiectio impedit.

III.

Cùm quibus iniri fœdera possint.

Non cũ nimis remotis,

INire cum nimis remotis, etsi fieri potest, non expedit profectò. Neque enim esse amici solent, vt commune prouerbium habet, qui procul habitant amici

amici. Et quomodo, obsecro, si nulla sit loci opportunitas, in periculo auxilium affulgebit? Qui remoti nimis sunt, coniungere sese nobis non possunt; qui autem sunt vicini, ij ad mutuum auxilium naturę quodam vinculo copulantur. Certe aqua longinqua vicinum incendium non extinguit. Nec carent illa cum remotis fœdera suspicione non rectâ. Vicini enim qui negliguntur, quæri auxilium aduersus se putant, & hinc initium simultatis; potissimum vero si eiusmodi fœdera, aliqua affinitate & matrimonio confirmentur. At vero quem hic remotum appellamus? Non certe qui itinere longo distat, sed qui coniungere sese nobis non potest. Quare qui cum ita remotis fœdus percutiunt, honoris rationem habent, non vtilitatis.

Cum ijs vero, qui miseri & afflicti sunt, inutile est fœdus. Quippe stultum est cum eo fœdus amare, qui propugnare iuuareque non potest; nec aliud est miseris se iungere, quam cum miseris velle perire. Miseri autem ij non sunt, quibus sunt opes, arma, Princeps omni virtute excellentissimus, & lati satis imperij fines. Equidem deserendi non sunt miseri, at vero, quid hic spei, vbi nulla *Neque cum miseris.*

defensio? Nemo quadrupedum cum piscibus fœdus probabit.

Cum nimis potente aliquo Rege periculosum est fœdus. Etenim vbi virium est disparitas, ibi leonina est societas. Plerumque qui impotens est damnum sentit, & qui potens lucrum percipit, victoria que fructum solus sibi vendicat.

Neque cum nimis potente.

Ex quibus omnibus iam illud fit manifestum, vtilia cum iis iniri fœdera, qui vicini sunt, iuuareque non euertere possunt.

IV.

Quædam in fœderibus sanciendis seruanda.

I Cum eo fœdera pacisci non oportet, quem subita cogere necessitas potest, vt cum hoste paciscatur.

II. Vtriusque partis in fœdere percutiendo vtilitas aliqua & necessitas esse debet. Nam esse diuturnum fœdus illud non potest, quod vni parti tantum est vtile.

III. Nec cum Principe aut Rep. aliquando offensa, nec cum eo, qui in Rempublicam ius prætendat, securum est fœdus.

IV. Quæ coaluerunt inter plures fœdera, raro sunt diuturna; & quo plures acce-

accedant, eo firma minus. Vix enim est, vt diu multæ Respublicæ aut Principes consentiant, potissimum si in ciuili administratione dissentiant. Qui paulo cæteris potentior est, & auxilij plus confert, imperare vult, imperium pati vix alij possunt.

V. Habenda est in fœderibus sanciendis ratio Religionis, morum etiam & humorum seu Gentis conditionum. Vbi enim animorum coniunctio non est, ibi esse firma amicitia non potest. Nec variæ desunt hic suspiciones.

VI. Inter eos, quorum diuersa politia est, seu Reip. forma, dubia semper & periculosa sunt fœdera. Illa enim Reip. diuersitas, cum animorum disiunctione fere semper coniuncta est, & consiliorum in agendo parit diuersitatem.

VII. Honorata potentium connubia maximum sunt amicitiæ, auctoritatis, potentiæ fundamentum. Sed verus hic connubij finis spectatur, ne ad fraudem sit.

V.

An inire fœdera cum Turcis & alienis à Christiana Religione populis expediat.

NEc fides satis permittit, nec honestas, dissuadet etiam periculum.

 Iuuare

Non expedire videtur. iuuare impios,& auxilium ab ijs expectare diffidentiæ & impietatis in Deum est a gumentum. Et quam facilis in eiusmodi fœderibus mutandæ Religionis occasio? impij illi Principes ac populi non aliorum, sed suam quærunt vtilitatem. Multis dilatandi imperij occasio fœdus fuit;& potior semper impio vtilitas est, quam fides. Imo apud illos à sacris nostris alienos populos nulla fides est, hanc si quandoque iurant, non honestate, sed vtilitate metiuntur, & ab ea discedere, cum placet, volunt. Ex euentu si æstimare fœdera cum impijs fas est, successu prospero semper caruerunt. Ita vult, qui prohibet Deus, vt ipsa etiam aduersitate doceat cum impijs non pacisci. Quod si vrgens necessitas sit, ac nullum immineat Religioni periculum, iustaque belli causa censeatur, quorundam auctoritas sanciri fœdus cum Impijs illis posse tuetur. Si ad pacem & cõmercia sit, valeat sane, si cautela suffi iens adsit. Alias conscientiæ salus hic periclitatur.

VI.

Quibus conditionibus, & qua solemnitate iniri fœdera debeant.

Conditiones fœderum. CVm sancta esse fœdera debeant, necessarium inprimis est, vt in

ijs sanciend s bona, sincera, integraque mente procedatur. Deinde vt quæcunque adduntur conditiones, cum honestate, æquitate, pietate aliaque virtute politica non pugnent. Præterea nihil in ijs, quod præstari non possit, includatur. Ac denique perspicuis verbis exprimatur, & omnis ambiguitas præcidatur: Quippe hæc periurio latebram, & fraudi occasionem præbet. Nec id dubium relinqui debet, cum Principe tantum, an vero etiam cum populo fœdus percutiatur. Plurimũ enim interest Caute sane fœderum formulæ scribendæ sunt; nimis multæ enim hodie sunt fraudes, & quæcunque ambiguitas speciosus est perfidiæ prætextus. Si quandoque tamen ambiguitas sit, de voluntate inquiratur, aut viri boni arbitrio stetur.

Quod attinet ad solemnitatem, ea certis ac varijs pro gentium varietate ceremonijs constat. Apud omnes iusiurandum interponitur, quo Dei, non alterius, nomen inuocatur. Præstari illud per legatos aut procuratores potest, si certum habeant mandatum; etsi Principes ipsos interesse, si ita fieri posset, percutiendo fœderi non parum expediret, quorum fides non minor esse iuramento debet. Præstito iuramento interdum

Additur Iuramentum.

P[illegible]um n[illegible] m[illegible]tum.

Publicatio. obsides dantur, publicum instrumentum conficitur, vt nunc Gentium mos exigit. Ac postremo multis quidem in locis fœdus ipsum, vt omnibus innotescat, publicatur. Est tamen occultum quandoque fœdus; imo etiam suppressis veri fœderis articulis, ficta quædam, quasi res gestæ conscribuntur, & in vulgus sparguntur.

VII.

Quomodo conseruentur, & dissoluantur fœdera.

Modus conseruandi. Conseruantur fœdera cum sæpè renouantur, ac statis quibusdam temporibus deliberationes instituuntur, in quibus, quæ de ijs dubia esse p̄cssunt, soluuntur, & eorum diutius conseruandorum modi proponuntur. Quoniam verò non raro fit, vt inter Confœderatos de fœdere ipso, aut alijs quandoque rebus controuersiæ exoriantur, quæ amicitiam contractam labefactant, consultum est aliquos esse fœderis Arbitros ac Iudices vtriusque consensu partis constitutos, quorum iudicio standum sit omnino. Interdum Fœderis Protector designatur, cuius officium esse debet, Fœdus ipsum quam diutissimè conseruare, nec sinistram vllam affectati imperij suspicionem

c'onem dare, atque eundem vtrique se parti exhibere.

Porrò dissoluuntur Fœdera, cum elapsum est, quod præfixum erat, tempus, aut pars altera fœdus ipsum violauit. Periurio quippe non tenetur, qui fœdifragis fœdus non seruat. Et quidem solutum censetur fœdus, cum in vno etiã articulo violata fides est. Quod si quandoque contentiones inter Confœderatos incidant, non illico corripienda sunt arma & bello certandum, sed iudicio experiri prius oportet, nec nisi ob grauissimas offensiones à fœdere recedere. *Soluuntur tempore vel violatione.*

At verò quamdiu durare fœdera debent? Plerumque certo tempore definiũtur, nonnunquam idem est vitæ Principum, & fœderis terminus. Aliquando etiam perpetua & æterna esse nihil vetat, sed tunc ea sæpius renouari decet. Cum Dignitatis & Maiestatis nomine sanciuntur, obligant, ad tempus saltem, Successores. Longi & incerti temporis spatium in Fœderibus est periculosum: nec ab arbitrio contrahentium ea pendere satis est securum. *Quæstiuncula.*

VII.

An iuratam in fœderibus violare fidem aliquando fas sit.

Rationes affirmantes SOla innocentia hodie viuere, in tot potissimum humanis erroribus, nimis est, inquiunt aliqui, periculosum. Cũ vulpibus vulpinandum est. Et cum decipere pro moribus temporum turpe non sit, sed prudentiæ tantum experimentum, vtique violatio fidei quædam erit censenda priuatio. Retineri principatus sine dolis ac fraudibus, cum iisdem euertantur, vix possunt. Adeò nihil hodie tutum, nisi fraudium scuto contegatur. Si data iurataque sit fides, seruetur sanè, sed quamdiu expedit. Vbi occasio Patriam liberandi, libertatemque & religionem asserendi affulget, pereat fides potius, quam patria. Quippe violare semel fidem, quam patriam vniuersam perdere, minus est malum. Nec satis fortè decet vrbis Principes alligare, quorum in manibus sunt arma. Per iustitiæ callem ambulare non semper posfectò possunt; aliquando obliquæ fraudis calcandi sunt tramites, & subditis quouis modo consulendum. Constare aliter Reipub. administratio, Regumque Status non potest.

Ita

Ita illi e Machiauelli Schola nimis hodie prudentes, qui dum astuti esse volunt Iustitiam omnem oppugnant, & summam iniquitatem propugnant. Fides certissimum humanæ salutis est pignus, & imperiorum omnium fundamentum. Stabilit ipsa communem vitæ societatem, commerciorum inter homines vsum introducit, fœderibus populos inter se iungit. Tolle fidem, naturæ legem tolles; nulla erit religio, nulla Gentium Iura, nulla commercia; nullæ cum hostibus conuentiones. Actum erit de pactis, promissionibus, fœderibus. Nunquam igitur violanda fides est. Et quanquam ea toto Orbe exularet, Regibus tamen semper est retinenda, quorum verbis haberi maior fides, quam aliorum iuramentis debet. Non bene cum Maiestate perfidia est. Qui datam seruat fidē Princeps, Deum sibi, quem in testem vocauit, conciliat; qui violat, illum sui periurij vltorem appellat. Nec frustra; nemo enim sine pœna perfidus vnquam fuit. Tristitia sunt diuinæ vltionis per omnes ætates exempla. Apud homines scelestus infamis, iniustus est, & fraudulentus, cui fides non firma. Sit illud proinde fixum nihil esse antiquius fœderibus & publicis pactis debere atque

Rationes negantes.

hæc

hæc nulla vnquam vel necessitate, vel vtilitate esse violanda.

TITVLVS XI.
DE SCHOLIS ET Academijs.
I.
Institutionis puerorum necessitas & ordo.

Necessaria est puerorũ institutio.

NIhil Reip. ad dignitatem honestius est, aut vsu salutarius, quã optimos habere Ciues, hi vero cum ex pueris existant, nulla maior in Rep. cura esse debet, quam vt puerorum ætas probe instituatur, & ad omnem virtutis partem informetur. Porro hæc institutionis primæ ratio est, vt pueri sub parentum disciplina domesticos intra parietes primo crescant, tum ad Scholas ablegentur, & publicis Magistris commendati prima Artium elementa cum pietate moribusque Christianis perdiscant, ac tandem scientijs quamplurimis exornẽtur. Hic in institutione temporis est ordo. Parentes in id incumbent, vt optimis præceptis ea puerorum animis instillent, quæ ad opinionem religionis, pietatem, morum honestatem spectant. Hærent enim hæc quæ primis annis suscipiuntur.

scipiuntur. Non infantiam delitijs & voluptatibus corrumpent; quippe otio corpus, libidine animus imminuitur. Absit nimius ille puerorum ornatus, qui superbiam & fastum alit: absint delicatiores cibi, qui corporis & animi neruos elidunt. Nec audiantur turpitudinis exempla domi, nec vitiorum imagines videantur. Libenter quæ vident pueri imitantur, & domesticis exemplis sero si in prauitas crescit. Dum mollis instar ceræ ducentis manum sequuntur, formari ad omnem virtutem debent. Neque enim vllum ornamentum cum pueris probe educatis potest conferri. Caueant ne sua dissimulatione nimiam licentiam permittant, aut in annos singulos nunquam coercenda confirmabitur. Nulla hic si nimia indulgentia, quæ quoduis puerorum dictum factumue turpe risu vel osculo excipiat, aut dissimulet. Seuera animaduersio flectere ad recti normã etiam hanc ætatem debet, si reprehensio non vincat.

II.

De Publica in Scholis institutione.

FOrmati sub parentum manu pueri publicarum Scholarum spatia adire debent.

debent. Scholæ verò vel pueriles tantum sunt, seu triuiales vel Academicæ. In illis legere scribereque pueri discãt, & primam ruditatem primis Artium seu linguæ latinæ rudimentis deponant. In his verarum Artium & Scientiarum cognitionem adipiscantur. Atque hæ publicæ Scholæ priuatæ adolescentum institutioni sunt præferendæ: præterquam enim quod adolescentes partes sint, ac membra quædam Reip. proindeque publica institutione formandi illa, quæ in publicis Scholis æmulatio est, industriam acuit, & diligentiã excitat. Nam honesta contentio faces quasdam ad studia capescenda adolescentum animis subjicit, & ferè plus, quàm acris reprehensio, extimulat. Generosæ Indolis Iuuenis inter postremos hærere discendo non vult, multo minus herbam, vt aiũt, alijs porrigere. Qui inferior est, cum aliorum progressus cum laude animaduertit, vna assurgere conatur. Multos priuata illa institutio corrumpit, quod mollis sit, delicata, & indulgentię plenissima. Ad Principum igitur ac Magistratuum curã spectat id efficere, vt in Rebusp. loca singularia constituantur, quæ studiorum causa Iuuentus frequentet, atque in ijs ad omnẽ humanitatẽ, omnesque vitę partes informetur.

Publica institutio priuatæ est anteponenda.

An

III.

An expediat tantùm esse publicarum in Rep. Scholarum multitudinem.

TOt illa Gymnasia publicæque passim in omnibus ferè oppidis Scholæ non exiguum sanè litterarum ac studiorum progressui adferunt impedimentum. Quippe per eas fit, vt studeant multi, pauci vero sint docti. Neque enim ingeniorum vllus est delectus. Ad Scholas penè ab incunabulis pueri abripiuntur, quæque ad sutrinam nata sunt ingenia studijs consecrantur, & ab ipsis opificum tabernis abducuntur. Docere omnes hodie volunt, & docendo multitudine delectantur, inde quacunque arte, qui audiant, conquiruntur, & quæstuosæ hoc tempore sunt Scholæ. Ex ijs prodeunt plures, quam in Ecclesia aut Rep. honestæ sint conditiones. Nec mirum si post studia egeant tam multi. Et quanquam, qui studuerint, non desint, adhuc tamen in tam multis Ecclesiæ & Reip. officijs idonei viri desiderantur. Illud sanè ex ea Scholarum multitudine sequitur, vt bonis Artibus ac Scientijs exiguus honor habeatur, quod eæ nunc sint nimis vulgares. *Expedire non videtur.*

Equi-

Equidem Reip. expedit, vt litterarij multi ſint ludi, in quibus legere ſcribereque, ac prima Religionis Chriſtianę fundamenta diſcat iuuentus. Id agant verò Principes, vt Gymnaſia publica & Academiæ, in quibus liberales Diſciplinæ ſcientiæque traduntur, ſint paucæ. Studebunt pauciores, & docti plures erunt.

IV.

De Academijs ſeu Vniuerſitatibus.

Quid Academia.

ACademiæ quędam ſunt litteratorum virorum Reſpublicæ, quæ Docentium Diſcentiumq; multitudine, & ſingularibus priuilegijs conſtant. Publica nimirum Gymnaſia Monarcharum auctoritate fundata, in quibus Artes omnes & ſcientiæ diſcere volentibus pręleguntur. Vulgo Vniuerſitates appellantur, quod vniuerſa in ijs doctrina, & pro vniuerſis tradatur.

Qui erigere poſſint.

Erigendarum autem Academiarum poteſtas penes eos eſt, qui Maieſtatis Ius habent. Adeoque ſummi omnes Monarchæ publica aperire Gymnaſia, in quibus liberales omnes Diſciplinę Scientiæque ciuiles doceantur, ſuprema ſua auctoritate poſſunt. Vt verò vel Ius Sacrum, vel Sacroſancta Theologia è publico

publico ſuggeſtu explicetur, opus ſummi Sacrorum Antiſtitis & voluntate. Cuius etiam ſola facit, auctoritas ac conſenſus, vt quę in Prouincijs aliquibus erectę ſunt Academiæ, vbique Academiæ cenſeantur. Porro in conſtituendis Academijs habenda eſt loci ratio. Inprimis vt in vrbibus maioribus & celebrioribus tantum ſint; deinde aeris adſit ſalubritas, quę ingenijs & corporibus conducit; tum rerum neceſſariarum abundantia, ne penuria ſtudioſam Iuuentutem alio migrare cogat, aut certè Annonæ Caritas: proinde conſideranda etiam eſt alimenta importandi commoditas. Facit quoque non parum ad celebritatem Academiarum celebritas vrbium, & bene morati ciues, vt viuere cum ijs ſtudioſi Iuuenes ſine tumultu ac pacificè poſſint. Multi peregrinorum mores non ferunt, ſuis omnes metiuntur, atque hinc turbæ, & in medijs ſtudijs quædam bella.

Quibus in locis & quæ attendenda.

Præterea cum in rebus humanis primum ſibi locum ſapientię ſtudia vendicent, magnis honoribus & priuilegijs ornandæ ſunt Academię. Id ipſum ſtudiorum fauor poſtulat, & Academicarum perſonarum dignitas. Quare vt earum libertati cōſultum ſit, habeant Tribunal

Ornanda priuilegijs & honoribus Academia.

bunal

bunal suum Magistratum, seu Rectorem supremum, cuius iudicio stare debeant. Quippe hoc veræ & liberæ Academiæ fundamentum est. Deinde ab omnibus muneribus & oneribus cum publicis tum priuatis sint immunes. Adeo vt nulla Politico Magistratui in Academicos concessa sit potestas, nec ab illis exigere quicquam possit. Quæ Academiæ sunt, Respublicæ quædam sunt, & peregrinis fere hominibus constat, ideoque ius & tribunal suum habere proprium debent. Indignum sane esset viros Academicos clarissimos & doctissimos ius ab alijs accipere, cum ipsi omnem iuris rationem doceant. Absit vero ab Academiarum Tribunalibus strepitus ille fori, & tot illæ ambages, quæ à Iustitia seducunt potius, quam ad eam ducant. Indignius vero illud, si doctorum domicilia & collegia tumultuose inuadere, ac tributi alicuius gratia violare vllus præsumeret. Sanctæ esse ac inuiolabiles personæ Academicæ, & res omnes eorum immunes esse debent. Patrocinium Academiæ Principes debent, alij omnes amorem, honorem, fauorem.

V.

De Professoribus quarumcunque disciplinarum.

INstitui sine Professoribus iuuentus non potest prima ergo Reip. seu Magistratuum sit cura, vt quam idonei sint, qui iuuentuti ac tradendis disciplinis præsint. In ijs probitas & Eruditio attendatur. Probitas sit tanta, vt exemplo esse ad virtutē possint. Mores omnino puri, quique quandam seueritatem cum suauitate & humanitate spirent. Illa ad auctoritatem facit, hæc ad amorem. Nihil dicant aut faciant, vnde malum ad auditores exemplum transfundatur. Facilius pene iuuentus præceptorum suorum vitia, quam virtutes imitatur. Et ipsa vitia; auctoritatem prostituunt, & reuerentiam excludunt. Hæc vero vbi deest, frustra fructum speres. Eruditio summa esse debet, in eo saltem disciplinæ genere, cuius professionem suscipere volunt, Quippe nihil ineptius, quā docere eos, qui discere adhuc deberent. Magnus ad studium stimulus est doctrina Magistri, cui similes esse optant discipuli. Eruditioni iuncta sit facundia & ingenij quædam dexteritas, vt perspicue dilucideque omnia & singula expliceent, & docendi artem teneant, Doctos esse

In ijs attendi debet probitas & eruditio.

Cum eruditione sit facundia.

profes-

Professores satis non est, nisi etiam facere alios doctos sciant. Deesse vero prudentia non debet, quæ cum sit vitæ totius rectrix, tum ad tradendas disciplinas maximam habet certè vim. Prudens præceptor vitia scit emendare, reprehensiones & grauiores animaduersiones cum opus est & quatenus suo loco, tempore, modo adhibet. Hæc si intempestiua sint, odium pariunt & nihil efficiunt. Denique cum optandum esset, vt docentium ingenium ei arti, quam profitentur, & ijs auditoribus, quos in disciplinam receperunt, accommodum sit; tum illud curandum vt litterarum & eruditionis sint amantes. Teles enim, vt seipsos exerceant, libenter docent, & cum viri sunt boni prodesse alijs student, paternoque discentes affectu complectuntur.

Et prudentia.

VI.

Quædam circa Professorum institutionem obseruanda.

1. IN primis professorum omnium electio, aut eorum certè approbatio ad eos spectare debet, qui eruditione & vita spectabiles in Academijs primi sunt, & eam regunt. Nunquam imperitæ, & inconditæ studiosorum turbæ suffragijs ea committatur: tum enim gratiæ

Electio fiat per primos in Academia.

gratiæ pecuniæque ambitus valet, & nō doctissimi, sed gratiosissimi præponuntur. Multo minus pro adipiscenda professione publice congrediantur seu docendo, seu aliud eruditionis specimen edendo. Eiusmodi congressus conuitijs & inani ostentatione finitur. Quod si quibusdam in locis Professorum electio ad Principem aut Magistratum spectet, nihil in ea nisi ex Academiæ judicio statuat, cui omnes amicorum commendationes par est postponi.

II. Honorarium seu stipendium Professoribus disciplinarum ex publico Aerario præstetur. Tale sit quale vir bonus cupiat, malus fastidiat. Si amplissimum fuerit, tum imperiti & mali ad illud lucri cupiditate adspirabūt, & probi doctique, qui ambire nesciunt, excludentur. Ne tamen ita exiguum sit, vt egeant, illi qui in Rep sapientiæ sunt magistri. Ex publico Aerario cum soluitur, maior est docentium libertas, qui nec à fauore discentium dependent, nec à fraude. Optime etiam sic pauperum studijs consulitur. Quare nihil à studiosis Professores accipiant. Neque enim bene traditur disciplina, quæ venditur; & qui accipiunt, Iuuenes studiosos captant, ac propter spem mollius & indulgentius habent.

Honorariū detur ex publico.

Honoretur ab omnibus. III. Decet vt omnes publico etiam honore prosequantur Artium & scientiarum Professores, quorum splendidũ & honorificum est munus, cùm morum, vitæ, & doctrinæ sint Magistri. Vnde post Principes & Rerumpublicarum administratores proximus dignitatis locus viris eruditis & Academicis Professoribus est tribuendus. Imo etiam ipsi Principes & Magistratus honorare illos tenentur: sunt enim ipsorum Principum & Magistratuum institutores.

Absint gloriæ Cupiditas & auaritia. IV. Duo abesse vitia ab Eruditis Professoribus debent nimia gloriæ cupiditas, & Auaritia. Hęc enim in contemptum eos adducunt, & ita animos illorum immutant, vt ea tãtum velint, per quę pecunia vel gloria comparatur. Sępe ad indigna aliqua adigunt, vt vel non satis æquæ sententiæ subscribant, vel ad honores Academicos scientiarũ dehonestamẽto propter lucrum admittant. Qui nimia glorię cupiditate ducuntur, pertinaces plerumque sunt, vinci ab alio non volunt, multo minus doctiorem fateri, aut aliquid ignorare videri. Hinc rixæ, & sectæ impotenter defensæ.

Qui-

VII.

Quinam amplius honorandi sint Ciuiles Magistratus, an publici Doctores.

Mos patrius legem hic ponat. Maior sane virtuti & eruditioni, quam Magistratui honor debetur, quod Sapientiæ excellentia maior sit, quam potestatis. Vt gubernare Magistratus possint, à Doctoribus suis habent, adeoque præponi debent, qui gubernandi scientiam docent, ijs qui illa vtuntur. Ab Academijs testimonium ij habere debent, qui ad Reip. subsellia accedunt. Atque vtinam semper illud exigatur. Interim Academicorum iudicio ea subiacēt omnia, quæ in Republica vel Ecclesia geruntur. Florentis Reip. signum est, cum opulenti sunt & in honore summo Academici. Multi sola eruditionis prærogatiua Ciuilibus Magistratibus & honoribus ornantur. Experientia testis est, & Principum ac Regum fauor. *Publici Doctores alijs præponendi.*

VIII.

An expediat Reipub. Viros Religiosos & Monachos publicè Disciplinas profiteri & docere.

Iuentuti Moderatores dari eos posse, qui Religiosi & Monachi sunt, nemo *Docere omnino possunt.*

nemo infitias ibit. Probitatem habent, & hanc singulari vitæ perfectioris instituto profitentur. Doctrina destitui non possunt, qui otium suum pietatis & studij exercitijs consecrant. Olim litterarum disciplina intra sola fere Monachorum & Religiosorum Domicilia annis quam plurimis stetit. Institutæ postmodum sunt Academiæ, & ad eas disciplinę omnes migrauerunt. Sane instruere ad pietatem quam optime iuuentutem possunt, & tenerę ætatis mores ad legum sacrarum normam formare. Nec eos politiores litteræ dedecent, quę Theologiæ magnum sunt ornamẽtum, & sine quibus vix est, qui sacri oratoris officio fungatur.

Resp. tamen vti eorum opera ad docendum non deberet.

Enimuero cum hanc adferre Reip. vtilitatem Religiosi & Monachi possint, tum eorum parcere laboribus Resp. & instituto consulere deberet. Habeant suis in Monasterijs scholas suas; in his Philosophicas disciplinas & Sacrã Theologię scientiam doceant, discantque. Nihil magis Religiosos decet, quam cum submissione & amore in studium diuinarum scripturarum incumbere. Illa disciplinarum profanarum professio regularis vitæ disciplinam non bene conseruat. Malunt sacrę illæ personæ bene

bene latere, quam in publica pulpita prodire. Concionibus Sacris, hominum saluti studere, Religionis prima rudimenta pueris & rudibus tradere, ægris magno charitatis officio adesse, atque alia eiusmodi Christianę pietatis exercitia subire, hoc demum est eorum Profanarum illa litterarum tractatio, & quæ in Academijs est scientiarum varietas, diuinis eorum occupationibus non satis conuenit. Nec satis decere videtur, vt in Scholis profanos inter homines agant, cum in sacris templorum officijs esse, & precibus operam dare deberent. Valedixerunt Religiosi moribus sæculi, quis eorum operam ad illos formandos requirat? Ad Poetarum fabulas, & illa profanæ eruditionis non profutura sibi documenta redire non optãt. Totis diebus in Iuuenum corona stare, agere, loqui, audire, sui esse instituti nõ putant, qui vt laterent, & profanorum hominum consortia quodammodo fugerent sacram vestem induerunt. Nec ignorant Religionis & sanctioris vitæ spiritũ in hominũ turba aut nõ ali bene aut paulatim extingui. In hoc sane negotio illecebrę sunt, & eorũ facile amor excitatur; quę ipsi deseruerunt. Theatrales oblectationes hodie sæculi mores

exigunt, & vix sacra placent, nisi nugas admisceas. Etiamne huic voluptati Religiosi seruiant, & nugas tractent? Nolunt in theatris conspici. Profana, inquiunt, profani tractent; aliæ sunt Academiarum, aliæ Monasteriorum rationes. Cōsultum igitur est, vt eorum instituto ita Respublica consulat, vt sacris illos occupationibus suis vacare sinat, quantumque potest iuuet; scholis Profanis alios, qui in tanta multitudine deesse non possunt, præficiat. Vbi profecto Religionis vigor erit, & accurata disciplina, ibi nec res necessariȩ deerūt, nec personæ. Prouidebit ille, qui deesse pijs non potest.

IX.

An Iuuentus seuera animaduersione & & plagis quibusdam duci ad eruditionem debeat?

Rationes negantes.

AN Iuuenum studiosorum punitio consistere intra verborum acrimoniam debeat, dubitant aliqui. Deforme videtur adolescentes ingenuos vapulare, & ad officium flagris cōpelli. Alacritas discentium laudibus, præmijs, & honoribus excitatur; & melius qui ingenui sunt pudore, quàm metu continentur. Illa docentis sæuitia, & mi-

minantis oris austeritas odium scientiarum in discentium animis parit. Verberum pretio Artes sibi comparare vix adolescentes volunt, & inter eos etiam, quos nulla flagra meliores facient, aut ad cursum incitabunt, adeoque acta est cum illis causa. Sane si adolescentes omnes, qui in cursu sunt studiorum, faciles essent, obsequentes, eruditionis & laboris amantes, seuera nulla opus esset animaduersione. Id quia consequi felicitas Scholarum non potest, plagis aliquibus, & verberum metu improuida ætas quandoque est coercenda. Illa nimis leuis iuuentutis tractatio mater est insolentiæ & superbiæ. Magnum habet fructum moderata seueritas, quæ adolescentiæ errata plagis corrigit. Efferuescentes enim in adolescentibus cupiditates coercet, primæ ætatis stultitiam fugat, & vitiorum semina, ne pullulent, in radicibus frangit. Nemo nescit peccare iuuenes, si laudes aut pręmium offeras, vitia nutris. Etiam huic ętati quędam adhęret desidia, quā solus timor & dolor expellit. Amat eadem nō tam quę vtilia sunt, quā quę iucūda; adeoq; reuocari ad officium pœna aliqua debet. Hęc peccati odium parit. Neque scholarum contumeliosæ sunt; & mul-

Rationes affirmantes.

tis est, magnis etiam ingenijs, coerceri
Modus. salutare. Quid, quod etiam quorundam animi laude nulla excitentur? Seuera animaduersione optimè proficitur. Sit tamen hic modus. Sit Clemens seueritas, & seuera clementia, vt nec studia odiosa reddantur, nec inertia, aut vitia permittantur. Qui laudibus & eruditionis fructu concitantur, plagas non ferant, & alantur generosi isti animi benignitate. Vbi vitia nascuntur & sese exerũt, otioque languescunt animi, grauior animaduersio adhibeatur, & acerbitate deterreantur. Ipsi docentes dum puniunt, modum sibi & legem ponant, vt nec irati, nec præcipites ferantur; nec in verbis contumeliosi sint, & pares delicto pœnas infligant.

X.

De delectu studiosorum seu discipulorum faciendo.

MVltos hodie studijs Artium operam dare, non exiguum Reip. malum est. Nullus enim Iuuenum est delectus. ingeniosi pariter & stupidi student, quique ad stiuam sunt nati, Mineruam colunt. Magnus igitur ingeniorũ habendus est delectus, nec ad ingenuas artes admittendi, nisi qui ingenio & labore

bore iis assequendis pares esse possunt. Proinde qui ad Artem aliquam aut scientiam audiendam sese præsentant, eorum à Professoribus ingenium exploretur. Ij apti sunt censendi, qui & ingenium habent, & studium laboremque promittunt. Certi etiam sunt scientiarum ediscendarum gradus, quos transilire sit nefas. Vna hic mali est causa, pecuniæ & gloriæ cupiditas. Profecto si gloria quæratur, gloriosius est parum sapidi salis, quam insulsi multũ habere; hoc est discipulos paruo numero doctos, quam indoctos magno. Neq; ea melior est Schola, in qua plures sunt auditores, sed in qua melius docetur. Si superbiam & quæstum tollas, quantumcumque auditorium Doctori sufficiet. Doctrinæ fama trahendi sunt auditores, non ambitu aliquo quærendi, aut emendicandi. Mercantur eos aliqui iam in cunis, & conuitijs in alios iactis se doctos probant. Quasi ideò ipsi docti, quia alios mentiuntur ignaros. Hæc æmulatio perniciosa est. Porrò hæc circa studiosos obseruanda.

Studiosi sine delectu ad Scholas non admittantur.

I. Ad Pietatem & Christianos mores primo instituantur; ad litteras deinde & scientias alias.

II. Ab alea, & armis, nocentissima *Circa eos*

qua obser-uanda. vtraque peste, Iuuentus abstinere cogatur. Scientiarum pulcherrimarum Alũnos arma non decent, sed libri, verecundia, castitas.

III. Trimestribus singulis Magistri de suorum ingenijs discipulorum deliberent ac decernant, seuero quidem iudicio, sed affectu paterno. Vt nimirum prępostera illa & hebetia ingenia, quia nulla spes profectus est, ad id, ad quod apta sunt, mittantur, ne quid praue & sinistre coacta tractent; alia vero excitentur amplius.

IV. Nihil melius, quam negotium iuuentuti committitur, quæ otij dulcedine cum periculo studiorum & morũ infestatur. Itaque habeant semper quod agant studiosi adolescentes, & destinatæ sint singulæ exercitijs horę.

V. Cum animorum relaxatio necessaria sit, tum ijs lusibus exerceri iuuentus debet, qui ingenium retegunt & mores naturæ. Adsit inter ęquales concertatio; hæc enim ingenium ostendit.

VI. Cum laude discentium alacritas excitetur, tum nimij honores, & vmbratica quædam imperia superbiam & pręposterum fastum in studiosorum animis generãt. Optima est æmulatio, quę ad doctrinam cum gloria est. Multi modestiam

destiam & pudorem in scholis deponunt, vbi addiscere deberent. Nimia licentia non pauci praui fiunt, & docentium familiaritas verecundiam tollit discipulorum.

XI.

An Tragœdiarum aut Comœdiarum per Iuuentutem exhibitio in Academijs sit probanda.

PRobanda omnino. Per hanc enim virtus inseritur, Ciuilis prudentia docetur, Iuuentus honestâ actione formatur. Vt hoc vero fiat, digna sit Dramatis materia, & omni turpitudine careat; gestus pudici sint & grauitate temperati; verba sine vlla obscænitate; affectus tales, qui vitiorum odium gignant, vel amorem virtutum. Lepores & sales sine damno morum honesti & acuti. Multi ruditatem & rusticitatem in Theatris posuerunt: multi viuendi in Societate hominum modum didicerunt. *Vtiliter dramata exhibentur.*

XII.

An ad gradus Academicos etiam parum docti admitti debeant.

NEquaquam sane laureis Academicis ornandi sunt illi, qui Acade- *Reijci ab Academi-*

 miæ

eis gradibus debent, qui indocti sunt.

miæ suæ honorem tueri, aut alijs prodesse non possunt. Quippe sine crimine esse non potest Magistrum eum aut Doctorem publica auctoritate renunciare, qui idoneus per eruditionem non est, quod sine Reip. detrimento fieri id non possit. Quid enim est aliud, hominibus imperitis docendi potestatem concedere, & Academico testimonio doctos asserere, quam Remp. vniuersam fallere? Insigniter Ecclesiæ illæ decipiuntur, quæ cum ab Academijs viros eruditissimos expectent, & vt habeant lauro insignitos requirunt, interim laureatos Asinos accipiunt. In ipsis Academijs studiorum labor remittitur, cum ad gradus Academicos imperiti promouẽtur. Pauci quęrere summo labore titulum & honorem volunt, quem fere nullo possunt obtinere. Id fieri oportet, vt nemo in scientia aliqua Doctor renunciętur, qui eam docere profiterique statim non possit.

XIII.

De Ordine studiorum.

Communis ratio studiorum.

Recepta studiorum instituendorum ratio hæc est, vt liberalibus inprimis disciplinis, quæ humanitatis sunt Artes, Iuuentus instituatur, tum ad Philo-

Philosophicas scientias gradum faciat, ac deinde, vbi de vitæ genere ac conditione constituerit, vel ad S. Theologiæ, vel Iuris ac Legum, vel Medicinæ studia transeat, in quibus tandem lauro donata ad Ecclesiam vel Remp. sese conferat. Hic ordo passim in Academijs est, nec à quoquam improbandus. Ipse verò disciplinas tradendi modus emendari in multis fortasse potest. Atque inprimis illud miserrimum est Iuuentutem in tot Humaniorum Artium Scholis annos septem vel octo desidere, ac eundem perpetuo lapidem mouere, vt latinè loqui discat. Quasi vna hæc lingua disci vno aut altero anno, sicut cæteræ, non possit. Duę esse Grammaticæ Scholæ possunt. In prima primo anno Etymologia, & succinctę Syntaxeos tabulæ, cū Colloquijs & Epistolis facilioribus tradantur. In secunda secundo anno Etymologia repetatur, Syntaxis absoluatur, & Prosodia. Vtrobique assiduæ sint & faciles styli exercitationes. Nulla hic difficultas, sed reijcienda sunt superuacanea Grammaticorum præcepta. Necessaria tantum explicentur, & vsu quā plurima discat Iuuentus. Non melius quam vsu & paucissimis præceptis linguæ discuntur. proponendę verò etiam

Modus pro lingua latina discenda cum Artibus alijs.

Græcę linguæ institutiones: Item Arithmetica, Musica, & prima Matheseos rudimenta, quæ puerorum ingenia facilè aperiunt, & auidè Iuuentus capit. Subsequi Rhetoricæ Schola potest, sed quæ cum Dialectica & Historia explicetur. Pauca hic iterum esse præcepta debent, sed vsus styli assiduus. Quanquam fieri orator nemo, nisi post scientias alias potest. Vltima audiri Rhetorica deberet. Inde cum Physica Metaphysicaque, vt cultior & doctior sit Iuuentus, scientiæ omnes Mathematicę iungantur, Ethica, Oeconomica, Politica explicentur. Nec tempus deerit, si eæ, quæ plurimæ hodie subtiles nugæ traduntur, & quibus tantum oneratur, non doctior fit Iuuentus, relinquantur. Dolendum est tam multa hodie tanto labore disci, quorum extra Scholas vsum non inuenias. Sed quoniã tradendis Disciplinis legem hic non pono, ij videantur, qui Artium & Scientiarum Methodos scripserunt.

Modus pro philosophia.

FINIS LIBRI TERTII.

IN-

INSTITVTIONVM POLITICARVM SEV ELEMENTORVM CIVILIS DOCTRINÆ

Liber Quartus.

DE INTERNIS ET externis Reipub. malis.

TITVLVS I.

DE CONIVRATIONIBUS.

I.

Quid Coniuratio, & qui auctores.

Reipublicæ mala aliæ interna ſunt, quæ nimirum ex ipſa naſcuntur, & in eius hærent viſceribus, vt Coniurationes, Proditiones, Seditiones, Factiones, Rebellio-

nes. Alia externa, quæ videlicet aliunde inferuntur, vt Bellum. De his instruendus etiam est Politicus, quod eius non tantum sit Reip. bonum procurare, sed etiam malum, qua potest prudentia, auertere. Quare de internis illis primo, tum de externis suscipienda hic tractatio est.

Definitio Coniurationis. Coniuratio est vnius vel plurium susceptum ad summi in Rep. Magistratus pernitiem consilium; Seu est peruersa tollendi è medio Principis, patriæque perdendę voluntas. Hæc vel vnius est tantum, qui solus nefario consilio in Principis personam conspirat, vel plurium, qui communicato consilio insidias Principi struunt. Auctores plerumq; sunt homines turbulenti, Inopes, Arrogantęs, Prępotentes & ambitiosi. Atque

Auctores. illi quidem turbulenti, cum tranquilla Repub. consequi nihil possint, nouarum rerum cupidi vt aliquid obtineant, turbas mouent, & alacres lætique volitant. Qui inopes sunt, odio fortunæ suæ mutare omnia student, & publica malunt, quam sua tantum ruina perire, potissimum si Nobiles sint & non infimi subsellij homines. Arrogantes vero, qui quadam animi magnitudine & confidentia valent, cum Principum imperia

ferre-

ferre non possint, & multo minus contumeliam aliquam aut insolentiam, facilè in Principes conspirant. Sublimes illi animi,& magni spiritus omnem dominum oderunt, & libertatem spirant. Præpotentibus autem & ambitiosis Aulæ ministris aliquem ante se videre graue est, ideoque deijcere cupiunt,& quia felicitatem suam non intelligunt, vltra, quam deberent, cupiditatem suam porrigunt.

II.

Quæ sint causa Coniurationis.

PRecipua sane est profligata quorundam malitia, qui cum de vita sua desperent, insidias aduersus Principis vitam moliuntur, & à quo nulla vnquā iniuria sunt lacessiti, in eum coniurant. Hæc est vis malitiæ,& quorūdam Principum miserum fatum. Aliquando vero vitia Principum, causa sunt coniurationum, nimia aliqua crudelitas, impotentia, superbia, odium, libido, ingens metus alijs incussus & contemptus. Quæ omnia cum ferre quidam homines magnis spiritibus elati non possint, eum tollere è medio conantur, in quo sunt aut quorum esse causam animaduertūt. Vix est, vt non ferro cadant Principes, qui

Malitia quorundā.

Deinde vitia Principum.

qui

qui ferro grassantur, quod bonorum sanguis effusus sanguinem effundentis sitiat. Et illa nimia sane superbia multorum manus ad cædem irritat, quod benignitatē ac facilitatem in summo Magistratu requirant, contemni non velint, viuere in perpetuo motu non possint. Libidinem, cum illa ad iniuriam aliquorum est etiam infimorum, nemo liber vnquā est regnare passus.

III.

Quæ sint remedia aduersus Coniurationes.

Solers indagatio.

PRimum ac necessarium omnino remedium est solers indagatio, qua quid quisque subditorum ac potissimum illustrium, dicat aut faciat certo Princeps intelligat ac cognoscat. Ita enim comparatum est, vt qui facere male volunt, male ante loquantur; nec bene silentium in tot male consciorum animis seruatur. Temeritate linguæ hic peccatur. Quare opus est exploratoribus & delatoribus aliquibus, qui improbari, cum metus est coniurationis, non possunt. Per hos deprehendi ij poterunt, qui Principem criminantur, aut faciles criminantium sermonibus aures cum quadam exultatione præbent. Quod profe-

cto

cto non obſcurum eſt alienati à Principe animi ſignum. Et hoc modo ſubito hoſtes ſuos ſenſiſſe, eſt ſuperauiſſe. Operæ pretium eſt præmia aliqua ſeu magnam pecuniæ vim & impunitatem ijs decerni, qui coniuratos indicauerint. Facile ſane pecuniæ fas & ſalus aliorum cedet; quippe illa facere omnia peruia ſolet, & quæ chariſſima ſunt prodere. Aliud remedium eſt potens præſidium. Plane enim conſultum eſt, vt cum inſidiæ timentur, ſtipatoribus quampluri mis & fideliſſimis ſeſe Principes muniãt, qui interdiu circumfuſi latera defendant, & noctu ſollicitis excubijs ſomnũ cuſtodiant. Vacare cuſtodia periculoſum eſt, etiam Principibus optimis, quod nunquam Maieſtas ſine viribus ſit tuta; & Regibus non tantum hoſtes, ſed amici etiam ſint timendi Securitas autem Monarcharum non raro in peregrinorum militum beneuolentia viribuſque conſiſtit. Oportunum quoque remedium eſt diffidentia cum diſſimulatione. Siquidem prudentiæ eſt multa cauere, & parum credere. Qui vbique candidi, aperti, & incauti ſunt, vbique fraudibus fiunt obnoxij: nam fides etiam perfido nocendi aditum præſtat, & magnum ad malum feſtinata perſuaſio ducit. Adeo-

Præſidium ſeu Satellitium.

Diffidentia cum Diſſimulatione.

Adeoque multi sunt honorandi, sed paucis est credendum. Sit tamen hęc diffidentia cum modo, ne etiam amicis nullam fidem habere videantur. Dissimulatio bene diffidentiæ iungitur; nam dum mentem tegit, fr[illegible] interim aperit. Nec dissimulare P[illegible] dedecet, cum tempus est. Ne [illegible] innotescat simulatio, & in publicis tantum sit negotijs. Addo postremo Clementiam, etiam in tantis malis remedium, sed prudenter adhibendum. Quid igitur? Parcere aliquando Coniuratoribus est eorum animos vincere, & ex inimicis amicos reddere. Pudet eum è vita tollere voluisse, à quo vitam quis accipit. Interdum sola astutia Coniurationes opprimuntur, cùm nimirum publicant principes nosse se in suam personam machinationes, & publicè minantur, aut vt abstineatur, monent. Ita fit, vt qui innotescere timent, aggredi nihil audeant.

Aliquando etiam Clementia.

IV.

An puniendi omnino sint Coniuratores.

CОniuratores vbi deprehensi & conuicti sunt, omnino etiam grauissima pœna sunt puniendi. Quippe insidiatori

ſidiatori & publico latroni mors afferri iniuſta non poteſt. Nec principes dum de Coniuratoribus ſupplicium ſumunt ſeipſos vindicant, ſed Remp. cuius capita exiſtunt. Bonos omnes perdit, qui ſceleratis paucis parcit. Omnino igitur celeri ſupplicio vindicanda coniuratio eſt. Hæ autem obſeruari cautiones debent. Inprimis vt opportunum tempus tum detegendę coniurationis, tum puniendæ expectetur, ne ad vltionem quaſi properetur. Vbi autem occaſio eſt, punitio non differatur. Deinde vt capita tantum coniurationis è medio tollantur. *Puniendi grauiter & cito.*

Quid ſi cogitatum duntaxat ſit facinus? Id ſanè non refert, quod legibus non minus hominum conſilia vindicāda ſint, quàm rerum exitus, vbi de patrię pernitie agitur. In ipſo enim conſilio ac deliberatione deteſtandum eſt facinus. *Quæſtiuncula.*

Quid ſi inter Coniuratores præpotens aliquis ſit, vel Principis conſanguineus? Diſsimulandum hic aliqui volunt, quod aduerſus inſidias optimum quoque remedium ſit ſi nequaquam intelligantur. At verò in tanto ſcelere qui diſsimulat, nō raro ſe & patriam vniuerſam perdit. Neminem à pœna Iuſtitiæ rigor

eximit,

Adeoque multi sunt honorandi, sed paucis est credendum. Sit tamen hęc diffidentia cum modo, ne etiam amicis nullam fidem habere videantur. Dissimulatio bene diffidentiæ iungitur; nam dum mentem tegit, frontem interim aperit. Nec dissimulare Principes dedecet, cum tempus est. Ne tamen innotescat simulatio, & in publicis tantum sit negotijs. Addo postremo Clementiam, etiam in tantis malis remedium, sed prudenter adhibendum. Quid igitur? Parcere aliquando Coniuratoribus est eorum animos vincere, & ex inimicis amicos reddere. Pudet eum è vita tollere voluisse, à quo vitam quis accipit. Interdum sola astutia Coniurationes opprimuntur, cùm nimirum publicant principes nosse se in suam personam machinationes, & publicè minantur, aut vt abstineatur, monent. Ita fit, vt qui innotescere timent, aggredi nihil audeant.

Aliquando etiam Clementia.

IV.

An puniendi omnino sint Coniuratores.

Coniuratores vbi deprehensi & conuicti sunt, omnino etiam grauissima pœna sunt puniendi. Quippe insidiatori

ſidiatori & publico latroni mors aferri iniuſta non poteſt. Nec principes dum de Coniuratoribus ſupplicium ſumunt ſeipſos vindicant, ſed Remp. cuius capita exiſtunt. Bonos omnes perdit, qui ſceleratis paucis parcit. Omnino igitur celeri ſupplicio vindicanda coniuratio eſt. Hæ autem obſeruari cautiones debent. Inprimis vt opportunum tempus tum detegendæ coniurationis, tum puniendæ expectetur, ne ad vltionem quaſi properetur. Vbi autem occaſio eſt, punitio non differatur. Deinde vt capita tantum coniurationis è medio tollantur. *Puniendi grauiter & cito.*

Quid ſi cogitatum duntaxat ſit facinus? Id ſanè non refert, quod legibus non minus hominum conſilia vindicāda ſint, quam rerum exitus, vbi de patriæ pernitie agitur. In ipſo enim conſilio ac deliberatione deteſtandum eſt facinus. *Quæſtiuncula.*

Quid ſi inter Coniuratores præpotens aliquis ſit, vel Principis conſanguineus? Diſsimulandum hic aliqui volunt, quod aduerſus inſidias optimum quoque remedium ſit ſi nequaquam intelligantur. At verò in tanto ſcelere qui diſsimulat, nō raro ſe & patriam vniuerſam perdit. Neminem à pœna Iuſtitiæ rigor

cximit,

Adeoque multi sunt honorandi, sed paucis est credendum. Sit tamen hęc d ffi lentia cum modo, ne etiam amicis nullam fidem habere videantur. Dissimulatio bene diffidentiæ iungitur; nam dum mentem tegit, frontem interim aperit. Nec dissimulare Principes dedecet, cum tempus est. Ne tamen innotescat simulatio, & in publicis tantum sit negotijs. Addo postremo Clementiam, etiam in tantis malis remedium, sed prudenter adhibendum. Quid igitur? Parcere aliquando Coniuratoribus est eorum animos vincere, & ex inimicis amicos reddere. Pudet eum è vita tollere voluisse, à quo vitam quis accipit. Interdum sola astutia Coniurationes opprimuntur, cum nimirum publicant principes nosse se in suam personam machinationes, & publicè minantur, aut vt abstineatur, monent. Ita fit, vt qui innotescere timent, aggredi nihil audeant.

Aliquando etiam Clementia.

IV.

An puniendi omnino sint Coniuratores.

CONiuratores vbi deprehensi & conuicti sunt, omnino etiam grauissima pœna sunt puniendi. Quippe insidiatori

sidiatori & publico latroni mors aferri iniusta non potest. Nec principes dum de Coniuratoribus supplicium sumunt seipsos vindicant, sed Remp. cuius capita existunt. Bonos omnes perdit, qui sceleratis paucis parcit. Omnino igitur celeri supplicio vindicanda coniuratio est. Hæ autem obseruari cautiones debent. Inprimis vt opportunum tempus tum detegendę coniurationis, tum puniendæ expectetur, ne ad vltionem quasi properetur. Vbi autem occasio est, punitio non differatur. Deinde vt capita tantum coniurationis è medio tollantur. *Puniendi grauiter & cito.*

Quid si cogitatum duntaxat sit facinus? Id sanè non refert, quod legibus non minus hominum consilia vindicāda sint, quam rerum exitus, vbi de patrię pernitie agitur. In ipso enim consilio ac deliberatione detestandum est facinus. *Quæstiuncula.*

Quid si inter Coniuratores præpotens aliquis sit, vel Principis consanguineus? Dissimulandum hic aliqui volunt, quod aduersus insidias optimum quoque remedium sit si nequaquam intelligantur. At verò in tanto scelere qui dissimulat, nō raro se & patriam vniuersam perdit. Neminem à pœna Iustitiæ rigor

eximit,

Adeoque multi sunt honorandi, sed paucis est credendum. Sit tamen hęc diffidentia cum modo, ne etiam amicis nullam fidem habere videantur. Disimulatio bene diffidentiæ iungitur; nam dum mentem tegit, frontem interim aperit. Nec disimulare Principes dedecet, cum tempus est. Ne tamen innotescat simulatio, & in publicis tantum sit negotijs. Addo postremo Clementiam, etiam in tantis malis remedium, sed prudenter adhibendum. Quid igitur? Parcere aliquando Coniuratoribus est eorum animos vincere, & ex inimicis amicos reddere. Pudet eum è vita tollere voluisse, à quo vitam quis accipit. Interdum sola astutia Coniurationes opprimuntur, cum nimirum publicant principes nosse se in suam personam machinationes, & publicè minantur, aut vt abstineatur, monent. Ita fit, vt qui innotescere timent, aggredi nihil audeant.

Aliquando etiam Clementia.

IV.

An puniendi omnino sint Coniuratores.

Coniuratores vbi deprehensi & conuicti sunt, omnino etiam grauissima pœna sunt puniendi. Quippe insidiatori

ſidiatori & publico latroni mors aferri non poteſt. Nec principes dum de Coniuratoribus ſupplicium ſumunt ſeipſos vindicant, ſed Remp. cuius capita exiſtunt. Bonos omnes perdit, qui ſceleratis paucis parcit. Omnino igitur celeri ſupplicio vindicanda coniuratio eſt. Hæ autem obſeruari cautiones debent. Inprimis vt oportunum tempus tum detegendæ coniurationis, tum puniendæ expectetur, ne ad vltionem quaſi properetur. Vbi autem occaſio eſt, punitio non differatur. Deinde vt capita tantum coniurationis è medio tollantur. *Puniendi grauiter & cito.*

Quid ſi cogitatum duntaxat ſit facinus? Id ſanè non refert, quod legibus non minus hominum conſilia vindicāda ſint, quam rerum exitus, vbi de patriæ pernitie agitur. In ipſo enim conſilio ac deliberatione deteſtandum eſt facinus. *Quæſtiuncula.*

Quid ſi inter Coniuratores præpotens aliquis ſit, vel Principis conſanguineus? Diſsimulandum hic aliqui volunt, quod aduerſus inſidias optimum quoque remedium ſit ſi nequaquam intelligantur. At verò in tanto ſcelere qui diſsimulat, nō raro ſe & patriam vniuerſam perdit. Neminem à pœna Iuſtitiæ rigor

eximit,

Adeoque multi sunt honorandi, sed paucis est credendum. Sit tamen hęc diffidentia cum modo, ne etiam amicis nullam fidem habere videantur. Disimulatio bene diffidentiæ iungitur; nam dum mentem tegit, frontem interim aperit. Nec dissimulare Principes dedecet, cum tempus est. Ne tamen innotescat simulatio, & in publicis tantum sit negotijs. Addo postremo Clementiam, etiam in tantis malis remedium, sed prudenter adhibendum. Quid igitur? Parcere aliquando Coniuratoribus est eorum animos vincere, & ex inimicis amicos reddere. Pudet eum è vita tollere voluisse, à quo vitam quis accipit. Interdum sola astutia Coniurationes opprimuntur, cùm nimirum publicant principes nosse se in suam personam machinationes, & publicè minantur, aut vt abstineatur, monent. Ita fit, vt qui innotescere timent, aggredi nihil audeant.

Aliquando etiam Clementia.

IV.

An puniendi omnino sint Coniuratores.

CОniuratores vbi deprehensi & conuicti sunt, omnino etiam grauissima pœna sunt puniendi. Quippe insidiatori

ſidiatori & publico latroni mors aferri iniuſta non poteſt. Nec principes dum de Coniuratoribus ſupplicium ſumunt ſeipſos vindicant, ſed Remp. cuius capita exiſtunt. Bonos omnes perdit, qui ſceleratis paucis parcit. Omnino igitur celeri ſupplicio vindicanda coniuratio eſt. Hæ autem obſeruari cautiones debent. Inprimis vt opoftunum tempus tum detegendæ coniurationis, tum puniendæ expectetur, ne ad vltionem quaſi properetur. Vbi autem occaſio eſt, punitio non differatur. Deinde vt capita tantum coniurationis è medio tollantur. *Puniendi grauiter & cito.*

Quid ſi cogitatum duntaxat ſit facinus? Id ſanè non refert, quod legibus non minus hominum conſilia vindicāda ſint, quam rerum exitus, vbi de patriæ pernitie agitur. In ipſo enim conſilio ac deliberatione deteſtandum eſt facinus. *Quæſtiuncula.*

Quid ſi inter Coniuratores præpotens aliquis ſit, vel Principis conſanguineus? Diſsimulandum hic aliqui volunt, quod aduerſus inſidias optimum quoque remedium ſit ſi nequaquam intelligantur. At verò in tanto ſcelere qui diſsimulat, nō raro ſe & patriam vniuerſam perdit. Neminem à pœna Iuſtitiæ rigor

eximit,

eximit, in quo reperta fuerit tanta culpa. Omnis ætás exemplum dedit. Nec fauore dignus est, qui amorem exclusit, & sanguinis oblitus fuit. Etiam viuere filius non debet, qui viuere Patrem non vult. Quanquam prudentes Principes pro ingenio personarum ac pro tempore, vel Iustitiam, vel clementiam adhibeant.

An ipsemet Princeps Iudex esse tum debeat? Iudex esse sua in causa non debet, & cum læsa sit Maiestas, alijs criminis læsæ Maiestatis relinquenda cognitio est. Supremus Senatus Iustitiam hic administret.

An Iudiciorum seruanda semper hic sit forma? Si turbulenta sint tempora, & damno esse ea Iudiciorum forma possit, ac manifestum sit crimen, seruanda non est, sed sumendum ocyus supplicium. Si quieta verò sint tempora, nec in mora sit periculum, quantum Iudiciorum leges permittunt, tantum reis concedatur. Vbi cognita omnino causa est, differri pœna non debet. Non semper Regum clementia facit meliores, sed aliquando etiam nequiores, & sæpè iram nō ponit, qui amorem est expertus. Qui citra periculum viuere vult, occurrere præsenti malo debet, ne acceptam iniuriam vlcisci

ciſci cum periculo cogatur.

An nota paſſim ſupplicij cauſa eſſe debeat? Id omnino expedit, atque ipſæ Coniuratorum confeſſiones ad aliarum Prouinciarum Principes ſunt mittendæ. Ita fiet, vt illi non facilè Reos in ſuæ fidei Præſidium recipiant; & nemo ſublatos è medio viros illos claros metu aut inuidia ſuſpicetur.

Quid ſi Coniuratores per venena tollere Principem conſtituerint? Tunc certè libanda à fidis Miniſtris ſunt pocula, & cibi prægustandi. Aliud hic remedium non eſt. Sciant autem principes nullum hac in re locum, aut affinitatem ſatis vnquam eſſe tutam. Vix venena, niſi à familiaribus, miſcentur.

TITVLVS II.

DE PRODITIONIBVS.

I.

Quid ſit Proditio.

Definitio Proditionis.

PRoditio eſt occulta quædam in Principis & eius facultates molitio. Seu ſecretum quoddam cum hoſte conſiliũ de tradẽdis iis, quę ad Principẽ ſpectant, rebus. Hæc grauiſſimũ eſt in Rep. malum, quod tantum incõmodi illi-

Grauissimũ est Reip. malum.

illi adfert, quantum commodi bona fides. intra mœnia enim, atque in ipso vrbis sinu hostes esse facit, breuique tempore id omne euertit, quod pluri-mis annis innumeri multorum Ducum labores pepererunt. Vna proditione tota prouincia concutitur; & non tantum Vrbes, verum etiam regna integra non raro per eam in alios dominos transferuntur.

II.

Qui Auctores sint Proditionis.

Auari, Astuti, & fraudulenti.

NOn alij proditionis, quam Coniurationis fere sunt auctores, homines auari & improbi, astuti & versipelles, fraudulenti & simulatores. Vix enim integra auarorum est fides, vbi lucri magnitudo apparet; nam commodũ fidei & famę anteponunt. Vnde nonnulli tanta pecuniæ habendę cupiditate flagrant, vt pro ea obtinenda concreditas sibi vrbes aut prouincias prodant, imo vendant. Improbi quadam leuitate fidem cum fortuna mutant, & ex ancipiti mutatione semper pendent. Ista vero multiplicia & tortuosa ingenia nunquam esse fida solent. Dolosi & simulatores homines sępe in rebus paruis fidem simulant, sed vt maiori pretio prodant,

prodant,& ingenti mercede fallant. Caute aduertere ad eos Principes debent, qui fidem & amorem oſtentant;nam his gradibus viam ſibi fraus ſtruit ad proditionem;& fere ſemper ab ijs inſidiæ tenduntur,qui ſe ſimulant amare.

III.

An & quomodo puniendi proditores.

PRoditorum nunquam omittenda punitio eſt,nec vllus eſſe veniæ locus debet. Hic enim clementia in miſeriam vertitur. Abſcindantur ergo è Republica, vt hoc exemplo cæteri, qui ſcelerati ſunt ciues, ab impugnanda patria, deterreantur. Qui proditores ſunt, nunquam futuri ſunt boni. Statuendum ſeuera animaduerſione documētum eſt, ne,qui talem amentiam imitari velit,reperiatur. At vero quale ſupplicium de ijs ſumendum? Certe quam maximum. Nā in eiuſmodi ſcelere puniendo nulla eſſe crudelitas poteſt. Neque ipſi proditores, cum notum eſt crimen,in iudicium ſunt adducendi. Hoſtium enim loco ſunt, & tanquā hoſtes puniendi. Quare Iudicij formam & ordinem nemo hic requirat. *Omnino & grauiſſimè ſunt puniendi.*

Grauissimũ est Reip. malum.

illi adfert, quantum commodi bona fides. intra mœnia enim, atque in ipso vrbis sinu hostes esse facit, breuique tempore id omne euertit, quod pluribus annis innumeri multorum Ducum labores pepererunt. Vna proditione tota prouincia concutitur; & non tantum Vrbes, verum etiam regna integra non raro per eam in alios dominos transferuntur.

II.

Qui Auctores sint Proditionis.

Auari, Astuti, & fraudulenti.

NOn alij proditionis, quam Coniurationis fere sunt auctores, homines auari & improbi, astuti & versipelles, fraudulenti & simulatores. Vix enim integra auarorum est fides, vbi lucri magnitudo apparet; nam commodũ fidei & famę anteponunt. Vnde nonnulli tanta pecuniæ habendę cupiditate flagrant, vt pro ea obtinenda concreditas sibi vrbes aut prouincias prodant, imo vendant. Improbi quadam leuitate fidem cum fortuna mutant, & ex ancipiti mutatione semper pendent. Ista vero multiplicia & tortuosa ingenia nunquam esse fida solent. Dolosi & simulatores homines sępe in rebus paruis fidem simulant, sed vt maiori pretio prodant,

prodant, & ingenti mercede fallant. Caute aduertere ad eos Principes debent, qui fidem & amorem ostentant; nam his gradibus viam sibi fraus struit ad proditionem; & fere semper ab ijs insidiæ tenduntur, qui se simulant amare.

III.

An & quomodo puniendi proditores.

PRoditorum nunquam omittenda punitio est, nec vllus esse veniæ locus debet. Hic enim clementia in miseriam vertitur. Abscindantur ergo è Republica, vt hoc exemplo cæteri, qui scelerati sunt ciues, ab impugnanda patria, deterreantur. Qui proditores sunt, nunquam futuri sunt boni. Statuendum seuera animaduersione documētum est, ne, qui talem amentiam imitari velit, reperiatur. At vero quale supplicium de ijs sumendum? Certe quam maximum. Nā in eiusmodi scelere puniendo nulla esse crudelitas potest. Neque ipsi proditores, cum notum est crimen, in iudicium sunt adducendi. Hostium enim loco sunt, & tanquā hostes puniendi. Quare Iudicij formam & ordinem nemo hic requirat.

Omnino & grauissimè sunt puniendi.

Grauissimũ est Reip. malum.

illi adfert, quantum commodi bona fides. intra mœnia enim, atque in ipso vrbis sinu hostes esse facit, breuique tempore id omne euertit, quod pluribus annis innumeri multorum Ducum labores pepererunt. Vna proditione tota prouincia concutitur; & non tantum Vrbes, verum etiam regna integra non raro per eam in alios dominos transferuntur.

II.

Qui Auctores sint Proditionis.

Auari, Astuti, & fraudulenti.

NOn alij proditionis, quam Coniurationis fere sunt auctores, homines auari & improbi, astuti & versipelles, fraudulenti & simulatores. Vix enim integra auarorum est fides, vbi lucri magnitudo apparet; nam commodũ fidei & famę anteponunt. Vnde nonnulli tanta pecuniæ habendę cupiditate flagrant, vt pro ea obtinenda concreditas sibi vrbes aut prouincias prodant, imo vendant. Improbi quadam leuitate fidem cum fortuna mutant, & ex ancipiti mutatione semper pendent. Ista vero multiplicia & tortuosa ingenia nunquam esse fida solent. Dolosi & simulatores homines sępe in rebus paruis fidem simulant, sed vt maiori pretio prodant,

prodant,& ingenti mercede fallant. Caute aduertere ad eos Principes debent, qui fidem & amorem ostentant; nam his gradibus viam sibi fraus struit ad proditionem; & fere semper ab ijs insidiæ tenduntur, qui se simulant amare.

III.

An & quomodo puniendi proditores.

PRoditorum nunquam omittenda punitio est, nec vllus esse veniæ locus debet. Hic enim clementia in miseriam vertitur. Abscindantur ergo è Republica, vt hoc exemplo cæteri, qui scelerati sunt ciues, ab impugnanda patria, deterreantur. Qui proditores sunt, nunquam futuri sunt boni. Statuendum seuera animaduersione documētum est, ne, qui talem amentiam imitari velit, reperiatur. At vero quale supplicium de ijs sumendum? Certe quam maximum. Nā in eiusmodi scelere puniendo nulla esse crudelitas potest. Neque ipsi proditores, cum notum est crimen, in iudicium sunt adducendi. Hostium enim loco sunt, & tanquā hostes puniendi. Quare Iudicij formam & ordinem nemo hic requirat.

Omnino & grauissimè sunt puniendi.

Grauissimũ est Reip. malum.

illi adfert, quantum commodi bona fides. Intra mœnia enim, atque in ipso vrbis sinu hostes esse facit, breuique tempore id omne euertit, quod plurimis annis innumeri multorum Ducum labores pepererunt. Vna proditione tota prouincia concutitur; & non tantum Vrbes, verum etiam regna integra non raro per eam in alios dominos transferuntur.

II.

Qui Auctores sint Proditionis.

Auari, Astuti, & fraudulenti.

NOn alij proditionis, quam Coniurationis fere sunt auctores, homines auari & improbi, astuti & versipelles, fraudulenti & simulatores. Vix enim integra auarorum est fides, vbi lucri magnitudo apparet; nam commodũ fidei & famę anteponunt. Vnde nonnulli tanta pecuniæ habendę cupiditate flagrant, vt pro ea obtinenda concreditas sibi vrbes aut prouincias prodant, imo vendant. Improbi quadam leuitate fidem cum fortuna mutant, & ex ancipiti mutatione semper pendent. Ista vero multiplicia & tortuosa ingenia nunquam esse fida solent. Dolosi & simulatores homines sępe in rebus paruis fidem simulant, sed vt maiori pretio prodant,

prodant, & ingenti mercede fallant. Caute aduertere ad eos Principes debent, qui fidem & amorem ostentant; nam his gradibus viam sibi fraus struit ad proditionem; & fere semper ab ijs insidiæ tenduntur, qui se simulant amare.

III.

An & quomodo puniendi proditores.

PRoditorum nunquam omittenda punitio est, nec vllus esse veniæ locus debet. Hic enim clementia in miseriam vertitur. Abscindantur ergo è Republica, vt hoc exemplo cæteri, qui scelerati sunt ciues, ab impugnanda patria, deterreantur. Qui proditores sunt, nunquam futuri sunt boni. Statuendum seuera animaduersione documētum est, ne, qui talem amentiam imitari velit, reperiatur. At vero quale supplicium de ijs sumendum? Certe quam maximum. Nā in eiusmodi scelere puniendo nulla esse crudelitas potest. Neque ipsi proditores, cum notum est crimen, in iudicium sunt adducendi. Hostium enim loco sunt, & tanquā hostes puniendi. Quare Iudicij formam & ordinem nemo hic requirat.

Omnino & grauissimè sunt puniendi.

prodant, & ingenti mercede fallant. Caute aduertere ad eos Principes debent, qui fidem & amorem ostentant; nam his gradibus viam sibi fraus struit ad proditionem; & fere semper ab ijs insidiæ tenduntur, qui se simulant amare.

III.

An & quomodo puniendi proditores.

PRoditorum nunquam omittenda punitio est, nec vllus esse veniæ locus debet. Hic enim clementia in miseriam vertitur. Abscindantur ergo è Republica, vt hoc exemplo cæteri, qui scelerati sunt ciues, ab impugnanda patria, deterreantur. Qui proditores sunt, nunquam futuri sunt boni. Statuendum seuera animaduersione documētum est, ne, qui talem amentiam imitari velit, reperiatur. At vero quale supplicium de ijs sumendum? Certe quam maximum. Nā in eiusmodi scelere puniendo nulla esse crudelitas potest. Neque ipsi proditores, cum notum est crimen, in iudicium sunt adducendi. Hostium enim loco sunt, & tanquā hostes puniendi. Quare Iudicij formam & ordinem nemo hic requirat.

Omnino & grauissimè sunt puniendi.

Satis est notum esse crimen. Quamdiu in suspicione tantum est crimen, arcta custodia claudantur, & de re tota inquiratur. Recepta hodie pœna est, vt eorum corpora in partes distrahantur, qui diuisos animos habuerunt.

TITVLVS III.
DE SEDITIONIBVS.

I.

Quid sit, & quam varia Seditio.

Definitio seditionis. SEditio est subditorum inter se vel in Principem motus, quo boni alicuius consequendi vel damni inferendi causa ad dissensionem cum Reip. detrimento scientes ac volentes concitantur. Vnde quædam est publicæ quietis perturbatio. Dicta est à seorsim eundo, quod subditi vel inter se, vel à Magistratu suo dissentientes seorsim secedant.

Varia ratio. Varia autem est, & varijs nominibus appellatur. Et quidē cum est subditorum in Dominum, Rebellio dicitur; cum subditorum inter se, Factio. Quare Rebellio *Quid Rebellio.* est vis, seu motus, quo qui Principis alicuius potestati subiecti sunt, vel fidelitatis Sacramento adstricti, debitam ei obedientiam negant, & iugum excutiunt. Porrò Subditorum obedientia cum in tribus

tribus consistat potissimum videlicet, in reuerentia exhibenda, in suscipiendo conficiendoque mandata, atque in iudicio subeundo, fit vt ij omnes Rebelles sint dicendi, qui honorem, fidelitatem, obsequium Principibus suis negant, mandatis & legibus eius resistunt, Iudicium & Iurisdictionem repudiant. Factio est Ciuium conspiratio, qua ob priuatum aliquod commodum vel in odiū aliorum ac Reip. detrimentum, in studia diuersa scindūtur. Secta dici solet & vulgo partes, aut Partialitas. *Quid Factio.*

II.

Quæ causæ sint Seditionum communes.

VAriæ seditionum sunt causæ. Primæ quidem & præcipuæ sunt ij, qui Principes & auctores sunt Seditionum, & quorum consilio eę excitantur. Horum quędam instrumenta sunt ij omnes, qui consilij participes operam & opem præstant. Plerumque turba est, & imperita multitudo. Remotæ sunt illæ, quibus eiusmodi homines ad seditiones prouocantur. Atque hæc potissimum. *Quæ præcipua.* *Quæ remota.*

Inprimis Auaritia vel Ambitio Magistratuum. Qāādo nimirum qui in Reipub. gubernaculis sunt, vectigalibꝰ nouis *Auaritia & ambitio.*

populum premunt, qui inexplebilem eorum cupiditatem non ferens seditionem excitat. Aut certè cum è Nobilitate nõnulli ægre aliorum honorem ferentes vendicare sibi auctoritatem turbata Republica contendunt.

Iniuria. Secundo contumelia est vel iniuria subditis illata. Tunc quidem cum Magistratus insolenter Populo insultant, & contumelia afficiunt, qui proinde irritatus vi quadam excutere vult iugum.

Metus pœnæ. Tertio est metus facinorosorum in Republ. Ciuium. Dum enim scelerum conscij pęnas timent, seditionem in supremam Reipub. Maiestatem mouent, à qua pœnas expectant.

Nimia potentia. Quarto nimia alicuius in Repub. potentia, vel ob excellentiam virtutis, vel amplitudinem honoris, vel opum multitudinem. Qui talis est, plerumque occupare Remp. conatur, & eam concutit.

Aliæ plures sunt causæ, vt cum contemni aliqui se putant, dum ab honoribus reijciuntur, vel cum dissimiles Ciuium eiusdem vrbis sunt mores. Et hæ omnes communes sunt causæ seditionum & remotæ.

Quæ

III.

Quæ sint communia Seditionum remedia.

ADuersus Auaritiam Magistratuum Frugalitas est, & recta ratione determinata mediocritas, quæ nec lucro inhient, nec diuitiarum cupiditate ducantur. Remoueantur ab officijs Reipub. qui auari sunt. Et quemadmodum moderatis contenti opibus esse debent, ita etiam sorte sua; nec ambitione, sed virtute ad altiora tendere. Quædam lues in Repub. est vir ambitiosus proindeque non ferendus. Iustitia vero etiam in Magistratus seuere animaduertat, si iniuriam intulerint. Cum illi pœnas dederint, timenda seditio non est. Nec differenda facinorosorum punitio est. Qui cito punit, seditionum in Repub. oportunitatem non raro tollit. Illis, qui ob potentiam terrori sunt, præcludenda est ad Rempub. via. Eius gubernacula si teneant, & sint perniciosi, amoueantur, aut pari potestate alij cũ ijs constituantur. Optima est, nec reformidanda in omni statu mediocritas. Sit iusta Magistratuum & officiorum distributio, digni promoueantur, indigni repellantur. Vbi morum dissimilitudo est

Contra Auaritiam.

Contra Ambitionem.

Contra Iniuriam.

Contra metum pœnæ.

Contra nimiam potentiam.

ibi iusta fit & recta officiorum ac rerum omnium contemperatio.

VI.

An aliquando seditio in Rep. procurari vel tolerari debeat.

Rationes affirmantes.

PErnitiosa Machiauelli schola seditionem conseruãdę Ciuitatis ait esse causam, ideoque probandam & procurandam. Quippe distractis diuersas in factiones ciuibus tutior & cautior est Reip. administratio. Nam & prudentius sese gerent Magistratus ardente factione, & fortius ciuitatem munient cognito iam hoste. Nec raro tanta vis est seditionis, vt, si qui tyranni sint, aut debilitentur, aut cadant; quod ingratum esse Reip. non potest.

Rationes Negantes.

At vero, si nihil aliud seditio est, quã ardens fax in Rep. quæ securitas esse potest? Miserum est cum ciuibus tanquam cum hostibus Magistratum viuere. Nec potest non exarescere, etiam florentissimæ Reip. pulchritudo, cum in ea Ciuium seditio floret. Est conuersionum in Ciuitatis statu seminarium seditio, quæ Ciuium animos ita diuidit, vt insolenter à Ciuili sorte declinent. Tot extinctæ maximæ veteris æui Ciuitates sunt exemplo. Et quemadmodum cum in corpore anima

animalis aliqua peste viscera infestantur corpus totum concutitur; ita cum in Reipub. visceribus seditio est, Reip. salus periclitatur, & tota ipsa in motu est. Seditionis non raro hic euentus est, vt Respublica per eam hosti tradatur.

V.

An Nobilium saltem factio in Rep. toleranda.

NOnnulli pernitioso sane dogmate persuadere conantur. Nam nihil aliud est Procerum diuisio, quam Reip. ruina; & Nobilium factio ciuitatis est dissolutio. Sicut enim cũ affecti sunt male nerui corporis, partes omnes ac singulæ tremũt; ita cũ diuisi sunt Principes Reip. viri, Ciuitatis Ordines omnes concutiuntur, & in varias abeunt Factiones. Ipsa multitudo suos Duces habet & quo affectus trahit, magna vi & impotenti animo contendit. Sane cum eiusmodi nascuntur in Rep. discordiæ, adhibendũ cito remedium est, ne totam Ciuitatem quadam contagione suam in fraudem ac denique pernitiem trahant. *Nullo modo toleranda.*

VI.

Quomodo ad tollendas seditiones procedere oporteat.

Inquisitione QVatuor potissimum sunt tollendarum seditionum modi, vnus per inquisitionem, alter per diuisionem, tertius per concordiam, quartus per vim armatam.

In inquisitione ita procedendum est. Primo inquirendum est in auctores seditionis, in eorum conuētus & consilia. Hanc ad rem delatoribus est opus. Deinde si certum nondum est crimen dies suspectus dicatur, & iudicij forma seruetur. Qui rei sunt dignis pœnis afficiantur, qui innocentes, absoluantur. In diui-

Diuisione sione hic sit ordo. Mittantur ad seditiosos viri aliqui auctoritate si seque apud multitudinem valentes & diserti. Hi vel metu iniecto, vel præmij alicuius spe ad officium illos reuocare conentur. Si à turba diuellere Principes possint, cæteri omnes dispergentur. Vix enim multitudo nisi incitata peccat, & sine Ducibus nihil potest. Prodest vero etiam seditiosorum Principibus prouinciam aliquam gerendi belli, quæ ingrata non sit, aduersus hostes demandare, vt hoc modo occupentur & segregentur.

Concordia. Concordia tum proponenda est, cum seditioso-

seditiosorum dissolui consilia non possunt. Illa certis fit legibus, quæ hinc dantur, inde acceptantur. Inprimis vero cōsiderandi sunt Seditiosi, an eiusmodi sint viri, cum quibus honesta iniri pax possit. Præstat enim armis vti, quam turpiter pacisci. Honesta esse Principum concordia cum vilibus hominibus non potest. Deinde danda est opera, vt honestis de rebus ac iustis legibus pax transigatur. Summa autem diligentia cauendum est ne quid de Principis imperio auctoritateque detrahatur. Subditi enim cum per seditionē imminutum esse Principis imperium intelligunt, spe libertatis ad Rebellionem & Seditionem nullo negotio concitantur. Per vim armatam comprimi Seditiosi debent, cum honestæ concordiæ locum non dant. Iustissimus hic est mōdus. Ne nimis tamen cruenta sit aduersus eos victoria. Stratagematibus, si opus sit, intercipiantur, eorumque cōsilia turbentur, atque ipsi dissipentur. *Vis armata.*

VII.

Quæ pœna sint Seditiosorum, & quid in ijs attendendum.

SEditiosorum crimina pœnarum aculeis esse coercenda nemo dubitat. Pœna vero veterum decretis, eadem est, *Pœna est mortis seuerissima,*

quæ in veneficos, sicarios, & homicidas alios est constituta. Et illi seditionis factæ sunt rei, qui de facienda consilium inierunt. Porro in pœna infligenda diligenter est ad circumstantias attendendum, vt aut maior ea sit, aut minor. Inprimis vero ad causam, cuius ratione si omnino iniqua Seditio est, acri pœna coercenda est; sin ex causa videri non iniusta possit, quanquam molesta, nec ad turbandam Remp. procedat, prudenter dissimulandum est, & causa remouenda. Ad Personas deinde, quarum cõsideranda qualitas est, tum ex ordine, tum ex officio, vt vel grauior inferatur pœna, vel mitior. Prudentiam Iudicis hic requiro, qui ad eos etiam attendet, in quos excitata Seditio est. Quippe quæ in Magistratus perpetrantur crimina, aut in summum principem, seuerius, quam quę in priuatos, puniuntur. Tum ad tempus etiam, locum, & euentum. Nam horum quoque consideratio multum ad pœnam infligendam facit; & grauiori supplicio in eũ est animaduertendum, qui dum bellis cum hoste Respublica infestatur, seditionem excitat, quam pacis tempore. Et quanto magis noxius fuerit euentus, tanto seuerior esse pœna debet.

Attendendum ad circumstantias.

At

At vero quomodo in Seditione punienda multitudo? Nunquam omnes in multitudine sunt nocentes, puniantur igitur auctores, hi enim sunt nocentes. Aliquando vtile est multitudinem totam puniri, sed hic iterum Iudicis prudentiam requiro. Si fieri facile non possit, obiurgatione tamen omnes feriat, & Dei supremi Regum Regis iudicio rem omnem committat. *Quæstiuncula.*

VIII.

Quæ causæ & occasiones hoc potissimum tempore Seditionum, & quæ remedia.

SEditiosi, qui, hoc potissimum tempore, Regum status ac Respublicas perturbant, tribus præcipue occasionibus vtuntur, & quodam se prætextu defendunt. Et quidem prima occasio Principum est in Rep. Virorum Discordia, quæ primo inter familias aliquas illustres nascitur, tum serpit paulatim, & velut flamma quædam vniuersum Regni statum incendit. Remedium vero aliud hic non est, quam vt Rex seu Princeps quamprimum sese discordię eiusmodi Iudicē declaret, ac ne quid per vim vlterius aggrediantur, seuerissima *1 Discordia virorum Illustrium.* *Remedium.*

edicto prohibeat, donec de prudentissimorum Aulę suę virorum sententia rem vniuersam componat. Si serpat interim latius hoc malum puniendi statim Iustitiæ auctoritate sunt, non Viri isti Illustres, sed eorum Ministri, qui prauis consilijs vires addũt huic malo. Quod si pars vna ad Regis voluntatem ac iudicium accedat, eam Rex in tutelam suam recipiat; altera imbecillitatis tum suæ conscia facile etiam rationi parebit.

2. *Prætextus boni publici.* Secunda occasio prætextus est quidam libertatis retinendæ, iuuandi populi, tollendorum abusuum, boni publici.

Remedium. Remedium est, vt priusquam ad arma multitudo concitetur, Populo satisfiat & tollatur hic prætextus. Etiam, quod optare populus vix ausus fuisset, ne Respublica turbetur, obtineat. Nũquam nimia aqua conceptum incendium extinguitur. Bene sibi Rex facit, cum sui status confusionem tollit. Inprimis vero concitati Populi querelas & voluntatẽ quam primum intelligat; dninde prouincijs omnibus suis notum faciat, quod quandoquidem intellexerit perperam quædã cum magno bonorum subditorum detrimento, iniuriaque fieri, ea constituerit adferre potissimum remedia, quæ ex vtilita-

vtilitate Populi sui sunt futura. Tunc poterit flecti Populus, qui tam iustum, ac tam beneuolum erga se Regem suum animaduertet. Id vero agendum est priusquam Populi vel Ordinum conuentus fiant. Generalia Ordinum omniū Regni Concilia cum á Regibus ipsis conuocantur, ex vtilitate sunt Regni; at vero cum ab ipsis petuntur Ordinibus, vel Populo, vix aliud, quam ciuile quoddam bellum apportant.

Tertia occasio est Religionis reformandæ prætextus. Iusta esse hoc prætex tu arma putant. Sed primum hic sit remedium Deo feruentibus votis causam hanc suam commendare, opemque poscere. Alterū cogere factionis huius Principes, vt quid petant, ac quales ipsi sint, publice declarent. Citius se perdent, quā quid velint aut quid sint, manifestent. Quicquid dicent receptæ de Religione opinioni & moribus contrarium erit; itaque fiet, vt in odium apud populum adducantur, & facilius rationi Regiæque auctoritati pareant. *3 Prætextus Religionis reformandæ.* *Remedium.*

IX.

An nulla satis iusta causa videri possit aduersus Principem arma sumendi.

NVlla sane omnino. Nam si docente gentium Doctore, omnis anima potestatibus sublimioribus subdita est, omnium est Regibus suis obedire, non in Reges armis consurgere. Neque obedientię ratio bonitas est Principis, sed diuinæ Maiestatis voluntas. Adeoque cum omnis potestas à Deo sit ordinata, Dei ordinationi resistit, qui Principum potestati resistit. Hoc Oraculum est diuinum, Hęc lex æterna. Nullam excusationem Principum malitia concedit. Si Reges sunt & veri, & legitimi, iam iustam habere causam rebellio non potest, quia Regibus obediendum esse diuina præcipit voluntas. Censere sui Principis mores, consilia, facta, nemini subditorum est concessum; multo minus armis corrigere. Vna non obediendi causa est si quid nimirum aduersus diuinam Maiestatem à subditis lege mandent Deo tunc, qui Regum est Rex, non Regibus est obediendum. Sint alias peruersi, promissis aliquibus, quemadmodum deberent, non stent, receptum aliquem

Nunquam vlla esse iusta causa potest.

quem fortasse morem semel non seruẽ, Ius tamen Maiestatis non amittunt, & obligatam sibi subditorum omnibus in rebus alijs obedientiam habent. Ipsius conscientiæ hæc lex. Quod si nimium sæuiant, en remedium, fuge aut patere. Id fas est. Arma corripere semper est nefas. Itaque cum diuina lege subditi omnes parere Regibus teneantur, quoties imperium repudiant, leges eorum non admittunt, arma in eos mouent, Rebelles sunt, & læsæ cum humanę tum diuinę Maiestatis rei.

DE BELLO.

TITVLVS IV.

DE NATVRA ET causis Belli.

I.

Quid sit Bellum & quotuplex.

Bellum est actio hostilis ad iniuriã propulsandam vel vindicandam à Principe aut Rep. vi armisque contra hostes pacis retinendæ vel consequendæ legitime suscepta & administrata. *Definitio Belli.* Diuidi solet inprimis in Internum & Externum. *Diuisio.* Internum est motus subditorum, quo arma in Principem suscipiunt, aut inter se. Et hoc proprie

est

est ciuile bellum seu seditio, de qua iam dictum. Externum est ea vis, qua in Principem aut populum alienum arma mouentur. Quod tale est, vere Bellum est. Princeps vero cum in subditos arma sumit, non Bellum, sed imperij & potestatis executio appellatur. Armata enim opus est manu, cum imperium subditi detrectent. Si finem spectemus, Bellum aliud est defensorium, quod defensionis causa suscipitur: aliud vindicatorium, quod ad iniuriæ vindicationem, damni dati reparationem, vel amissorum recuperationem geritur. Rursum loci ratione aliud est nauale, quod in aquis geritur: aliud terrestre, quod in terra. Vtrūque diuersum fere apparatum requirit.

II.

Quæ conditiones iustum bellum antecedere debeant.

QVoniam malorum omnium lerna quædam comitari bellum solet, dubiusque maxime & anceps est euentus, multumque in re militari fortuna valet, ideo non temere & cæco impetu, sed tardè & diligenti præcedēte consultatione suscipi bellum debet. Ideo experi-

experiri omnia prius consilio oportet, quam armis. Quippe principia belli prudentissime constitui multum interest, vt æquitatis suadente ratione susceptum esse bellū videatur. Tunc enim propitius exercitui Deus adest, tunc Milites periculis adeundis sunt promptiores; & dum sciunt iniuriam se non inferre, verum illatam propulsare, nullius impietatis conscij absoluta virtute excelsoque animo militiam aggrediuntur. Porro vt iustum sit bellum hæ conditiones requiruntur.

Inprimis præuia deliberatione tentanda pax est, si haberi honesta possit; alioquin gloriosum bellum turpi pace est optabilius. Deinde Iure experiri oportet, & si Hostis sistere se iudicio velit, sisti etiam arma debent. Iniquum est alias bellum. Tum si tentata Iuris remedia non prosint, fit belli denunciatio seu clarigatio; mitti nimirum Heros aliquis debet is Hosti, vt quod debet, præstet, denuntiat; præstare si nolit, bellum ad certum tempus indicit. Illud vero necessarium est vt summi Principis auctoritate iussuque bellum moueatur armaque suscipiantur.

Tentanda Primo pax.

Deinde Iuris remedia.

Tum bellū denūciatur.

Et fit Principis iussu.

Quanam

III.

Quænam sunt iusta belli causæ.

Causæ sunt Inuasio & defensio.

CAusę quæ legitimum efficiunt Bellum, reuocari ad duo capita possunt. Ad Inuasionem & Defensionem: ita vt vna causa vindicatoria sit, altera defensoria Inuasio est cum Princeps ad iniuriam vindicandam, vel repetendas res suas ab aliis detentas, vel ob iustitiam denegatam alterius Principis aut Reip. ditionem armis inuadit.

Quid Inuasio.

Defensio vero cum pro sui suorumque propugnatione bellum aduersus hostes aliquos suscipit. Vtraque legitima est. Illa quidem quod naturæ gentiumque iure iniuriam vlcisci, ac res suas vi repetere, cum iustitia denegatur, omnino fas sit: hæc vero, quod naturalis sit iuris se, suos, socios, & oppressos quouis modo tueri. Hoc tamen prætextu aliena apprehendere non licet.

Quid Defensio.

IV.

An Legatorum violatio iusta esse Belli causa possit.

Iusta causa est.

OMnino iustissima. Sancti enim sunt Legati, iure diuino & humano vbique securi & inuiolabiles. Horum

Horum internecio grauissimo semper bello vindicanda est, propter quam nō paucę olim æquatæ solo sunt vrbes, & afflictę Prouincię. Iura igitur, & Gentiū exempla sequi hic licet.

V.

An ad ditionem suam amplificandam iustè suscipi Bellum possit.

NEquaquam Nam id saluo iure, illęsaque honestate & dignitate fieri non potest: nunquam vero ab vtilitate seiungi honestas debet. Aliena rapere & occupare non bellum est, sed latrocinium. Hoc exercent, qui sola dominandi cupiditate, vt imperij sui fines amplificent, arma mouent. Non temere sane sequi eam cupiditatem oportet: aliena enim appetendo non raro propria amittuntur Et hæc est iniustorum armorum quædam punitio. Perniciosi sunt, & è Schola Machiauelli Consiliarij illi, qui non vitio, sed laudi tribuunt circumferre per Orbem arma, & aut fraude, aut Marte regnum augere. Monent tamen ea affectare neminē debere, quæ consequi viribus suis non possit. Ita illi Principes suos faciunt latrones, & publica latrocinia, & rapinas,

Iusta esse ea causa non potest.

nas & prouinciarum probant deuastationes. Bellum ex stultitia & malitia nō raro nascitur. Tale est, cum eius causa non est alia quam Ambitio, Gloria, libido dominandi, nocendi cupiditas, mens impacata, luxus, n mia felic tas. Pulchrum est iustitia regnum sibi comparuisse, pulcherrimum iustitiā regno prætulisse. Nec regni fines gladijs, sed iustitia debent terminari,

IV.

Alia quadam iusta Belli causa.

Cum Religio impetitur. SVbiungendæ hic aliæ iustæ Belli causæ. Ac prima quidem cum Religio nostra ab improbis seu Barbaris, seu Hæreticis impetitur. Quæ enim ipsi, eadem Deo iniuria infertur?& qui hanc tuetur, Dei causam propugnat. Impetere verò Religionem ipsi vel armata vi possunt, vel fraude, & ad suam impietatem malis artibus sollicitando. Vtrumuis agant, iusta est Belli causa. Quod si sibi tantum sint improbi, arma nostra non sentiant; vlciscatur cum volet Deus.

Cum Hostes iuuantur. Secunda, cum Auxilium Hosti bello non iusto est datum, ab ijs nimirum, qui subditi Hosti non erant, & iniustā

Hostis

Hostis causam non ignorabant. Hostium enim loco habentur, qui Hostes iuuant. Non tamen est, fauisse tantum, satis.

Tertia, cum socij iniusto bello ab Hostibus petiti opem implorant. Et hæc quidem non iusta tantum, sed etiam speciosa causa est. Præstanda enim socijs est fides, ne opprimi sinantur. Examinãda verò Belli causa, ne iniqua defendatur. *Cum Socij defendendi.*

Quarta, cum externus Princeps aliquis Rebellionis est in regno causa, & in Regem subditos concitat. Talis enim Rebellionis est auctor, ac proinde iusta in eum sunt arma. *Cum excitata Rebellio est.*

Quinta, ignominia Principi alicui ab externis facta. Neque enim ludibrio Maiestatem habere decet. Et quanquam eorum Rex non sit, Rex est tamen, & quasdam Dei vices in terris agit, ideoque ab omnibus honorandus; etsi obtẽperare illi non omnes, qui extra eius sunt regnum, teneantur. *Cum Princeps ignominia affectus.*

De cæteris iudicare prudens Politicus poterit.

Monita

VII.

Monita quadam pro Bello suscipiendo.

BElli mala ij primo sentiunt, qui mouent; nec in eiusdem sunt potestate initium & finis. Incipere quiuis potest, etiam ignauus; finis non est, nisi cum vult victor. Igitur magna cura suscipiendum, & gerendum est Bellum.

Vtendum Consilio. Inprimis maturum de Bello suscipiendo adhibendum est consilium: in eo ira ponenda, & verè consulendum, non adulandum. Imò frænandus hic totus animus est.

Considerã da omnium vires & patria mu-nienda. II. Vbi de causæ Iustitia constat, Princeps vires Hostium, suas, vicinorum consideret. Si omnia faueant, temporum mutationes exhorrescat. Idcirco Patriam suam potenti præsidio inprimis communiat, tum quomodo hostibus eripiat victoriam, videat.

Secretum seruandum & timenda omnia. III. Postquam de Belli gerendi modo constitutum est, secretum sit omne consilium, & omnia timeantur. Dici enim in Bello non debet, Non putabam, & nemo facilius, quam qui securus est, opprimitur. Contemnere hostẽ nunquam oportet; nec existimandus is est timidus, qui cautus est. Semper ratio timorem adfert, sed imperitia audaciã.

IV. Bellum eo animo suscipiatur, vt Belli Iura & armorum leges seruentur. Nec desit disciplina, vbi speratur victoria. Omnem prędæ agendæ licentiam militibus concedere, est publicè latrocinari, non bellare. Seueriores leges Bellum, quàm pax postulat. *Seruetur Belli disciplina.*

V. Non alius Belli finis, quam Pax, constituatur. Hæc esse Scopus armorum debet, ac tum, cum hostes sunt debellati, habetur. *Belli finis sit Pax.*

VI. Dei inprimis auxilium est postulandum. Quippe ab eo est omnis victoria, nec est vera fortitudo, nisi Dei auxilio nitatur. Et quia nusquam minus quam in Bello, euentus respondet, Diuinæ Maiestatis voluntas sollicitè est inquirenda. Imò qui in Bello sunt, sani agonizant, ideoque merito ad Deū modus omnibus recurrunt. *Auxilium Dei petendum.*

TITVLVS V.

DE APPARATV Bellico.

I.

In quo Belli apparatus consistat.

OMnis Belli apparatus, in tribus potissimum consistit, in Pecunia, *In pecunia Militibus, Cōmeatu.*

nia, Militibus, Comeatu. Pecunia strenuum, fidelem, & obsequentem militem facit, qui, vbi ea deficit, rebellis est. Nec in officio continere militem Dux potest, qui necessaria non subministrat. Hæc enim cum desunt, ad prædas & latrocinia se Miles conuertit. Nec est alia coercendorum in Militia latrociniorum ratio, quam si certa ac prompta habeant Milites stipendia. Sine militibus geri Bellum non posse nemo ignorat. De his postea. Sine commeatu vero nulla Belli lege teneri Miles potest. Quippe ieiunus exercitus disciplinam militarem seruare non solet. Nec speranda victoria est, vbi inopia est: nam cum natura & hoste pugnare omnium est difficillimum. Bene vestitus & satur esse Miles debet, & nummorum adhuc aliquid in Baltheo gestare. Miserum est, cum inopiæ desperatio iungitur. Ad Apparatum etiam arma referuntur.

II.

Quando fieri apparatus Belli debeat.

Pacis tempore.

PAcis potissimum tempore, ne cum subita Belli necessitas vrget, præsidijs Princeps destituatur. Itaque rebus

bus tranquillis cogitare de Bello oportet, ac tunc parare pecuniam, & potens Aerarium ijs, de quibus libro tertio diximus, modis; prouidere Annonæ, & quæ ad victum necessaria sunt in promptu ac copia habere. De Annonâ dictum quoque libro tertio. Comparare equos & arma, virosque Militares ad omnem armorum occasionem describere, ac certos habere. Sint numerosæ Peditum & Equitum copię, quę vel in finibus, vel in præcipuis Regni locis præsto sint. Mare etiam classibus sit constratum. Sic enim aucta erit Maiestas, & Hostibus terror incutietur, & tutissimum erit Regnum. Atque hæc omnia ratione certa fieri possunt, si nimirum modico sumptu & paulatim parentur: vnde tenue etiam sufficere Aerarium poterit, nec nouis vectigalibus subditorum animi alienabuntur. Hoc vero fieri si non potest, adijcere animum ad Bellum non oportet. Porro ad hanc rem iuuat Armamentarium esse in Rep. in quo armorum sit omne genus; tum Nauale omni Bellico & Nautico instrumento refertissimum. Hinc apparatus pro diuersa Belli inferendi ratione desumetur.

III.

De Armis Procurandis.

Quid & quotuplicia arma.

NEcessaria esse arma nemo dubitat. Sunt autem arma instrumenta illa Belli omnia, quibus hostem offendimus. Gladiis, hastis, Lanceis, Sclopis, Machinis, & id genus aliis offendimus, vel defendimur Scutis, galeis, ocreis aliisque similibus defendimur. De armorum materia vel forma nihil hic à nobis differendum. Porro id curandum, vt ab armis quam instruct sint milites; alias enim ad fugam, quam ad aciem sunt promptiores. Arma ipsa proba sint, & indurata, vt contra impetum tuti sint milites; nec nimis tamen ponderosa, ne incedentibus impedimento sint, & graue onus faciant. Apta etiam esse gestantibus debent, aut sane sunt molesta. Cataphractos esse pedites ad prælium ituros omnino expedit, vt resistant melius. Equites qui longioribus vtuntur sclopis rem præclarè semper & cum laude gerunt, rarius illi, qui breuioribus. Et quoniam splendida sumptuosaque arma alacres erectosque Milites faciunt, & Hostibus terrorem quendam incutiunt, permitti veteranis saltem militibus possunt. Neque enim illa tam excitant ad

Qualia esse debeant.

præ-

prædam hostes, quam pro ijs retinendis ad fortiter pugnandum milites animāt. Ne ipse tamen summus militiæ Præfectus hunc ornatum affectet. Credat optimum illum esse gladium, cui ad secandum subtilis est acies, non cuius vagina gemmis distinguitur.

Maiora arma, quæ Bellica tormenta, & machinæ murales appellantur varij sunt generis, & ad varios vsus parata. Hoc & omnia alia armorum genera ex armamentario, cū opus, sunt procurāda. Inde etiam pulvis nitratus, & quæ ad fossis, valla, aggeres necessaria sunt instrumenta. Qui bene instructi sunt pecunijs milites, nec vt viuant tantum, militant, arma sibi facile comparant. *Procuranda ex Armamentario.*

IV.

De Commeatu seu rebus ad victum necessarijs procurandis.

Commeatuum rerumque ad victum necessariarum procuratio magnum est omnino in Bello munus. Hæc vero non tam ab arte aliqua, quam ab industria prudentiaque Ducis tota pendet. Sit vero summus aliquis annonæ Præfectus, qui rei frumentariæ curam *Procuratio Commeatuum à Ducis prudentia pendet.*

habeat, & commeatum omnem procuret, summâ prouidentia diligentiaque. Nam ab eius officio sanitas, robur, & vita militum omnium pendet. Is plerũque vir nobilis sit & opulentus, qui subministrare necessaria exercitui possit, cum aliquando commeatus deest. Inire cum vicinis & externis amicitiam debet, ac cum ijs potissimum mercatoribus, quorum res in frumentis, vino, & alijs ad victum necessarijs rebus aguntur. Vtile etiam est ciuitatem aliquam habere commeatibus supplendis, opportunam & à qua facilis sit ad castra transitus. Diligenter quoque videndum ne à tergo vel hostis vel hostilis ciuitas relinquatur, quæ impedire commeatus possit. Magna vero Ducis gloria est, cũ hostem spoliare commeatibus potest. Tunc enim sine ferro quodammodo Bellum finitur. Vbi paratus est commeatus, ita eo est vtendum, vt quod ad plures sufficere menses potest, vno non absumatur. Distribuenda est Annona viritim, & ad singulos aliquando dies. Circa eam modestè etiam genere se milites debent, vt qui eius curam libenter suscipiant, facile reperiantur.

Eius modus

An

IV.

An pecunia sit Belli neruus.

PRimus Belli neruus, & vitalis quodãmodo ſpiritus eſt pecunia. Quippe ſine re monetaria progredi Bellum non poteſt, cuius penuria maximus eſt in Rep. nodus, & ad res bene gerendas grande prorſus impedimentum Illa cum in caſtris non eſt, in ijs Seditio eſt, cuius vnica fere cauſa eſt, negata, aut non perſoluta ſtipendia. Ferro quidem bella geruntur, non auro vix ferrum, vix milites habentur. Militare ſpe futuri nemo cupit Alij duo ſunt nerui, Milites & Commeatus. quorum alterũ ſine alterius præſidio ſtare non poteſt. Sunt vero duo conſeruandæ parandæq; potentię inſtrumenta. Cæterum expedit, vt in omni Repub extraordinarium aliquod ſit Aerarium, ex quo nihil niſi ad Belli vſum, & extremis in periculis deſumatur. Sic fiet, vt inferri alijs facile Bellum poſſit, & inferre Hoſtes non audeant.

Pecunia eſt primus belli neruus.

TITVLVS VI.

DE BELLI DVCE.

I.

Quis sit Belli Dux, & quæ eius Virtutes.

Definitio Belli Ducis. BElli Dux is est, qui accepta à summo Principe seu Rege potestate toti exercitui præest. Idem dicitur ab imperando Imperator. Eius fidei atque virtuti omnium fortunæ committuntur, vrbium tutela, militum salus, Reip. gloria creditur. Ideo etiam summis præditus esse virtutibus debet; ac multum omnino refert, quis in Ducem eligatur, cum eius vilitas perniciem, eius virtus salutem exercitui adferat. Eius virtutes sunt hæ præcipuæ.

Eius virtutes *Prudentia.* 1. Prudentia, vt consilio non minus, quam vi multa perficiat. Non est vero prudentia, nisi à præstanti ingenio, cuius perspicacitate & celeritate multa agitare Dux debet, ac multa omnino præuidere, circumspicere, explorare. Adeò eius cogitatio instar volatus sit oportet. Sæpenumero tumultus ingruunt inopinati, qui tumultuariam quoque vtilis consilij rationem expedire cogunt; & insperata sæpius accidunt, quam quæ speres. Quo

fit vt è re nata & difficili promendum non raro sit subitum consilium, quod non potest, nisi qui ingenio acerrimo est.

Pietas.

II. Pietas, vt nimirum illi exercitum Deus faueat. Neque verò facile se & fortunas credere Impio oportet, quippe semper ei exitium impendet. Pius ad vires & arma sua Dei auxilium precibus imploratum adiungit.

Eloquentia.

III. Eloquentia. Hæc prudentiæ iuncta esse debet. Hortatrix enim ad virtutem & Gloriam oratio intrepidas expeditæ aciei mentes ad opposita pericula erigit, stabilitque. Et sane vox Imperatoris exercitus calamitates solari lenireque docta multo vtilior est longo Medicorum vulnerariorum agmine. Mitti sine eloquentia Imperator nunquam deberet. Et multi lingua prius, quam armis vicerunt.

Temperantia.

IV. Temperantia. Facit hæc virtus, vt multa Ducis cogitatio moliatur ac perficiat silente etiam acquiescente animo. Intemperantiæ motus liberas mentes subigunt, & ad libidinem trahunt. Qui alijs vero imperare vult, parere ipse voluptati, dedecori ac turpitudini non debet. Præesse exercitui non potest, qui subest amori,

Frugalitas. V. Frugalitas. Nam rerum agendarum penu firmissimum est parsimonia. Et ita Imperator belligerare hodie debet, vt cras etiam belligerare possit. Nimirum bene omnia dispensando & partiendo.

Labor & Diligentia. VI. Labor & diligentia. Vt non primus otium sectetur, sed ad labores alacriter suscipiendos sit exemplum. Promptius enim, & quæuis tolerant socio imperatore Milites. Quare sit plerumque in opere, in agmine, & nonnunquam gregario militi permixtus, saluo semper Ducis honore. Diligentia facit, vt quamcunque agendi & vincendi occasionem prudenter arripiat.

Humanitas VII. Humanitas. Per hanc benignus est, affabilis, facilis; hocque modo Milites in officio continet, & eorum sibi beneuolentiam conciliat. Sed temperanda hęc humanitas est aliqua seueritate. Interim ita sit bonus, vt magnam habere militum curam deprehendatur, iuuando, consolando, sanando.

Denique omnis propemodum in Imperatore virtus necessaria est, & magnus ille animus, qui supra aurum est, & vinci tantum ferro potest.

II.

An Belli Dux illustris genere esse debeat, & cuius ætatis.

PAuperem virtute sola gloriosum nemo sane improbabit, nobilem tamen & Illustrem Belli Ducem esse præstat. Ignobilis Ducis imperio subijci vix est, qui velit. Illum hostis despicit, obtemperare socij non volunt, sub eius signis Miles esse dedignatur. Qui genere illustris est, dignitate se tuetur maiorũ gloriam pro splendore habet. Ipsa etiã ad imperandum nata nobilitas, & ad militiam videtur; dumque cæteris opulentiores sunt nobiles, suis ipsi opibus iuuare milites possunt, & belli malis quandoque mederi. Facile & libenter omnes nobilitatem sequuntur, in qua plus animi generosi & fortitudinis est. Accedit, quod summi Principis in Bello vicarium non bene agere possit, qui nullo familiæ splendore ad Principem accedit. Eligi vero constanti & media ætate Dux Belli debet, vt nec iunior sit, nec senior: Qui iunior est facile sua temeritate rem perdit, qui senior non raro infirmitatis vitio delinquit, in multis tamen vegeta est, alacris, robusta, & prudens senectus.

Præstat esse genere illustrem.

III.

An Belli Dux constitui cum absoluta potestate debeat.

Præstat habere absolutam potestatem.

EXpedit omnino. Absolutam enim cum potestatem habet rebus turbidis consulere pro tempore potest, & pro re consilium capere. Qui ex distantibus locis mittere ad Principem pro imperio debet, multas victoriæ perdit occasiones. Sæpe post res ipsas sero consilium & imperium adfertur. Cui congrediendi cum hoste facultas non conceditur, ei, vt ab hoste vincatur, ansa datur, vt hostē vincat, tollitur. Retineant summi Principes sibi belli indicendi ius, & pacis faciendæ potestatem; cætera in armis gerenda arbitrio prudentiæque Ducis committant.

IV.

Vnde existere bonus belli Dux possit.

PArari vtcunque in vmbra potest præceptis quibusdam & historiarum lectione; at vero è campo & puluere, hoc est ab experientia perfectus existit. Hæc illi vsu ipso militiæ præcepta animo imprimit, dum consilijs & expedi-

peditionibus bellicis intereſt, & dum ipſos dubij martis euentus videt. Ex hoc vſu ſi iam ante fœlix ingenium adſit, vt obſeruare & iudicare poſſit, naſcitur prudentia, quę potiſſimum in eo conſiſtit, vt occaſionibus vti ſciat, vires ſuas cum hoſtium viribus componere, ad omnem euentum & caſum parata ſubſidia habere, conſilia ad res præſentes accommodare, res quibus opus eſt prouidere, temporibus inſidiari, hoſtium incommoda ad ſuam vtilitatem trahere, ſeueritatem cum humanitate temperare, alia deniq; ſcire & efficere, quæ bellum exigit. Sed adeſſe inſuper felicitas debet & fortuna quædam fauens, quam quidem optare ipſe poteſt, non parare, ſine qua tamen fruſtra Martem laceſſet, non tam victorijs, quam cladibus obnoxius. Ad hæc ſi auctoritas ſeu bona de eius virtute exiſtimatio non deſit, exiſtet viuum quoddam, & efficax exemplum, quo ad imitationem & fiduciam milites prouocabuntur.

Ex Campo & ab experientia.

Inde naſcitur prudentia.

Sit etiam fœlix.

V.

Vtrum Belli Dux Conſiliarios habere in Bello debeat.

CVm non minus ſit Imperatoris conſilio, quam gladio, ſuperare, rariſſi-

rissimum autem ac difficillimum sit eũdem aliquem prælio strenuum & consilio bonum esse, debet Belli Dux in exercitu suo Consiliarijs quibusdam & assessoribus vti. Quippe inconsulta rerũ bellicarum tractatio non satis est tuta. Cogitare ipse prudenter solus potest, proprias autem opiniones non rectè solus statuere confirmareque. Solitaria illa & absque adstipulatore sententia facile errat, & molimine suo labitur, quę vero consultorum cautionibus comprobatur, tuto ipsa constituitur. Quemadmodum autem non ita præfracto esse animo Dux Belli debet, vt ad aliorum consilia non attendat, ita nec animo sit incerto, ac soli sibi omnino diffidat, aut consilij inopem se putet. Audeat suo aliquando ac solo consilio vti; & si absolutam habet decernendi potestatem, cogitet nonnunquam solus ac decernat.

Dux Belli vti aliorum consilio debet.

VI.

Qui esse debeant Belli Ducis Consiliarij.

Consiliarij Ducis sunt alij Duces.

ALij in exercitu Duces & Pręfecti, non quidem omnes, sed honoratissimi, qui rerum periti, vsu docti, prouidi & perspicaces, solertes, fideles, in-

incorrupti, ærumnarum & prosperitatum socij sunt. Quod si vsus ita ferat, & occulta res omnino non sit, adesse etiam alij possunt, & consilij fieri participes. In occultis verò negotijs pauci adhibeantur temperantes, taciturni, quique in sua, non aliorum sint potestate. Res secretæ multitudine non indigent. Porro in sententia dicenda adhibiti illi Consiliarij duo hæc spectabunt, posse fieri, & vtile esse: tempus deinde & locum idoneum indicabunt. Sine duobus illis infirmum est Consilium; & Consilij finis est, vt vbi & quando sit agendũ cognoscatur. Consilijs auditis, quod optimum videbitur, eliget ac apud se constituet de re tota, vel certe cum paucissimis communicabit. Rem deinde ad exitum omni studio perducere contendet, excubante tamen semper in omnes partes animo, ne quid consilio contrarium accidat. Qua in re pręstare pulso timore prudentem audaciam oportet, nec temerarios quosuis casus timere. Vsum hic suum rei agendę Magistrum habeat, nec ab vtilibus negotijs suscipiendis abhorreat.

Forma Cõsultationis.

VII.

An Belli Dux pugnare ipse in acie debeat.

Pugnare Dux ipse non debet.

PRæcipere est summi Ducis, non manum cum hoste cōserere. Cum enim ab eius salute salus exercitus dependeat, facile obijci discriminibus non debet. Interea vero dum pugnant alij, ordines singulos obequitabit, periclitantibus aderit, strenuos laudabit, ignauos & pauidos increpabit, cunctantes excitabit, imminutis Ordinibus Milites alios substituet, suppetias feret laborantibus, opportunitates omnes, momenta, & euentus obseruabit. Quod si ita eueniat, vt exercitus totus periclitetur, ac res suas venire in periculum animaduertat, tum nullum constantis Ducis aut fortissimi Militis officium omittere debet.

Nisi extremum sit periculum.

VIII.

An Belli Dux seuerus in Milites esse debeat.

Sit seuerus.

SIt talis, vt delictis ignoscere vix credatur, adeoque seuerus. Optime enim Ducis seueritate militum improbitas, nimia audacia, rapinæ, & quæuis scelera compescuntur. Nec vlli diligentius

aut promptius milites obediunt, quam illi, cuius seueritatem formidant. Si illi aliquando irascantur, aut male de illo loquantur, colunt tamen, & rarius peccant. Ne tamen nimia sit seueritas. Neque enim multa supplicia dicenda sunt bona disciplina; facile illa milites impellunt in abruptas seditiones, & Duci interitum accersunt. Ne displiceat seueritas, illam amabilem reddat benignitas. Vbi occasio est, beneficijs aliquibus milites afficiat, & cum supplicia decernit nulla atrocitate verborum vtatur. Suos commilitones, suos fratres, suos amicos & fidelissimos appellet. Optimus seueritatis modus est Comitas.

Prudenter tamen & cum Comitate.

IX.

An Rex seu summus ipse Princeps in exercitu esse debeat.

CVm ingruit difficile bellũ, omnino arma induere Rex seu summus Princeps debet, & in castris apparere. Scio in eius incolumitate omnium salutem stare, & in eius prouidentia omnes Reipubl. partes contineri, ideoque non temere periculis obijciendum. Neque id volo. Quippe esse in Bello potest,

Debet Princeps in exercitu esse.

nec

nec ſemper in periculo. Sane cum Princeps imbellis Bellum auerſatur, illum & milites & Ciues contemnunt. Maieſtatem, quam viribus proprijs niti non vident, vix opinione digna apprehendūt. Quando vero cum militibus eſt, & in caſtris verſatur, omnium oculi & vota illum ſequuntur. Paucis otium in vrbibus placet, cum in armis eſt Princeps. Sequūtur qui poſſunt: qui non poſſunt nec debēt, vota pro eius incolumitate patentib. templis ſuſcipiunt. Nec delitiæ placēt, cum in puluere eſt Princeps. Milites vero teſte & arbitrio Principe omnia adire pericula ſunt parati; nec quicquam eſt iucundius, quam in oculis Principis mereri. Suo ſanguini parcere, pro tam generoſo Principe, nemo vult. Tantam Principis præſentia alacritatem adfert; nec minorem hoſtibus terrorem. Qui Conſilium dare in Bello debent, præſente principe nihil diſſimulant; laudatur, & in pretio eſt, qui fortiter conſiliū ſuum & prudenter explicat. Summa beneuolentia principem milites omnes complectuntur, cum ita eum inter ſe vident, vt non tam eum timeant, quam pro eo. Si Duces, ſi turmarum præfectos, ſi teſſerarium militem nominibus ſuis compellat, iam omnium animos vincit,

& c-

& eiuſmodi conſuetudine ſui amorem in omnium pectoribus imprimit. Ne deſideat igitur domi ſemper Princeps, ne Bellum ſemper vicarijs gerendum mandet ipſe veniat aliquando & interſit.

TITVLVS VII.

DE ALIIS MILITAribus officijs.

I.

Quæ prima ſint in Exercitu toto officia.

POſt primum illud Belli Ducis officium, de quo iam dictum, alia plura ſunt, quę in exercitu toto & auctoritate nituntur magna, & vtilitate ſunt neceſſaria.

Eſt inprimis, vt perſonas ſimul & officia deſignemus, ſummi Ducis Vicarius, cuius eſt ea omnia peragere, quæ ſummi ſunt Ducis, vel eius iuſſu, vel cũ abeſt. Nonnunquam vero vicarij partes agit Equitum magiſter. *Varia totius exercitus officia.*

Prǫfectus rei Armamentariæ, qui machinarum bellicarum & armorum ſupremam curam habet.

Præfectus excubiarum, qui excubias ordinat,

ordinat,

ordinat, inferiorum ordinum præfectos in officio continet, tesseram militarem à magistro Equitum acceptam distribuit.

Supremus metator. Hic castra locat, locum explorat ne quid sit extimescendum, & omnia magistri Equitum iussu expedit.

Supremus Commissarius, qui receptioni, lustrationi, faciendæque militibus solutioni præest, & Belli subsidia procurat. Sunt præterea cum eo Consiliarij alij Bellici.

Supremus Quæstor, Aerarij nimirum castrensis Præfectus, qui pecuniam conquirit, asseruat, disponit.

Præfectus supremus annonæ, cuius officium est rei frumentariæ præesse, commeatus adducere & distribuere.

Præfectus rerum capitalium seu Iustitiæ administer, cuius est delinquentes milites coercere, & inferioribus Iustitiæ præfectis tradere. Prospicit etiam militũ securitati, & ne quid in transitu milites diripiant, curat.

His addi solent, Ducis Secretarius, Amanuenses, & Fecialis, qui quod publicè denunciandum est, denunciat.

Quo

II.

Quæ in Equitatu & Peditatu sint officia.

IN equitatu summus est Magistratus Magister Equitum; deinde eius vicarius, Præfecti & Decuriones Equestres, Equestris diuersorum designator, Vexillifer, Præfectus excubiarum. *Officia Equitatus & Peditatus.*

In Peditatu, Decuriones, Signiferi, ordinum Structor & eius Vicarij, qui in expeditione militem intra ordines continent, puluceremque intactum distribuunt. Iudex peditum. Præfectus Vigilum. Metator pedestris. Executor rerum capitalium. Ordinum ductor, Decuriones pedestres.

III.

Quæ sunt rei Armamentariæ officia.

ESt supremus inprimis rei Armamētariæ Præfectus. Deinde eius Vicarius, Quæstor Armamentarius, Præfectus aggerum struendorum, Quæsitor, Præpositus Aurigarum, Præfectus vehiculorum seu quadrigarum, Præfectus Fossorum & Cuniculariorum, Pontium Magister, Præfectus machinæ fulminalis, Custos pulueris nitrati.

Plura

Officia rei Armamentaria. Plura alia sunt eiusmodi officia, ea etiam ab his fortasse diuersa pro Gentiũ variarum vsu & moribus. Hic in genere officia necessaria designamus, suos mores populis singulis relinquimus.

Plures etiam aliꝫ reperiri in castris personæ solent, vt Medici, Chirurgi, Pharmacopolæ, Mercatores, Nautæ, Aurigæ, institores, & id genus alij plures. Id videndum, ne plures, quam necessitas exigat, admittantur, ne turba plerumque inutilis castris & exercitui sit impedimento. Ij maxime necessarij, qui victum procurant.

TITVLVS VIII.

DE MILITIBVS.

I.

Qui Milites, & quam varij.

Qui Milites. MIlites sunt homines à Principe, seu summo Magistratu, ad bellum tractandum electi & ordinati. Hi nõ vnius generis, sed varij sunt. Inprimis alij primarij sunt, qui nimirũ honoratiores in bello partes habent, vt *Varia diuisio.* Præfecti omnes. Alij Gregarij, qui nullo in officio sunt, ac tantum Milites agunt.

Deinde

Deinde alij Tyrones, alij veterani: illi noui sunt Milites, hi quia diu militauerunt emeriti. Tum Ordinarij, qui in omnem belli euentum sunt conducti, & subsidiarij qui tantum propter maiorem necessitatem ordinarijs sunt ad tempus adiuncti. Et illi quidem ordinarij, vel in castris sunt & expeditionibus Bellicis; vel regni limitibus ad repentinas incursiones intenti, vel in vrbium & propugnaculorum præsidio sunt quieti. Præter hos prætoriani sunt Milites, quos circa se paratos Princeps habet. Denique alij pedites sunt, alij Equites.

II.

Quis modus conscribendi Milites, & quæ in ijs attendenda.

MOdus conscribendi Milites hodie hic in vsu est. Conquisitores emittuntur, qui publico dato signo ad expeditionem & militiam aliquos alliciunt. Allecti sua nomina profitentur, & stipendij partem accipiunt. Tum ad certum diem ac locum conuocantur, eorum mores & arma explorantur, quique recepti sunt iuramentum præstant. Et hæc lustratio est. *Modus conscribẽdi.*

Porro in Militibus legendis attendi quinque *Quæ in mi-*

litibus attendenda Patria. quinque debent. Patria, Aetas, Corpus, Animus, vita. Et Patria inprimis, nam alij alijs sunt bellicosiores, & ad arma quasi nati, Semper vero ex agris potius, quam ex vrbibus sunt legendi, quod ex agricolis strenuissimi Milites gignantur & fere sub dio inque laboribus enutriti, hyemem & ęstatem iuxta pati, humi quiescere, inopiam & laborem eodem tempore tolerare sciant, duritiæque & patientię assueuerint. Vrbani plerumque delitijs effœminati, lasciuiæ assueti, & laborum impatientes sunt. Plaga Cœli ad robur corporum & animorum plurimum valet; & quanto Cœlum asperius est, tanto corpora & ingenia duriora sunt. Quod attinet ad

Aetas. Aetatem, attigisse decimum septimum annum vel excessisse paululum debent: qua ætate ad omnem virtutem & disciplinam instrui possunt quam continuum

Corpus. exercitium perficiet. Circa corpus, statura & membrorum compositio consideratur. Statura media placet: quanquam non tam eius, quam virium habenda ratio est, quod vtilius sit fortes milites habere, quam proceros, & corpore grandi. A viribus enim probandi milites sunt. Compositio membrorum ea bona est, quæ durum corpus & velox facit, artusque

eusque strictos, & vultum minacem. Animus attendi maxime debet, hoc modo, an audaces sint, & gloriæ cupidi, an Fati sui securi & non meticulosi. Debet Miles quadam confidentia mortem cōtemnere, & ad ferrum pugnamque propτissime currere. Postremo vitæ genus est considerandum, vt an ad duritiem vel mollitiem, ad otium an ad laborem sint educati, cognoscatur. Ideoque vt aliquis sit delectus, mollium Artium cultores & sedentarij non facile ad castra sunt admittendi, neque illi omnino, qui quæ ad Gynæcea spectant, tractaverunt. Nam, qui voluptatibus assueti sunt, a robore ac virtute degenerant. *Animus.* *Vita.*

Remoueri à Militia debent muti & surdi; illi examinari non possunt; hi imperium Ducis vel tubæ signum audire non valent. Nec infames & iudicio damnati, nec serui & abiecti ingenij olim admissi.

III.

Vtri in Bello sint præferendi Equites an pedites

MAgnus est Equitum in Bello vsus. Ipsi hostilem aciem perstringunt, hostes aut circumueniunt, aut per- *Rationes pro Equitibus.*

persequuntur, auxilia & commeatum hostium impediunt. Valent ad pedites protegendos, ad excursiones & prædas agendas, ad Equitatum hostilem sustinendum. Quin imo sæpè cum occasio est fieri ipsi pedites possunt; & equitum robore plusquam peditum viribus semper est effectum. At vero qui certare omni in loco pedites possunt, vbique prosunt; & ad ea penetrant loca, ad montes, syluas, paludes, valles, quo aspirare equites non possunt. Nec Equitum magnus esse vsus videtur, si propugnanda aut oppugnanda sint oppida: pedites vero hic vsui maximè sunt, qui etiam nullam fugæ spem in equorum celeritate ponunt, atque ideo maiori animo sunt etiam cum victoria est amissa. Minori quoque sumptu stipendioque pedites, quam Equites aluntur ac retinentur. Quare cum in vtrisque magna sit vis, & ingens vtilitas, dicendum est prælij ratione ac plani loci respectu præferendos Equites esse, plus tamen roboris penes pedites videri, extra prælium & locis non planis.

Rationes pro peditibus.

Quid sentiendum.

IV.

Vtri præferendi sint, Domestici, an Peregrini Milites.

Præferendi Domestici.

Militares Copiæ ex ciuibus & subditis potius, quam ex hominibus externis

ternis constare debent. Ciuibus enim maior & sanctior est fidei cura, ardentiorique pro patria affectu pugnant, in qua nati sunt, & amicos ac opes habent. Pugnant inquam pro patriæ, parentum, coniugum, liberorum salute, proindeq; constanter, ac vsque ad mortem pro aris focisque dimicant. Fidem magis, quam fortitudinem colunt. Mercenarij illi seu externi milites pro mercede, non pro patriæ salute pugnant. Vnde cum affulgere paruam victoriæ spem vident, aut resiliunt, aut transfugiunt, & proditores fiunt. Fortitudinem illi non fidem colunt. Si quid in stipendijs desit, si tardius forte soluantur, facile seditionem excitant. Id audere domestici milites non possunt, qui semper sub Principe domi viuunt. Et dum externi non raro luxum & otium quærunt, disciplinamque & laborem aspernantur, cogi quandoque ciues possunt & subditi. Quid, quod qui alieno auxilio bella gerit, in manu ac potestate sit illius, à quo adiuuatur? si stipendia à Principe, ad quem sunt missi non accipiant, eius imperium contemnent. prædæ, vltra quam par est, operam dabunt, omnia vastabunt, regi non volent. Interea patriam vniuersam eius opes ac facultates cognoscent, non vt iam defendant, sed oppugnent aliquando. X Ne-

Aliquando tamen vtendum externis.

Neque tamen ita præferendi sunt milites domestici, vt spernendi omnino sint externi. Cum necessitas exigit, etiã hi adscribantur. Hæc tamẽ sit cautio. Inprimis ne numero domesticos superent. Deinde sint in auxilijs, non vero ipsum Belli & exercitus corpus constituant, sed membrum. Quod si fieri aliter non possit, necessitasque plures exteros eligere cogat, tunc cauere belli Dux debet, ne eos simul iungat, sed in loca diuersa deducat. Ita moliri nihil contra patriam poterunt.

V.

Antumprius cum indictum est Bellum conscribendi sint Milites.

DAnda opera est, vt ordinariorum militum semper aliquæ sint in Regno copiæ. Quippe subito bella cõsurgunt, & celeri remedio est opus. Illi ad omnem incursum erunt expediti, & cũ opus erit, interea dum maiores vires cogentur, patriam vniuersam seruabunt. Porro habendus ordinarijs militibus est honor; pro patria enim & omnium salute excubant: ali tamen in otio non debẽt, sed exerceri semper, & bona disciplina contineri.

Quibus

VI.

Quibus rebus boni reddantur Milites, & in officio contineantur.

NEcessarium inprimis est, vt mali militum mores frænentur. Modesti sint in verbis, factis, vestibus. Continentes sint in cibo & Venere. Proinde non conuiuia aut scorta quærant, sed omnem gloriam in decoris armis & equis militaribus ponant. Nam horridi esse milites, non auro celati debent. Deinde exerceri quotidie debent. Quæ vero militum exercitia? Concurrere inter se in pugnæ modum, & campestri meditatione ea omnia, quæ euenire in prælijs soleant, prænoscere: ordinibus non turbatis celeriter & æqualiter incedere; iaculari, scutum tractare, ictus deflectere. Amplius vero etiam laborare, solem pulueremque ferre, arma & annonam suam portare, fossam ducere, castrorum munitiones facere, quicquid demum vsui esse potest. Multum etiam iuuat, si bene ordinatus sit exercitus per legiones, cohortes, centurias, decurias, omnes ordine quodam obediant, & in acie & in itinere Ducis imperium sentiant, & ordinem seruent. Quod si præmij spes, & pœnæ metus accedat, tum boni

Frænentur mali mores militum.

Exerceantur.

Sit ordinatus exercitus.

Præmijs ornentur, qui bene agunt.

existent Milites. Puniantur sane qui peccant, vt Imperatorem potius, quam hostem timeant. Qui vero insigne aliquod facinus edunt, honorem & præmium ferant.

III.

An expediat vt milites suas secum habeant in Bello vxores.

NOn expedit, quippe militum animos ista vxorum blandimenta & arctissimi complexus plane eneruãt & in lasciuiam resoluunt. Difficile est ab vxorum sinu ad hastam corripiendam surgere; turpe vero ad vxorem osculandam galeam deponere. Cum periculum aliquod est præsensque pugna, omne earum in lachrymis perfugium est, & his animum maritis tollunt. Pugnaces quidem sunt, sed inter se suisq; totum exercitum discordijs replent. Plerumque etiã insatiabilis est earum cupiditas; inde decoctis stipendijs ad rapinas maritos excitant, & aduersus colonos sunt crudeles.

Vxores comitari maritos ad bellum non debent.

Quare quæ militum sunt vxores, cum suscipiẽda expeditio est, & ad arma procedendum, relinqui in prædijs, aut patria debent.

debent. Quia ad munditiem aliquæ necessariæ sunt, prudens Imperator certũ earum numerum singulis legionibus præscribet. *Sint aliquæ tamen ad munditiem.*

VIII.

An Meretrices, Calones, Lixæ in Exercitu cum Militibus esse debeant.

DVx Belli seuera lege meretrices omnes proscribet, & ab exercitu abesse iubebit. Sunt enim dehonestamenta, impedimenta, & onera castrorum. Milites eneruant, & scelera quæuis impellunt. Turpe profectò est prima exercitus alicuius equis, hastis, & omni armorum genere esse terribilia, posteriora vero in meretrices desinere. Seruari disciplina non potest, vbi pudorem mulieres prostituunt, & sua Venere Milites emũgunt. Quod attinet ad Calones, non minus turpe est plus esse aliquando calonum & lixarum in exercitu, quam militum. Itaque hi etiam remouendi sunt. Poterunt tamen singula cum equitum, tum peditum cõtubernia Calonem vnum & lixam habere. Item iumentum vnum aut alterum, quo contubernij sarcinæ ferri cõmode possint. *Meretrices expellendæ.* *Item Calones.*

IX.

Quanam militum sint Priuilegia.

VAria sunt,& hæc fere. Inprimis vectigalia aut tributa nulla soluunt. Carceri ob æs alienum mancipari non possunt, nec quæstioni subjici. Condamnati non vltra, quam facere possunt, tenentur. Filiusfamilias Miles castrense peculium suum & proprium habet. Non datur contra Milites tempus restitutionis in integrum. Ignorantia iuris Milites excusat, quod arma magis, quam iura scire præsumatur. In omni causa, vel coram iudicibus Castrensibus citari Milites debent. Scribere testamentum, etiam non obseruato solenni ritu, possunt. Plura alia sunt, sed ijs omnibus frui miles vagus non potest. Addo Militis absentis bona creditoribus addici non posse. Capite damnatos propter delictum militare adhuc condere testamentum posse. Milites à tutela dicendoque testimonio excusari.

Variæ Militum priuilegia.

TITV.

TITVLVS IX.
DE ITINERE Militari.

I.

Vtrum satius sit hostem aggredi, an expectare, cum indictum est nobis Bellum.

Expectare quid ni satius sit? intret regionem alienam hostis, subtrahentur illi commeatus, eius consilia, quod regionis situm alij melius nouerint, irrita reddentur, maioribus viribus dum congregabuntur prouinciales, resistetur. Intret, inquam, & vrbes aliquas suæ ditionis faciat, relicto in ijs præsidio debilitabitur eius exercitus, vt facilius expugnetur. Ipse procul a domo, procul a patria omnia inimica infestaque experietur, nullæ illum vrbes accipient, nihil vsquam suum videbit, rapto in diem viuet. Si profligetur, reparare exercitum non poterit. At vero qui Bellum sustinet, inter aras & Focos versatur, in medijs ciuibus suis agit, commeatum habet, ferre laborantibus auxilium potest, & cum fluuios, pontes, vias sua habeat in potestate, hostem potest intercludere; omnia denique amica videt, & pro se armata, *Expectare satius videri.*

vna aut altera clade non deletur, qui mox nouum in patria exercitum conscribit.

Consultius est tamen, si reformidandus sit hostis, non in pacato eum expectare, sed aggredi, & eius in regionem infesto exercitu penetrare. Qui enim vltro lacessit, ista virium fiducia formidabilem se facit. Sua vero non defendere tantum posse, verum etiam aliena vindicare, multum ad existimationem profecto facit. Et illa tot belli incommoda, direptio bonorum, agri deuastatio, domorum & templorum exustio, quaeque alia innumera sunt, in hostes transferuntur, cum in eorum terris bella geruntur. Maior spes est & animus inferentis, quam arcentis & propulsantis periculum. Nec quisquam est, qui nō alienos fines libentius populetur, quam suos vri videat & exscindi.

Quid sentiendum. Porro ita quidem Politicis quibusdam placet, vt cum instructa rebus omnibus & munita regio est, domi potius, quam foris bellum geratur; haec vbi desunt longe esse à patria belligerandum. Ego vero non expectandum, sed inuadendum semper hostem esse suaserim, ita tamen, vt prius, vnde expediri cōmeatus possint, certum sit: deinde totius

tius regionis, & omnium in ea locorum cognitus sit situs: nec cuiquam, qua parte futura sit inuasio, innotescat. Ita fiet, vt in variorum locorum præsidia hostium vires diuidantur. Et vero semel hostem graui in patria clade affecisse, est patriam vniuersam vicisse. Eodem motu Ciuitates omnes concutiuntur, & respirare non possunt, cum in iugulo hostile ferrum est. Imo qui suo in regnó profligatur, hostes habet externos & suos. Hi enim fidem mutant, cum Rex fortunam. Multi foris inuicti sunt, qui domi fragiles; & vincere quædam facilius est, quam aliqua retinere. Qui inuadit, sui terrorem ad hostes premitt[illegible] & perculsos aggreditur, cumque alere magnis impensis exercitum deberet, ex hostium agró alimenta capit.

II.

Quid primo agendum cum Regio hostilis inuaditur.

ID omni industria conatuque agendū, vt vrbs, seu locus aliquis alius occupetur & muniatur. Hic pedem figet, qui inuadit, hinc ad alia perget. Refugij hic locus erit, commeatuum receptacu- *Locus aliquis occupādus & muniendus.*

lum & prędatum, ægrorum sedes. Ingens hinc hostibus terror erit; nam ita comparatum est, vt captiuos tum se putent, cum munitum apud se hostem suum vident. Vna clade non vincitur, qui locum eiusmodi habet. Qui eiusmodi habere locum statim non potest, aliquē ipse sibi paret, & temporarias quasdam excitet munitiones, potissimum in fluminum ripis. Vbi Hostem loco aliquo deiecerit, eas protinus demoliatur.

III.

Quomodo duci exercitus per propriam vel alienam regionem debeant.

Per propriã Regionem. IMperator per regionem propriam exercitum ducturus, id sedulo curabit, ne Subditis damnum milites inferant, neue prędentur, aut quicquam deuastent. Hic extare nulla rapinarum vestigia debent, vt intelligant Subditi suum esse militem, non hostem, ac proinde iuuent libenter. Quod si per hostiles terras ducendæ sint copiæ, loca omnia prius ac diligenter per exploratores cognoscenda sunt, tum cautè prouideque trāseundum; nec copiæ diuidendæ, nec prædis agendis immorandum. Imò circumspicere in partem omnem, & omnia

tim&

timere oportet, ne insidiæ alicubi sint structę, instructa etiam semper acie procedendum est, & id omnino curandum, vt quæ facienda sunt ne suspicetur quidem Hostis, alia facturos semper putet. Multa simulatione hic est opus. Præire pars Equitum debet, & explorare omnia, facile, vbi opus erit, agmini iterum se iunget. Imperatoris prudentia hic omnia diriget, & quicquid in via est, montes, syluas, flumina, diligenter cognoscet.

Si transeunda sit sociorum vel Confœderatorum Prouincia, continendi seuera disciplina sunt milites in officio, ne molesti sint, ne damnum inferant. Omni maleficio carere transitus hic debet. *Per Regioně Sociorum.*

Vbique curandum, vbi militum ac totius exercitus sanitas conseruetur. Id ō cūm castra metari oportet, eligendus locus, in quo eā suppetant, quę necessaria sunt, & qui sit salubris. Castrorum locus is commodissimus est, ad quē difficilis est accessus, & facilis discessus. Ne tamen vicinus aliquis mons sit, quē occupare hostes possint, nec sylua densior. Dum castrorum munitiones parātur, collocandi sunt circum circa Equites, ne quod exstruitur, cerni possit. Ex-

cubiæ etiam ita disponendæ, vt nec vis, nec dolus Hostium nocere possit.

IV.

Quomodo transire flumina exercitus debeat.

Varijs modis sed solertia Ducis potissimum.

VArij in vsu aliquando modi. Nimirum, Pontibus, Nauibus, natatu, deductis in riuos fluuijs Priores illi in vsu adhuc hodie sunt. Solertis Ducis ingenium excogitare multa potest, & grauem illam transmittendorum fluminum molestiam tollere. Certe tota ars in eius prudentia est, vt Hostem, si vicinus sit, decipiat & aliquando alio transeat, alio transiturum se simulet. Quippe stratagemata multum hic prosunt. Cum hostis vicinus non est, parari ad hoc opus multa possunt, & protinus dissolui. Si glacie constrictus sit amnis, quantum fieri potest hostium periculo probetur.

TITV-

TITVLVS X.

DE PVGNA SEV Prælio.

I.

Quæ consideranda sint Imperatori ante pugnam.

IMperatori seu Belli Duci priusquā cum hoste manum conserat, multa profecto sunt consideranda.

I. Inprimis, vt totus exercitus diuino Numini reconcilietur, curabit. Si tēpus ferat; singuli Milites piaculari confessione expientur Si occasio tantę moræ non sit, omnes simul Sacerdos à delictis absoluat. Præmittantur etiam præces aliquæ & Diuinæ Maiestatis auxilium imploretur, eique futura pugna commendetur. *Reconcilietur Exercitus Deo.*

II. Non educantur ad pugnam Milites, nisi pransi & vegeti. Vbi enim fames est, ibi addi labor non debet. Et qui fessus est, facile opprimitur. Quare præcipiendum est ante pugnam militibus, vt cibum sumant, seseque corroborent. Quod si tamen adoriendi hostem ex improuiso occasio detur, occasione vtendum *Cibus sumendus ante pugnam.*

dum

dum est. Tutum consilium celeritas faciet, quod mora temerarium redderet.

III. Quia prælium nunquam suscipiendum est, nisi cum maior emolumenti spes, quam damni metus ostenditur, ideo hæc curanda sunt ante pugnam Imperatori. Inprimis Cohortes omnes suas simul habeat, illas priorum commemoratione victoriarum animet, nullæ excursionibus fatigentur, hostium statum, multitudinem, & vires cognoscat.

Continendi omnes simul, animandi non fatigandi.

IV. Quoniam etiam magnam victoriæ partem locus possidet, magna huius habenda ratio est. Omnia quæ circa locum attendi possunt, trahere in suum commodum, & hostium exitium Imperator debet, Solem, ipsum puluerem, ventum. Sol ante faciē visum eripit, ventus contrarius multa deprimit, puluis à fronte congestus oculos implet. Si pauci aduersus multos pugnaturi sint, placent angustiæ Si pedites aduersus equites, loca aspera & inæqualia eligant: contra si equites aduersus pedites, plana patientia, non syluis, non paludibus impedita. Amplius prodest aliquando locus, quam virtus: iniquo proinde loco nunquam ad hostes subeundum.

Habenda ratio loci.

V. Diuidere exercitum, & partem tan-

Non diui-

tantum hosti obijcere nunquam oportet. Nocuit id sæpè plurimum. Qui per interualla aduentant, constantiam turbatis non addunt, & aliquando fugientium pauore auferuntur. *dan lus exercitus.*

VI. Non parua temporis habenda ratio est. Et inprimis vitanda nocturna prę lia, incerti enim sunt ictus; hostes ignorantur, ignaui velamen habent, strenui nullum virtutis suę testē; seruari ordo non potest, & omnia plerumque confusa sunt. Fauere tamen aliquando nox potest, cum ex improuiso inuadendi hostes, aut subducendæ sunt copiæ. Pluuias, ventos, nebulas prudens Imperator ad suam trahet vtilitatem. *Habenda ratio temporis.*

VII. De tota futuri prælij ratione deliberare, Dux cum Præfectis alijs, antequam pugnæ alea subeatur, debet. Deinde Hostium vires velitationibus, seu leuibus prę lijs primo tentare. Hęc enim animos paulatim acuunt. *Deliberandum ante prælium.*

VIII. Excitandi quoque ante pugnam aliqua allocutione Militum animi. Eâ enim etiam aliquando desperantibus crescit animus. Ostendenda pugnandi necessitas, victoriæ spes, ignauia vel error hostium. *Admonendi Milites.*

Quibus

II.

Quibus rebus animari Milites ad pugnam possint.

MAgno & inuicto animo proruere ad pugnam Milites multum sane prodest. Illum in Militibus animũ non res vna, sed multæ faciunt. Facit inprimis Dux ipse in prælio præsens, qui testis spectatorque virtutis & ignauiæ cuiusque est. Quod si vero pugnet etiã, ac non tantum spectet, aut adhortetur, multorum amplius singulorum animos accendit. Omnium militum manus Ducis manus quodammodo impellit, cum arma vibrat, & hostem ferit. Ad exemplum iungenda est disertæ vocis adhortatio, quæ ex timido fortem exercitum non raro facit. Sed & ęmulatio generosa laudis magnus est ad pugnam stimulus, potissimum cum per nationes dispositus est exercitus, & singulæ honorem alijs præripere conantur. Causa belli iusta non parum animos ad certamen acuit, quod promittere victoriam videatur. Necessitas autem & extremum periculum vehemens omnino res est, & desperatis spem, & meticulosis audaciam addit. Nam magnus est ad resistendum animus, vbi parua spes est

Præsentia, Ducis.

Exemplo.

Eloquentia

Æmulatione.

Causa bona.

Necessitas.

ad effugium. Non minus tamen ad omne facinus præclarum animos Militum honor ad præmium erigit. Quippe nihil non homines aggrediũtur; cum magnis conatibus magna pręmia proponuntur. Addicta Militibus præda mirũ quantam addat alacritatem. Tum enim bellum putant suum, ac se pro se pugnare. Magnum est incitamentum præda. Ipse aliquando pudor audaciam extorquet, dum victos fuisse pudet, & si iterũ vincerentur, amplius puderet. Horum igitur modo aliquo, cum opus erit, prudens Imperator milites suos ad pugnam incitabit.

Præmio.

Spe prædæ.

Pudor.

III.

Vtrum præstet, hostem aggredi, an aggredientem sustinere.

VNum illud commendatum sit Imperatori, occasioni suæ nunquam deesse, occasionem suam nunquam hosti dare. Aggredi vero semper, quam sustinere præstat. Et quidem aggrediendi duo sunt potissimum tempora. Vnum cum alia in re occupatus hostis est, aut non paratus; alterum quãdo aduersa aliqua fortuna afflictus. Sic cum

Præstat aggredi.

cibum

II.

Quibus rebus animari Milites ad pugnam possint.

MAgno & inuicto animo proruere ad pugnam Milites multum sane prodest. Illum in Militibus animũ non res vna, sed multæ faciunt. Facit inprimis Dux ipse in prælio præsens, qui testis spectatorque virtutis & ignauiæ cuiusque est. Quod si vero pugnet etiã, ac non tantum spectet, aut adhortetur, multorum amplius singulorum animos accendit. Omnium militum manus Ducis manus quodammodo impellit, cum arma vibrat, & hostem ferit. Ad exemplum iungenda est disertæ vocis adhortatio, quæ ex timido fortem exercitum non raro facit. Sed & æmulatio generosa laudis magnus est ad pugnam stimulus, potissimum cum per nationes dispositus est exercitus, & singulæ honorem alijs præripere conantur. Causa belli iusta non parum animos ad certamen acuit, quod promittere victoriam videatur. Necessitas autem & extremum periculum vehemens omnino res est, & desperatis spem, & meticulosis audaciam addit. Nam magnus est ad resistendum animus, vbi parua spes est

Præsentia Ducis.

Exemplo.

Eloquentia

Æmulatione.

Causa bona.

Necessitas.

ad

ad effugium. Non minus tamen ad omne facinus præclarum animos Militum honor ad præmium erigit. Quippe nihil non homines aggrediũtur; cum magnis conatibus magna prǽmia proponuntur. Addicta Militibus præda mirũ quantam addat alacritatem. Tum enim bellum putant suum, ac se pro se pugnare. Magnum est incitamentum præda. Ipse aliquando pudor audaciam extorquet, dum victos fuisse pudet, & si iterũ vincerentur, amplius puderet. Horum igitur modo aliquo, cum opus erit, prudens Imperator milites suos ad pugnam incitabit. *Præmio.* *Spe prædæ.* *Pudor.*

III.

Vtrum præstet, hostem aggredi, an aggredientem sustinere.

VNum illud commendatum sit Imperatori, occasioni suæ nunquam deesse, occasionem suam nunquam hosti dare. Aggredi vero semper, quam sustinere præstat. Et quidem aggrediendi duo sunt potissimum tempora. Vnum cum alia in re occupatus hostis est, aut non paratus; alterum quãdo aduersa aliqua fortuna afflictus. Sic cum *Præstat aggredi.*

cibum

II.

Quibus rebus animari Milites ad pugnam possint.

MAgno & inuicto animo proruere ad pugnam Milites multum sane prodest. Illum in Militibus animũ non res vna, sed multæ faciunt. Facit inprimis Dux ipse in prælio præsens, qui testis spectatorque virtutis & ignauiæ cuiusque est. Quod si vero pugnet etiã, ac non tantum spectet, aut adhortetur, multorum amplius singulorum animos accendit. Omnium militum manus Ducis manus quodammodo impellit, cum arma vibrat, & hostem ferit. Ad exemplum iungenda est disertæ vocis adhortatio, quæ ex timido fortem exercitum non raro facit. Sed & æmulatio generosa laudis magnus est ad pugnam stimulus, potissimum cum per nationes dispositus est exercitus, & singulæ honorem alijs præripere conantur. Causa belli iusta non parum animos ad certamen acuit, quod promittere victoriam videatur. Necessitas autem & extremum periculum vehemens omnino res est, & desperatis spem, & meticulosis audaciam addit. Nam magnus est ad resistendum animus, vbi parua spes est

Præsentia Ducis.

Exemplo.

Eloquentia

Æmulatione.

Causa bona.

Necessitas.

ad

ad effugium. Non minus tamen ad omne facinus præclarum animos Militum honor ad præmium erigit. Quippe nihil non homines aggrediũtur; cum magnis conatibus magna pręmia proponuntur. Addicta Militibus præda mirũ quantam addat alacritatem. Tum enim bellum putant suum, ac se pro se pugnare. Magnum est incitamentum præda. Ipse aliquando pudor audaciam extorquet, dum victos fuisse pudet, & si iterũ vincerentur, amplius puderet. Horum igitur modo aliquo, cum opus erit, prudens Imperator milites suos ad pugnam incitabit. *Præmio.* *Spe prædæ.* *Pudor.*

III.

Vtrum præstet, hostem aggredi, an aggredientem sustinere.

VNum illud commendatum sit Imperatori, occasioni suæ nunquam deesse, occasionem suam nunquam hosti dare. Aggredi vero semper, quam sustinere præstat. Et quidem aggrediendi duo sunt potissimum tempora. Vnum cum alia in re occupatus hostis est, aut non paratus; alterum quãdo aduersa aliqua fortuna afflictus. Sic cum *Præstat aggredi.*

cibum

II.

Quibus rebus animari Milites ad pugnam possint.

MAgno & inuicto animo proruere ad pugnam Milites multum sane prodest. Illum in Militibus animũ non res vna, sed multæ faciunt. Facit inprimis Dux ipse in prælio præsens, qui testis spectatorque virtutis & ignauiæ cuiusque est. Quod si vero pugnet etiã, ac non tantum spectet, aut adhortetur, multorum amplius singulorum animos accendit. Omnium militum manus Ducis manus quodammodo impellit, cum arma vibrat, & hostem ferit. Ad exemplum iungenda est disertæ vocis adhortatio, quæ ex timido fortem exercitum non raro facit. Sed & æmulatio generosa laudis magnus est ad pugnam stimulus, potissimum cum per nationes dispositus est exercitus, & singulæ honorem alijs præripere conantur. Causa belli iusta non parum animos ad certamen acuit, quod promittere victoriam videatur. Necessitas autem & extremum periculum vehemens omnino res est, & desperatis spem, & meticulosis audaciam addit. Nam magnus est ad resistendum animus, vbi parua spes est

Præsentia Ducis.

Exemplo.

Eloquentia

Æmulatione.

Causa bona.

Necessitas.

ad

ad effugium. Non minus tamen ad omne facinus præclarum animos Militum honor ad præmium erigit. Quippe nihil non homines aggrediūtur; cum magnis conatibus magna pręmia proponuntur. Addicta Militibus præda mirū quantam addat alacritatem. Tum enim bellum putant suum, ac se pro se pugnare. Magnum est incitamentum præda. Ipse aliquando pudor audaciam extorquet, dum victos fuisse pudet, & si iterū vincerentur, amplius puderet. Horum igitur modo aliquo, cum opus erit, prudens Imperator milites suos ad pugnam incitabit. *Præmio.* *Spe prada.* *Pudor.*

III.

Vtrum præstet, hostem aggredi, an aggredientem sustinere.

VNum illud commendatum sit Imperatori, occasioni suæ nunquam deesse, occasionem suam nunquam hosti dare. Aggredi vero semper, quam sustinere præstat. Et quidem aggrediendi duo sunt potissimum tempora. Vnum cum alia in re occupatus hostis est, aut non paratus, alterum quādo aduersa aliqua fortuna afflictus. Sic cum *Præstat aggredi.*

cibum

ad effugium. Non minus tamen ad omne facinus præclarum animos Militum honor ad præmium erigit. Quippe nihil non homines aggrediũtur, cum magnis conatibus magna premia proponuntur. Addicta Militibus præda mirũ quantam addat alacritatem. Tum enim bellum putant suum, ac se pro se pugnare. Magnum est incitamentum præda. Ipse aliquando pudor audaciam extorquet, dum victos fuisse pudet, & si iterũ vincerentur, amplius puderet. Horum igitur modo aliquo, cum opus erit, prudens Imperator milites suos ad pugnam incitabit. *Præmio.* *Spe prædæ.* *Pudor.*

III.

Vtrum præstet, hostem aggredi, an aggredientem sustinere.

VNum illud commendatum sit Imperatori, occasioni suæ nunquam deesse, occasionem suam nunquam hosti dare. Aggredi vero semper, quam sustinere præstat. Et quidem aggrediendi duo sunt potissimum tempora. Vnum cum alia in re occupatus hostis est, aut non paratus, alterum quãdo aduersa aliqua fortuna afflictus. Sic cum *Præstat aggredi.*

cibum

cibum capit, cum ab itinere lassus est, cum equos pascit, cum hostile nihil suspicatur, aggredi illum oportet. Et quia sapientię est stultitiam alienam operiri, ideò ad omnem hostis imprudentiam & errorem attendendum est. Qui fatigatum, aut famelicum, aut frigore rigentem exercitum inuadit, in manu victoriam habet. Inepta quippe ad pugnam sunt ieiuna, fessa, rigentiaque gelu corpora. Qui vagatur & predę inhiat, facilè opprimi potest, ideoque hæc etiam captanda occasio est, cum vagi & palantes sunt hostes ac quasi securi aliena diripiunt. Res secūdę sæpe etiam aggrediendi occasionem subministrant; nam soluta tunc esse omnia solent, & amantur post victoriam, vel præclarè rem gestam conuiuia. Est & occasio non cōtemnenda, cum turbati sunt hostium ordines, & quędam trepidatio pauorque castra inuasit. Tunc perculsos inuadere oportet, priusquam aciem restituant. Multo verò magis cum discordes hostium animi. Nam fortuna nihil maius pręstare potest, quam hostium discordiam: id persuadeat sibi Imperator, rerum occasiones, tarditatem nostram, & ignauiam non expectare; vtendum illis esse: in omnibus vero imperatoris pru-

Varia occasiones aggrediendi.

prudentiam exigo. Vincit qui nullam vincendi occasionem amittit; nec raro subijcitur hosti, qui hostem expectat.

IV.

Contemnere Hostem suum non oportere.

MAgna potentia contemptum hostium solet generare. Credunt inuicta sua arma, qui multum possunt: quasi illa hostis neque loco vllo, neque tempore posset sustinere. Adinodum vero noxia hæc opinio est. Quantacunque belli sit moles, cogitet Imperator maiores interdum copias à minoribus sterni, & à debilioribus potentiores debellari. Cum per omnia humana potens sit fortuna, tum in res bellicas maximè. Nihil in hoste satis tutò despicitur. Illum qui contemnit, in suo exercitu & negotijs negligens est, sicque suâ negligentiâ hostem facit valentiorem. Sæpe qui sibi prædam promittit, ab hoste spoliatur: & qui minatur, dat pœnas. Bona de hoste opinio vigilantiores & cautiores reddit Milites.

Nocet semper hostem contemnere.

V.

Quenam in pugna & circa eam sint attendenda.

PRopositum non est nobis pugnandi modum præscribere. Docere illum solus potest, qui militiæ peritiam cum vsu coniunxit. Nos aliqua, quæ attendi circa pugnam debent, suggeremus.

Explorandus Militũ ad pugnam animus.

Illud primum, quo die cum hoste pugnandum est, considerare militum vultus, verba, incessum, atque omnem motum oportet, vt ex ijs cum fiducia, tum formido, si quæ in eorum animis sit, cognoscatur. Quod si Tyronibus pugnare volẽtibus conflictum veterani detrectent, differenda pugna. Aut si necessitas sit, potenti Ducis adhortatione erigendi sunt seniorum ad pugnam animi. Iuuat aliquoties ante militibus suis hostium agmen ostendisse, vt eorũ mores, arma, equos, omnia denique cognoscant, & velitationibus aliquando leuibus aggredi paulatim, nec reformidare consuescant.

Seruetur Ordo.

Secundo, seruato semper ordine in pugnam Milites descendant, cum vt minori clade, si pedem referre debeant, premantur, tum vt perniciem hostibus maio-

maiorem inferant, & sint fortiores, si feliciter rem gerant. Nihil omnino melius est, quam ordines seruare; nihil periculosius, quam soluere.

Tertio, Curæ sit Imperatori, vt acies splendidè instructa ad pugnam procedat. Sic enim terribiliores apparent milites, & maiorem hostibus terrorem iniiciunt. *Acies splendide procedat.*

Quarto, vtile est in ipso conflictu læta & fausta Militibus acclamare, etsi etiam falsa. Sic enim excitantur amplius Milites, & hostes percelluntur. Cum in aliqua aciei parte est Imperator, exclamet iam aliam vincere, & ipse læto semper & bono sit animo. Ab eius enim vultu audaciam Milites sumunt. Etiam cum afflictæ res sunt, hilaritatem præ se ferre, & de industria simulare lætitiam oportet, ne militum animi collabantur. Cũ Dux desperat, miles de fuga cogitat. *Læta acclamentur, & Dux sit lætus.*

Quinto, Tibicines Cornicinesque & Tympanistæ clangore tubarum, & tympanorum strepitu animos tempore conflictus excitent. *Audiantur tubæ & tympana.*

Sexto, initâ pugna si suos inclinare ac cedere Imperator animaduertat, ne diffidat tamen, sed cedentes retineat, & consilio, voce, manu aciem restauret. Plerumque enim prælij euentus inter *Non diffidendum si initium non sit felix.*

initia

initia contra eos est, quibus victoria debetur.

Moderatū autem sit initium. Septimo, Cum initio statim nostri Milites vincunt, cohibendi nonnihil sunt. Nam instare pertinaciter cedenti hosti non oportet, ne illi ex desperatione crescat audacia.

Incommoda dissimulāda Postremo, quicquid in prælio aduersi accidit, dissimulandum est. Siquidem exercitus incommoda tanquam corporis vulnera sunt tegenda.

VI.

Quid agendum sit cum inita pugna consilium displicet.

Tegere oportet causam recessus simulatione. Imminere periculum maius nō potest, quam cum Imperator ordinato in pugnam exercitu intrauit, & recedere tamen putat salutare. Nam tum recedere est suis fiduciam minuere, & hostibus audaciam addere. Prudens & peritus Belli Dux ita aget, vt sui ideo se reuocari credant, vt commodiori loco hostē operiantur, ac facilius vincant, non vero, vt pugnam declinent. Ignorare id ipsum Hostes debent, qui vt fallantur discurrentibus ante Pedites Equitibus abducendi paulatim sunt Pedites. Dum autem discedunt aliqui, remanere cæ-

ceri in ordine & acie debent. Imò simulare munitionem aliquam exstruendā oportet, & aliquos, qui in ea laborent, relinquere. Beneficio etiam noctis vti licet.

VII.

An Stratagematibus vti in Bello liceat.

STratagemata sunt callida & occulta quædam ad hosti nocendum consilia; seu ingeniosa quædam in Bello inuenta, quę ad eius, qui excogitauit, vtilitatem, & hostium pernitiem multū habent momenti. An verò strenuum hæc Belli Imperatorem decent? Occulte Hostem aggredi contra ius & fas esse videtur. Non fraude, sed palam & armatum hostem vlcisci veri Militis est. Verum cum perdere vas sit hostem, parum profecto refert, vt aperta an occulta perdatur. Neque quisque suum hostem monere, vt sibi caueat, aut se muniat, tenetur, multo minus sua illi consilia manifestare. Quę dolo & oportunè perficiuntur, non minoris momenti sunt, quam quæ apertè & cum violentia fiunt. Fœderatos equidem fallere iniustū est, & impium; at hostes suaue & fructuosum

Quid Stratagemata.

Vti ijs licere

ctuosum & iustum. Quacunque arte quærere victoriam licet. Et ferè tutius, imò præclarius est ingenio hostem & ratione, quã ferro vincere, quod ingeniosa victoria melior sit, quam cruenta.

Duplicia sunt, Belli. Porro duplicia sunt Stratagemata, alia Belli, alia Prælij. Stratagemata Belli totius sunt callida quędam ad Bellum melius suscipiendum aut promouendũ inuenta. Eiusmodi sunt hæc.

I. Pacis aut Induciarum mentionem inijcere, interim ad Bellum necessaria parare.

II. Cum plures sunt, qui inuadunt, hostes, vnum illorum muneribus aut quouis alio modo ad se traducere.

III. Amicos in hostili Patria aut vicina quouis etiam modo sibi facere.

IV. Auxilium ei magnum mittere, quem facilè in sua habiturus sit potestate.

Et prælij. Stratagemata Prælij sunt callida quædam ad hostem in ipso prælio circumueniendum inuenta. Horum plenæ sunt omnes Historiæ. Id curandum, vt absit crudelitas & mendacium. Optimum Stratagema est, hostium Stratagematibus decipi non posse.

An Hosti

VIII.

An Hosti fugienti intercludenda sit via.

IMò pons argenteus fugienti sternendus est, & munienda via, vt vulgaris iam vox est. Itaque fugientibus hostibus intercludere viam non oportet, ne extrema eos necessitas victores efficiat, aut desperatio rabidos, ac nihil, ne mortem quidem, timentes. Raro vincũtur, qui ad pugnandum extrema necessitate coguntur; qui desperant, aut vincunt semper, aut magna clade vincuntur. Quam ob causam cautè, ac non ita fortiter fugientibus est instandum, vt alias facilius fugiant. Qui dispersos ac fugientes nimis violentus insequitur, sæpè quam acceperat, aduersarijs reddit victoriam; nec alia est causa, quam quia desperauerunt. Vltimum & maximum telum est necessitas, quæ etiam ignauiã acuit. *Hosti fugienti intercludenda nõ est via.*

IX.

Quid post pugnam sit agendum.

POst pugnam vel clades est, vel victoria. Si accepta clades est, & victores sint hostes, prudenter ac fortiter ferenda fortuna est. Expendenda *Si clades sit fortiter ferenda fortuna est.*

tamen est clades. Si exigua sit, iram, nō metum faciet. Si magna, non abijciendus idcirco tamen animus, nec propter vnius prælij euentum nimium est expauescendum. Insistere contra fortunam spe oportet, & vnde noue vires auxiliaqu haberi possint, circumspicere. Interim muniendæ vrbes, ne qui campum victor Hostis tenet, vim obsidionis admoueat. Vbi iusta Belli causa est, deesse spes non debet.

Si victoria, non insolescendum.

Quod si vero parta sit victoria, regi ea debet cautè, leniter, modestè, magnâ omnino prudentia. Inijciendus est victis timor, non desperatio; aliquid semper spei supersit. Nihil gratius post victoriam clementiâ, quæ dum parcit, pacis irritamenta reducit. Nunquam est nimium hosti insultandum, alioquin graues sunt necessitatis irritatæ morsus. Solet humanum ingenium in magna fortuna humanitatis obliuisci; non obliuiscatur tamen Imperator cum vicit, nec ob res secundas sit elatus, sed placidus & benignus ciuilem omnibus & amabilem beneuolentiam exhibeat.

Alia

X.

Alia post victoriam curanda.

IN primis cæsorum cadauera Militum, ac potissimum Præfectorum, terræ sunt mandanda. Id exigit humani corporis reuerentia: imo ipsa Natura exigit. Etsi vel idcirco etiam sepelienda sunt, quod ex insepultis illis cadaueribus magna morborum seges pullulare soleat. *Sepeliendi mortui.*

II. Vulneratorum deinde Militum summa est habenda cura. Quæ res magnum Militi ad pugnam animum addit. *Curandi læsi.*

III. Continendi Milites sunt, ne post pugnam prædæ statim se dedant. Sæpe multum obest spolia consectari, & hostem omittere. *Non prædandum.*

IV. Parta victoria diligenter est animaduertendum, ne Milites rem militarem negligentius tractent, & in otium, voluptatemque resoluantur. *Non negligentius agendum.*

V. Cohibendi Milites ne disperagantur, maxime cum fugientem hostem insequuntur; nam sæpe victi vincunt insequentes. *Congregandi Milites.*

VI. Qui fortiter in pugna sese gesserunt, publica laude & muneribus sunt ornandi inspectante & approbante exercitu. *Præmia danda.*

Præda diuidenda. VII. Prȩda, quantum fieri poteſt, æqualiter diuidatur. Stimulus pugnandi præda eſt. Quippe libenter pugnat, qui pugnando diteſcit.

Victoria principi, ſignificanda VIII. Ad Principem ſeu ſummum Magiſtratum de parta victoria ſtatim eſt perſcribendum, & laus omnis rei præclarè geſtȩ ad ipſum referenda. Hoc arcanum eſt conſeruandæ Principis beneuolentiæ.

Ne ſe recolligant hoſtes. IX. Proſequi victoriam oportet, & trepidis inſtare, ne qui fuſi ſunt, iterum ſeſe recolligant. Nondum debellatus eſt hoſtis, bellare rurſum qui poteſt.

Ne vicini timeant. X. Vicinis adimendus eſt ſtatim metus, ne inferendam à victore vim ſibi arbitrentur.

Agenda Deo gratia. Ante omnia adſcribenda eſt Deo victoria, & gratiæ publicè illi perſoluendȩ. Tum quȩ eſſe poſſunt lȩtitiæ publicæ inditia & ſignificationes exhibeantur.

XI.

Quid poſt victoriam de Captiuis agendum.

Seruandi qui ſe dedunt. CAptiui non vt facinoroſi cruciandi ſunt, ſed vt homines ſeruandi. Maior quippe ſeruati, quam cæſi hoſtis gloria eſt. Tunc verò ſeruandi potiſſi-

potissimum sunt, cum positis armis post pugnam sese dedunt. Quod si obfirmato adhuc animo resistant nec arma ponant, vi cohibeantur, & occidantur. Nec viuere illi debent, quibus est sæpius ignotum, & post veniam ad Rebellionē redierunt. Alias qui victorem agnoscit, clementem ac benignum experiatur. Neque enim in captiuum, cum arma posuit, sæuire licet. Qui alterum capit, seruandæ vitæ fidem dat alteri. Eo Nobilior est victoria, quo minus sanguinis effunditur, & hostis interim vincitur. Victi victoribus bona omnia debent, sed victores victis vitam. Quod si Heros aliquis, Rex aut Princeps, aut belli Dux, aut è prima Nobilitate quispiam captiuus fiat, summa humanitate, & prout exigit eius conditio, tractandus est. Vt nimirum qui pugnantium inuictas manus expertus est, eorundem post pugnā beneuolos animos, & humanitatem agnoscat. Sane plus aliquando potest victoris mens benigna, quam pugnantis manus armata. Et benigno Principi seruire iucundius est, quam alijs imperare. Suos perdit, qui victos & iam deditos occidit.

XII.

An iusta sit hostium occisio spoliatio, bonorum direptio.

Licita sunt omnia ad iusti belli finem necessaria.

CVm Belli iustè suscepti finis sit, vel sui suorumque defensio, vel rerum amissarum recuperatio, iniurię illatæ vindicatio, & securitas, tum ea omnia, quæ ad hos fines obtinendos necessaria sunt, Iura omnia permittunt. Adeoque occidere, spoliare, destruere, in seruitutem redigere omnino fas est. Et occidere, quidem omnes in pugna, donec se dedant; eos verò etiam post pugnam ad mortem deposcere, qui iniurię illatæ causa extiterunt. Diripere hostium omnium bona, Ciuitates eorum ac munitiones destruere, nouas excitare, obsidionibus premere. Si quæ hostium non fuerint bona, hæc vbi finitum est Bellum, sunt restituenda. Inter hostes multi sæpe sunt innocentes, quia tamen hostilis Reip. ciues & membra sunt, spoliari, & capi possunt. Hoc gentium Ius est. Externis seruanda incolumitas est. Priuari tamen armis, equis, & ejusmodi possunt rebus, quibus aduersus nos hostis vteretur. Eodem gentium Iure prædæ omnes militum fiunt. Prædarum nomine, pecunię, vestes, pecora, supel-

Aliqui innocentes, & externi.

Prædæ.

ſupellex, homines, & quæcunque auferri abducique poſſunt, cenſentur. In iis diuidendis mos patrius ſeruetur, vt aut Duces pro meritis diuidant, aut tantũ quiſque habeat, quantum rapuerit. Ea verò iam recepta inter Chriſtianos cõſuetudo eſt, vt qui Chriſtiani bello capti ſunt, mancipia victoris non fiant. Exigit hoc Religionis reuerentia.

XXII.

Quid de Exploratoribus ſit ſentiendum.

Exploratoribus, vt nota Hoſtium conſilia fiant, eſt opus. Eam ob cauſam mitti vtrimque ſolent. Igitur ſi ab hoſtibus ſint miſſi, & copias ſuas hoſtium copiis impares eſſe cenſeat Imperator, ſpoliari ilico & interfici curet. Si vero inſignem ac magnum habeat militum, armorum, rerumque omnium apparatum, exploratoribus illis ſuum exercitum oſtendat, incolumeſque dimittat. Nam hoſtes vbi res ſuorum aduerſariorum ſuperiores eſſe intelligũt, formidant; vbi inferiores, animos ſumunt maiores & amplius confidunt. Quod ſi noſtri ſint Exploratores, mitti viri graues prudenteſque de- *Exploratores vel ab Hoſtibus miſſi ſunt.* *Vel noſtri ſunt.*

bent, & si ita res ferat, nonnunquam legationis prætextu. Quippe vulgares illi homines vulgaria tantum obseruant ac renunciant, nec raro si quæ consilia sciant, effutiunt. Varia autem vti astutia exploratores solent, qui vel transfugas, vel nuntios sese simulant, & modis non vsitatis aut per litteras, aut per signa alia, quod volunt, significant, singularique artificio, si quæ ferant, occultant. Cæterum vt Hostium exploratores noscantur, stratagematibus quibusdam est opus. Qui suspecti sunt, iubeantur suum ordinem, vexillum, & cohortem nominare; si hæreant, in vincula conijciatur. Aliquando mandet Imperator, vt suis in armis singuli adsint, facilè exploratores deprehendet. Si inter Lixas & Calones versentur, eos examinari curet, qui noti non sunt.

TITVLVS XI.

DE SEDITIONIBVS Militaribus.

I.

Quænam sint Militarium Seditionum causa.

Stipendium negatum

PRima ac potissima Militarium seditionum causa est stipendium nega-

negatum, vel diutius dilatum. Quippe nulli laborum suorum memores sunt magis, quam milites. Ijs cum laborum memoriam vel loca vel vulnera reducunt, facile in tumultum concitantur; & quibus durum est vitam suam ac sanguinem leui nummo in dies vendere, gratis se consumi ac perire non patiuntur. Huic causæ annecti illa potest, cum Milites minora suis laboribus stipendia animaduertunt, ac præter stipendia, aliud nihil habent.

vel dilatum diutius.

Secunda est tædium quoddam ac fastidium Militum, quod tum exoritur, cum multis cladibus se minui, longisq; nimium bellis ac continuo in ijs labore consumi se vident. Tunc enim missionem petunt; si non obtineant, armis quærunt. Et augetur hoc malum, cum non iustam Belli causam Milites animaduertunt, Duces que suos iustitiæ & pietatis oblitos per fas ac nefas ruere. Quippe tunc vindictam aliquam timent, & dum magnum exorsi sunt scelus, magno timore concutiuntur.

Tædium Militum.

Tertia est Dux Exercitus odiosus, nimiâ nempe superbiâ aut sæuitiâ Propter hanc causam segniter primo ac contumaciter omnia milites agunt: deinde Ducis voluntati renituntur, & eundem

Dux odiosus.

 exe-

execrantur: imò etiam vinci propter ipsum malunt, quam vincere.

Otiosus & Mollis exercitus. Quarta est, Otiosus & delicatus nimium exercitus. Milites enim asperitate insoliti laboris, quem in expeditionibus necesse est sustinere, offensi, & prælium metuentes, dum armorum exercitia declinant, ad seditionem repentinã audacia concitantur.

Æmulatio diuersarum Nationum. Quinta, Aemulatio diuersarum in Exercitu Nationum, qua vel fortitudinis, vel peritiæ rei Militaris palmam referre contendunt. Cum enim mixtus ex diuersis Nationibus Exercitus difficillimè regatur, tum ad seditiones facilè mouetur. Et hinc graue aliquando exercitui discrimen imminet; & cum mixtus eiusmodi exercitus diffidere incipit, concordiæ vix vlla spes est.

II.

Aliæ occasiones Seditionum, & quomodo crescant.

Variæ occasiones. Causæ illæ quidem, sed aliæ quoque esse occasiones solent. Atque inprimis cum aliquo in loco frequens ac copiosus exercitus non ad pugnam, sed ad otium conuenit. Otiosi Milites facile ad seditiones prauasque cogitationes sese adiungunt. Deinde cum nouis

uus est Princeps turbarum licentiam adferre videtur, ac tunc potissimum, si leuis aliqua adsit causa. Præterea cum spes est obtinendorum per vim premiorum, aut prædarum, aut etiam impunitatis. Nonnunquam mera Militum malitia seditionem ac tumultum mouet.

Quomodo crescant. Porro cum à prauis non raro initijs ac inter paucos seditiones oriantur, tum per aliorum adiunctionem crescunt. Quippe facile alij adueniunt, dum sibi inultum esse quicquid multi peccant persuadent. Et cum omnes licentia liberiores fiãt, tum milites si suã audaciam initio non reprimi animaduertant, omni metu soluuntur, & inchoatum malum augent. Accedit quod excussum militaris disciplinæ iugum libertasque multos inuitet; maior item abundantia rerum omnium per excursiones liberrimas direptarum. Denique cum semel ob causam infirmam seditio erupit, plures aliæ confestim accumulantur, falsæ etiam confictæque. Nam qui iustâ causâ laborant, vt sese tueantur, quiduis facile confingunt. Quod si Dux aliquis aut Miles adsit eloquens, vix natam aliquam, & adhuc latentem seditionem mirum quantum accendit

& auget. Semper pauci sunt, qui dum vitiorum scelerumque impunitatem sperant, peccare cum pluribus amant, & ad contumaciam pari consensu multitudinem trahunt.

III.

Remedia contra seditiones Militares.

VBi minima seditionis exortæ sunt signa, adhibenda statim sunt remedia, & malo occurrendum.

Solutio stipendiorum. Primum vero est, vt cum armata seditione stipendium petitur, solutio præstetur Et hæc tum acceleranda est, cum externus est Miles nullo in patriam affectu permotus, quam vel idcirco amplius deuastat. Male Principes audiunt, qui ob negatum stipendium Rebelles ac seditiosos habent.

Arcta disciplina in præsidijs. Secundum est, vt cum adhuc separati sunt Milites, arctissima seueritate suis in præsidijs ad omnem disciplinam contineantur. Inspiciantur eorum arma, exerceantur in campo, ad nomen, ad signa diligenter obseruent. Ita fiet, vt laboriosis exercitijs occupati prælium, quam otium malint, nec de tumultu cogitent. Prudens Imperator turbulentos, si qui sint, singulis in legionibus cognoscat, eosque caute separet; & ad munus aliud ipsis

ipsis non ingratum ableget. Sed opus est astuto consilio, vt cum abijciantur, electi tamen ad aliud videantur.

Tertium est, vt venturi aut præsentis iam hostis timor inijciatur. Facit enim ille sollicitos, & vt de tumultu minime cogitent, cum in discrimen venit salus. Iubeat Imperator propere ad arma vocari cum tumultus est suspicio, ac mox aduersus hostem omnes consentient. *Iniectus hostium timor*

Quartum est imperterritus Ducis animus ac vultus, quo ille seditiosam militum audaciam nequaquam se reformidare ostendat; imo etiam accuset, exprobret, contemnat. Ita plerumque fit, vt Milites ad officia redeant timore perculsi. *Dux Imperterritus.*

Quintum est, vt nocentes seu tumultus auctores confestim puniantur. Hoc vero quia difficile est, id agat Imperator. Venire eos coram se iubeat, sed vna etiam innocentes, vt non accersiti propter culpam nocentes videantur. Ita fiet, vt segregari ad pœnam possint, dum eos, qui integra conscientia sunt, ne illorum fuga inquinentur, custodient. *Nocentium punitio.*

Sextum est, vt viri aliqui auctoritate & eloquentia præstantes ad seditiosos mittantur, quos ad officium studeant reuocare. Id vero potissimum fieri initio debet. *Auctoritate & Eloquentia viri præstantes.*

debet. Nam incipiens & nondum adulta seditio melioribus consilijs flecti facile potest: & quemadmodum leui de causa nonnunquam nascitur, ita verbo vno non raro comprimitur.

Vis armata. Septimum est, vt si compesci nullo ex supradictis remedio seditio possit, bello certetur, & arma in seditiosos moueantur, ita tamen, vt initio dum metus injicitur, simul spes veniæ aliqua relinquatur, & meliora cogitandi spatium detur.

Quæstiuncula. *Quid si pœnitentia ducti sponte ad Principem reuertantur?* Tunc la[illegible] omni clementia ac lenitate sunt recipiendi, nec sæuiendum. Auctores puniri postea, sed caute, poterunt, ne agere contra exhibitam antea lenitatem Princeps videatur.

Monita duo Addo extrema hæc monita. Primum est, vt homines quosdam ambitiosos, qui spei nihil nisi per discordias habent, in exercitu suo imperator non patiatur. Alterum est, vt initio seditionis blandis verbis ac præmijs aliquos ad se allicere conetur, vt per eos totum seditionis consilium cognoscat.

TITV-

TITVLVS XII.

DE DISCIPLINA, Præmijs, & Pœnis Militaribus.

I.

In quo consistat Disciplina Militaris.

TEnacissimum Militaris Disciplinę vinculum præcipuum decus est & Imperij stabilimentum. Ea vero in Moribus, Premijs ac pœnis consistit. Boni Mores non minus bello, quam pace sunt curandi, quod in iis totius exercitus sita sit salus. Præmium & Pœna duo sunt omnis disciplinæ fulcra. Excitantur præmio qui boni sunt, coercentur pœna qui mali. Cum vero in tutela disciplinæ Militaris, atque in eius quodammodo sinu serenus tranquillusque beatæ pacis status conquiescat; imo etiam ea lapsâ Reip. Imperium amittatur, conniti omni modo Belli Duces debent, vt antiquæ militiæ disciplinam, quantum hæc tempora patiuntur, reuocent. Nam ea omnem in Castris & exercitu viuendi rationem continet, quæ si neglecta sit, nulla vis est in militum numero aut robore.

In moribus præmijs & pœnis.

Quid

II.

Quid circa Mores Militum sit attendendum.

Attendendum ad Cibum, potum voluptates, furta, vestitũ, sermonẽ, munditiem.

Diximus iam supra. Morum disciplina in cibo, potu, voluptatibus moderandis, furtis cauendis, vestitu, sermone, munditie esse debet. Cibus & potus sit, qui parari facile possit, sine luxu. Voluptatibus aut libidinibus nõ frãgantur. Lex seuera contra Militum furta sit, & illam pœna sanciat. Annona sua Milites sint contenti, nec furentur, sed in hostilium agris prædentur. Non enim popularibus, sed hostibus graues esse debẽt. Vestitus splendidus ad opera Militiæ segnes facit, & pro eo timetur. Aliquãdo tamen vsui esse armorum splendor potest. Sermo sit cum modestia coniunctus. Munditics summa in castris seruetur, eaque contra luem & contagionem.

III.

Quæ Militum sint præmia.

Militaria olim præmia torques erant, armillæ, phaleræ, hastæ, coronæ, & id genus. Hodie mos ille exoleuit; præmia ex Belli Ducis arbitrio pendent; & hæc vel ex præda soluuntur, vel ex Principis ærario. Nam strenuissimis propo-

poni aliquando vis aliqua argenti vel auri solet. Præterea maxima virtutis egregię pręmia in Bello esse solent Militares magistratus. Vnde qui fortiter ac strenue rem gerunt, si Milites sint, euehi ad militaria officia debent, ad quæ aditus virtuti clausus esse nunquã debet. Si vero iam aliquo officio in exercitu fungantur, ad altius euehantur. Nihil militum industriam melius alit, quam officij alicuius adipiscendi spes. Nec satis æquum est, nulla eos ornari dignitate, quorum cum periculo vitæ singularis emicuit in bello virtus. Possunt etiam Principes præmij loco Nobilitatis insignibus aliquem donare; aut si Nobilis sit, excelsioris dignitatis titulo ornare. Bene ac vtiliter militauisse se putant, qui sua virtute suam familiã illustrauerunt. Publicæ quoque laudationes, testimonia, & honores ad sempiternam memoriam decreti, munera Regia, mirum quantum virtutem in Militibus excitant & laborem promouent. Etiam qui inopes sunt & fortunæ tenuioris, donari censu aliquo annuo, cũ singulare facinus ediderunt, à Principibus possunt. Nullum Miles periculum reformidat, cum propositam sibi gloriã ac non paruam vtilitatem videt.

Varia ratio dandorum præmiorum.

Qua-

IV.

Quænam sint pœnæ Militares.

Puniendis Militum delictis militaris optimè disciplina conseruatur.

Vt autem pares delictis pœnę inferantur, attendi delicta ipsa debent. Hæc vel propria sunt, vel communia. Propria sunt, quæ quis vt Miles admittit; cum nimirum contra Militarem disciplinam aliter quam deberet, agit. Communia sunt, quæ plurium sunt, vel legionis vnius, vel exercitus totius. Pœnę quoque vt olim variæ, nec omnes in vsu amplius, ita hodie etiam variæ sunt. Maxima pœna capitis supplicium est. Minores aliæ sunt, castigatio, mulcta pecuniaria, Militiæ mutatio, gradus & officij amissio, ignominiosa missio, stipendij ad tempus priuatio, armorum spoliatio, aliæque id genus. Capitis pœna puniri solent desertores, Centuriones statione deserta, qui in acie primis fugam cœperit, propter exemplum; contumaces, qui Ducum & Centurionum edicto parere nolunt. Denique qui id facit, quod sub capitis pœna à Duce prohibitum est, etsi sit leue. Cæteræ pœnę pro iudicio prudentiaque Ducum delictis inferuntur. Id

Pœna maior Capitis alia minores.

vero

vero caueant, ne puniendo modum excedant. Modus pro nationum diuersitate plerumque diuersus ac varius est. In remunerando virtutis ac meritorum habenda ratio est, non in iudicando aut puniendo. Imperatorem timere Milites debent, non hostem.

V.

De stipendijs Militum.

Stipendium est merces militaris. Nullum vero hoc quo fixum est: pro personarum qualitate nunc augetur nunc minuitur. Varij hic gentium sunt mores. Optimum est stipendia constitui certa, eaque moderata, vt sufficere militibus, & persolui à Principibus possint. *Sint stipendia certa & moderata.* Præscribere modum eorum nostrum hic non est. Multis ea veterum consuetudo laudatur, Militum pecuniam ad signa deponere, ne ipsi absumerent, & vt signa non desererent. Illud omnino agendum, vt Milites cibum habeant, atque ea etiam omnia, quibus carere Natura non potest. Neque enim mendicare debent, neq; esurire. Vtile est in stipēdij partem, commeatum alquem ipsis vendere; aut certe præter moderatum stipendiū necessarios cibos subministrare. Ita fit, vt etiam qui sua prodigūt, nō egeant,

egeant, cum necessaria non desint. Cæterum maximam vim liberalitas & benignitas Principum habet, cum afflictos se, aut vxores, liberosue suos ope aliqua iuuari Milites animaduertunt. Ideoque dare operam Principes debent, vt ijs, qui in bello mutilati, itaque misere afflicti fuerunt, vt ad labores in posterū panemque lucrandum sint inepti, de necessarijs ad vitam sustentandam prouideatur. Multi ab armis abhorrent; quia ne membra luxentur, timent. Quis ictus inopinatos, aut infortunium non vereatur? Illa vero Principum benignitas metum hunc ex militum animis tollit, & libenter magnoque animo pro ijs pugnant, à quibus tam benignè excipi Martia inter tela vulneratos animaduertunt.

Quæstiuncula. Quid vero faciet Princeps, cum pecunia persoluendis stipendijs in promtu non est? Hanc vnam supra diximus seditionum militarium causam. Vt vero parari Militum animi possint, excogitare aliquid oportet, nimirum, vt aut moneta quauis ex materia cudatur, aut certum aliquod à Principibus signum ad paranda necessaria detur. Quæ omnia vt valeant, publicam præstare fidem Principes debent, & cum possint,

sint,

sunt, abrogata illa moneta, bonam restituere.

TITVLVS XIII.

DE DVELLO.

I.

Quid Duellum, & an licitum.

DVellum est duorum quasi Bellũ, singulare nimirum certum inter duos, aut certe inter paucos. Græci monomachiam appellant. Illud Romanorum inprimis Pontificum legibus prohibitum est, deinde iure etiam Cæsareo, quod diuinæ Maiestatis iudicium tentare hoc modo non liceat, & iniquum sit causam iure & æquitate optimam dubij martis arbitrio committere. Vnde grauissima pœnâ coercendi ij sunt, qui ad inanẽ virium ostẽtationem in singulare certamen proruunt. Neque enim pro ea tantum iactantia, ac quadam spectantium oblectatione præsentissimo periculo vitam obijcere fas est. Multo vero minus ad indagandam dubij Iuris veritatem aut iustitiam permissum esse potest, quod fallax sit dubijque & incerti euentus duellũ, adeoque certi iuris & innocentiæ testimonium

Definitio Duelli.

Prohibitum est omni iure.

Nec licitum est ad vires ostentandas.

Nec ad veritatem indagandam. monium esse non possit. Ipsa testis experientia est, plerumque singulari certamine innocentem occumbere, causamque malam triumphare. Adeo nec superstitione, nec mendacio eiusmodi duellum caret. Quasi vero in gladio aut robore aut dexteritate aliqua situm ius esset.

II.

An suscipi Duellum pro defensione proprij honoris possit.

Non licet. STrenuus ac generosus animus non minus pro honore, quam pro vita sollicitus est; imo vero perdere honorem, quam vitam grauius multi putant; & ignauus timidusque, nec vere nobilis existimatur, qui læsum honorem gladio non tuetur. Nec exiguam honoris ac nominis sui facturam facit, qui ad duellum prouocatus, certamen recusat. Et quidem vulgi opinio est. At vero si illata iniuria est honorque læsus, iuris vtendum remedio est, aut Bello. Aliter vlcisci non licet; diuinę ac humanę leges prohibent. Quod si prouocet quispiam, non ignominiosum detrectare est, sed legibus parere gloriosum. Si irruat & inuadat, salutem suam periculo expedire vitamque seruare licet, ac ig- *Nisi quis inuadatur.*

ſtauiæ timiditatiſque notam ſeſe defendendo à ſe repellere. Quippe ad iuſtam ſui defenſionem paratum eſſe nunquam eſt nefas.

III.

An pro bonorum aut vitæ defenſione licitum eſſe Duellum poſſit.

SAne pro Fortunæ bonorum defenſione vitam ſuam in diſcrimen adducere licitum eſſe non poteſt. Pluris enim æſtimanda eſt hominis vita, quam externa illa Fortunæ bona. Nec prudentis eſt, proijcere vitam velle, vt pauca bona retineantur. Remedia alia in promptu ſunt; Iuris auctoritas, & extra Duellum bonorum propugnatio. Qui minus eſt fortis, iudicis ac Iuſtitiæ opem imploret; qui fortior eſt, vi inuaſorem repellat, etiam (ſi magni illa momenti ſint bona) interficiat. *Non poteſt.* *Licet tamẽ vim repellere.*

Quod ſi vita in periculum veniat, nec alius eam tuendi ſuperſit modus, certetur ſane duello. Vbi enim vel certa mors eſt, vel mortis periculum, ſatius eſt cum ſpe vitæ mortis periculum, quã ſine vlla euadendi ſpe mortem certiſſimam eligere. *Licet & duello vitã propriam defendere.*

An

IV.

An ad Bellum dirimendum permitti Duellum possit.

Non potest. SI iusta Belli sit causa, & imparem hosti se Princeps agnoscat, vertere Bellum in duellum potest. Huius enim tum alius finis non est, quam exercitus vniuersi salus & publica clades euitata. Adeoque non acceptari tantum hoc fine, sed offerri etiam duellum potest. Ac tum etiam cum alacriores reddi milites hoc modo possunt, aut quispiam ab hoste prouocatur. Tum enim terror hostibus inijcitur, & aliorum ad pugnam animi confirmantur. Si detrectetur hac causâ certamen, ferocior hostis exister, & impotentius insultabit. Quapropter prudens Princeps publicã spectet vtilitatẽ, & vbi iusta nulla causa est, grauissimo edicto duellũ prohibeat, nec illud vnquam, ob priuatam iniuriã permittat. Priuatam iniuriam vlcisci Iustitia debet, aut sanè vltio Diuinæ Maiestati relinquenda est.

An eti-

V.

An etiam Dux Belli ab Hostium Duce prouocatus suscipere Duellum debeat.

TEmerè profectò in eiusmodi vitæ periculum descendere Dux nō debet. Quippe in eius vita in vniuersi exercitus salus est sita; & facile despondent Milites animum, cum occubuisse Ducem animaduertunt. Hic nullā certa victoria est, pari sorte, paribus armis concurritur, ac sępius fortunæ victoria est. Vix est, vt qui prouocat, non cadat. *Non temere debet.*

VI.

Quænam sint pœnæ suscipientium sine causa Duellum.

IN eos, qui nulla iusta causa Duello certant, cum Ecclesia, tum Respublica animaduertit. Ecclesia anathemate percutit, nec vlla consuetudo aut priuilegium liberat. Occumbentes Ecclesiastica sepultura priuat. Si Clerici seu Sacris initiati Ordinibus sint, Dignitatibus, Officijs, Beneficijs eos exuit, etiam cum quouis modo caussam dedisse vel iuuisse creduntur. Qui consilium, fauorem, auxilium præbent, qui præsentes sunt & spectant, qui locum con- *Aliqua ab Ecclesia.*

Aliqua à Republica.

cedunt, eodem anathemate innodantur. Respublica tanquam Sicarios punit eos, qui quempiam singulari certamine interemerint, & perpetuam infamiæ labem inurit. Si feudum sit is, in quo certatum locus, amittitur, & Domini iterum fit, nisi vi summâ fortassis sit occupatus. Sed hac de re Iurisperitorum pręscripta consulantur.

VII.

Nonnulla in iustę Duello obseruanda.

Obseruanda in Duello suscipiendo.

CVm iusta Duellum causa permittit, id curandum inprimis, vt ęquis legibus, conditionibus, armis, ac sine fraude vlla suscipiatur. Quare hæc obseruanda sunt.

I. Ne iniussu Principis, vel Belli Ducis Militi ab hoste prouocato extra aciem in certamen prodire liceat.

II. Vt vitæ conditione dignitateque pares, quantum fieri potest, concurrant. Pollui dignitatem suam arbitrantur, qui cum viliore concurrunt.

III. Conueniendum de pugnę genere, & arma ex vtriusque voluntate, consensuque eligenda. Hæc geminata deferre in campum prouocati debent, vt paria aduersarij capiant.

IV. No-

IV. Nobiles & generosi viri potius equites congredi, quam mercenariorũ peditum more debent. Equestris enim Militia dignior hoc tempore est, & in vsu Nobilium frequentior.

V. Sint Magistri seu Iudices Duelli (vulgo Patrinos vocant) qui arma inspiciant, fraudem omnem abesse iubeant, de omni controuersia iudicent, definiantque. Armorum scientiam habere hi debent.

VI. Prouocatus pro arbitratu suo pugnæ diem designet, & stato tempore adsit vterque. Qui in mora est nec se præsentat, victus censetur.

VII. In ipso congressu seruandæ, quæ positæ antea fuerunt, leges, seu arma cadant, seu frangantur. Pugnę finis est, cum certantium alter vel occubuit, vel sese dedidit.

Quanquam persequi hic singula non libet. Illud optandum, vt grauissimis Regum ac Principũ edictis Duella prohibeantur. Indigna Christianis hominibus ea pugna est, quæ solam aduersarij necem victoriam habet.

TITVLVS XIV.

DE INDVCIIS & Pace.

I.

Quid Induciæ, quid Pax, & cuius eam facendi potestas.

Definitio Induciarũ. INduciæ ſunt armorum ſeu Actionis hoſtilis ad certum tempus ceſſatio. *Definitio pacis.* Pax vero eſt tranquilla viuendi ſine vllo hoſtium metu libertas. Diſcrimen inter Inducias & Pacem eſt, quod *Diſcrimen.* induciæ ſtati temporis pax ſint, pax autem perpetua eſſe debeat. Porro vel inducias vel pacem cum hoſte paciſci nemo poteſt, niſi Princeps, aut ſuprema in Rep. poteſtas, quæ eſt Rex in Monarchia, Optimates in Ariſtocratia, Populus in Democratia. *Eius poteſtas penes Maieſtatẽ.* Vnde nec inducias, nec pacem Hoſti concedere, vel ab eo accipere belli Duces poſſunt, niſi ea ipſis certo mandato permiſſa ſit poteſtas. Et quanquam Reip. ſeu prouinciæ gubernator ac quidam ſummi Principis vicarius ſit quiſpiam, non eſt tamen penes eum hoc induciarum & pacis Arbitrium. Quippe Bellum pace finire Iuris eſt Maieſtatis.

A

II.

An expediat Inducias aliquando interponi.

OMnino profecto expedit. Cum enim pax quędam sint Castrensis, operæ pretium est castra nonnunquam quiescere, & arma cessare. Imo necessitas aliquãdo exigit, cum aut pecunia non suppetit, aut commeatus desunt, & afflicta est Patria. Maiorem virtutem parua quies interposita reducet. Quemadmodum fomentum vulneri, ne mors irrepat, additur; ita inducijs bellũ interrumpi debet, ne patria bello pereat. Et vero multæ Nationes bello inuictæ pacem non ferunt, & in pace pereunt. Vt autem ad inducias paciscendas Hostis adducatur plerumque virtus aliqua singularis facit, aut in captiuos benignitas, aut Ducis eximia in omnes humanitas. Porrò iustis & æquis conditionibus induciæ semper fiant, nec sint dolosæ. Multi inducias aliquando simulant, cum in periculo est salus, & aliter expedire se non possunt. Prudens aduertat Imperator. *Omnino expedit.*

III.

Quomodo gerere se oporteat ad pacem obtinendam.

CVm victis, aut grauiter bello afflictis necessaria pax sit, tum ad eam ab hoste victore obtinendam expedit arma tenere, & forti animo cladem acceptam dissimulare. Quippe melius pax sub armis conficitur, & dum arma inuictumque magna clade animum Hostis videt, vinci à victo timet, nec pacē detrectat. Fere semper qui animis non cadunt imperium retinent, & vix aduersa quicquam fortuna potuit, cum erectus est animus. Si profligatus sit exercitus, quamprimum aliquis, quantuscunque etiam, reparetur, clades accepta dissimuletur, arces occupentur & firmentur. Et quoniam securi esse victores solent, prodest velitationibus paruis damnum ipsis aliquod inferre, & victoriam quasi lacerare, aut eius certe fructum corrumpere. Ita fiet vt pax non suspecta ineatur & facilius conueniant, qui pares videntur. Nunquam quæ moderata à victore imperātur, reijciantur. Si indignę ac non ferendæ proponantur conditiones, pręstat potentiori alicui se Principi committere, dedereque.

Seruare arma & inuictum animū oportet.

Qui-

IV.

Quibus conditionibus iniri pax debeat.

VArię sunt pacis ineundę conditiones. Hæ ab arbitrio pendent contrahentium & potissimum sunt duæ; de inimicitijs ponendis vna, de rebus personisque captis aut retinendis, aut restituendis altera. Prima illa pacis constituendæ fere ratio est, atque hoc inprimis est agendum, vt nulla in animis ira resideat, omnes inimicitiarum obliuiscantur, publicę priuatęque iniuriæ vtrimque remittantur, si quę tamen in bello sint tales. Valeat hic lex obliuionis; & vt amicitia colatur in posterum, sanciatur. Nam amicitia caput est pacis, & sine ea omnino pax non est. Rerum restitutio subsequi inimicitiarum obliuionem debet. Cæterum hæ generales pacis esse conditiones solent.

Duæ sunt præcipuæ pacis conditiones.

Vt arma ponantur, exercitus educantur, ac nullo omnino hostilis actio exerceatur.

Generales pacis conditiones.

Vt Vrbes, propugnacula, captiui, (si ita conueniat) vtrimque restituantur.

Vt vterque Populus suis legibus liber viuat, vel (si ita esse debeat) vnus alteri certa lege subsit.

Vt in vtroque populo singuli pristinis suis possessionibus fruantur; nisi aliqua fortasse loca manere apud occupatorem debeant.

Vt Principes vel Populi aliqui alij, qui vtrimque nominantur, eodem pacis fœdere & amicitia contineantur.

Vt ijdem hostes habeantur, & communibus viribus Bellum geratur; nec cum his aut illis societas sit.

Vt quę difficultates vel controuersiæ restare videntur non ferro inposterum, sed iudicio disceptentur.

Alię exprimi conditiones plures possunt; quædam vero etiam tacitæ sunt, & vulgo non notę. Qui autem captiui, quæue res retinendę aut restituendæ sint, exprimere perspicue diserteque oportet. Illud adijcio, ad pacem cũ hostibus componendam delegandos esse viros dignitate inprimis, tum ciuili doctrina facundiaque claros, vt suorum Principum Populorumque proponere persuadereque ius possint, & exulceratos hactenus animos conciliare.

V.

Nonnulla circa pacem constieuendam obseruanda.

Habenda prima cura Religionis.

1. INprimis cum de pace deliberatio suscipitur, habenda religionis prima

ma cura eſt, vt ea integra ſaluis opinionibus receptis & ritibus conſeruetur, nihil Hæreſi, nihil ſuperſtitioni concedatur. Quod ſi tamen tanta vis ſit Hæreticorum, vt ſola victoria queri pax non poſſit, in tam miſero Eccleſiæ Reipublicæque ſtatu concedi certè aliquid Religionum libertati, teterrimæ alioquin Reip. peſti, poteſt. Hoc tolerare eſt, non approbare.

II. Paciſci, vt plurimum, hoc modo oportet, vt non tantum bona omnia, actioneſque & hæreditatum iura reſtituantur, ſed etiam dignitates & officia. Etiam Sacerdotia ſeu Eccleſiaſtica beneficia. Non eadem vero rerum, & fructuum perceptorum ratio eſt. Illę reſtitui, hi non item poſſunt. *Bona omnia & officia reſtituenda.*

III. Etſi priuatis adimere bona ſua Principes non poſſint, cum aliter tamē obtineri pax nequit, relinquere ea poſſeſſoribus antea hoſtibus poſſunt. ac tum quidem potiſſimum, cum multis annis ea ipſi occupauerunt, & non exiguæ perturbationis & impediendæ neceſſariæ pacis eſt metus, ſi auferantur. Suprema lex ſalus hic populi eſt. Refundi vero aliquid iis, qui ſuas ita fortunas amittunt, oportere æquitas omnino perſuadet. *Bona priuatorum hoſtibus danda ſi aliter pax non ſit.*

Seruanda fides.

IV. Cum sancta & inuiolabilis haberi pax debeat, tum principes quam paciscendo fidem iurarunt, violare nunquam debent. Hæc enim pacis est firmamentum. Nec refert hosti, an subdito rebelli, publice an priuatim data sit fides. Ab ea enim recedere semper est nefas & qui cum subditis Reges contrahunt, Gentium & naturæ iure obligantur.

V I.

Quodnam sit boni Principis partâ iam pace officium.

Reparare & præparare omnia.

Illud inprimis, vniuersum Reip. suæ statum penitus cognoscere, paulatim Belli damna reparare, Vrbes & arces munire, Annonam, Commeatum omnem Belli apparatum procurare. Sic enim Bello alias gerendo consulitur, cum pacis tempore quę necessaria sunt, comparantur. Deinde ad mores subditorum regendos animum aduertere, vitiaque castigare. Sane non minus est ciues bene regere, quam hostes vincere? & sæpe qui de hostibus foris triumphauit, domi à suis occiditur, præterea quia difficillimum est otiosos milites alere, & eorum in pace tumultus impedire,

Mores subditorum formare.

si

ſi plures eſſe, quam patriæ ſecuritas exigat, videantur, mittere in ſubſidium amico alicui Principi, aut Reipublicæ. Emeritos verò Belli Duces, qui plerumque ex bello inopiam reportant, Regia libertate iuuare & ornare. Denique viles & plebeios homines laboribus circa pacis opera, ſi alias ſint otioſi, ſemper occupare. Præcipuum autem pacis ornamentum eſt vigor virtutum & ſcientiarum. Finio in pace.

Emeritos Duces ornare.

Plebeios occupare.

FINIS LIBRI QVARTI.

INDEX TITVLORVM ET NVMERVM
Proemij.

LIBRI PRIMI DE REPVBLICA in genere.

TITVLVS I.

De Republicæ Natura.

Quæ

TITVLVS II.

De Formis Rerumpublicarum.

TITVLVS III.

De causis Rempublicam Conseruantibus.

TITVLVS IV.

De Causis Rempublicam Euertentibus.

TITVLVS V.

De Reipublicæ Amplificatione.

DE MONARCHIA SEV *Regno.*

TITVLVS VI.

De potestate Regia, quæ & qualis.

TITVLVS VII.

De modis capescendi Regni Successione & Electione.

TITVLVS VIII.

De Fœminarum Imperio.

TITV-

TITVLVS IX.

De Scientijs quibus imbui Rex aliquis debet.

TITVLVS X.

De Moribus Principis formandis.

DE VIRTVTIBVS REGIIS.

TITVLVS XI.

De Pietate & Religione.

4 *An*

TITVLVS XII
De Iustitia Regia.

TITVLVS XIII.

De clementia Regia.

TITVLVS XIV.

De liberalitate Regia.

TITVLVS XV.

De modestia & facilitate Regia.

2 In

TITVLVS XVI.

De Fortitudine & Magnanimitate Regia.

TITVLVS XVII.

De Prudentia Regia.

TITVLVS XVIII.

De Auctoritate Regia.

TITVLVS XIX.

De Maiestate.

2 Quid

TITVLVS XX.

De Exercitijs & Recreationibus Regijs.

TITVLVS XXI.

De Tyranno.

4 *An*

LIBRI SECVNDI.

DE CONSILIARIIS, LEGATIS & aliis Magistratibus.

TITVLVS I.

De Dotibus Consiliariorum.

TITV-

TITVLVS II

De Electione Consiliariorum.

TITVLVS III.

De officio Consiliariorum seu de Consultatione.

5 Qui

TITVLVS IV.

De Principum officio erga Consiliarios.

DE LEGATIS.

TITVLVS V.

De Qualitatibus Legatorum

TITVLVS VI.

De Apparatu & mandatis Legatorum.

TITVLVS VII.

De Exceptione, admiſſione, & dimiſſione Legatorum.

TITVLVS VIII.

De Magiſtratibus in genere.

TITVLVS IX.

De Nobilibus.

TITVLVS X.

De Aulicis & Principum seu Regum Ministris.

TITVLVS XI.

De ordine Plebeiorum.

DE IIS PER QVAE *Resp. stat.*

TITVLVS I.

De Religione.

TITVLVS II.

De Legibus.

TITVLVS III.

De Consuetudine & Priuilegio.

TITVLVS IV.

De Iudicijs.

TITVLVS V.

De Vectigalibus.

TITVLVS VI.

De Aerario.

TITVLVS VII.

De Moneta.

TITVLVS VIII.

De Annona.

TITVLVS IX.

De Aedificijs.

TITVLVS X.

De Fœderibus.

TITVLVS XI.

De Scholis & Academ js.

LIBRI QVARTI.

DE INTERNIS ET EXTERNIS Reip. Malis.

TITVLVS I.

De Coniurationibus.

TITVLVS II.

De proditionibus.

TITVLVS III.

De Seditionibus.

Quæ

DE BELLO.

TITVLVS IV.

De Natura & Causis Belli.

7 Me-

TITVLVS V.

De apparatu Bellico.

TITVLVS VI.

De Belli Duce.

8 An

TITVLVS VII.

De Alijs Militaribus officijs.

TITVLVS VIII.

De Militibus.

7 *An*

TITVLVS IX.

De Itinere Militari.

TITVLVS X.

De Pugna seu Prælio.

TITVLVS XI.

De Seditionibus Militaribus.

TITV-

TITVLVS XII.

De Disciplina, Præmijs & Pœnis Militaribus.

TITVLVS XIII.

De Duello.

TITV-

TITVLVS XIV.

De Inducijs & Pace.

Finis Indicis.

FELICI
VITA
CERTA
IN MORTE